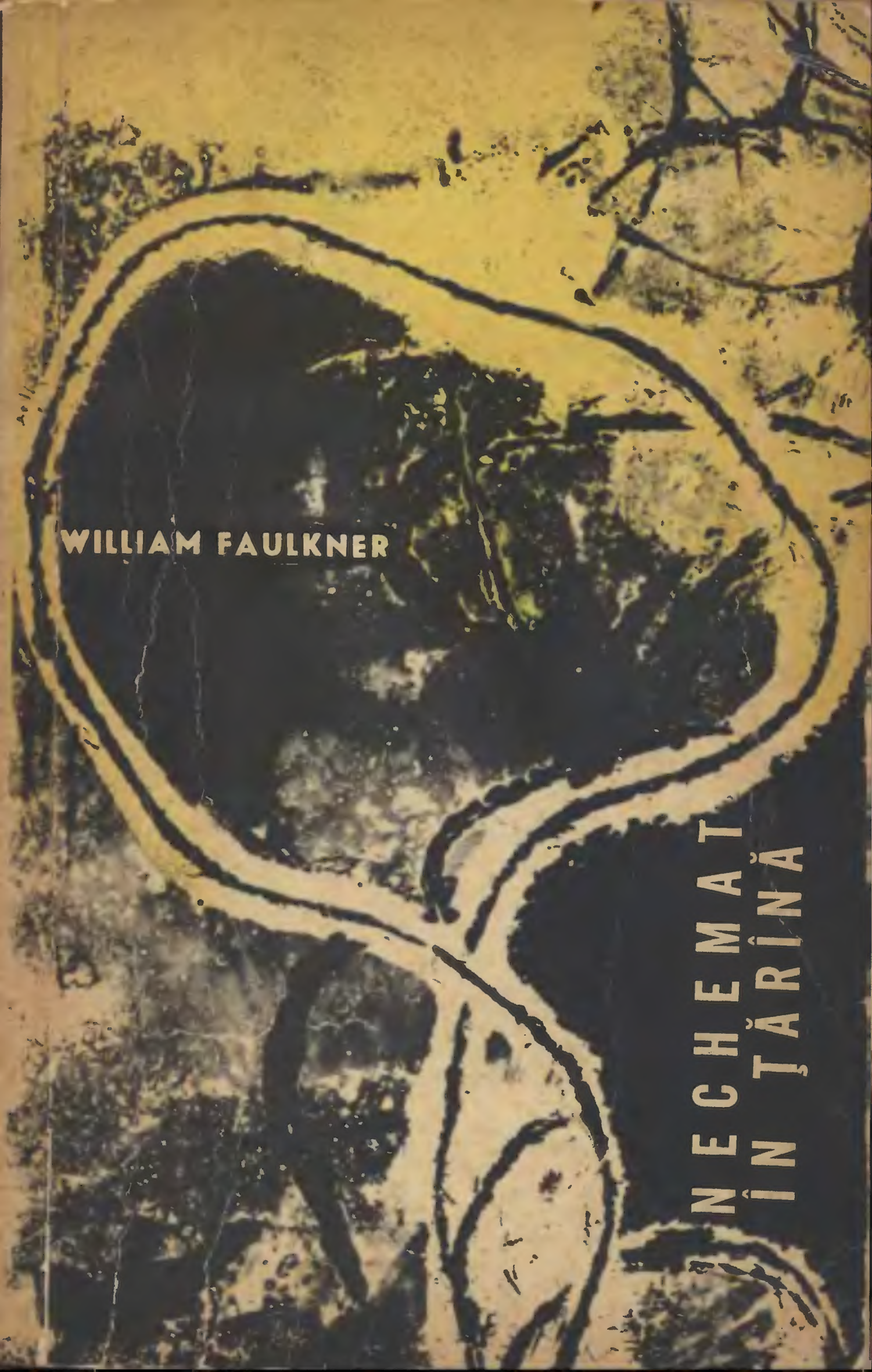
WILLIAM FAULKNER
NECHEMAT
ÎN ŢĂRÎNĂ

WILLIAM FAULKNER

NECHEMAT ÎN ȚĂRÎNĂ

WILLIAM FAULKNER

NECHEMAT ÎN ŢĂRÎNĂ

în romîneşte de
EUGEN BARBU
şi
ANDREI ION DELEANU

prefaţă de
RADU ŢUPAN

București ■ 1964

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Coperta de *N. Zamfir*

William Faulkner
INTRUDER IN THE DUST
Copyright 1948 by Random House Inc.

CUVÎNT ÎNAINTE

Considerat — şi nu de puţine ori — ca un scriitor cu o viziune ceţoasă şi puţin coerentă a artei sale, William Faulkner se dovedeşte a fi călăuzit, atît în alcătuirea monumentalei sale opere, cît şi în opiniile sale despre scris şi societate, de idei care se-ncheagă într-o construcţie artistică unitară şi consecventă.

Faptul acesta ne apare mai limpede, firește, şi datorită fericitului destin literar care i-a îngăduit lui Faulkner să-şi ducă pînă la capăt trilogia clanului Snopes cu puţin timp înaintea morţii. (Lucrase vreme de aproape treizeci de ani la această trilogie...) El devenise însă evident încă mai demult, cînd, după *Sartoris* (1929), aveau să apară, în mai puţin de zece ani, romanele care vor marca începutul şi desfăşurarea în timp a faimoasei saga despre imaginarul ţinut Yoknapatawpha : *The Sound and the Fury* (*Zgomotul şi furia,* 1929), *Sanctuary* (*Sanctuar,* 1931), *Light in August* (*Lumină în august,* 1932), *Absalom, Absalom!* (1936) şi *The Unvanquished* (*Neînvinşii,* 1938).

Romanele, ca şi o seamă de povestiri publicate în acelaşi răstimp, fixau un cadru, puneau în mişcare destine care se interdeterminau, creau o lume populată de personaje ce reveneau sau se-ntîlneau, cînd pornind şirul unor întîmplări, cînd încheindu-le. S-ar putea reconstitui, desigur, din aceste lucrări diferite aspecte ale unui Sud nu numai imaginar, ci şi real. Chiar romancierul, cu grija configurării cît mai exacte a ţinuturilor despre care scrie, şi, aş adăuga, şi cu dezinvoltura unui adevărat creator de lumi, publica în finalul romanului *Absalom, Absalom!* o hartă de ajuns de amănunţită a comitatului Yoknapatawpha, al cărei „singur posesor şi proprietar era William Faulkner, Esq.". Se preciza că populaţia regiunii e de 15.611 locuitori, risipiţi pe o suprafaţă de peste 2.400 de mile pătrate. Se dădeau şi alte amănunte care au, desigur, importanţa lor...

Nu le-a fost de loc greu exegeţilor şi comentatorilor operei faulkneriene să „identifice" locurile însemnate pe imaginara hartă. Statul în care se născuse scriitorul, Mississippi, oraşul tinereţii

lui, Oxford, situat în acelaşi stat, natura şi aşezările de aici le ofereau nenumărate corespondenţe. Mărturisind-o, Faulkner a subliniat totodată şi importanţa pe care a avut-o acest fapt în direcţia ce avea să o ia creaţia sa. „*Începînd cu* Sartoris, spune romancierul, *am descoperit că merita să scriu despre propriul şi unicul meu petic de glie natală şi că n-aveam să trăiesc de ajuns de mult ca să pot epuiza acest subiect...*" Şi ceva mai departe: „*El mi-a deschis o mină de aur plină de oameni şi astfel mi-am creat un univers care-mi aparţine. Pot mişca aceşti oameni asemeni lui Dumnezeu, nu numai în spaţiu, ci şi în timp.*" [1]

Mişcarea aceasta în spaţiu şi timp el a orînduit-o potrivit unor anumite intenţii, devenite cu vremea tot mai clare, iar urmărirea realizării lor a fost o preocupare esenţială, chiar dacă e mai puţin vizibilă de la prima vedere. O dovadă elocventă ne-o oferă şi *The Mansion* (*Conacul*, 1959), ultimul volum al trilogiei Snopes, care încheie o lucrare concepută şi începută, după cum ţine să precizeze autorul într-o notă liminară, în anul 1929 (anul apariţiei lui *Sartoris*, prima carte a epopeii). Timpul în care romancierul şi-a desăvîrşit trilogia — trei decenii — i-a îngăduit multiplele verificări cerute de conştiinţa sa, frămîntată de dramele vieţii şi istoriei Sudului. Nesatisfăcut de ceea ce şi-a putut lămuri din aceste drame prin celelalte romane ale sale, Faulkner, fără a-şi nega cărţile anterioare sau a polemiza cu ele, le-a comentat în trilogie într-un sens critic. El a reluat, în istoria clanului Snopes, motive şi teme ale operelor sale scrise în aceşti treizeci de ani şi le-a supus unor noi transformări.

Ar fi deosebit de interesant să se cerceteze valorile pe care le capătă în timp aceleaşi teme, pentru moment însă ceea ce vreau să reţin e stăruinţa aceasta în închegarea unui univers în care noul dumnezeu aşază lucrurile într-o ordine pe care o ştie şi o urmăreşte. După cît se pare, această preocupare a atras mai puţin atenţia, la început, unora dintre comentatorii operei marelui romancier american.

Sartre, care a fixat cu o deosebită precizie o seamă de trăsături caracteristice scrisului faulknerian, vorbea totuşi într-un studiu despre *Sartoris* de „o tehnică a dezordinii" [2]. Istoricul literar american Alfred Kazin constata că romanele „par să izvo-

[1] *Writers at Work*, New York, 1958, p. 14.
[2] J.-P. Sartre, *Situations*, I, Paris, 1947, p. 7.

rască din confuzie mai degrabă decît dintr-o intenţie complicată, dar coerentă", şi ar fi aşadar „o articulare a confuziei, şi nu o îndepărtare de ea" [1]. Opiniile acestea, deşi se găsesc alături de aprecieri admirative, subliniază trăsături care sînt infirmate în fapt de orientarea de ansamblu a operei lui Faulkner.

Diferitele aspecte şi episoade din istoria şi viaţa imaginarei regiuni din sudul Statelor Unite se constituie pînă la urmă într-o realitate unitară, obsesivă pentru conştiinţa scriitorului, aflat printre oameni dragi şi urîţi în acelaşi timp, acceptaţi, dar nu şi înţeleşi pe deplin. Faulkner e torturat de necesitatea *explicaţiei* acestei atracţii şi neînţelegeri simultane încercate faţă de oamenii şi istoria Sudului, ceea ce determină într-un sens natura, ca şi factura scrisului său. Cele mai multe dintre cărţile lui vădesc o profundă nelinişte, ajungînd uneori chiar la tortură psihică, proprie personajelor sale din orice mediu ar fi ele. Violenţa, bestialitatea chiar, atmosfera de coşmar apar frecvent în întîmplările ce ne sînt relatate. E o prezenţă a răului, care nu are totuşi un caracter metafizic, anistoric, ci e o încercare de comentare, de apreciere a realităţii înconjurătoare. Nu e vorba nici de „o fascinaţie a trecutului", în sine, cum spun unii critici, şi nici de „un pesimism puritan" care i-ar încătuşa opera. Căci, în ciuda aparentei şi afirmatei poziţii de independenţă a creaţiei sale în raport cu realitatea — de multe ori o atitudine autoironică a fost luată drept un orgoliu naiv de creator — toate aceste elemente au o reală rezonanţă socială. Critica a şi subliniat faptul că actele şi atitudinile de violenţă sau exasperare sînt de multe ori simboluri cu reale implicaţii sociale intenţionate de Faulkner ca atare. Lămurirea acestei relaţii dintre realitate şi aşa-zisa substanţă onirică, de vis sau de mit a creaţiei romancierului ne poate duce la înţelegerea unităţii operei faulknereene, la relevarea consecvenţei manifestate în articularea acestei lumi complexe şi complicate a imaginarului comitat Yoknapatawpha.

Ne aflăm în prezenţa unui scriitor care îşi iubeşte pătimaş locurile natale sau în care a trăit, în porii, în sîngele căruia, în mintea căruia, succesiv luminată de trecerea anilor, istoria acestei regiuni s-a înscris. Din anii tinereţii şi pînă în anii din urmă ai vieţii scriitorul şi-a furnizat lui, ca şi altora, o seamă de explicaţii pentru înţelegerea evoluţiei celor ce s-au petrecut fie sub

[1] Alfred Kazin, *On Native Grounds*, New York, 1942, pp. 375, 380.

ochii lui, fie sub ochii concetăţenilor lui. Explicaţii a căutat Faulkner şi în istoria mai îndepărtată a Sudului. Aici l-a împins spaima că prezentul pe care nu şi-l putea desluşi sau pe care nu îl putea accepta ar fi de justificat şi de înţeles prin trecut, că prezentul îngrozitor nu s-ar datora decăderii morale a contemporanilor săi, ci doar faptului că ei ispăşesc un păcat greu — al împilării negrilor — ori că au uitat bunele tradiţii ale trecutului, ale fericitelor vremuri patriarhale. Ca în multe din scrierile lui Faulkner, perspectiva prezentului a fost succesiv luminată dintr-un unghi, dintr-altul şi iar dintr-altul, şi ceea ce a apărut la început într-un fel s-a dovedit apoi a nu fi aşa, şi după aceea nici acest al doilea „adevăr" nu a mai rezistat şi a urmat un al treilea, pînă cînd întreaga aură mitică a Sudului a fost spulberată, şi oamenii au rămas faţă în faţă cu propriul lor destin, suferind tot felul de consecinţe, dar cunoscînd mai puţin sau ignorînd chiar cauzele lor.[1] Trilogia clanului Snopes, care constituie, în acest sens, prin ultima ei carte, un fel de concluzie a întregii opere faulkneriene, încearcă să sugereze o cauză : consecinţele pe care le are asupra lumii morale a celor ce o duc lupta pentru poziţiile conducătoare, financiare şi sociale, luptă aprigă şi necruţătoare atît pentru învingători, cît şi pentru învinşi. De aici şi sensul polemic pe care îl ia în conştiinţa scriitorului torturanta imagine a unor realităţi care au suferit o profundă degradare în prezent.

Dialectica reală a faptelor sau a relaţiilor sociale, marcate de o obsesivă prezenţă a răului, se desluşeşte mai greu în reprezentarea şi interpretarea realităţii secunde create de Faulkner. Viziunea sa mărturiseşte însă în esenţă printr-o seamă de momente de ridicare morală, puterea umană de a învinge răul şi nu numai de a-l „îndura". Şi aceasta asigură pînă la urmă coerenţa interioară a sinuoasei şi imprevizibilei desfăşurări a faimoasei saga a Sudului. Scriitorul trece astfel de limitările geografice în care l-au cantonat anumite opinii critice, iar etapele observate în creaţia sa : etapa răului obsesiv şi dominant şi apoi etapa purificării şi extragerii omului din întunericul în care fu-

[1] Cf. Monique Nathan, *Faulkner par lui-même*, Paris, 1963, p. 12 : „Poţi citi romanul [aici e vorba de operă, n.n.] ca tragedia unei descifrări, încercare înceată şi răbdătoare de a pune în legătură un trecut de mărire cu alienarea, prăbuşirea care caracterizează prezentul".

sese zvîrlit [1] devin termenii dialectici ai unui proces a cărui continuitate şi sens rezidă în ideea centrală a operei : respectul valorilor umane. Mi se pare de aceea deplin justificată încercarea criticului american Irving Howe de a-şi baza amplul şi aprofundatul studiu asupra operei faulknereene pe următoarea constatare : „Materialul scriitorului provine din viaţa Sudului, dar semnificaţia lui — în cele mai bune lucrări — nu e legată de limitări sau referiri geografice" [2]. Şi această semnificaţie trebuie aflată în halucinanta, torturanta, dar nu disperata căutare a confirmării ideii că experienţa istorică trecută şi actuală nu depune mărturie împotriva omului şi a valorilor lui etice, ci pentru om şi pentru valorile lui etice. Prin aceasta opera lui Faulkner se situează în planul discutării celor mai acute probleme ale condiţiei umane supuse degradării şi înjosirii în societatea capitalistă.

Mai puţin semnificative pentru orientarea şi dezvoltarea sa viitoare, primele versuri sau lucrări în proză ale lui Faulkner sînt o mărturie a descifrării sau încercării bucuriei de a scrie. Şi apoi, dintr-o dată, descoperirea pe care Faulkner o va pune mai tîrziu pe seama prietenului şi învăţătorului său într-ale literaturii, Sherwood Anderson (de la care avea să înveţe şi celălalt mare prozator american, Hemingway) :

„Am învăţat de la el că pentru a fi scriitor, trebuie să fii mai întîi ceea ce eşti, ceea ce te-ai născut, şi că pentru a fi american şi scriitor, nu este absolut necesar să te pierzi admirînd orice imagine convenţională a Americii. Trebuie să-ţi aminteşti numai cine eşti." [3] Enunţată ca atare, „descoperirea" pare, la prima vedere, deosebit de simplă, totuşi ea a avut consecinţe importante.

Fără a căuta prea multe indicaţii în amănuntele biografice, trebuie să amintim totuşi aici cîteva care să ne permită într-un fel să ştim cine „era" Faulkner în momentul începerii vastei sale saga a comitatului Yoknapatawpha, în momentul „descoperirii"...

[1] Cf. R.-N. Raimbault, *Faulkner*, Paris, 1963, pp. 96, 97 ; Backman Melvin, *Sickness and Primitivism : A Dominant Pattern in W. F.'s Work*, *„Accent"*, 1954, ş.a.

[2] Irving Howe, *William Faulkner — A critical Study*, New York, 1960, p. 8.

[3] William Faulkner : *Sherwood Anderson*, *Atlantic Monthly*, iunie, 1933.

Copilăria îi fusese legănată de poveştile bătrînei negrese Caroline Barr despre glorioşii şi dezastruoşii ani ai războiului civil. Poveşti în care revenea mereu figura legendară a străbunicului său, colonelul William Cuthbert Falkner, aventurier, războinic şi scriitor de mare succes. (Unul dintre romanele acestui înaintaş, *The White Rose of Memphis — Trandafirul alb din Memphis* — cunoscuse 36 de ediţii !) Urmează anii anonimatului şcolii şi ai colegiului, anii modestei vieţi duse acasă, în orăşelul Oxford. Ai unei vieţi în care poveştile despre colonel şi despre timpurile de altădată erau spuse acum de bătrînele mătuşi ale lui William.

Şi deodată, războiul, la care ar vrea să ia parte, însă nu ia, dar în care fratele îi este rănit, şi după aceea întoarcerea la Oxford, fără diplomă, fără bani şi fără nici o posibilitate de a-şi cîştiga traiul. Războiul nu-l văzuse decît de departe, iar America o vedea de prea aproape. Şi acum, subliniază biografii săi, se va isca drama între tînărul Faulkner, hrănit în iluziile gloriei apuse, şi viaţa Sudului din prezent, pe care nu o mai putea accepta. Dragostei de trecut în care fusese crescut i se opuneau în conştiinţa lui amărăciunea, dezorientarea şi dezgustul provocate de prezentul abject, al decăderii şi mizeriei.

Situaţia familiei nu e nici ea din cele mai strălucite. Tatăl său, Murry Falkner, e ruinat şi obţine cu greu un loc de secretar administrativ la Universitatea din Oxford. Ca demobilizat, tînărul William poate urma cursurile universităţii. Începe a publica versuri preţioase în diferite publicaţii, pleacă la New York, se-ntoarce înapoi, acceptă postul de diriginte al oficiului poştal de pe lîngă Universitatea din Oxford. Publică o culegere de versuri *The Marble Faun* (*Faunul de marmură*, 1924) şi pleacă iar, se duce la New Orleans, îl cunoaşte pe Sherwood Anderson şi se împrieteneşte cu el. Cu ajutorul noului său prieten îi apare primul roman : *Soldier's Pay (Plata soldatului*, 1925). După aceea pleacă în Europa, vizitează Italia, Elveţia şi stă cîteva luni la Paris. Publică un nou roman, *Mosquitoes* (*Ţînţarii*, 1927), imagine a mediului de intelectuali snobi nemulţumiţi şi superficiali în care se-nvîrtea. Se poate lesne deduce din aceste peregrinări, din aceste plecări şi reveniri, toată nemulţumirea tînărului scriitor faţă de sine şi de prezentul pe care trebuie să-l trăiască, toată dezorientarea care-l încearcă. Sfatul lui Anderson îl ajută să depăşească pentru moment acest stadiu, de aceea va avea să înscrie pe prima pagină a romanului *Sartoris* cuvinte de recunoş-

tință reală: *„Lui Sherwood Anderson, prin a cărui bunăvoință am fost publicat pentru prima dată, cu credința că această carte nu-i va da nici un motiv să regrete acest fapt"*.

Nici prietenul său, nici cititorii nu aveau ce să regrete, pentru că „reamintindu-și ceea ce era", Faulkner n-avea să o mai uite niciodată.

Într-un studiu publicat mai demult într-o revistă americană, evoluția literară a lui Faulkner era reprezentată prin tipurile — sintetic vorbind — care ar domina creația sa. Se distingeau trei etape, dominate succesiv de: „tînărul estet" *(the „young esthete")*, de „omul bun și slab" *(the „good weak man")* și de „omul bun și puternic" *(the „good strong man")*. Firește, asemenea reprezentări presupun și riscul unei excesive simplificări, dar ele pot fi uneori acceptate pentru a înlesni cîteva delimitări, altminteri mai greu de făcut într-o creație de asemenea dimensiuni și implicații cum e aceea a lui Faulkner, care rămîne, necontestat, cu înălțările și abisurile operei sale, cel mai de seamă romancier american.

Cartea de față, *Intruder in the Dust (Nechemat în țărînă)*, apărută în 1948, ar aparține celei de a treia etape. Ea urmărește să exprime atitudinea scriitorului, și nu numai a lui, într-o problemă de o deosebită însemnătate pentru viața Statelor Unite, și nu numai a Sudului: problema negrilor.

Printre precizările pe care le aducea harta publicată de Faulkner în finalul lui *Absalom, Absalom!* cu privire la comitatul Yoknapatawpha, exista și una privitoare la populația regiunii, alcătuită din 6.298 albi și 9.313 negri... În întreaga lui operă romancierul va fi atent la implicațiile acestei probleme, prezentată aici în termeni, ca să zicem așa, aritmetici. Atitudinea față de negri va cunoaște diferite nuanțe, ea nu va coborî însă la deformări sau caricaturizări. Cel mai ades, negrii apar în cărțile scriitorului așa cum relațiile sociale, existente de-a lungul veacurilor, i-au nedreptățit și le-au creat inegalități sau profunde dezavantaje pe plan social. Uneori, un nostalgic paternalism mai stăruie în paginile care vorbesc despre relațiile de altădată dintre albi și negri, niciodată însă demnitatea umană a negrilor, ca indivizi, nu este nesocotită. Romanul de față e dominat de figura plină de demnitate a negrului Lucas Beauchamp. El este eroul și al unei alte nuvele: *The Fire and the Hearth (Focul și căminul)*,

inclusă într-o culegere avînd titlul unui *„negro spiritual"* [1]: *„Go Down, Moses"*, şi apărută în 1942. Desigur că locurile şi eroii din nuvelă, cît şi din roman sînt din acelaşi comitat Yoknapatawpha.

În *Focul şi căminul*, Lucas se dovedeşte a fi superior moralmente albului, care, cu dreptul celui mai tare, îi răpise soţia. „Sînt negru — îi spune Lucas lui Zack Edmonds, stăpînul şi vărul lui — dar sînt şi eu om." Prin puterea caracterului său, el îi va impune lui Zack Edmonds respectarea drepturilor sale de om şi-l va înfrînge astfel pe plan moral. Desigur, sistemul care a dus la umilirea lui Lucas nu se prăbuşeşte, victoria sa e o victorie de care se poate bucura doar în tăcere. Ea aduce o schimbare numai pe plan personal. Ceea ce e mai subtil sugerat în povestire ar fi însă necesitatea menţinerii unui echilibru „natural" într-o lume care cunoaşte un orgoliu *„născut nu din curaj şi onoare, ci din nedreptate şi ruşine"*. Această nedreptate şi ruşine a fost în trecut sclavia negrilor şi ar fi în prezent continuarea unor relaţii bazate pe o iniţială injustiţie. *Nechemat în ţărînă* duce mai departe relaţiile din *Focul şi căminul* şi e o luare de poziţie mai netă a scriitorului în favoarea rezolvării nedreptăţii de veacuri. Nu trebuie să reducem însă romanul doar la tema lui. Critica a arătat în mod unanim că e vorba de „un admirabil roman poliţist şi în acelaşi timp o adevărată operă de artă", de „una dintre cele mai reuşite povestiri de aventuri din literatura modernă", că „relaţia Chick Mallison-Lucas Beauchamp e concepută în mod strălucit, fiind bogată în asociaţii referitoare la trecutul Americii, şi capabilă cu uşurinţă să se transforme într-o situaţie tragică" [2] etc. Am citat aceste cîteva aprecieri pentru a sublinia dintr-un început legătura cărţii cu ansamblul operei faulkneriene. Întreaga acţiune a romanului — şi nu am de loc intenţia să o rezum — se centrează pe un singur fapt, un linşaj care nu se materializează niciodată. Situaţia aceasta comunică o permanentă tensiune paginilor cărţii şi redă într-un mod deosebit de sensibil atmosfera caracteristică societăţii

[1] Cîntecce ritmate ale negrilor din sudul S.U.A., care tratează teme biblice, cultivînd plasticitatea expresiei şi a imaginilor proprii baladelor populare.

[2] Cf. R.-N. Raimbault, *W. Faulkner*; Frederick J. Hoffman, *William Faulkner*; Irving Howe, *William Faulkner* etc.

din Sud. Negrul amenințat să fie linșat fiind învinuit de o crimă pe care n-a săvîrșit-o, Lucas Beauchamp, păstrează de-a lungul tuturor avatarurilor sale : acuzații nedrepte, insulte, amenințarea iminentă a morții, o demnitate nativă, un simț acut al adevărului încălcat de alții, al convingerii în dreptatea sa. El nu cunoaște teama, rămîne calm, nu i se poate lua decît viața și e de ajuns de bătrîn, dar vrea să se restabilească adevărul. De aceea încearcă el, cu ajutorul lui Chick Mallison, băiatul alb căruia i-a dat cîndva adăpost în casa lui, să dovedească tuturor nevinovăția sa. Încercarea de a se descoperi adevărul este necesară nu numai pentru că linșajul ar constitui o „crimă rasială", ci și pentru că el ar fi „o rușine pentru oameni". În felul acesta întreaga situație devine o problemă a acceptării sau neacceptării unei decăderi umane care ar antrena un întreg oraș, o întreagă colectivitate, și ar fi cu deosebire insuportabilă pentru Chick, băiatul de 16 ani a cărui memorie va fi mînjită de un asemenea fapt. Datoria de recunoștință a lui Chick față de Lucas ar putea fi un simbol al datoriei pe care o au albii față de negri de a nu lăsa să se perpetueze nedreptatea trecutului, nedreptate ce generează sau poate genera, ca întotdeauna în romanele lui Faulkner, mereu alte nedreptăți sau crime. Omul are puterea de a îndura, dar acțiunea poate înlătura uneori ceea ce el trebuie să îndure, și omul poate pînă la urmă învinge, așa cum spunea scriitorul în discursul ținut cu prilejul primirii Premiului „Nobel". Sursa acestei puteri rămîne, e drept, legată mai mult de un plan abstract, moral, și mai puțin de realitatea cadrului social. Poate și pentru că în această realitate romancierul găsește mai greu izvorul unei asemenea puteri...

E ceea ce ne explică și unele afirmații făcute de avocatul Gavin Stevens, unchiul lui Chick, în legătură cu modul de rezolvare a problemei negrilor. Dincolo de recunoașterea dreptului negrilor de a fi egali cu albii, de a se bucura de aceleași drepturi și impunități, avocatul vorbește în aceste perorații retorice despre necesitatea de a-i lăsa pe ceĭ din Sud să hotărască singuri felul în care își vor „ispăși" păcatul, de o anumită reticență în trecerea la această ispășire etc. Pe lîngă unele articole prost inspirate ale lui Faulkner, și pe care ulterior scriitorul le-a retractat, aceste afirmații au fost sursa unor violente polemici, în care i s-au adus acuzații, printre altele și de către cunoscutul și talen-

tatul scriitor negru James Baldwin, de a perpetua o situaţie de „necinste morală".

Nechemat în ţărînă demonstrează, însă, dincolo de peroraţiile amintite, că numai o acţiune concertată — chiar dacă aici cei care acţionează din partea albilor sînt într-un fel doi inocenţi, un băiat nepervertit încă de prejudecăţile rasiale şi o fată bătrînă, vară de sînge cu o negresă — şi imediată poate impune o justă rezolvare a problemei relaţiilor dintre albi şi negri. Şi din acest punct de vedere „fascinaţia trecutului" nu poate împiedica, ba, dimpotrivă, trebuie să îndemne la o promptă lămurire a acestor probleme. Relaţia dintre Chick şi Lucas a fost asemuită cu o versiune modernă a relaţiilor dintre Huckleberry Finn şi Jim negrul din romanul lui Mark Twain. Ea e totuşi ceva mai complexă. Legătura socială dintre primii doi e mai strînsă şi mai constrîngătoare ; s-a schimbat, de altfel, şi natura ei. Pentru Chick şi Lucas nu există nici o plută pe care să fraternizeze, şi de aceea în jurul lor nu se poate constitui de loc atmosfera aceea idilică a călătoriei pe apele Mississippiului. Chiar şi rememorările vechilor relaţii din trecut sînt tensionate. Realităţile sînt mai aspre, clipele de relaxare nu sînt îngăduite, dincolo de ele aşteaptă primejdia săvîrşirii ireparabilei nedreptăţi. Nici finalul cărţii nu poate aduce de aceea nici o împăcare. Lucas Beauchamp a fost salvat de la linşaj. El vrea, ca orice om cu demnitate, să-şi plătească datoria faţă de cei care l-au ajutat. Şi se duce la Gavin Stevens, cel care, de fapt, a fost mereu neîncrezător în nevinovăţia negrului şi nici nu prea l-a ajutat. Scena se încheie astfel cu înfrîngerea lui Stevens, rămas dator, şi nu numai cu chitanţa solicitată de Lucas...

Nu este de loc uşor să traduci o carte a lui Faulkner, oricare ar fi ea, şi, prin urmare, nici *Nechemat în ţărînă*. Nu vorbesc de frazele lungi şi complicate, şi în acest roman ele nu lipsesc de loc, de monologurile în care singurul mod de a indica persoana care gîndeşte este de a păstra tot timpul, printr-un limbaj adecuat, determinantele caracterologice ce o definesc, de extraordinara opulenţă verbală asemănătoare poate doar cu aceea a vocabularului shakespearean.

Mă gîndesc în primul rînd la trăsătura caracteristică a scrisului faulknerian, aceea a modului în care autorul întreţese în tema narativă lungi pasaje lirice, vădind o neîncetată interpretare subiectivă a materialului epic. Mă gîndesc la urmărirea aceasta

pasionată şi pasionantă a tuturor detaliilor, a acumulării de nenumărate note, fără a lăsa să scape vreuna, care să contureze cît mai bine momentul, faptul, atmosfera. Cît de vizibilă este această urmărire în rememorările lui Chick sau ale lui Stevens şi cît de dificil este să o redai într-o traducere fidelă. Cînd personajele încep să reconstituie laborios toate amănuntele unei împrejurări, să examineze o ipoteză după alta, nesiguranţa ca şi strădaniile lor, uneori obsesive, de a identifica şi de a afla adevărul a ceea ce a fost, îţi dau senzaţia incertă şi obscură a constituirii realităţii în stare născîndă. Şi aceasta pentru că la Faulkner timpul este fluid, el nu este niciodată fără a fi fost, nu a fost niciodată fără să mai fie poate... Iar memoria nu e intelectuală, ea e numai afectivă.

Cît de dificilă este conturarea personajelor cu acele trăsături care se adună într-un mod cu totul neobişnuit din gîndurile altora, din faptele altora şi adesea din atmosferă mai mult decît din acţiune. Se poate înţelege lesne din această pricină că însăşi existenţa unor personaje în cărţile lui Faulkner a putut fi negată (v. André Malraux, J.-P. Sartre ş.a.). Referindu-mă însă numai la cartea de faţă, nu poţi să nu fii impresionat de forţa cu care se profilează figura lui Lucas Beauchamp, dominînd întreaga acţiune, de adevărul psihologic al figurii lui Chick Mallison, sau al bătrînei Habersham.

Lucas Beauchamp, alături de Joe Christmas din *Light in August* sau de bătrîna Dilsey din *The Sound and the Fury* — ca să vorbim numai de negri — rămîne unul dintre cele mai impresionante personaje faulkneriene.

Intenţionînd să dea povestirii în proză dimensiuni noi, Faulkner caută să comunice realităţii relatate maximum de intensitate şi de acuitate. În acest scop el multiplică unghiurile de vedere, interpretează momentele, repercutîndu-le ecoul în nenumărate feluri, modificînd mereu obiectul supus cercetării pe măsura înaintării în cunoaşterea lui. În acest chip el caută să se apropie de complexitatea şi de simultaneitatea cu care au loc procesele de cunoaştere, prelungindu-le totodată timpul în care se produc. De aceea toate povestirile sale sînt povestiri în mişcare, iar stilul lui e cel mai supus neprevăzutului, alternînd ritmul lent şi solemn cu gîfîirea precipitării, dezordinea făcînd locul unei meticuloase şi sistematice enumerări, avîntul liric poticnindu-se uneori în prozaice circumstanţieri.

Sînt îndemnat de aceea să prețuiesc în mod deosebit tălmăcirea romanului *Nechemat în țărînă*, făcută cu pricepere și fineță de Eugen Barbu și Andrei Ion Deleanu, deoarece a izbutit să ne înfățișeze aceste trăsături caracteristice ale stilului faulknerian, făcînd totodată să reiasă strînsa legătură dintre stilul și concepția artistică a romancierului.

Lectura romanelor lui Faulkner este uneori mai dificilă dar strădania își află o deplină răsplătire în cunoașterea unei lumi fascinante. Această lume e străbătută de o convingere dobîndită cu prețul mai multor prăbușiri decît înălțări, convingere afirmată totuși cu tărie, în ciuda unor aparențe contrarii :

„Refuz să accept sfîrșitul omului. Cred că omul va ști nu numai să îndure : el va învinge. El e nemuritor nu pentru că el singur, printre celelalte făpturi, are un glas care nu se poate stinge, dar pentru că are un suflet, un spirit capabil de compasiune, sacrificiu și putere de a rezista... Glasul poetului nu trebuie numai să povestească faptele omului, el trebuie să fie și un sprijin, un stîlp, pentru a-l ajuta să reziste și să învingă.“

Aceste idei umaniste le-a formulat Faulkner în discursul rostit cu prilejul primirii Premiului „Nobel“. În scrierile sale — așa cum am încercat să arăt în însemnările de față, care nu și-au propus decît să schițeze unele trăsături ale operei marelui romancier — ideile acestea își fac drum printr-un proces complicat, dureros, de multe ori sinuos și contradictoriu. Este drumul pe care-l parcurge, nu de puține ori, adevărul.

Radu Lupan

Iunie, 1964

Capitolul 1

ERA PE LA AMIAZĂ, ÎN DUMINICA ACEEA, CÎND şeriful ajunse la închisoare cu Lucas Beauchamp, dar tot oraşul [1] (şi dacă-i vorba pe-aşa, tot comitatul [2]) aflase încă de noaptea trecută că Lucas omorîse un alb.

Sta acolo, aşteptînd. Picase cel dintîi şi, încercînd să pară preocupat, sau cel puţin să facă pe naivul, se învîrtea nepăsător încoace şi-ncolo, peste drum de închisoare, pe sub şopronul din faţa atelierului de fierărie, unde era mai puţin probabil să-l vadă unchiul dacă va traversa, sau, mai curînd, cînd va traversa piaţa ca să meargă la oficiu să-şi ia poşta de la ora 11.

Îl cunoştea şi el pe Lucas Beauchamp — adică tot atît cît îl cunoştea orice alb, poate chiar mai bine decît oricare altul, cu excepţia lui Carothers Edmonds, pe a cărui moşie locuia Lucas, la şaptesprezece mile de oraş — pentru că mîncase o dată la Lucas acasă. Cu patru ani în urmă, pe la începutul iernii, n-avea decît 12 ani atunci ; lucrurile se petrecuseră astfel : Edmonds era un prieten de-al unchiului ; urmaseră împreună cursurile universităţii statului, la care unchiul se înscrisese, după ce se întorsese de la Harvard şi de la Heidelberg, să înveţe dreptul, atît cît îi trebuia ca să se poată face ales procuror al comitatului ; şi cu o zi înainte, Edmonds venise la oraş să-l vadă pe unchiul într-o afacere de administraţie locală şi rămăsese peste noapte la ei, iar seara, la cină, Edmonds îi spusese:

— Hai cu mine să vînezi iepuri. Şi apoi, întorcîndu-se către maică-sa : Îl trimit înapoi mîine după masă. Cît o fi la cîmp cu puşca, o să-l însoţească un servi-

[1], [2] Este vorba de oraşul Jefferson şi de comitatul Yoknapatawpha imaginate de William Faulkner drept cadru al romanelor şi nuvelelor sale.

tor negru. Şi-apoi, adresîndu-i-se din nou, îi spusese : Are un cîine bun.

— Servitor are, zise unchiul.

— Vînează şi servitorul iepuri ? întrebă Edmonds.

— Îţi făgăduiesc că n-o să se bage la ai dumitale, îl linişti unchiul.

A doua zi de dimineaţă, dînsul şi Aleck Sander s-au dus cu Edmonds la el acasă. Era frig în dimineaţa aceea, prima muşcătură de ger a iernii ; gardurile de mărăcini erau pline de chiciură şi ţepene de frig, şi apa stătută din şanţurile de scurgere de lîngă drum prinsese o pojghiţă de gheaţă, iar pe lîngă maluri chiar apa curgătoare a gîrlei Nine Mile sclipea fragilă şi scînteietoare ca un cristal fermecat ; şi din curtea primei gospodării pe lîngă care au trecut, şi-apoi din alta şi alta iarăşi, ieşea, neclintit de nici o adiere, un fum acru de foc de lemne, şi puteau vedea, în curţile din dos, ceaunele de tuci aburind, în timp ce femeile, cu bonete de soare din vară încă, sau cu pălării de pîslă vechi de-ale bărbaţilor şi cu paltoane bărbăteşti lungi, grămădeau lemne pe foc, iar bărbaţii, cu şorţuri din pînză de sac, legate cu sîrmă peste salopete, ascuţeau cuţite sau se şi învîrteau în jurul cocinilor în care porcii grohăiau şi guiţau, nu speriaţi sau alarmaţi, ci doar presimţind, încă nelămurit, soarta lor absurdă şi imanentă ; la căderea nopţii tot ţinutul avea să fie plin cu cadavrele lor spectrale, intacte, livide, goale, agăţate, legate de picioarele dindărăt, în atitudini de goană frenetică, de parcă s-ar fi repezit zănatice spre miezul pămîntului.

Nici nu-şi mai dădea seama cum s-a întîmplat. Servitorul negru, fiul unuia dintre arendaşii lui Edmonds, mai în vîrstă şi mai dezvoltat decît Aleck Sander, care, la rîndul său, era mai dezvoltat decît dînsul, cu toate că erau de aceeaşi vîrstă, aştepta lîngă casă cu cîinele — un cîine de iepuri, un fel de javră nimerită din întîmplare pe la vînătoare, dar nu cîine de vînătoare de-a binelea, castaniu cu negru, corcit poate şi cu un pic de pointer cîndva, vreodată, un linge-blide, un cîine de negru, pentru care nu-ţi trebuia decît o privire

ca să vezi că avea o afinitate, o înrudire cu iepurii, aşa cum lumea spune că au negrii cu catîrii. Aleck Sander ţinea reteveiul — o eclisă din cele grele, cu care se prind una de alta şinele de drum-de-fier, vîrîtă într-o coadă de măturǎ scurtă — pe care-l putea arunca, învîrtindu-l, după un iepure în fugă, aproape cu aceeaşi precizie cu care ştia să tragă cu puşca. Aşadar, Aleck Sander şi servitorul negru al lui Edmonds, cu reteveiele lor, şi dînsul, cu puşca, au pornit prin parc şi de-a curmezişul unei păşuni spre gîrlă, unde servitorul lui Edmonds ştia de o podişcă şi nu-şi mai dădea seama cum de s-a întîmplat ceva care i s-ar fi putut întîmpla mai degrabă unei fete, pe care poate chiar ai fi scuzat-o, dar nimănui altcuiva : la jumătatea drumului pe podişcă, şi fără să se fi gîndit măcar la aşa ceva, el, care de-atîtea ori umblase pe muchia gardurilor distanţe chiar şi de două ori mai lungi decît asta, s-a pomenit aşa, deodată, că pămîntul însorit de iarnă, atît de cunoscut şi de familiar, se-ntorsese cu susul în jos, fleaşcă pe obrazul lui, şi că dînsul, cu puşca încă în mînă, cădea nu de pe pămînt, ci din înaltul strălucitor al cerului, şi mai ţinea minte şi acum sunetul subţire, limpede, de clopoţel, al gheţii care se sparge şi cum nici n-a simţit şocul apei, ci numai pe acela al aerului cînd a ieşit din nou deasupra. Îi scăpase şi puşca, aşa că trebuise să intre, să se afunde din nou în apă să o găsească, din nou din aerul îngheţat în apa pe care nici acum nu o simţea nici rece, nici altfel, şi în care chiar hainele lui, ude leoarcă — cizme, şi pantaloni groşi, şi flanelă, şi haină de vînătoare — nu-i păreau nici măcar grele, ci doar îl stînjeneau puţin, şi găsi puşca şi căută din nou să prindă picior pe fundul apei, tîrîndu-se cu o singură mînă către mal, şi călcînd apa, şi agăţîndu-se de o ramură de salcie, întinzînd puşca în sus, pînă o apucase cineva ; probabil servitorul lui Edmonds, pentru că în momentul acela Aleck Sander împingea spre el capătul unei prăjini lungi, aproape un stîlp, care, ajungîndu-l prima oară, aproape că-i reteză picioarele de sub el şi îl dete cu capul la fund, şi era cît pe-aci să-l facă să

scape ramura de salcie de care se ţinea, moment cînd auzi o voce :

— Ia-i din drum prăjina, să poată ieşi.

O voce, nu pentru că n-ar fi putut fi a altcuiva decît sau a lui Aleck Sander sau a servitorului lui Edmonds, ci pentru că n-avea nici o importanţă a cui era ; tocmai încerca să iasă afară, ţinîndu-se de sălcii cu amîndouă mîinile, în vreme ce pojghiţa subţire de gheaţă fîşîia izbită de pieptul lui şi suna ca un clopoţel ; hainele îi erau ca un plumb moale şi rece şi parcă nu se mişca în ele, ci părea mai curînd că se învelea în ele ca într-un *poncho* [1] sau într-o prelată : se căţără pe mal pînă văzu două picioare în cizme de cauciuc, care nu erau nici ale servitorului lui Edmonds, nici ale lui Aleck Sander, şi-apoi picioarele, salopeta, care ieşeau din cizme, şi se trase de tot afară şi se îndreptă şi văzu un negru cu un topor pe umăr, într-un cojoc mare, căptuşit cu blană de oaie, şi cu o pălărie mare de fetru decolorată, cum purta pe vremuri bunicul, care-l privea, şi, după cîte îşi aducea aminte, atunci îl văzuse pe Lucas Beauchamp pentru prima oară, sau, mai curînd, pur şi simplu atunci îl văzuse, pentru că pe Lucas Beauchamp nu puteai să-l uiţi ; de-abia trăgîndu-şi sufletul, tremurînd şi simţind numai acum şocul produs de apa rece, ridică ochii spre faţa care doar îl privea, fără să arate milă, compătimire sau alt sentiment, nici măcar mirare : pur şi simplu îl privea, şi nu făcea nici cel mai mic efort ca să-l ajute să iasă din gîrlă, ba chiar poruncise lui Aleck Sander să nu mai întindă prăjina, care fusese unica încercare de a-i da ajutor făcută de cineva, o faţă care, după socoteala sa, arăta sub 50 de ani sau chiar sub 40, afară de pălărie şi de ochi, într-o piele de negru, dar asta era indiferent pentru un băiat de 12 ani, tremurînd de frig şi încă suflînd din greu de pe urma şocului şi epuizării, pentru că acest obraz nu avea de

[1] Manta de ploaie confecţionată dintr-o pătură groasă, prevăzută cu o deschizătură la mijloc, prin care se introduce capul ; face parte din portul hispano-american.

loc culoare, nici măcar lipsa de culoare a albului n-o avea ; nu era arogant, nici chiar trufaş, doar îndărătnic şi sigur de sine. Apoi, servitorul lui Edmonds îi spuse omului ceva, pronunţînd un nume, ceva cam ca *mister* Lucas, şi atunci îşi dădu seama cine era, amintindu-şi de restul poveştii, care era un capitol, un fragment din cronica ţinutului, pe care puţini o ştiau mai bine decît unchiul : că omul acesta era fiul unuia dintre sclavii bătrînului Carothers McCaslin, străbunicul lui Edmonds, dar care nu fusese doar sclavul bătrînului Carothers, ci şi fiul lui ; stătuse locului şi tremurase vreme ce i se păruse un minut întreg, în timp ce omul acela se uita la el cu o faţă care nu spunea nimic. Apoi omul se răsucise şi, din mers, fără să aştepte măcar să vadă dacă au auzit, necum dacă aveau de gînd să asculte, zise :

— Vin' la mine-acasă.

— Mă duc înapoi la domnul Edmonds, îi răspunsese dînsul.

Omul nu întoarse capul. Nici nu-l luă în seamă.

— Du-i puşca, Joe, adăugă omul.

Aşa că îl urmă de-a lungul gîrlei, către pod şi către drum, cu servitorul lui Edmonds şi cu Aleck Sander după el, unul în spatele celuilalt. Peste puţin încetă să mai tremure ; îi era doar frig şi se simţea ud, dar dacă avea să meargă într-una, avea să-i treacă. Lăsară în urmă podul. Acum vedeau înaintea lor poarta prin care aleea intra în parc, spre reşedinţa lui Edmonds. Mai era aproape o milă pînă acolo ; probabil că, pînă cînd va ajunge, o să se zvînte şi o să-i fie şi cald, şi mai credea că va intra pe poartă, şi chiar după ce-şi dăduse seama că n-o să intre sau că în orice caz nu intrase — poarta rămăsese în urmă acum — tot îşi mai spunea că nu intrase pentru că, deşi Edmonds era burlac şi în casă nu se aflau femei, Edmonds însuşi ar fi fost în stare să nu-l mai lase să iasă de acolo decît cînd va putea să-l trimită înapoi maică-si, şi îşi mai spunea toate astea chiar şi după ce îşi dădu seama că adevăratul motiv era că nu se încumeta să-l contrazică pe omul care călca cu paşi mari înaintea lui,

tot aşa cum nu se încumeta să-l contrazică pe bunicul, nu de frica unei pedepse, sau măcar de frica unei ameninţări cu pedeapsa, ci pentru că omului care călca cu paşi mari înaintea lui îi era pur şi simplu cu neputinţă, aşa cum îi era şi bunicului, să conceapă c-ar putea fi contrazis şi înfruntat de un copil.

Aşadar, nici nu s-a oprit cînd au trecut pe lîngă poartă, nici măcar nu s-a uitat la ea, şi acum se aflau nu pe un drumeag umblat şi bine îngrijit, ducînd la locuinţa vreunui arendaş sau a vreunui servitor, pe care să se vadă urme de paşi, ci pe un făgaş sălbatic, jumătate albie de şuvoi, jumătate drum, urcînd o colină care şi ea avea un aer solitar, părăsit, semeţ, şi apoi văzu casa, coliba, şi-şi aminti de restul poveştii, de restul legendei: cum tatăl lui Edmonds donase pentru vecie negrului, care-i era văr primar, şi moştenitorilor lui casa şi cei zece acri [1] de pămînt pe care era aşezată — o fîşie lungăreaţă prinsă pentru totdeauna în mijlocul acelei plantaţii de două mii de acri ca o marcă poştală în mijlocul unui plic — căsuţa de lemn nevopsit, gardul de ţăruşi nevopsiţi, a cărui poartă nevopsită şi fără zăvor omul a împins-o cu genunchiul, tot fără să se oprească sau să se uite măcar o dată îndărăt, şi, urmat de dînsul, de Aleck Sander şi de servitorul lui Edmonds, intră cu paşi mari în curte. O curte în care pesemne că nici vara nu creştea vreun fir de iarbă ; şi-o putea imagina complet stearpă, fără nici o buruiană măcar, fără nici o crenguţă de nimic, o întindere de ţărînă măturată în fiecare dimineaţă de una dintre femeile din familia lui Lucas, cu un tîrn făcut din nuiele de salcie legate, într-o serie complicată de spirale şi de bucle una peste alta, o întindere de ţărînă care, pe măsură ce treceau orele, avea să fie cu încetul mînjită şi acoperită de găinaţ şi de urmele criptice trifurcate ale puilor de găină, aidoma (îşi amintea de asta acum, la 16 ani) unui ţinut în miniatură din era reptilelor gigante. Toţi patru mergeau acum pe ceva care nu era chiar o alee, pentru

[1] Un acru este egal cu 0,4047 ha.

că era toată numai gunoi, fiind totuşi ceva mai mult decît o potecă, fîşia bătută de picior mergînd dreaptă, ca trasă cu sfoara, între două şiruri de cutii de tinichea, de sticle goale şi de cioburi de porţelan şi faianţă înfipte în pămînt pînă la treptele nevopsite şi la pridvorul nevopsit şi de-a lungul căruia, pe margine, mai erau cutii de tinichea mai mari — bidoane goale de un galon [1], în care fusese odată melasă sau poate vopsea, şi găleţi de apă sau de lapte uzate şi un vas de gaz de cinci galoane, cu capacul tăiat, şi o jumătate din ceva care fusese odată rezervorul de apă caldă pentru bucătărie al cuiva (al lui Edmonds, fără îndoială), tăiat de-a lungul ca o banană — în care crescuseră flori vara trecută şi din care încă se mai aplecau şi atîrnau tulpini veştede şi cîrcei uscaţi şi sfărîmicioşi, şi dincolo de pridvor, casa cenuşie şi bătută de vremuri, nu atît nevopsită, cît îndărătnică şi refractară la vopsea, care nu numai că era singura continuare posibilă a drumului aceluia sălbatic şi neîngrijit, dar era în încununarea lui, aşa cum frunzele de acant cioplite în piatră sînt capitelul coloanei greceşti.

Omul nu s-a oprit însă, a urcat treptele şi a traversat pridvorul, a deschis uşa şi a intrat, iar dînsul şi servitorul lui Edmonds şi Aleck Sander au intrat după el, întîi în tinda obscură, ba chiar aproape întunecoasă după strălucirea de afară, şi simţi îndată mirosul acela greu pe care de cînd se ştia îl acceptase fără vorbă ca fiind mirosul dintotdeauna al caselor în care locuiau oameni cu o cît de mică urmă de sînge de negru, tot aşa cum acceptase că toţi cei care se numesc Mallison sînt metodişti, apoi în odaia de locuit, o duşumea de scînduri goală, roasă, foarte curată, nevopsită, fără covor ; şi într-un colţ, acoperit cu o cuvertură cu desene încîlcite, în culori vii, un pat mare cu baldachin, întunecos, cărat probabil din casa bătrînului Carothers McCaslin, şi un scrin ieftin, prăpădit, adus de la Grand Rapids, şi, pentru moment, nimic altceva, sau, în orice caz, foarte puţin ; de-abia

[1] Un galon este egal cu 3,785 l.

mai tîrziu avea să remarce — sau să-şi aducă aminte că văzuse — căminul ticsit cu fel de fel de lucruri, între care o lampă de gaz cu flori pictate cu mîna, şi o vază plină cu feştile din ziare răsucite, şi pe perete, deasupra căminului, un calendar litografiat în culori, vechi de trei ani, în care Pocahontas [1], îmbrăcată în piei de căprioară, cu pene şi cu ciucuri, ca o căpetenie sioux [2] sau chippewa [3], se rezema de o balustradă de marmură italienească ce domina o grădină cu chiparoşi solemni, iar în colţul opus patului în penumbră, într-o ramă masivă de lemn poleit cu aur şi aşezată pe un şevalet de asemenea poleit cu aur, o fotografie înfăţişînd o pereche. Dar nu le văzuse încă toate astea, pentru că se aflau în spatele lui, şi singurul lucru ce-l vedea acum era focul, căminul de piatră ordinară lipită cu lut, în care dogorea mocnit, în cenuşa argintie, un buştean pe jumătate ars, şi alături de vatră, într-un balansoar, mai era o făptură pe care a luat-o drept un copil, pînă cînd i-a văzut faţa, şi-atunci s-a oprit, atît cît s-o poată privi, pentru că era pe cale să-şi mai aducă aminte de încă ceva din cele ce-i povestise unchiul său despre sau cel puţin în legătură cu Lucas Beauchamp, şi, uitîndu-se la ea, şi-a dat seama pentru prima oară cît de bătrîn era în realitate bărbatul, cît de bătrîn trebuia să fie — o babă mititică, nu mai mare decît o păpuşă, dar mult mai neagră decît bărbatul, cu broboadă şi şorţ, cu capul înfăşurat într-o pînză albă imaculată, deasupra căreia avea o pălărie de paie vopsită şi o podoabă oarecare. Dar nu-i veni în gînd ce îi spusese sau îi povestise unchiul, şi apoi uită pînă şi că îşi amintise că-i povestise ceva, căci şedea răsturnat în scaun în faţa vetrei în care servitorul lui Edmonds aţîţa focul cu lemne şi cu surcele de brad, în timp ce Aleck Sander, pe vine, îi trăgea cizmele ude şi pe urmă pantalonii, şi apoi s-a sculat în picioare şi şi-a scos haina, flanela,

[1] *Pocahontas* (1595-1617), fiică a căpeteniei tribului indian al porohattanilor, care s-a căsătorit cu pionierul John Rolfe, primul cultivator de tutun din colonia engleză a Virginiei.

[2], [3] Triburi indiene nord-americane.

cămaşa, trebuind amîndoi să se strecoare pe lîngă, pe după şi pe sub omul care stătea în faţa căminului, crăcănat, cu spinarea la foc, tot cu cizme de cauciuc şi cu pălărie, doar că-şi scosese cojocul, şi-atunci iarăşi s-a trezit cu baba lîngă el, purtînd sub braţ o altă cuvertură cu desene încîlcite şi părînd mai puţin înaltă şi decît dînsul şi decît Aleck Sander, chiar la 12 ani.

— Dezbracă-te de tot, îi zise Lucas.

— Nu... eu... îngăimă el.

— Dezbracă-te de tot, repetă Lucas.

Îşi scoase deci şi combinezonul de bumbac şi, învelit în cuvertură ca într-o gogoaşă de mătase, se aşează din nou în jilţ în faţa focului, care strălucea acum, numai vîlvătăi, complet învăluit de mirosul acela al negrilor pe care nu-l poţi confunda cu altul, mirosul acela care, de n-ar fi fost să i se întîmple ceva atunci, într-un interval măsurabil în minute, ar fi murit poate şi n-ar fi apucat, nici o dată măcar, să cugete, să mediteze că acest miros nu era realmente mirosul unei rase, şi nici al sărăciei, ci poate o stare de lucruri : o idee : o credinţă : acceptarea, acceptarea pasivă de către ei înşişi a gîndului că, negri fiind, se înţelege de la sine că nu se cade să dispună de cele necesare pentru a se spăla ca lumea, sau des, sau să se spele şi să se scalde mai frecvent chiar, fără să dispună de cele necesare pentru asta ; că, în realitate, era oarecum de preferat ca ei să nu o facă. Dar mirosul nu însemna acum nimic, sau încă nu însemna nimic ; mai avea să treacă o oră pînă să se întîmple faptul acela, şi mai aveau să treacă încă patru ani pînă ce avea să-şi dea seama de amploarea, de întinderea ramificaţiilor lui şi de efectul mirosului acestuia asupra sa, şi avea să ajungă bărbat în toată firea mai înainte să-şi dea seama şi să recunoască deschis că-l acceptase. Aşa că doar simţi mirosul, şi încetă să se mai gîndească la el, pentru că era deprins cu el, îl simţise cu intermitenţe toată viaţa, şi pentru că tot aşa va fi şi de-aci înainte : îşi petrecuse o bună parte din viaţă în colibă la Paralee, mama lui Aleck Sander, în curtea din dos a casei, unde dînsul şi Aleck Sander se jucau pe vreme rea cînd erau mici şi unde, în răstimpul dintre cele

două mese de acasă, Paralee gătea pentru ei doi adevărate mese, şi el şi Aleck Sander mîncau împreună, şi mîncarea avea pentru amîndoi acelaşi gust ; nu-şi putea nici măcar imagina o existenţă din care mirosul acesta avea să lipsească şi nu avea să mai revină niciodată. Îl simţise dintotdeauna şi avea să-l simtă totdeauna ; era parte din trecutul său ineluctabil, era o parte preponderentă din moştenirea sa de om din Sud ; n-avea nevoie să-l ignoreze, pur şi simplu nu-l mai simţea de loc, aşa cum fumătorul de pipă nu simte niciodată mirosul pipei reci, care, la fel cu nasturii şi cu butonierele, face parte din îmbrăcămintea lui, şi şedea, ba chiar moţăia un pic, învăluit de duhoarea acră a cuverturii, cînd îi auzi pe servitorul lui Edmonds şi pe Aleck Sander sculîndu-se de unde stătuseră ghemuiţi şi rezemaţi de perete şi ieşind din odaie, dar nu trecu mult şi se cufundă din nou în duhoarea călduţă a cuverturii, şi omul era tot acolo, în picioare, lîngă el, nemişcat, cu spinarea la foc, şi dacă n-ar fi stat cu mîinile încleştate la spate şi n-ar fi lepădat toporul şi haina căptuşită cu oaie, ar fi fost întocmai ca atunci cînd, ieşind din gîrlă, privise în sus, şi îl văzuse pentru prima oară pe omul acela cu cizme de cauciuc, cu o salopetă decolorată, cum poartă negrii, dar cu un lanţ gros de aur atîrnînd pe pîntece şi, îndată după ce intraseră în odaie, observase că Lucas se răsucise către căminul ticsit de lucruri şi luase şi băgase ceva în gură, dar abia mai tîrziu îşi dăduse seama ce fusese : o scobitoare de aur, la fel cu aceea de care se folosea odinioară bunicul ; şi pălăria era de castor, veche, făcută de mînă, ca şi acelea pe care bunicul le plătea cu cîte treizeci şi patruzeci de dolari bucata, nu aşezată ca lumea, ci puţin aplecată pe faţa pigmentată ca de negru, dar cu nas arcuit, ba chiar coroiat puţin, şi impresia pe care o lăsa nasul sau ceea ce se vedea dincolo de el nu era nici că vezi o faţă de negru, dar nici una de alb, era o faţă de loc arogantă, nici măcar dispreţuitoare, doar neîngăduitoare, neînduplecată, a unui om stăpîn pe sine.

Apoi, Aleck Sander se întoarse cu hainele, uscate acum şi încă fierbinţi de la sobă, şi dînsul se îmbrăcă,

tropăind din picioare în cizmele făcute scoarţă ; servitorul lui Edmonds, care se aşezase iarăşi pe vine lîngă perete, mai mînca din ceva ce ţinea în mînă, şi văzîndu-l, zise :

— Eu am să mănînc la domnul Edmonds.

Omul nici n-a protestat, nici n-a încuviinţat. Nu s-a clintit ; nici măcar nu s-a uitat la el. Neînduplecat şi calm îi spuse doar :

— Ea a şi pus în farfurie.

Şi atunci dînsul trecu prin faţa femeii bătrîne, care se dădu în lături din uşă ca să-i facă loc să intre în bucătărie : o masă acoperită cu muşama, aşezată în pătratul însorit, strălucitor al unei ferestre ce privea către miazăzi, la care — nu-şi dădea seama cum de ştia, pentru că nu erau nici un fel de semne, urme, farfurii murdare care să fie mărturie — servitorul lui Edmonds şi Aleck Sander şi mîncaseră, şi se aşeză şi mîncă la rîndul său din ceea ce evident urma să fi fost cina lui Lucas — varză creaţă, o bucată de pastramă prăjită în făină, un fel de coptură mare, turtită, gălbuie, cleioasă, nu îndeajuns crescută, un pahar de lapte bătut ; şi mîncarea, tot de negru, acceptată şi apoi ignorată tot pentru că era exact ceea ce se aşteptase să fie, era ceea ce mîncau negrii, firește pentru că era ceea ce le plăcea, ceea ce preferau (aşa gîndise la 12 ani : avea să fie bărbat în toată firea pînă s-ajungă să trăiască, uluit, prima sa îndoială în această privinţă) ; nu pentru că din lunga lor istorie acestea erau singurele feluri ce avuseseră ocazia să deprindă şi să le găsească pe plac, în afară de cei care mîncau prin bucătăriile albilor, ci pentru că pe astea le aleseseră dintre toate cîte erau de mîncare, pentru că astea se potriveau cu gusturile lor şi astea le priau ; după aceea, zece minute mai tîrziu, şi apoi în următorii patru ani, avea să încerce să-şi spună că ceea ce l-a făcut să-şi iasă din fire a fost mîncarea. Dar se învăţase minte pentru altă dată ; eroarea sa iniţială, judecata greşită existase tot timpul, neavînd nevoie nici măcar să-i fie ajutată de mirosul casei şi al cuverturii ca să supravieţuiască celor ce se citeau pe faţa omului (şi nici măcar nu era o expresie destinată lui : era pur şi sim-

plu o expresie) ; se ridică, în fine, şi, cu moneda — o jumătate de dolar — în mînă, se întoarse în odaie şi văzu pentru prima oară, fiindcă acuma întîmplarea făcea să fie cu faţa, fotografia din rama poleită cu aur, pe şevaletul poleit cu aur, şi încă înainte de a-şi da seama ce era pe cale să facă, se apropie, se aplecă s-o privească acolo, în colţul întunecos unde se afla, unde licărea numai poleiala de aur. Se vedea că fusese retuşată ; dindărătul sticlei rotunde şi bombate, uşor irizată, ca din sfera de cristal a unui ghicitor [1], îl privea iarăşi faţa aceea calmă, neîngăduitoare, de sub borul pălăriei puse şmechereşte, un guler scrobit, fără cravată, prins la o cămaşă albă, scrobită, cu un buton avînd forma şi aproape şi mărimea unui cap de şarpe, lanţul de ceas era aşezat acum peste o vestă de postav, sub o haină de postav, şi nu lipsea decît scobitoarea, şi alături, femeia aceea mititică, şi cît o păpuşă, cu o altă pălărie de pai vopsită şi cu o altă broboadă ; femeia lui trebuie să fi fost, deşi nu semăna cu vreo fiinţă pe care s-o fi văzut vreodată, şi apoi şi-a dat seama că era mai mult decît atît : era în aspectul femeii sau în jurul ei ceva înspăimîntător, anormal, aproape insuportabil de anormal ; şi cînd femeia vorbi şi dînsul îşi ridică privirea, bărbatul tot mai sta cu picioarele crăcănate în faţa focului, iar ea era din nou aşezată în balansoarul aflat în colţ, la locul obişnuit, şi nu-l privea acum, şi-şi dădu seama că nu-l privise încă de cînd se întorsese în odaie şi totuşi i-a zis :

— Asta-i iarăşi una de-a lui Lucas.

Şi dînsul a întrebat-o :

— Ce ?

Iar bărbatul i-a explicat :

— Lui Molly nu-i place, pentru că omul care a făcut fotografia i-a scos basmaua.

Asta era : i se vedea părul ; era ca şi cum te-ai fi uitat la un cadavru îmbălsămat, prin capacul ermetic al unui coşciug, şi atunci dînsul îşi zise : *Molly. Fireşte,*

[1] În S.U.A. a fost destul de răspîndită practica ghicitului pe baza interpretării imaginilor ce se produc în sfere de cristal şlefuite anume.

pentru că acuma îşi adusese aminte ce-i povestise unchiul despre Lucas sau despre amîndoi.

— Dar de ce i-a scos-o ? întrebă el apoi.

— Eu i-am spus s-o scoată, zise bărbatul. Nu voiam să am la mine în casă o mutră de negru de la ţară.

Îndreptîndu-se acum spre ei, dînsul băgă înapoi în buzunar pumnul în care ţinea moneda de jumătate de dolar şi, după ce adună în palmă şi piesa de zece cenţi şi pe cele două de cîte cinci cenţi — tot ce-avea — îi spuse :

— Dumneata eşti de la oraş. Unchiul meu — avocatul Gavin Stevens — te cunoaşte.

— Şi eu mi-amintesc de mămica dumitale, zise ea. Domnişoara Maggie Dandridge, aşa o chema.

— Aceea a fost bunica mea, o îndreptă el. Pe mama tot Stevens a chemat-o.

Şi-i întinse monedele, şi în aceeaşi clipă în care îşi dădu seama că ea le-ar fi luat, avu intuiţia că datorită acestei clipe ireversibile el venise prea tîrziu, o dată şi pentru totdeauna prea tîrziu, şi că nu mai era nimic de făcut ; şi, nemişcat, cu sîngele fierbinte, circulînd lent, tot atît de lent cum se scurgeau minutele, şi urcîndu-i-se pînă-n gît şi-n obraz, rămase cu mîna întinsă în tăcere, cu cele patru nenorocite bucăţele de metal bătut şi zimţuit în palmă, pînă ce, în cele din urmă, bărbatul făcu un gest care cel puţin a însemnat o dezlegare.

— Pentru ce ? îl întrebă negrul, fără să se mişte măcar, fără să-şi plece măcar faţa spre a se uita să vadă ce-avea în palmă.

A durat o veşnicie, o altă veşnicie, şi sîngele lui fierbinte s-a oprit, mort, nemişcat, pînă cînd, în cele din urmă, a început să-i năvălească cu furie în obraz, aşa că cel puţin putu să suporte ruşinea ; şi îşi privi palma cum se întorcea, şi nu aruncă monedele, ci le trînti pe jos, cu dispreţ, făcîndu-le să sune şi să sară pe duşumeaua goală, şi una dintre piesele de cinci cenţi se rostogoli într-o curbă lungă, scoţînd un sunet sec şi slab ca un şoricel care fuge precipitat ; apoi auzi glasul negrului :

— Ridică-i !

Şi nici acum nu se întîmplă nimic, omul nici nu se clinti ; cu mîinile încleştate la spate, privea în gol ; se simţea numai năvala sîngelui fierbinte, greu ca moartea, din care, fără a vorbi cuiva anume, se înălţă glasul :

— Ridică-i banii !

Şi-i auzi şi-i văzu pe Aleck Sander şi pe servitorul lui Edmonds întinzîndu-se şi pripindu-se printre umbrele de pe duşumea.

— Dă-i-i, zise glasul.

Şi-l văzu pe servitorul lui Edmonds lăsînd să cadă cele două monede de cinci cenţi în palma lui Aleck Sander şi simţi mîna lui Aleck Sander dibuind, stîngace, cu toate patru monedele, după mîna lui, care atîrna în jos, şi lăsîndu-i-le în palmă.

— Acuma du-te şi împuşcă iepuri, zise glasul. Şi vezi să nu cazi iar în gîrlă.

Capitolul 2

ŞI O PORNIRĂ DIN NOU ÎN FRIGUL TĂIOS (CU TOATE că era amiază acum, şi probabil mai cald decît atît n-avea să se mai facă în ziua aceea), înapoi pe puntea de peste gîrlă, şi (deodată, privind în jur, băgă de seamă că străbătuseră o jumătate de milă de-a lungul gîrlei, fără să observe) cîinele încolţise un iepure în nişte mărăcini lîngă un lan de bumbac, şi lătrînd ca un smintit, îl scoase şi de-acolo, bietul ghemuşor disperat, oacheş, părînd cînd sferic şi grămădit ca o minge de crochet, cînd lung ca un şarpe, ţîşnind din lăstăriş înaintea cîinelui, cu flăcăruia albă a codiţei lui săltînd încoace şi-ncolo printre şirurile tulpinilor uscate de bumbac ca pînza unei bărci de jucărie pe un heleşteu bătut de vînt, în timp ce Aleck Sander urla din desiş :

— Trage ! Trage ! Şi pe urmă : De ce n-ai tras ?

Şi apoi se întoarse fără grabă, merse hotărît spre gîrlă şi scoase din buzunar cele patru monede şi le aruncă în apă : şi, în noaptea aceea, în pat, neputînd să adoarmă, îşi dădu seama că mîncarea nu numai că fusese tot ce-avea mai bun de oferit Lucas, ci pur şi simplu tot ce-avea ; se dusese acolo azi-dimineaţă nu ca oaspe al lui Edmonds, ci al plantaţiei bătrînului Carothers McCaslin, şi dacă dînsul nu ştiuse lucrul ăsta, Lucas îl ştia, aşa că Lucas îl înjosise atunci cînd, cu picioarele crăcănate, în faţa vetrei, fără măcar să-şi mişte de la spate mîinile încleştate, îi luase cei şaptezeci de cenţi ai lui şi-l plesnise cu ei ; şi zvîrcolindu-se de furie neputincioasă, începuse să se gîndească la acest om pe care nu-l văzuse decît o singură dată în viaţă, şi asta abia cu douăsprezece ore înainte, întocmai aşa cum avea să afle în anul următor ce gîndeau despre el de ani de zile toţi albii din partea locului. *Mai înainte de toate trebuie să-l punem la locul lui. Trebuie să*

recunoască că-i negru. După aceea, poate om accepta să-l luăm drept ceea ce s-ar părea că vrea să fie luat. Pentru că chiar din clipa aceea începu să afle o mulţime de lucruri despre Lucas. Nu să afle : să absoarbă tot ce-i puteau spune oamenii care cunoşteau acel colţ de ţară despre negrul care zicea femeilor *ma'am* [1], întocmai ca orice alb, şi care, dacă erai alb, îţi spunea *sir* [2] şi *mister* [3], dar ştiai că nu gîndea nici una, nici alta, iar el ştia că ştiai, dar nici măcar nu aştepta, nu te provoca să faci gestul următor, pentru că nici nu se sinchisea. De pildă :

Într-o sîmbătă după-amiază, cu trei ani în urmă, la prăvălia de la răspîntia drumurilor, la patru mile de casa lui Edmonds, pe unde în fiecare sîmbătă după-amiază, la o oră oarecare, albi sau negri, toţi fermierii, şi arendaşii, şi proprietarii din vecinătate măcar treceau, dar de obicei se şi opreau, foarte adesea chiar ca să cumpere cîte ceva, lăsîndu-şi catîrii sau caii, roşi de hamuri şi înşeuaţi, legaţi mai jos de izvor, printre sălcii, mesteceni şi platani, în noroiul frămîntat de copite, şi călăreţii ocupînd prăvălia, pînă şi prispa prăfuită din faţă, stînd în picioare sau chirciţi pe vine, bînd limonadă din sticle şi scuipînd tutun de mestecat şi răsucind fără grabă ţigări şi apropiind cu chibzuială chibrituri aprinse de pipele lor stinse, în ziua aceea se aflau acolo trei albi tinerei, dintre care unuia îi mergea vestea de scandalagiu şi mardeiaş, care lucrau la un joagăr din apropiere, şi erau toţi trei puţin cam băuţi, cînd intră Lucas, cu hainele lui uzate, de postav negru, pe care le purta la oraş şi duminicile, cu pălăria lui fină şi uzată, cu lanţul gros de ceas şi cu scobitoarea, şi s-a întîmplat ceva, istoria nu spune ce anume, sau poate nici nu se ştie, poate de vină fusese felul în care a intrat Lucas — intrase fără ca să spună cuiva un cuvînt şi s-a dus la tejghea şi şi-a cumpărat ce-a avut de cumpărat (o cutie cu turtă dulce de cinci cenţi)

[1-3] Regulile de etichetă interrasială, impuse populaţiei de culoare de către segregaţioniştii din Sud, cer ca negrii, cînd se adresează albilor, să folosească întotdeauna aceste formule reverenţioase.

— şi s-a întors şi a desfăcut cutia, şi-a scos scobitoarea şi a pus-o în buzunarul de la piept, şi-a scuturat în palmă o bucată de turtă dulce şi a dus-o la gură, sau poate chiar din senin, albul sări deodată în picioare, zicîndu-i ceva lui Lucas, zicîndu-i :

— Mă lepădătură blestemată a lui Edmonds, da' fudul şi ţanţoş, şi împuţit şi căpăţînos mai eşti !

Şi Lucas mestecă turta dulce şi o înghiţi, şi cu cutia din nou aplecată spre cealaltă palmă, întoarse destul de încet capul, privindu-l o clipă pe alb, şi apoi făcu :

— Nu-s al lui Edmonds. Eu nu-s d-ăştia noii. Sînt din ăi vechi. Sînt al lui McCaslin.

— Mai învîrteşte-te tu mult pe-aici cu mutra asta a ta, ş-ai s-ajungi hrană ciorilor, zise albul.

O clipă, sau nici măcar atît, Lucas privi la alb cu nepăsare, gînditor ; cutia pe care o ţinea într-o mînă se aplecă încetişor, pînă cînd îi pică o felie de turtă dulce în cealaltă palmă, apoi, ridicînd colţul buzei, îşi supse un dinte de sus, destul de zgomotos în tăcerea care se aşternuse dintr-o dată, dar fără nici cea mai mică urmă fie de batjocură, fie de sfidare sau măcar de reproş, fără nici o urmă de nimic, ci aproape abstract, cum şi-ar suge dintele — dacă şi l-ar suge — un om care ar mînca turtă dulce în mijlocul unui pustiu întins de o sută de mile, şi zise :

— Da, am mai auzit eu cîntecul ăsta şi altă dată, şi bag de seamă că oamenii care vin cu el nu-s nici măcar de-ai lui Edmonds.

La care albul, sărind în sus, întinse orbeşte mîna îndărăt spre tejgheaua pe care erau vreo şase grindeie, apucă unul dintre ele şi era gata să dea cu el, cînd fiul proprietarului prăvăliei, un bărbat tinerel şi sprinten, o luă pe după tejghea, sau poate de-a dreptul peste ea, şi-l înşfăcă, astfel încît grindeiul zbură de la un cap la altul al prăvăliei fără să strice nimic şi se izbi cu zgomot de soba rece ; apoi, mai sări cineva să-l ţină pe alb.

— Şterge-o, Lucas ! îi zise peste umăr fiul proprietarului.

Dar Lucas tot nu se mişca, părea foarte calm, nici măcar mînios, nici măcar insolent, nici măcar foarte

atent, şi cu cutia multicoloră tot aplecată în mîna stîngă, şi în dreapta cu o bucăţică de turtă dulce, doar privea cum fiul proprietarului şi celălalt îl ţineau pe albul acela care spumega şi înjura.

— Ieşi dracului afară de-aici, smintitule ! strigă fiul proprietarului.

Şi de-abia atunci începu Lucas să se mişte, fără grabă, întorcîndu-se fără grabă şi apucînd-o spre uşă, ridicînd dreapta spre gură, aşa încît atunci cînd ieşi pe uşă îl văzură mestecînd regulat.

Totul din cauza jumătăţii ăleia de dolar. Suma reală fusese de şaptezeci de cenţi, fireşte, patru monede, dar era mult de cînd — în primele fracţiuni de secundă — le metamorfozase, le tradusese într-una singură, într-o unitate de masă şi pondere, dincolo de orice proporţie cu simpla sa valoare de schimb ; erau de fapt momente în care capacitatea de regret a spiritului său, sau poate numai de simplă frămîntare, sau, la urma urmei, de orice-ar fi fost, se epuiza timp de-o clipă, şi chiar şi-atunci, liniştit fiind, îşi spunea : *Cel puţin, am jumătate de dolar ; cel puţin, am ceva*, pentru că acum nu numai greşeala lui şi ruşinea, ci şi protagonistul, agentul ei — omul acela, negrul, odaia, clipa, ziua însăşi — pieriseră, topite în simbolul rotund şi dur al monedei, şi avea impresia că, lungit în pat, vede, fără regret, chiar împăcat, cum zi de zi moneda se umfla pînă la proporţii gigantice, care nu puteau fi depăşite, pentru a spînzura, fixată, în fine, pentru totdeauna, de bolta neagră a chinului său, ca luna cea de pe urmă, moartă şi veşnic nestinsă, iar pe el însuşi şi propria sa umbră pirpirie, agitată, puţintică în faţa ei, le vede într-o frenetică şi zadarnică tentativă de a o eclipsa : frenetică şi zadarnică, dar neobosită, pentru că, acum, că-i înjosise nu numai bărbăţia, dar şi rasa, nu se va opri niciodată, nu putea să renunţe niciodată ; în fiecare după-amiază după ce ieşea de la şcoală şi sîmbătă toată ziua, afară doar dacă era un

meci de *baseball* [1] sau dacă se ducea la vînătoare, sau dacă nu era altceva ce voia sau trebuia să facă, se ducea la unchiul său la birou, unde răspundea la telefon sau făcea comisioane, toate cu un oarecare aer de responsabilitate, dacă nu din necesitate reală ; asta constituia, din partea lui, cel puţin un indiciu că doreşte să-şi cîştige măcar în parte existenţa. Începuse să facă acest lucru de cînd era copil, dintr-o vreme de care de-abia îşi mai putea aduce aminte, împins de acea afecţiune oarbă şi absolută pentru unicul frate al mamei sale, afecţiune asupra căreia nu se oprise niciodată să reflecteze, şi de-atunci îl făcea într-una ; mai tîrziu, la 15 ani, şi la 16, şi la 17 ani, avea să se gîndească la povestea băiatului care avea un viţeluş pe care îl ridica în fiece zi peste gardul păşunii ; trecuseră ani, băiatul ajunsese un bărbat în toată firea, şi viţeluşul, un taur, şi tot îl mai trecea peste gard în fiecare zi.

Îşi abandonă viţeluşul. Rămăseseră mai puţin de trei săptămîni pînă la Crăciun ; în fiecare după-amiază după ce ieşea de la şcoală şi sîmbătă toată ziua stătea sau în piaţa publică sau undeva de unde putea s-o supravegheze, să fie cu ochii pe ea. A mai fost frig o zi, două, apoi s-a încălzit, vîntul s-a muiat, pe urmă, soarele strălucitor s-a acoperit şi a început să plouă, dar el tot se plimba sau se învîrtea pe strada de-a lungul căreia vitrinele prăvăliilor începeau să fie încărcate cu jucării şi articole de Crăciun, şi artificii şi lumînările colorate, şi cetină de brad şi poleială, sau privea, prin geamul aburit al *drugstore*-ului sau al frizeriei, la capetele oamenilor de la ţară, avînd în buzunar cele două pachete — cele patru ţigări de foi, de două la sfert de dolar, pentru Lucas şi cutia cu tutun de prizat pentru nevastă-sa — în ambalajul lor ţipător de Crăciun, pînă cînd, în cele din urmă, îl întîlni pe Edmonds şi i le dădu să le predea în dimineaţa de Crăciun. Dar cu asta nu se plătea (cu camătă îndoită) decît de cei şaptezeci de cenţi ; mai rămînea discul mort, odios, imens, rece, care spînzura noapte de noapte deasupra abisului

[1] Sport naţional american, asemănător în unele privinţe cu oina.

negru al furiei şi neputinţei : *De-ar vrea să fie-ntîi un simplu negru de rînd, măcar o secundă, o mică secundă infinitezimală :* în februarie începu să-şi pună bani deoparte — cei douăzeci şi cinci de cenţi pe care i-i dădea tatăl său în fiecare săptămînă drept bani de buzunar şi cei douăzeci şi cinci de cenţi pe care i-i plătea unchiul drept leafă la birou — pînă cînd în mai a avut bani de ajuns, şi, ajutat de mama, a ales o rochie de imitaţie de mătase, înfloratã, şi a trimis-o cu poşta lui Molly Beauchamp, pe adresa lui Carothers Edmonds, şi în cele din urmă simţi un fel de uşurare, pentru că îi trecuse furia, rămînînd numai amărăciunea şi ruşinea ; discul tot mai spînzura de bolta neagră, dar acum era vechi de un an, aşa că însăşi bolta nu mai era chiar atît de neagră şi discul pălea şi el, şi acum putea chiar să şi doarmă sub el, cum şi cel care suferă de insomnie moţăie în cele din urmă sub luna palidă şi fără strălucire. Apoi veni septembrie : peste o săptămînă începea şcoala. Într-o după-amiază, cînd veni acasă, mama îl aştepta.

— Uite, a venit ceva pentru tine, zise ea.

Era o căldăruşă de un galon cu sirop de sorg, făcut în casă, şi dînsul ghici de unde-i venise cu mult înainte de a fi terminat ea de spus :

— A trimis-o pentru tine cineva de la domnul Edmonds de-acasă.

— Lucas Beauchamp, zise, strigă aproape, el. A plecat de mult ? De ce nu m-a aşteptat ?

— Nu. N-a adus-o el. A trimis-o. A adus-o un servitor alb, călare pe-un catîr.

Şi asta fu tot. Erau din nou exact acolo de unde porniseră ; totul trebuia luat de la-nceput ; de astă dată era chiar mai rău, pentru că de astă dată Lucas poruncise unui alb să culeagă banii de pe jos şi să i-i dea înapoi. Şi atunci îşi dădu seama că nici măcar s-o ia de la-nceput nu putea, pentru că a duce căldăruşa cu sirop înapoi şi a o zvîrli în faţa uşii lui Lucas n-ar fi însemnat decît iar chestia cu monedele, ca Lucas să poruncească iarăşi cuiva să le ridice şi să i le dea înapoi, fără să mai pună la socoteală faptul că pentru ca să i-o arunce-n uşă va trebui să facă şaptesprezece mile călare pe-un ponei de Shetland,

care acum era prea mic pentru el şi cu care-i era ruşine, dar maică-sa nu voia să-l lase să călărească un cal obişnuit sau cel puţin calul pe măsura lui pe care îl voia şi pe care unchiul i-l promisese. Lucrurile aveau să rămînă aşa ; ceea ce l-ar fi eliberat sau ar fi putut să-l elibereze era nu numai peste posibilităţile, dar şi dincolo de priceperea lui ; n-avea altceva de făcut decît s-aştepte, să vadă, poate că se-ntîmplă, sau să rămînă aşa dacă nu se-ntîmpla nimic.

Patru ani mai tîrziu se simţise eliberat de aproape optsprezece luni, şi socotea că se isprăvise : Molly murise, şi fata ei şi a lui Lucas, măritată, se mutase cu bărbatul la Detroit, şi dînsul aflase acum, întîmplător, din auzite, şi tîrziu, că Lucas trăia singur, solitar, fără neamuri, îndărătnic, şi, după cum se arăta, nu numai fără prieteni din propria sa rasă, dar chiar mîndru de asta. Îl mai văzuse de trei ori, în oraş, în piaţa publică, şi nu totdeauna sîmbătă — în realitate îi trebuise un an întreg, de cînd îl văzuse ultima oară, ca să-şi dea seama că niciodată nu-l văzuse în oraş sîmbăta, cînd toţi ceilalţi negri şi cea mai mare parte dintre albii de la ţară veneau şi ei la oraş, şi că prilejurile cu care-l văzuse erau aproape exact la un an unul de altul, şi că motivul pentru care-l vedea numai atunci nu era că se întîmpla ca prezenţa lui Lucas să coincidă cu propria sa trecere incidentală prin piaţa publică, ci că ea coincidea cu vizitele anuale şi obligatorii ale lui Lucas — în zile lucrătoare, după obiceiul albilor, nu al arendaşilor, ci al proprietarilor de plantaţii, care purtau cravate şi veste, la fel ca negustorii şi doctorii şi avocaţii, ca şi cum ar fi refuzat, ar fi declinat să accepte chiar şi atît de puţin din comportarea caracteristică nu numai negrilor în general, ci negrilor de la ţară, şi că totdeauna purta costumul de postav negru, uzat, periat şi care se vedea că fusese scump pe vremuri din fotografia mărită de pe şevaletul poleit cu aur, şi pălăria fină, roasă, şi cămaşa albă, scrobită, de pe vremea bunicului, şi gulerul acela fără cravată, şi lanţul gros de ceas, şi scobitoarea de aur, la fel cu aceea pe care o purta bunicul în buzunarul de la piept al vestei ; prima dată îl văzuse în cea de a doua iarnă ; i-a vorbit întîi, deşi Lucas şi-a adus

aminte de el îndată ; i-a mulţumit pentru sirop, şi Lucas i-a răspuns întocmai cum ar fi făcut-o bunicul, numai cuvintele, gramatica fiind ceva mai altfel :

— S-a nimerit bun anul ăsta. Cînd îl făceam, mi-am adus aminte că băieţilor le place totdeauna un sirop bun. Şi păşi mai departe, spunîndu-i peste umăr : Vezi să nu mai cazi în vreo gîrlă şi iarna asta.

Şi după aceea l-a mai văzut de două ori — cu costumul negru, pălăria, lanţul acela de ceas ; dar cînd l-a văzut a doua oară, nu avea scobitoarea, şi de data aceea Lucas se uitase drept la el, în ochii lui, de la cinci paşi, şi trecuse pe lîngă el, şi atunci şi-a zis : *M-a uitat. Nici măcar nu-şi mai aduce aminte de mine ;* şi a zis aşa aproape un an, pînă în ziua cînd unchiul i-a spus că Molly murise cu un an înainte. Nici nu şi-a bătut capul să-şi găsească timp atunci să se întrebe cum se face că unchiul ajunsese să afle despre asta (evident că-i spusese Edmonds), pentru că şi făcuse repede socoteala de-a-ndaratelea ; spunîndu-şi, gîndindu-se, cu un sentiment de justificare, de triumf aproape : *Tocmai atunci murise. De asta nu m-a văzut. De asta n-avea scobitoarea.* Apoi, cu un fel de uimire : *Era îndurerat. Nu-i neapărat nevoie să nu fii negru pentru ca să fii îndurerat.* Şi-apoi constată că aştepta, pîndea aproape piaţa publică, la fel cum făcuse cu doi ani mai înainte, cînd îl aşteptase pe Edmonds să-i dea cele două daruri de Crăciun să i le transmită, şi asta a mers două, apoi trei şi apoi patru luni, pînă cînd îi fulgeră prin minte că pe Lucas nu-l văzuse în oraş decît o singură dată în fiecare an, şi anume în ianuarie sau februarie, şi atunci îşi dădu seama pentru prima oară de ce : venea să plătească impozitul funciar pentru pămîntul lui. Era către sfîrşitul lui ianuarie, o după-amiază luminoasă, rece. Şedea în colţ, în dreptul băncii, în lumina soarelui palid cînd îl văzu pe Lucas, în costumul negru, cu cămaşa fără cravată şi pălăria veche, fină, în halul ei eroic de uzură, mergînd atît de ţeapăn, încît haina îi atingea doar umerii pe care atîrna, ieşind de la tribunal şi traversînd piaţa de-a dreptul spre el, şi putu să şi vadă sclipirea piezişă, semeaţă a scobitorii de aur şi simţi contractîndu-i-se muşchii feţei ; aşteptă, şi

Lucas îşi ridică privirea şi iarăşi se uită drept în ochii lui timp ca de un sfert de minut, şi apoi şi-i întoarse, şi venea drept asupra lui, şi chiar păşi puţin în lături ca să poată trece pe lîngă el, şi trecu mai departe pe lîngă el ; nici nu se uită înapoi să-l vadă cum sta la marginea trotuarului, în bătaia soarelui palid şi rece, gîndind : *Nici gînd să mă mai recunoască de data asta. Nici nu mă mai ştie. Nici n-a trebuit să-şi dea osteneala să mă uite.* Gîndind chiar cu un fel de împăcare : *A trecut. Asta a fost tot.* Pentru că se simţea eliberat acum, pentru că nu-l mai preocupa omul care vreme de trei ani îl obsedase şi cînd era treaz, şi în somn. Fireşte, avea să-l mai vadă ; fără îndoială, vor trece pe stradă în oraş unul pe lîngă celălalt, ca şi de data asta, o dată pe an, cît o mai trăi Lucas, dar asta va fi tot : căci Lucas n-o să mai fie omul care a poruncit celor doi servitori negri să-i culeagă banii de pe jos şi să i-i dea înapoi, ci doar umbra lui ; iar el n-avea să fie decît o amintire a copilului care i-i oferise şi apoi îi zvîrlise pe jos, care nu va fi adus omului matur decît drojdia veştedă a acelei vechi ruşini, pe vremuri disperată, şi a neliniştii şi nevoii nu de revanşă, de răzbunare, ci pur şi simplu de reegalizare, de reafirmare a bărbăţiei sale şi a sîngelui său alb. Şi într-o bună zi unul n-o să mai fie nici măcar umbra omului care poruncise să fie culeşi gologanii, iar pentru celălalt, ruşinea şi neliniştea n-or să mai fie o amintire vie sau un lucru de care să-şi reamintească, ci doar un suflu, o şoaptă, ca gustul amar-dulce-acru al măcrişului pe care îl mîncase în copilăria sa de mult uitată, de care îşi aducea aminte doar în clipa în care-l gusta şi-l uita înainte de a putea să-l identifice şi să-l memoreze ; şi-i putea imagina şi pe unul şi pe celălalt ca oameni bătrîni, foarte bătrîni, întîlnindu-se, la un punct oarecare, în acea dezolare a epuizării nervoase, pură şi fără remediu, fără uşurare, pe care, din lipsa unei alte expresii mai potrivite, oamenii o mai numesc „a fi în viaţă“, în care nu numai anii scurşi, ci şi diferenţa de vîrstă de o jumătate de secol care exista între ei ar fi fost tot atît de imposibil de observat şi imposibil de explicat ca şi tot atîtea fire de nisip într-o grămadă de cărbuni, şi se imagina pe el, întrebîndu-l pe Lucas : *Oare eu eram băiatul*

care, atunci cînd mi-ai dat jumătate din mîncarea dumitale, am încercat să te plătesc cu nişte lucruri pe care lumea din vremea aceea le numea o sumă de şaptezeci de cenţi, şi atunci tot ce mi-a dat mie prin cap ca să-mi spăl ruşinea a fost să-i arunc pe duşumea? Nu-ţi aminteşti? Şi Lucas : *Oare eu eram?* Sau invers, schimbînd rolurile, Lucas era cel care spunea : *Oare èu eram omul care, atunci cînd ţi-ai aruncat banii pe duşumea şi n-ai vrut să-i ridici, a trebuit să pun doi negri să-i culeagă şi să ţi-i dea înapoi? Nu-ţi aminteşti?* Şi de data asta, el : *Oare eu eram?* Pentru că acum trecuse. Întorsese obrazul celălalt, şi i se primise. Era eliberat.

Apoi, tîrziu în după-amiaza aceea de sîmbătă, la înapoiere, cînd trecu prin piaţă (fusese la un meci de *baseball* pe terenul şcolii), auzi vorbindu-se că Lucas îl omorîse pe Vinson Gowrie în faţa prăvăliei lui Fraser ; sosise o comunicare pentru şerif pe la ora 3, care fusese transmisă telefonic, tocmai la celălalt capăt al comitatului, unde şeriful se dusese de dimineaţă cu treburi şi unde un curier poate că l-ar fi putut găsi, pînă-n zori, ceea ce n-ar fi prezentat mare importanţă, deoarece chiar dacă şeriful ar fi fost la el la birou, ar fi fost probabil tot prea tîrziu, căci prăvălia lui Fraser e în Sectorul 4, şi dacă comitatul Yoknapatawpha era locul cel mai nepotrivit pe care un negru putea să-l aleagă ca să împuşte un alb pe la spate, atunci Sectorul 4 era cel din urmă loc în comitatul Yoknapatawpha pe care ar fi trebuit să şi-l aleagă un negru cu un dram de minte — sau orice alt om de orice culoare — ca să împuşte fie în faţă, fie pe la spate pe oricine, şi cu atît mai puţin pe un anume Gowrie ; pentru că ultimul automobil plin cu tineri şi cu unii care nu mai erau chiar atît de tineri, a căror adresă nu numai sîmbătă după-masă, ci şi-n toate zilele săptămînii era sala de biliard şi frizeria, şi dintre care unii aveau vagi legături cu vînzările de bumbac sau de automobile, sau de terenuri sau de vite, care încheiau pariuri privind rezultatele meciurilor de box, ale jocurilor de biliard automat şi ale campionatelor naţionale de *baseball*, de mult apucase să plece din piaţa oraşului ca să străbată în goană cele cincisprezece mile şi să se oprească la marginea şo-

selei, în faţa casei unde poliţistul îl dusese pe Lucas şi unde mergea zvonul că îl legase cu cătuşe de piciorul patului, şi acum şedea în faţa lui, cu puşca (şi la ora aceea şi Edmonds, firește ; chiar şi un poliţist nerod de la ţară ar fi avut atîta minte ca să trimită după Edmonds, la numai patru mile, chiar înainte încă de a se sinchisi să cheme şeriful), în eventualitatea că Gowrieii şi tot neamul lor ar fi hotărît să nu aştepte să-l îngroape mai întîi pe Vinson ; firește că Edmonds trebuia să fie şi el acolo ; dacă Edmonds ar fi fost astăzi în oraş, cu siguranţă că l-ar fi văzut la un moment dat în cursul dimineţii, încă înainte de a se fi dus la terenul de *baseball*, şi deoarece nu-l văzuse, era evident că Edmonds se afla acasă, la numai patru mile de acolo ; un curier ar fi putut să ajungă pînă la Edmonds şi ar fi putut şi Edmonds ajunge la casa poliţistului aproape înainte ca celălalt curier să fi avut timp să-nveţe pe dinafară numărul de telefon al şerifului şi cuprinsul comunicării pe care trebuia să i-o facă şi să galopeze pînă la cel mai apropiat telefon de la care să poată face uz şi de una şi de cealaltă : prin urmare Edmonds (din nou îi zgîndări ceva atenţia, o clipită) şi cu poliţistul ar fi fost doi, în vreme ce Dumnezeu însuşi ar trebui să se oprească locului ca să-i poată număra pe toţi Gowrieii, şi Imgrumii, şi Workittii, şi dacă Edmonds îşi lua cina sau îşi citea ziarul sau îşi număra banii sau făcea cine ştie ce altceva, poliţistul ar fi fost pur şi simplu singur, chiar cu puşcă cu tot ; acum însă era liber, şi fără a încetini cît de puţin pasul, îşi croi drum spre colţ, de unde avea să se îndrepte spre casă, dar nu înainte de a vedea cît mai era pînă la apusul soarelui, cît ar mai stărui lumina de zi pe stradă, apoi, pînă să apuce să se întrebe ce-i venise de nu tăiase de-a dreptul prin piaţă — acuma aproape goală — spre scara exterioară care ducea sus la birou, se întoarse înapoi cîţiva paşi.

Deşi, natural, n-avea în realitate nici un motiv să se aştepte ca unchiul să fie la birou atît de tîrziu sîmbătă după-masă, dar o dată pe scări, nu putu, pînă la urmă, să nu se gîndească şi la asta, întîmplîndu-se să poarte astăzi tălpi de cauciuc, deşi, chiar şi aşa, treptele de lemn

scîrţîiau şi răsunau dacă nu călcai pe marginea interioară, aproape de perete : se gîndea cum, într-adevăr, nu preţuise niciodată înainte tălpile de cauciuc aşa cum se cuvine, cum n-aveau pereche cînd era vorba să-ţi dea timp să te hotărăşti asupra celor ce voiai într-adevăr să faci, şi atunci putu să vadă uşa biroului închisă, cu toate că era încă prea devreme ca unchiul să fi aprins lumina, dar afară de asta, uşa avea aerul acela pe care-l au numai uşile încuiate, aşa că nici tălpile tari n-ar fi avut nici o importanţă ; descuie uşa cu cheia sa, apoi o închise în urma sa cu zăvorul şi, îndreptîndu-se spre fotoliul mare, basculant, cu pivot, care fusese al bunicului înainte de a fi al unchiului, se aşeză la masa plină cu hîrtii grămădite în dezordine, pe care unchiul o folosea în locul biroului cu capac rulant de pe timpuri al bunicului şi la care se trataseră procesele comitatului, dintr-o vreme de demult, mai demult decît îşi putea aduce el aminte, în realitate dinainte ca memoria lui să fie memorie sau, în orice caz, să-i aparţină, şi aşa, masa atît de dărăpănată şi hîrtiile decolorate şi îndoite la colţuri, şi nevoile şi pasiunile pe care le reprezentau, precum şi comitatul, cu hotarele sale bine delimitate şi statornicite, toate erau contemporane şi făceau una, ultimele raze ale soarelui care pătrundeau prin dud şi apoi prin fereastra din spatele său pînă pe masă, pe hîrtiile grămădite în dezordine, pe călimară, pe tăviţa cu agrafe şi peniţe stricate, ruginite, şi pe curăţitoarea de pipă, şi pe luleaua din cocean de porumb lipită cu lut ars, răsturnată peste cenuşa răspîndită alături de o ceaşcă de cafea şi o farfurioară murdară, nespălată, şi pe halba colorată, adusă dintr-o *Stube* [1] de la Heidelberg, plină cu feştile răsucite din hîrtie de ziar pentru aprins pipa, ca acelea din vaza de pe căminul lui Lucas din ziua de-atunci, şi înainte încă de a-şi da măcar seama că se gîndise la asta, se ridică şi, luînd ceaşca şi farfurioara, traversă camera, apucînd în trecere şi ibricul de cafea şi ceainicul de apă fiartă, şi intră în cabinetul de toaletă, unde goli drojdiile şi clăti ibricul şi ceaşca şi umplu ceai-

[1] Formă prescurtată pentru *Bierstube* — berărie (în limba germană în original).

nicul şi-l puse cu ceaşca şi farfurioara înapoi pe raft şi se întoarse la fotoliu şi se aşează din nou, cu sentimentul că nu lipsise de la loc, avînd încă destulă vreme să privească masa şi dezordinea cu care se deprinsese, toate topindu-se încet într-un anonimat al nopţii, în timp ce lumina soarelui agoniza : se gîndea, îşi amintea cum unchiul spusese că tot ce are omul e timpul, că tot ce se ridică între el şi moartea de care se temea şi de care avea oroare era timpul, şi cu toate astea, cheltuia jumătate din timp născocind mijloace ca să scape de cealaltă ; îşi aminti deodată din senin ce îi zgîndărise atenţia : Edmonds nu era acasă şi nici măcar în Mississippi : se afla într-un spital la New Orleans, operat de piatră la ficat ; cînd se ridică, fotoliul greu făcu un zgomot înăbuşit pe duşumeaua de lemn, aproape tot aşa de puternic ca un car pe un pod de lemn, apoi rămase în picioare lîngă masă, pînă cînd ecoul se stinse şi nu se mai auzea decît zgomotul respiraţiei sale : pentru că scăpase : era eliberat, şi apoi se pregăti să plece : pentru că mama va şti cînd s-a terminat meciul de *baseball*, cu toate că nu se putea să fi auzit ţipetele de dincolo de marginea oraşului, şi şi-ar fi putut da seama că el putea să fi ajuns acasă încă înainte de a se fi stins lumina amurgului ; încuie uşa în urma sa, apoi coborî din nou scările ; în piaţă acum se lăsase seara, şi primele lumini tocmai se aprindeau la *drugstore* (nu fuseseră stinse de loc la frizerie şi la sala de biliard de la 6 dimineaţa, de cînd lustragiul şi portarul descuiaseră uşile şi măturaseră părul şi mucurile de ţigări), şi la negustori la fel, aşa că cei din restul comitatului, cu excepţia celor din Sectorul 4, vor trebui să aibă unde aştepta pînă li se va trimite vorbă de la prăvălia lui Fraser că totul era din nou în regulă şi că puteau s-o ia din loc cu camioanele şi cu maşinile şi cu carele şi cu catîrii lor de pe străzile şi aleile laterale şi să se ducă acasă să se culce ; o luă pe după colţ de astă dată şi dădu peste închisoare, siluetă confuză, toată cufundată în beznă, afară de un dreptunghi zăbrelit în partea de sus a faţadei, de unde, şi în nopţile obişnuite, barbugiii şi contrabandiştii de *whisky* şi cuţitarii negri ţipau la iubitele şi la nevestele lor de jos din stradă, şi unde Lucas ar fi tre-

buit să fie de trei ceasuri (foarte probabil bătînd cu pumnii în uşa de oţel ca să-i aducă cineva cina, sau poate că o fi şi luat-o, şi poate că se plînge doar că n-a fost destul de bună, pentru că fără îndoială el ar considera şi asta ca un drept al lui, o dată cu odihna şi cu întreţinerea), cu deosebirea că lumea părea să considere că unicul rost al instituţiilor publice era de a oferi prilej pentru alegerea unui om ca şeriful Hampton, destul de mare sau cel puţin cu destulă judecată şi caracter ca să vadă de treburile comitatului şi să angajeze în slujbele ce mai rămîneau veri şi neamuri de-ale nevestei care nu izbutiseră să-şi cîştige o pîine din orice încercaseră vreodată. Dar acum scăpase, era eliberat, şi, în afară de asta, probabil că pînă acum totul se şi isprăvise, şi chiar dacă nu se isprăvise, ştia ce-avea de făcut, şi pentru asta va avea timp destul şi mîine ; tot ce va mai trebui să facă astă-seară va fi să-i dea lui Highboy două porţii suplimentare de ovăz pentru mîine, şi la început crezu că-i era sau că într-o clipă are să-i fie o foame de lup ; se aşeză în camera atît de familiară, la masa atît de bine cunoscută, cu pînzătură imaculată şi argintăria strălucitoare, şi paharele de apă şi vaza cu narcise şi gladiole şi cu cîţiva trandafiri, şi unchiul zise :

— S-ar părea că prietenul tău Beauchamp a păţit-o de data asta.

— Da, răspunse el. Or să facă din el un negru, o dată-n viaţa lui cel puţin.

— Charles ! îl mustră mama.

Mînca repede, mînca foarte mult şi vorbea repede şi foarte mult despre meciul de *baseball* şi aştepta să i se facă foame acum, în fiecare minut, în fiecare secundă, pînă cînd, deodată, îşi dădu seama că chiar şi ultima îmbucătură fusese de prisos : mai mestecă încă, s-o împingă pînă acolo de unde putea s-o înghită, şi se sculă.

— Mă duc la cinema, zise.

— N-ai terminat, zise mama. Apoi zise iar : Mai e aproape încă o oră pînă să-nceapă.

Şi apoi, fără a se adresa chiar direct tatălui şi unchiului, ci tuturor timpurilor, tuturor anilor de graţie ai Domnului-Dumnezeului nostru o mie nouă sute treizeci, şi patruzeci, şi cincizeci :

— Nu vreau să iasă-n oraş astă-seară. Nu vreau...

Şi-apoi, în fine, o lamentare, un strigăt către stăpînul suprem : tatăl însuşi : ţîşnit din acea regiune de spaime şi groaze ţesută din neguri şi călcată de zmei, în care femeile — mamele, în orice caz — se complăceau cu predilecţie să plutească :

— Charlie...

Pînă ce unchiul puse şervetul jos şi se sculă şi el zicînd :

— Iată că ai acuma ocazia să-l înţărci. Vreau, în orice caz, să facă o cursă pentru mine.

Şi ieşi.

Şi după un timp, pe veranda din faţă, în întunericul rece, unchiul îi spuse :

— Ei ? Du-te.

— Nu vii şi dumneata ? îl întrebă el. Apoi zise : Dar de ce ? De ce ?

— Are vreo importanţă ? făcu unchiul, şi apoi îi spuse ceea ce auzise şi el cînd trecuse pe lîngă frizerie, cu două ore mai devreme. Acuma n-are. Nici pentru Lucas, nici pentru altcineva, negru ca şi el, de pe-acolo.

El însuşi se gîndise la asta, nu numai înainte de a i-o fi spus unchiul, ci chiar înainte de a-l fi auzit pe cel care spusese acelaşi lucru în faţa frizeriei acum două ore, şi, la urma urmei, n-avea nici o importanţă nici restul.

— De fapt, adevărata întrebare nu este ce primejdie îl ameninţa, care i-ar fi făcut viaţa insuportabilă încît a ajuns să împuşte un alb pe la spate, ci de ce dintre toţi albii a trebuit să aleagă să împuşte tocmai un Gowrie, şi dintre toate locurile posibile, tocmai în Sectorul 4. Du-te. Dar nu întîrzia. La urma urmei, omul trebuie să fie drăguţ chiar şi cu părinţii săi din cînd în cînd.

Şi cu siguranţă că unul dintre automobile şi, din cîte putea el să ştie, poate chiar toate se întorseseră la frizerie şi la sala de biliard, aşa că Lucas pesemne mai era legat cu cătuşe de piciorul patului, liniştit, şi poliţistul sta în faţa lui (probabil într-un balansoar), cu puşca cu piedica pusă, şi nevasta poliţistului probabil că le adusese cina acolo, şi Lucas avusese poftă de mîncare, mai mare decît de obicei, pentru că nu numai că nu trebuia să plătească, dar nici nu împuşti pe cineva în fiecare zi ; şi,

în fine, părea să fie mai mult sau mai puţin exact că în cele din urmă şeriful primise înştiinţarea şi trimisese vorbă că se va întoarce în oraş noaptea tîrziu şi se va duce să-l ia pe Lucas mîine dimineaţă devreme, şi el trebuia să facă ceva să-i treacă timpul într-un fel oarecare pînă se va termina spectacolul de la cinematograf, aşa că putea foarte bine să se şi ducă, şi traversă piaţa, intră în curtea tribunalului şi se aşează pe o bancă în singurătatea neagră, rece, goală, printre umbre sfîşiate, printre frunzele primăvăratice, agitate fără vînt, proiectate pe fîşia înăbuşitoare de cer înstelat, de unde putea privi marchiza luminată de la intrarea cinematografului, şi poate că şeriful avea dreptate ; părea să fie în stare să întreţină legături destul de bune cu Gowrieii, şi cu Ingrumii, şi cu Workittii, şi cu McCallumii ca să-i convingă să-l voteze la opt ani o dată [1], aşa că ştia poate cam ce-ar face ei în anumite situaţii, sau poate avea dreptate lumea de la frizerie, şi Ingrumii, şi Gowrieii, şi Workittii aşteptau nu să-l îngroape mai întîi, mîine, pe Vinson, ci doar pentru că peste trei ore avea să fie duminică şi pentru că nu voiau să fie siliţi să se grăbească, să dea lucrurile peste cap, ca să termine înainte de miezul nopţii şi să nu calce legea sfintei duminici ; apoi mulţimea începu să apară, să se scurgă pe sub marchiză, clipind la lumină şi chiar orbecăind puţin, timp de o secundă sau chiar un minut, sau şi două, aducînd pe pămîntul sordid o rămăşiţă veştedă din visul cutezător de celuloid al inimii lor, aşa că acum se putea duce acasă, în realitate chiar trebuia ; mama ştia din instinct cînd se termină spectacolul, întocmai cum ştia cînd se termină meciurile de *baseball*, şi cu toate că niciodată n-o să-i ierte cu adevărat c-a ajuns în stare să-şi încheie singur nasturii şi să se spele pe după urechi, cel puţin acceptase şi nu mai venea ea însăşi să-l ia, doar îl trimitea pe tatăl său, şi dacă pornea acum, înainte de a se răspîndi cei de la cinematograf, va avea în faţă strada goală pînă

[1] În S.U.A., şeriful — funcţionar administrativ însărcinat cu aducerea la îndeplinire a legilor şi menţinerea ordinii — este ales prin vot de populaţia locală.

acasă ; de fapt, pînă la colţul curţii, şi de după gardul viu se ivi unchiul, fără pălărie, fumînd una dintre lulelele lui din cocean de porumb.

— Ascultă, îi zise unchiul. Am vorbit cu Hampton, acolo, la Peddlers Field Old Town, şi apucase să-i telefoneze lui *squire* [1] Fraser, şi Fraser în persoană s-a dus la Skipworth acasă şi l-a văzut pe Lucas legat cu cătuşe de piciorul patului, şi e-n regulă, totul e-n linişte noaptea asta acolo, şi mîine dimineaţă Hampton îl va duce pe Lucas la închisoare...

— Ştiu, îi zise dînsul. Nu-l linşează pînă mîine după miezul nopţii, după ce-l vor fi îngropat pe Vinson şi vor fi scăpat de duminică. Şi continuînd să meargă, adăugă : După mine, n-au decît. Lucas n-avea nevoie să se zbată chiar în halul ăsta să nu pară un negru numai ca să mă impresioneze pe mine.

Pentru că era liber : în pat, în camera atît de familiară, răcoroasă, în întunericul atît de familiar, răcoros, pentru că ştia ce avea de gînd să facă, şi pînă la urmă tot uitase a-i spune lui Aleck Sander să-i dea lui Highboy un supliment de nutreţ pentru mîine, dar dimineaţă o să fie tot atît de bine, pentru că noaptea asta avea să doarmă, avea ceva de zece mii de ori mai important de făcut decît să numere ca să adoarmă ; de fapt, avea să adoarmă atît de repede, încît probabil n-o să aibă timp să numere nici măcar pîna la zece : cu furie, clocotind de o furie şi de o indignare aproape insuportabile : să fi împuşcat pe la spate pe orice alb din toţi albii de pe lume, numai pe ăsta nu : pe cel mai tînăr dintre şase fraţi, dintr-o familie în care unul ispăşise o pedeapsă de un an într-o închisoare federală pentru rezistenţă opusă autorităţilor, după ce dezertase din armată, şi o altă pedeapsă la ferma-penitenciar a statului Mississippi pentru fabricare clandestină de *whisky*, dintr-o familie cu o puzderie de veri şi de rubedenii care împînzeau un colţ întreg al comitatului şi al căror număr total probabil că nici chiar bunicile şi bătrînele mătuşi nemăritate

[1] Termen de politeţe întrebuinţat uneori în S.U.A. înaintea numelui notabilităţilor din mediul rural.

nu l-ar fi putut spune pe dinafară — o adevărată reţea de scandalagii, de bădărani, de vînători de vulpi, şi de negustori de vite şi de cherestea, care nicăieri n-ar fi lăsat pe unul de-ai lor să fie ucis, deoarece, la rîndul lor, făceau parte şi erau înfrăţiţi şi legaţi prin căsătorii cu alţi scandalagii şi vînători de vulpi şi fabricanţi clandestini de *whisky*, alcătuind nu doar un singur clan sau trib, ci o rasă, o specie, care, din citadela ei dintre dealuri, izbutise să sfideze şi autoritatea comitatului şi aceea a guvernului federal, şi care nu doar că pur şi simplu locuise, sau corupsese numai, ci schimbase, metamorfozase întreaga regiune de dealuri solitare acoperite cu pini, împestriţate rar, sărăcăcios, cu ferme mici, pe-o coastă, şi cu joagăre ambulante şi cu cazane clandestine de *whisky*, pe unde ofiţerii de poliţie nu treceau nechemaţi, şi albii nu se depărtau prea mult de şosea după ce se lăsa întunericul, iar negrii niciodată, unde, după cum a spus cîndva un isteţ de prin partea locului, singurul străin care putea intra fără primejdie era Dumnezeu, dar şi el numai la lumina zilei şi numai duminica, metamorfozase întreaga regiune într-un sinonim al independenţei şi violenţei : o idee cu frontiere fizice, ca o carantină pentru ciumă, ţinut solitar, unic şi numai el din tot statul era numit după coordonata sa de cadastrare — Sectorul 4 — aşa cum pe la mijlocul deceniului al treilea oamenii ştiau unde se află Cicero în Illinois şi cine locuieşte acolo şi ce face [1], în vreme ce nu ştiau şi nici nu-şi băteau capul să ştie în ce stat se află oraşul Chicago ; şi, ca şi cum asta n-ar fi fost destul, alesese singurul moment în care Edmonds, unicul om, alb sau negru, din tot comitatul Yoknapatawpha, sau din statul Mississippi, sau din America, sau chiar din lumea-ntreagă, care ar fi putut să aibă vreo înclinare, ca să nu mai vorbim de putere sau aptitudine (şi acum îi veni chiar să rîdă, cu toate că era aproape să adoarmă, amintindu-şi cum de i-a putut trece măcar prin minte la început că dacă Edmonds ar fi fost acasă, asta ar fi schimbat undeva ceva, amintindu-şi

[1] Oraş din statul Illinois, unde îşi avea cartierul general banda gangsterului american Al. Capone.

chipul lui Lucas, cu pălăria aplecată, stînd crăcănat în faţa vetrei, ca un duce, ca un moşier sau ca un deputat, cu mîinile încleştate la spate şi fără să se uite măcar la ei, ci doar poruncind celor doi servitori negri să culeagă monedele şi să i le dea înapoi, şi neavînd nevoie să-şi amintească de unchiul său, care, de cînd îl văzuse crescînd destul de mare ca să înţeleagă valoarea cuvintelor, îi tot spunea că nici un om nu poate să se aşeze de-a curmezişul între un alt om şi soarta lui, pentru că nici chiar unchiul, cu toate că învăţase la Harvard şi la Heidelberg, n-ar fi fost în stare să indice omul cu destulă temeritate şi iluzii care să se bage între Lucas şi ceea ce pur şi simplu voia să facă) să încerce să intervină între Lucas şi soarta violentă pe care şi-o căutase, zăcea întins pe spate într-o sală de operaţie din New Orleans ; în orice caz, Lucas n-avusese încotro, fusese nevoit să aleagă momentul acela, victima aceea şi locul acela, tot o după-amiază de sîmbătă şi aceeaşi prăvălie unde mai avusese neplăceri cu un alb cel puţin o dată pînă atunci ; alesese prima după-amiază de sîmbătă potrivită, convenabilă, şi, cu un „Colt“ vechi, cu un singur foc, de un calibru şi de un tip care nu se mai fabrica, un pistol cum te puteai aştepta să aibă Lucas, aşa cum nici un alt om din tot ţinutul nu mai avea o scobitoare de aur, stătuse în aşteptare la prăvălie — singurul loc pe unde, cu certitudine, mai curînd sau mai tîrziu, avea să treacă în după-amiaza aceea de sîmbătă toată lumea din capătul acela de ţinut — pînă apăruse victima şi o împuşcase, şi nimeni nu ştia încă de ce, şi din cîte aflase după-amiază, sau pînă adineauri, cînd părăsise în cele din urmă piaţa publică, nimeni nici nu-şi pusese măcar întrebarea încă, pentru că „de ce“ nu interesa, cel puţin nu pe Lucas, deoarece era evident că de douăzeci sau douăzeci şi cinci de ani lucrase cu neobosită şi neîmblînzită străduinţă în vederea acestui suprem moment final ; îl urmărise în pădure, o palmă de loc de la prăvălie, şi îl împuşcase pe la spate, la o distanţă de la care să poată fi auzit de mulţimea din jur, şi mai stătea încă lîngă cadavru, cu pistolul descărcat, aşezat frumuşel la loc în buzunarul de la şold, cînd primii ajunseră

la faţa locului, unde fără îndoială că ar fi fost linşat pe dată, fără multe forme, dacă n-ar fi sărit Doyle Fraser, omul care acum şapte ani îl salvase de grindei, şi bătrînul Skipworth, poliţaiul, un bătrînel mărunt, uscat, zbîrcit, surd ca un ciob, nu mult mai înalt decît un băiat nu prea crescut, cu un pistol mare, cromat, care se bălăbănea într-unul din buzunarele hainei, iar în celălalt cu un cornet acustic de ebonită, atîrnat în jurul gîtului cu o curea de piele netăbăcită ca un corn de vînătoare, şi care cu prilejul acesta, în orice caz, vădise o îndrăzneală şi un curaj aproape gratuite, scoţîndu-l din mulţime pe Lucas (care n-a opus nici un fel de rezistenţă, mărginindu-se să privească şi acestea cu acelaşi interes calm, nepăsător şi nici măcar trufaş) şi ducîndu-l la el acasă şi încătuşîndu-l de piciorul patului pînă o veni şeriful să-l ia şi să-l ducă la oraş, să-l ţină pînă ce Gowrieii, şi Workittii, şi Ingrumii şi ceilalţi dintre oaspeţii şi neamurile lor îl vor fi îngropat pe Vinson şi pînă va fi apucat să treacă duminica, să fie astfel odihniţi şi nestînjeniţi pentru săptămîna nouă şi îndatoririle ei şi... de bine, de rău, a trecut chiar şi noaptea, şi cîntecul cocoşilor înainte de ivirea zorilor, apoi un răstimp, apoi larma, glasul feeric şi pătrunzător al păsărilor, şi prin fereastra dinspre răsărit putu zări copacii profilaţi pe lumina cenuşie, şi-apoi soarele însuşi deasupra copacilor strălucind viu la el, şi era tîrziu, natural că şi asta trebuia să i se întîmple lui ; dar acum scăpase, era eliberat, şi după *breakfast* se va simţi mai bine şi va putea spune că se duce la şcoala duminicală [1], dar dacă va ieşi pe din dos cu aerul că se plimbă, nimeni nu va avea nimic de spus ; străbătînd curtea din dos, apoi peste cîmp şi prin pădure, la linia ferată şi de-a lungul ei pînă la gară, şi după aceea înapoi pînă în piaţă ; apoi cugetă la o altă cale, mai simplă decît asta, şi-apoi nu se mai gîndi de loc, ieşi prin holul din faţă, traversă veranda din faţă şi coborî aleea spre stradă, şi de-abia după ce va fi ajuns aici — îşi va re-

[1] Şcoli care funcţionează pe lîngă bisericile protestante în zilele de duminică şi unde se predau noţiuni de istorie religioasă etc.

aminti asta mai tîrziu — va băga de seamă pentru prima oară că, în afară de Paralee cînd i-a adus *breakfast*-ul, nu văzuse nici un negru ; de obicei, la ora asta, duminică dimineaţa, ar fi văzut pe aproape toate verandele fete în casă sau bucătărese cu şorţurile lor primenite de duminică, cu măturі sau, poate, vorbind de la o verandă la alta, peste fîşiile de curte alipite, şi copiii, şi ei spălaţi şi primeniţi pentru şcoala de duminică, stînd cu gologanii strînşi şi transpiraţi în palmă, deşi poate că era puţin cam prea devreme pentru asta, sau poate că prin înţelegere mutuală, sau poate chiar prin interdicţie, n-aveau să mai ţină astăzi şcoală, ci numai slujbă, şi, astfel, la un moment dat, ales de comun acord, să zicem pe la unsprezece şi jumătate, toată atmosfera de peste ţinutul Yoknapatawpha va reverbera, fără zgomot, ca dogoarèa căldurii, o formulă de exorcism : potoleşte inimile acestor oameni dezolaţi şi mînioşi, căci, zice Domnul, a mea este răzbunarea, să nu ucizi, decît doar că şi asta era acum puţin cam tardiv, asta s-ar fi cuvenit să i-o spună lui Lucas ieri ; trecu apoi pe lîngă închisoare, pe sub fereastra cu gratii de la etaj în ale căror intervale, într-o duminică obişnuită, s-ar fi văzut o mulţime de mîini negre şi, îndărătul lor, din cînd în cînd, cîte o sclipire a albului ochilor în umbră şi s-ar fi auzit voci melodioase strigînd şi rîzînd la negresele care treceau sau se opreau jos pe stradă, şi atunci îşi dădu seama că, în afară de Paralee, nu văzuse nici ieri după masă nici un negru, dar nu avea să afle decît a doua zi că negrii care locuiau la Hollow sau la Freedmantown nu mai veniseră de loc la lucru de sîmbătă seara : nici în piaţa publică, unde pentru lustragiu duminica dimineaţă era ziua cea mai bună de lustruit ghete şi de periat haine şi de făcut comisioane şi de cărat apă la baia burlacilor : şoferii de camioane şi mecanicii de la garaje, care locuiau în camere cu chirie, şi tinerii şi cei mai puţin tineri care trăgeau din greu toată săptămîna la sala de biliard, şi era adevărat că pînă la urmă şeriful se întorsese în oraş şi chiar renunţase la repaosul lui duminical ca să se ducă după Lucas : trase

cu urechea : ascultă ce se vorbea : erau vreo duzină din cei care ieri după masă se repeziseră să se ducă la prăvălia lui Fraser şi se întorseseră cu buzele umflate (şi află că o maşină plină se întorsese chiar noaptea trecută, şi-acuma căscau şi trîndăveau şi se plîngeau că n-au dormit : şi asta tot în socoteala lui Lucas trebuia pusă), şi le mai auzise o dată, toate, înainte, şi chiar se gîndise la asta şi singur, mai înainte.

— Sînt curios să ştiu dacă Hampton a luat o lopată cu el. Asta-i tot ce-o să-i trebuiască.

— O să-i împrumute ei, acolo, o lopată.

— Da... dac-or mai avea ceva de îngropat. Că benzină au ei chiar şi-n Sectorul 4...

— Gîndeam c-o să aibă bătrînul Skipworth grijă de asta...

— Sigur. Da' ăsta-i Sectorul 4. Or să facă ce le spune Skipworth atîta vreme cît negrul e-n mîna lui. Dar el o să-l predea lui Hampton. Atunci o să se-ntîmple. O fi el, Hope Hampton, şerif în comitatul Yoknapatawpha, da-n Sectorul 4 e-un om ca oricare altul.

— Nu. Azi n-o să facă nimic. Or să-l îngroape pe Vinson după masă, şi n-ar fi cuviincios faţă de Vinson să-l ardă pe negru tocmai în timpul înmormîntării.

— Asta aşa-i. Probabil c-au s-o lase pentru la noapte.

— Duminică noaptea ?

— Ce-s Gowrieii de vină ? Lucas n-avea decît să se fi gîndit la asta înainte de-a fi ales o sîmbătă ca să-l omoare pe Vinson.

— La asta nu mă bag. Oricum, n-o să fie tocmai uşor să scoţi un deţinut din mîinile lui Hope Hampton.

— Un negru ucigaş ? Aş vrea să ştiu cine-n tot comitatul ăsta sau chiar şi în tot satul o să-l ajute să apere un negru care-a-mpuşcat un alb pe la spate ?

— Sau în tot Sudul...

— Da-da. Sau în tot Sudul.

Toate astea le mai auzise el şi-nainte ; acum ieşi iarăşi afară : numai că unchiul s-ar putea hotărî să plece în oraş mai devreme să-şi ridice poşta de amiază de la oficiu, şi dacă unchiul nu-l vede, chiar c-ar putea spune

mamei că nu ştie unde e ; fireşte, se gîndise şi el în primul rînd la biroul gol, dar dacă s-ar duce acolo, era exact locul unde ar veni şi unchiul ; pentru că — şi îşi aminti din nou că şi azi-dimineaţă uitase să-i dea lui Highboy suplimentul de nutreţ, dar acum era prea tîrziu şi, în afară de asta, o să ia în orice caz nutreţ cu el — ştia precis ce avea să facă : şeriful plecase din oraş pe la ora 9 ; casa poliţistului era la cincisprezece mile, pe drum pietruit, nu chiar cine ştie ce bun, dar cu siguranţă că şeriful va ajunge acolo şi se va întoarce cu Lucas pînă la prînz, chiar dacă s-ar opri să-şi cultive puţin alegătorii, de vreme ce tot era pe-acolo ; cu mult înainte, se va duce acasă şi va pune şaua pe Highboy şi va lega un sac cu nutreţ la oblînc şi o va lua în linie dreaptă, în direcţie opusă prăvăliei lui Fraser, şi va călări în această una şi neabătută direcţie timp de douăsprezece ore, cînd se va fi făcut cam de miezul nopţii, şi-i va da nutreţ lui Highboy, şi-l va lăsa să se odihnească pînă-n zori, sau chiar şi mai tîrziu dac-o să aibă chef aşa, şi apoi va face călare douăsprezece ore înapoi, care în realitate vor putea fi şi optsprezece sau poate chiar şi douăzeci şi patru, sau chiar şi treizeci şi şase, dar cel puţin toate se vor fi terminat, şi gata, n-o să mai clocotească de furie şi indignare în pat, încercînd să adoarmă numărînd ; şi o luă după colţ, trecu pe partea opusă a străzii, pe sub şopronul larg din faţa atelierului închis al fierarului, cu uşile duble, grele, de lemn, nu încuiate cu o broască sau cu un zăvor, ci cu un lanţ cu lacăt trecut prin cîte o gaură făcută cu burghiul în fiecare din ele, aşa că din pricina lanţului lăsat lung făceau un intrînd aproape ca o nişă ; dacă stătea în ea, nimeni nu putea să-l vadă nici din susul, nici din josul străzii, şi nici chiar dacă trecea prin faţă (şi în nici un caz n-o să treacă azi maică-sa), doar dacă s-ar opri să se uite ; şi acum clopotele începură să bată, strofelor răspunzîndu-le antistrofe pline, lente, disonante, din clopotniţă în clopotniţă, fiecare cu norii ei de porumbei, de la un capăt al oraşului la altul, iar pe străzi şi prin piaţa publică se revărsă dintr-o dată o procesiune solemnă de bărbaţi în haine închise de duminică şi de fe-

mei în rochii de mătase şi cu umbreluţe, iar fetele şi tinerii, doi cîte doi, se scurgeau solemn în tumultul acela melodios, în vuietul acela muzical : au trecut, s-au dus, piaţa şi străzile erau din nou goale, deşi clopotele, locuitoare ale cerurilor, oaspeţi eteraţi ai înălţimilor nesfîrşite, mult prea sus, mult prea departe, senine, nepăsătoare la pămîntul tîrîtor, au mai bătut o bucată de vreme, apoi, fără grabă, au încetat, alene, bătaie după bătaie, acoperite de freamătul acela subteran de orgă, recitativul monoton, frenetic, imperturbabil al porumbeilor localnici. Acum doi ani unchiul îi spusese că înjuratul n-are nimica rău în sine : dimpotrivă, era nu numai util, ci chiar de neînlocuit, dar, ca şi orice alt lucru de valoare, are preţ doar dacă dispui numai de o cantitate limitată şi că, dacă îl risipeai de pomană, la o nevoie presantă te puteai pomeni insolvabil, aşa că zise : *Ce dracu caut eu aici?* Şi apoi îşi dădu singur răspunsul evident : nu sta acolo ca să-l vadă pe Lucas, pe Lucas îl văzuse, ci ca Lucas să-l poată vedea pe el, iarăşi, dacă voia, să-şi amintească de el nu doar din pragul unei simple morţi banale, ci din mugetul de benzină al apoteozei. Pentru că dînsul scăpase, era eliberat. Lucas nu mai era o chestiune care să-l privească, nu mai răspundea de Lucas : Lucas însuşi îl scăpase de asta.

Apoi, dintr-o dată, strada goală fu plină de oameni. Cu toate că nu erau mulţi, nici două duzini : unii apăruţi pe neaşteptate şi pe tăcute, ca din pămînt. Şi totuşi păreau că o umple, că o înfundă, că interzic circulaţia, nu aşa ca şi cum nimeni n-ar mai fi putut trece pe lîngă ei, nu ca şi cum nu s-ar mai putea trece prin ea, sau ca s-o folosească drept stradă, ci parcă nimeni n-ar mai cuteza, nu s-ar apropia măcar destul, să încerce, să rişte un gambit, tot aşa cum lumea ocoleşte un panou pe care scrie *Înaltă tensiune* sau *Explozivi.* Îi ştia, îi recunoscu pe toţi ; pe unii dintre ei chiar îi văzuse şi-i ascultase la frizerie acum două ceasuri — flăcăi sau bărbaţi sub 40 de ani, burlaci, fără cămin, care sîmbătă sau duminică făceau baie la frizerie — şoferi de camion şi muncitori de pe la garaje, ungătorul de la instalaţia de egrenat bumbac, canagiul de la *drugstore* şi cei pe care-i puteai vedea cît e săptămîna de lungă în sala de biliard.

sau în jurul ei ; nu făceau absolut nimic avuabil, aveau automobile şi, la sfîrşit de săptămînă, cheltuiau în bordelele din Memphis sau din New Orleans parale pe care nimeni nu ştia precis cum le cîştigaseră — oameni, spunea unchiul, cum găseai prin fiecare orăşel din Sud, oameni care niciodată nu conduceau efectiv gloatele şi nici măcar nu le instigau, dar erau totdeauna sîmburele lor pentru că-i aveau totdeauna la îndemînă, grămadă. Apoi văzu maşina : o recunoscu de departe chiar, fără să ştie cum, sau să stea să se gîndească măcar, să se întrebe cum de ştie ; ieşi dintre uşile care-l ascunseseră, în stradă, şi apoi, traversînd pe la marginea mulţimii care nu scotea o vorbă, ci doar stătea acolo blocînd trotuarul de lîngă gardul închisorii şi revărsîndu-se în stradă, în vreme ce maşina se apropia, nu repede, dar energic, hotărît, aproape cu solemnitate, aşa cum trebuie să umble o maşină duminică dimineaţă, şi trase la marginea trotuarului în faţa închisorii şi se opri. O conducea un locţiitor al şerifului. Acesta nu făcu nici o mişcare să se dea jos. Apoi portiera din spate se deschise şi apăru şeriful — un bărbat enorm, formidabil, nu gras, cu ochi mici, duri, spălăciţi, o figură rece, aproape blîndă, agreabilă, şi, fără să privească măcar la ei, se întoarse şi ţinu uşa deschisă. Apoi ieşi Lucas, încet, ţeapăn, întocmai ca un om care-şi petrecuse noaptea încătuşat de un picior de pat, şovăind puţin şi lovindu-se sau cel puţin atingînd cu capul cadrul de sus al portierei, astfel că ieşind, pălăria sa mototolită i se rostogoli de pe cap pe pavaj, chiar la picioarele lui. Asta era prima oară cînd îl vedea pe Lucas fără pălărie, şi în aceeaşi secundă îşi dădu seama că, cu excepţia posibilă a lui Edmonds, ei, cei de-acolo, din stradă, care-l priveau acum, erau probabil singurii albi din ţinut care îl văzuseră vreodată cu capul gol ; şi-l privi cum, încă încovoiat, aşa cum ieşise din maşină, Lucas încerca să se plece, ţeapăn, să apuce pălăria. Dar cu un gest larg şi surprinzător de suplu, şeriful o culese şi o înmînă lui Lucas, care, încovoiat încă, părea că tot mai bîjbîie şi el după pălărie. Dar aproape dintr-o dată pălăria îşi luă la loc forma ei obişnuită, şi acum Lucas

se ridică, şi, stînd drept, cu excepţia capului şi a feţei, îşi curăţă pălăria, frecînd-o încoace şi-ncolo de mînecă, repede, uşor, îndemînatic, aşa cum ascuţi un brici pe curea. Apoi capul, faţa, se trase înapoi, se îndreptă, în sus, şi cu o mişcare nu prea largă Lucas îşi puse pălăria la loc, cu vechea ei înclinare, pe care pălăria părea că o lua singură cînd era aşezată pe cap ; şi acum, ţeapăn, în costumul negru, mototolit şi el după noaptea, aşa cum o fi fost ea, pe care o petrecuse (avea o urmă mare de-a lungul hainelor, pe o parte, de sus pînă jos, de la umăr la gleznă, ca şi cum ar fi zăcut o bună bucată de vreme în aceeaşi poziţie, fără să o poată schimba, pe o duşumea nemăturată), Lucas privi la ei pentru prima oară, şi el gîndi : *Acum. Acum o să mă vadă.* Şi-apoi gîndi : *M-a văzut. Asta-i tot.* Şi-apoi gîndi : *N-a văzut pe nimeni,* pentru că faţa lui nu privea la ei, ci doar către ei, arogantă şi calmă, şi nu citeai pe ea nici provocare, nici teamă : arăta detaşat, impersonal, aproape contemplativ, neînduplecat şi sigur de sine, ochii clipind puţin la lumina soarelui chiar şi după zgomotul ca o răsuflare adîncă ce se auzi de undeva din mulţime ; o voce zise :

— Dă-i-o jos iar, Hope. Dă-i-o jos cu cap cu tot.

— Căraţi-vă de-aici, băieţi, zise şeriful. Duceţi-vă-napoi la frizerie. Apoi se întoarse către Lucas : E-n regulă ! Hai.

Şi asta a fost tot ; faţa lui, încă o clipă, s-a uitat nu la ei, ci doar spre ei, iar şeriful se îndreptă către uşa închisorii, cînd, în cele din urmă, şi Lucas se întoarse să-l urmeze, şi acum, dacă s-ar fi grăbit puţin, ar fi putut chiar să-l înşăueze pe Highboy şi s-o şteargă încă înainte ca mama s-apuce să-l trimită pe Aleck Sander să-l caute şi să-l cheme să ia masa de prînz. Apoi îl văzu pe Lucas oprindu-se şi întorcîndu-se şi îşi dădu seama că n-avusese dreptate, pentru că încă înainte de a se fi întors, Lucas ştia şi locul unde era el, în mijlocul mulţimii, şi cu privirea drept la el, începu să vorbească chiar înainte de a se fi întors :

— Dumneata, tinere, zise Lucas, spune-i unchiului dumitale că vreau să-l văd.

Apoi se întoarse din nou şi-l urmă pe şerif, tot puţin cam ţeapăn în costumul lui negru mînjit, cu pălăria semeaţă şi decolorată în bătaia soarelui, şi o voce din mulţime spuse :

— Pe dracu avocat ! După ce-au să-i facă Gowrieii ăia la noapte, nici dricar n-o să-i trebuiască.

Lucas îl depăşi pe şerif, care acum se oprise în loc şi privea îndărăt spre ei, spunînd cu vocea lui blîndă, reçe, agreabilă, calmă :

— Măi oameni buni, v-am spus o dată să vă căraţi de-aici. N-am de gînd s-o spun din nou.

Capitolul 3

DACĂ, AZI-DIMINEAŢĂ, DE LA FRIZERIE, S-AR FI dus de-a dreptul acasă şi ar fi pus şaua pe Highboy, cînd îi dăduse prima oară în gînd, ar fi fost acum la zece ore depărtare, probabil la cincizeci de mile.

Clopotele nu mai băteau. Pe stradă ar fi trebuit să fie lume multă, ducîndu-se la vecernie, slujbă mai puţin ceremonioasă şi mai intimă, păşind solemn de la un felinar la altul prin întunericul sfîşiat de umbre ; după cum cerea sfînta tihnă duminicală, el şi cu unchiul ar fi trecut pe lîngă ei, recunoscîndu-i cu cîţiva paşi înainte, fără să-şi dea seama sau măcar să stea să reflecteze cînd şi cum sau după ce i-au recunoscut — nu după siluetă, nu era nevoie nici măcar de voce : prezenţa, poate nimbul, poate simpla proximitate : această entitate vie, într-un anume punct, într-un anume moment, într-o anume zi : e tot ce-ţi trebuie ca să ai după ce recunoaşte lumea în mijlocul căreia ai trăit toată viaţa — coborînd de pe trotuarul pavat pe iarba de pe margine pentru a le face loc, adresîndu-li-se (unchiul) pe nume, schimbînd uneori cîteva cuvinte, cîte o frază, şi apoi urcînd din nou pe trotuar.

Dar astă-seară strada era pustie. Casele înseşi, chiar şi ele păreau ghemuite şi la pîndă şi încordate, ca şi cum lumea care locuia în ele şi care în noaptea asta blîndă de mai (acei care nu se duseseră la biserică) ar fi şezut puţin, după cină, pe verandele întunecoase, în balansoare sau în hamacuri, vorbind încet între ei sau poate vorbind de la verandă la verandă acolo unde casele ar fi fost destul de aproape. Dar astă-seară au întîlnit doar un singur om, şi acela nu mergea, ci stătea : stătea chiar în poarta lui, la stradă, în faţa unei căsuţe mici, drăguţe, cît o cutie, clădită anul trecut între alte două case şi aşa destul de apropiate între ele ca să se

audă de la una la alta cînd se trăgea apa la toaletă (unchiul îi explicase : „Cînd te-ai născut şi ai crescut şi ai trăit toată viaţa acolo unde nu poţi auzi nimic altceva decît bufniţe noaptea şi în zori cocoşii, şi, în zilele ploioase, de la două mile, cum sparge lemne cel mai apropiat vecin, îţi place să trăieşti acolo unde poţi să auzi şi să miroşi lumea şi de-a dreapta şi de-a stînga ta ori de cîte ori trage apa sau deschide o cutie de conserve de peşte sau de supă"), mai sumbru decît umbra şi cu siguranţă mai tăcut — un om de la ţară, mutat la oraş acum un an, care ţinea pe o stradă laterală o băcănie mică şi sărăcăcioasă, ai cărei clienţi erau în majoritate negri, şi pe care nici nu-l văzuseră decît în clipa cînd fuseseră aproape să dea peste el, cu toate că el îi recunoscuse, sau cel puţin pe unchiul, de la oarecare distanţă, şi îi aştepta, adresîndu-i-se unchiului, mai înainte ca ei să fi ajuns în dreptul lui :

— Cam devreme, domle avocat, nu ? Pîn' să plece la oraş ăia din Sectorul 4, mai au de muls şi de spart lemne, să aibă cu ce face mîncarea de seară.

— Poate că s-or hotărî să mai stea şi-acasă, o duminică, zise unchiul, amabil, trecînd mai departe.

După care omul spuse exact ceea ce spusese dimineaţa omul acela la frizerie (şi îşi aminti că unchiul său îi spusese odată cît de redus era vocabularul de care avea cineva nevoie ca să treacă în mod confortabil şi cu succes prin viaţă, cum nu numai pentru un individ, ci pentru toţi cei care aparţin acestui tip şi rasei şi genului întreg, cîteva clişee simple erau îndeajuns pentru cele cîteva pasiuni şi nevoi şi pofte elementare) :

— Ei, asta-i bună ! Nu-i vina lor dacă-i duminică. Lepădătura aia ar fi trebuit să se gîndească înainte de a se fi apucat să ucidă albi într-o după-masă de sîmbătă.

Apoi, ridicînd glasul, strigă după ei pe cînd se depărtau :

— Nevastă-mea nu se simte bine astă-seară, şi-afară de asta, n-am chef să stau pe-acolo primprejur doar să mă uit la faţada închisorii. Da' spuneţi-le să mă cheme dacă au nevoie de o mînă de ajutor.

— Cred că ştiu ei că se pot bizui pe dumneata, domnule Lilley, zise unchiul.

Merseră mai departe.

— Vezi ? făcu unchiul. N-are nimic împotriva celor pe care-i numeşte negri afurisiţi. Dacă l-ai întreba, ţi-ar spune probabil că-i plac chiar mai mult decît unii dintre albii pe care-i cunoaşte, şi e sincer. Probabil că tocmindu-se, îi mai ciupesc cîte un gologan pe ici, pe colo, la prăvălie, şi probabil că-i mai şi şterpelesc cîte ceva — pacheţele de gumă de mestecat, un pătrăţel de sineală, sau o banană, sau o cutie cu sardele, sau o pereche de şireturi de ghete, sau o sticluţă de briliantină — pe care le ascund pe sub haine sau şorţuri, şi el ştie ; pesemne că şi el le mai dă lucruri pe gratis — oase, carnea stricată din frigoriferul lui şi slănină şi dulciuri stricate. Tot ce le cere e ca ei să se comporte ca negri. Este exact ce-a făcut Lucas : a sărit peste cal şi a omorît un alb — ceea ce domnul Lilley e probabil convins că vor să facă toţi negrii — şi-acum albii or să pună mîna pe el şi-or să-l ardă, totul în bună ordine şi după tipic, comportîndu-se cum crede el c-ar vrea Lucas să se comporte albii : ca nişte albi : amîndouă taberele respectînd obiceiurile : negrii purtîndu-se ca nişte negri, iar albii purtîndu-se ca nişte albi, fără nici o supărare de o parte sau de alta (deoarece domnul Lilley nu-i un Gowrie) după ce furia a trecut ; de fapt, domnul Lilley ar fi probabil unul dintre cei dintîi care să contribuie cu bani gheaţă la înmormîntarea lui Lucas şi să-i ajute văduva şi copiii, dacă i-ar avea. Ceea ce dovedeşte din nou că nimeni nu poate face mai mult rău decît acela care se agaţă orbeşte de păcatele străbunilor săi.

Acum puteau vedea piaţa publică, pustie şi ea, prăvăliile aşezate în amfiteatru în jurul ei, cufundate în întuneric, obeliscul alb şi zvelt al monumentului ridicat în cinstea confederaţilor [1] profilîndu-se pe masa

[1] Adică în cinstea ostaşilor care au luptat în rîndurile armatei Confederaţiei Statelor Americii, alcătuită, în 1861, de cele 11 state sclavagiste din Sud.

clădirii tribunalului, formă confuză, cu coloane elansate pînă la cuadrupla faţă sumbră a orologiului, luminat pe fiecare din cele patru feţe de cîte un singur bec leşinat, de o calitate care se împăca tot atît de puţin cu cele patru chemări mecanice implacabile de implorare şi avertisment, cît licărul unui licurici. Apoi închisoarea, şi în acelaşi moment, cu o străfulgerare şi o strălucire şi o roată de lumină şi un duduit de motor, meschine, dar şi insolente totodată faţă de noaptea nesfîrşită şi de oraşul pustiu, un automobil năvăli de nicăieri şi ocoli piaţa ; o voce de tînăr izbucni din el, rostind nu cuvinte, nici chiar un strigăt : doar un răcnet fără sens şi totuşi plin de înţeles, şi automobilul se năpusti în jurul pieţei, încheindu-şi cercul înapoi spre nicăieri şi dispăru. Iar ei o apucară spre clădirea închisorii.

Era de cărămidă, pătrată, bine proporţionată, cu patru pilaştri de cărămidă şi un basorelief fără profunzime în faţadă şi chiar cu o cornişă de cărămidă sub streaşină, pentru că era veche, construită într-o vreme în care lumea îşi făcea timp să construiască frumos şi îngrijit chiar şi închisorile, şi îşi aminti cum unchiul spusese odată că nu tribunalele, nici chiar bisericile, ci închisorile erau adevăratele anale ale unui ţinut, ale unei comunităţi, pentru că nu numai iniţialele misterioase, uitate, cuvintele, chiar şi strigătele, frazele de sfidare şi de osîndă zgîriate pe pereţii lor, ci chiar cărămizile şi pietrele ţineau, nu contopite, ci doar amestecate, fiecare păstrîndu-şi fiinţa, intactă şi imuabilă şi viguroasă şi indestructibilă, sfîşierile şi ruşinile şi suferinţele, care au torturat şi poate au zdrobit inimi ce de multă vreme sînt ţărînă uitată. Ceea ce cu siguranţă era adevărat în cazul acestei închisori, pentru că ea şi una din biserici erau edificiile cele mai vechi din oraş, tribunalul şi toate celelalte clădiri din piaţă sau din jurul ei fuseseră arse pînă la pămînt de armatele federale de ocupaţie în urma unei bătălii din 1864. Pentru că, pe unul dintre ochiurile ferestrei arcuite de lîngă uşă era zgîriat numele unei fete tinere, scris cu propria ei mînă pe sticlă, cu un diamant, chiar

în anul acela, şi adesea, de două sau de trei ori pe an, dînsul se ducea sus pe verandă să-l privească : îi părea criptic, cum îl citea de-a-ndaratelea ; nu se ducea mînat de un sentiment de respect pentru trecut, ci pentru ca să simtă din nou veşnicia, nemurirea, imuabilitatea tinereţii — numele era al uneia dintre fiicele temnicerului din vremea aceea (şi unchiul — care avea pentru fiecare lucru o explicaţie, nu se mulţumea cu simple fapte şi trecea mult dincolo de statistica aridă, pînă la ceva mult mai emoţionant, pentru că era adevărul : pînă la ceva care mişca inima şi nu avea absolut nimic a face cu ceea ce spun simplele date controlabile — îi povestise şi următoarele : cum această parte a statului Mississippi era nouă pe vremea de-atunci, fiind un oraş, o aşezare, o comunitate care avea mai puţin de cincizeci de ani şi toţi bărbaţii ce veniseră acolo, de un timp care era mai puţin decît vîrsta celui mai bătrîn dintre ei, lucrau laolaltă să o consolideze, făcînd muncile murdare o dată cu cele măreţe, nu pentru bani sau putere, ci pentru ca să creeze o patrie pentru urmaşii lor, astfel că pe atunci un bărbat putea să fie temnicerul sau cîrciumarul sau potcovarul sau zarzavagiul comunităţii şi totuşi să fie ceea ce avocatul şi doctorul şi preotul numeau un *gentleman),* care într-o după-amiază stătuse la acea fereastră şi, privind rămăşiţele prăpădite ale unei brigăzi confederate care se retrăgea prin oraş, întîlnise, deodată, în spaţiu, privirea locotenentului zdrenţuit, nebărbierit, care comanda una dintre companiile zdrobite, dar n-a zgîriat în sticlă şi numele lui nu numai pentru că o fată tînără din vremea aceea n-ar fi făcut niciodată aşa ceva, ci pentru că în clipa aceea nu-i ştia numele, aşa cum nu ştia că peste şase luni avea să-i fie soţ.

De fapt, închisoarea tot mai avea încă aspectul unei locuinţe, cu veranda de lemn cu balustradă întinzîndu-se de-a lungul faţadei etajului inferior. Dar deasupra verandei peretele de cărămidă era fără ferestre, în afară de unicul dreptunghi îngust şi înalt, cu gratii, şi se gîndi din nou la nopţile de duminică ce păreau acum că fac parte dintr-o vreme tot atît de moartă ca şi Ni-

nive, cînd, de la vremea cinei şi pînă stingea luminile, temnicerul striga pe scări în sus la ei să tacă din gură, mîini negre, suple, rămîneau în interstiţiile sinistre, în vreme ce voci melodioase, nepăsătoare, impertinente strigau în jos la femeile cu şorţuri de bucătăreasă sau de doică şi la fetele îmbrăcate în rochii ieftine, ţipătoare, cumpărate de la magazinele care vînd prin corespondenţă, sau la flăcăii care nu fuseseră prinşi încă, sau fuseseră prinşi şi eliberaţi de ieri, adunaţi jos în stradă. Dar în seara asta nu, şi chiar camera din dosul gratiilor era în întuneric, deşi nu era încă ora 8, şi el îi putea vedea, şi-i putea imagina, poate nu chiar grămădiţi, dar cu siguranţă strînşi laolaltă, cot la cot, fie că se atingeau, fie că nu, şi cu siguranţă tăcuţi, fără să rîdă în noaptea asta şi nici să vorbească, şezînd în întuneric şi privind la capul scării, pentru că n-ar fi fost acum prima dată cînd pentru gloata de albi nu numai că noaptea toate pisicile sînt negre, şi nici prima dată că nu-şi dădeau osteneala să le mai numere.

Poarta din faţă era deschisă, dată deoparte, larg, spre stradă, ceea ce dînsul nu mai văzuse niciodată înainte, nici chiar vara, deşi la parter se afla locuinţa temnicerului, şi, lăsat pe spate într-un fotoliu rezemat de peretele din fund, aşa ca să aibă în faţă uşa, să vadă din plin strada, era un om, nu temnicerul şi nici măcar unul dintre locţiitorii şerifului. Îl recunoscuse şi pe ăsta : era Will Legate, care avea o mică gospodărie la două mile de oraş şi era unul dintre cei mai buni vînători, cel mai bun ţintaş şi cel mai priceput vînător de cerbi din ţinut ; şedea în fotoliul lăsat pe spate, ţinînd în mînă pagina umoristică, în culori, a numărului de duminică al ziarului din Memphis, şi avea lîngă el, rezemată de perete, nu carabina ghintuită, roasă de cît se frecase de mînă, cu care vînase mai mulţi cerbi decît îşi putea aduce aminte (şi vînase cu ea şi iepuri speriaţi), ci o puşcă cu două ţevi, şi părea că, fără să coboare sau măcar să mişte ziarul, îi văzuse şi-i recunoscuse chiar înainte de-a intra ei pe poartă, şi acuma îi privea neîntrerupt venind pe alee şi urcînd treptele şi traversînd veranda şi intrînd ; şi chiar în momentul

acela pe o uşă din dreapta îşi făcu apariţia şi temnicerul, un bărbat dezagreabil, neglijent, burtos, cu o mutră plictisită, neliniştită, indignată, purtînd la brîu un pistol mare, agăţat cu toc cu tot de un cordon de cartuşe care arăta atît de incomod şi de nelalocul lui ca un joben sau ca un singir din secolul al V-lea, şi acesta trase uşa după el, strigînd unchiului :

— Nici măcar nu vrea să-nchidă uşa din faţă şi s-o-ncuie ! S-a aşezat acolo cu blestematul ăla de ziar caraghios, cu palavre, şi-aşteaptă pe cine are chef să intre cum îi place.

— Fac aşa cum mi-a spus mister Hampton, explică Legate cu vocea sa agreabilă, măsurată.

— Crede Hampton că pe ăia din Sectorul 4 o să-i poată opri-n loc cu ziarul ăsta caraghios ? se indignă temnicerul.

— Nu prea cred eu că-şi bate el capul cu Sectorul 4 de pe-acuma, zise Legate, tot agreabil şi măsurat. Asta de ici e doar pentru localnici.

Unchiul îi aruncă o privire lui Legate :

— Pare să fi avut efect. Am văzut şi noi maşina — sau una dintre ele — făcînd un tur în jurul pieţei, cînd veneam încoace. Cred c-a trecut şi pe-aici.

— Eh, o dată sau de două ori... încuviinţă Legate. Poate de trei ori. Nu i-am dat cine ştie ce atenţie.

— Şi sper să-şi facă dracului efectul şi de-acu înainte ! interveni temnicerul. Pentru că n-ai să poţi, cu siguranţă, opri pe nimeni doar cu flinta aia.

— Fireşte că nu, zise Legate. N-am pretenţia să-i opresc. Dacă-s oameni destui care să-şi vîre-n cap şi s-o ţină aşa într-una, nu există nimic să-i oprească de la ce cred ei că vor să facă. Dar dac-om ajunge acolo, te am pe dumneata cu pistolul ăla, să-mi vii în ajutor.

— Eu ? strigă temnicerul. Eu, să mă pun în calea Gowrieilor şi Ingrumilor pentru şaptezeci şi cinci de dolari pe lună ? Pentru un negru afurisit ? Dacă nu eşti prost, n-ai s-o faci nici dumneata.

— Eh, eu, unul, n-am încotro, zise Legate cu vocea lui uşoară, plăcută. Eu trebuie să le ţin piept. Domnul

Hampton îmi plăteşte cinci dolari pentru treaba asta. Apoi, către unchiul : Mi se pare că vreţi să-l vedeţi.

— Da, zise unchiul. Dacă domnul Tubbs n-are nimic împotrivă.

Temnicerul privi la unchiul lui Charlie cu ochi mari, încruntat şi chinuit.

— Ce trebuie să te amesteci şi dumneata în treaba asta ? Nu poţi s-o laşi dracului ? Apoi, întorcîndu-se brusc, îi zise : Hai !

Şi o luă înainte pe uşa lîngă care se afla rezemat scaunul lui Legate, trecu în sala din dos, unde era scara ce urca la etaj, şi după ce aprinse lumina la comutatorul de la piciorul scării, începu să urce, urmat de unchiul şi de el, care urmărea cu atenţie cum tocul pistolului sălta în sus şi în jos pe şoldul temnicerului. Deodată temnicerul păru că vrea să se oprească : chiar şi unchiul crezu aşa, şi se opri şi el, dar temnicerul continuă să urce, vorbind peste umăr :

— Nu lua în seamă ce-am spus. Am să fac tot ce-am să pot ; doar am depus jurămînt de credinţă. Glasul său se ridică puţin, rămînînd totuşi calm, numai ceva mai tare : Dar nu cred să reuşească vreodată cineva să mă facă să zic că-mi place. Am nevastă şi doi copii ; la ce-o să le mai fiu bun, dacă am să mor apărînd un blestemat de negru împuţit ? Glasul său se ridică din nou, dar acum nu mai era calm : şi ce valoare-o să mai am în ochii mei dac-o să las o bandă de ticăloşi, de lepădături, să-mi ia din mînă-un arestat ? Acum se opri pe treapta dinaintea lor şi se întoarse către ei, mai înalt decît amîndoi, cu faţa iarăşi frămîntată şi disperată, cu glasul disperat şi indignat : Era mai bine pentru toţi dacă l-ar fi umflat ieri, îndată ce-au pus mîna pe el !

— Dar n-au făcut-o, zise unchiul. Nici nu cred c-au s-o facă. Dar dacă au s-o facă, n-are nici o importanţă. Sau or să-l ia, sau n-or să-l ia, nu ? Şi dacă nu, o să fie foarte bine, şi dacă o să-l ia, o să facem tot ce-om putea, dumneata, şi domnul Hampton, şi Legate, şi noi ceilalţi, o să facem ce-avem de făcut, ce putem face. Aşa că nu trebuie să ne frămîntăm pentru treaba asta. Înţelegi ?

— Da, încuviinţă temnicerul.

Apoi se întoarse din nou şi, desprinzînd legătura cu chei de la centură, de sub cureaua de care atîrna pistolul, porni mai departe, spre uşa grea de stejar care închidea capul de sus al scării (era o piesă solidă, cioplită cu mîna, groasă de peste doi ţoli, închisă cu un lacăt greu, modern, fixat pe un drug de fier forjat de mînă prin două belciuge care, ca şi balamalele grele, împodobite cu rozete, erau şi ele forjate de mînă, fasonate cu ciocanul, acum mai bine de o sută de ani, în atelierul fierarului de peste drum, unde stătuse el ieri ; într-o zi, vara trecută, un străin, un om de la oraş, un arhitect, care aducea puţin cu unchiul, fără pălărie şi fără cravată, în pantofi de tenis şi cu o pereche de pantaloni de flanel uzaţi şi cu ce mai rămăsese dintr-o ladă de şampanie, într-un automobil decapotabil care trebuie să fi costat trei mii de dolari, nu în trecere prin oraş, ci venit anume, nimerise fără să lovească pe cineva, ci doar urcînd maşina pe trotuar, de-a curmezişul, într-o vitrină de cristal, beat mort, plin de veselie, cu mai puţin de cincizeci de cenţi bani gheaţă în buzunar, dar cu tot felul de cărţi de identitate şi cu un carnet de cecuri, ale cărui cotoare atestau că poseda un cont de peste şase mii de dolari la o bancă din New York, şi care insista să fie băgat la închisoare, cu toate că atît poliţaiul, cît şi proprietarul vitrinei încercau amîndoi să-l convingă să se ducă să se culce la hotel, pentru ca, după ce s-o dezmetici, să poată da un cec pentru vitrină şi pentru zid ; pînă cînd, în fine, poliţaiul l-a băgat la închisoare, unde a adormit imediat, ca un copil, şi de la garaj au trimis îndată după maşină, iar a doua zi dimineaţă la 5 temnicerul a telefonat poliţaiului să vină să-şi scoată omul, pentru că trezise toată lumea din închisoare vorbind cu negrii aflaţi la pîrnaie ; aşa că poliţaiul veni şi-l făcu să plece, şi după asta a vrut să iasă la lucru pe stradă cu echipa de măturători, şi nu l-au lăsat, şi maşina lui era gata şi ea, dar el tot nu voia să plece : noaptea aceea a dormit la hotel, şi două zile mai tîrziu unchiul l-a adus seara la cină, şi unchiul şi arhitectul au vorbit trei

ceasuri despre Europa şi despre Paris şi despre Viena, iar el şi mama, cu toate că tata se scuzase, au stat să asculte şi ei, şi două zile mai tîrziu tot acolo era, străduindu-se să-i convingă pe unchiul şi pe primar şi pe membrii consiliului comunal şi în cele din urmă chiar şi pe membrii consiliului de revizie să-i vîndă uşa întreagă, sau dacă nu voiau să-i vîndă uşa întreagă, să-i vîndă măcar bara şi belciugele şi balamalele) şi o descuie şi o deschise.

Dar ei ieşiseră din lumea omului, a oamenilor: lumea oamenilor care munceau şi aveau cămine şi întreţineau familii şi încercau să cîştige poate ceva mai multe parale decît li se cuveneau, prin mijloace cinstite, sau cel puţin legale, fireşte, ca să poată cheltui ceva pe distracţii şi tot să le mai rămînă şi pentru bătrîneţe. Pentru că, îndată ce se dădu în lături uşa de stejar, parcă se precipitase, parcă năvălise peste ei respiraţia stătută a întregii degradări şi ruşini omeneşti — un miros de creozot şi excremente, de vărsătură, rînced şi de îndărătnice, obstinare în cele rele, şi sfidare şi revoltă, care se opunea ca un lucru palpabil înaintării corpurilor lor în timp ce urcau ultimele trepte şi intrau în culoarul care făcea parte de fapt din camera principală, despărţită, ca un coteţ de pui de găină, sau un coteţ de crescătorie de cîini, de restul încăperii printr-un perete din reţea de sîrmă, şi înăuntrul ei, în cuşete desfundate, aşezate la peretele din fund, zăceau cinci negri, nemişcaţi, cu ochii închişi, dar fără să sforăie, fără să facă vreun zgomot, nemişcaţi, liniştiţi, serioşi, în lumina prăfuită a unui bec unic, fără abajur, ca şi cum ar fi fost îmbălsămaţi; temnicerul se opri din nou, cu mîinile agăţate de reţea, privind siluetele nemişcate.

— Uitaţi-vă la ei, le zise temnicerul cu vocea aceea prea sonoră, prea ascuţită, foarte aproape de isterie. Liniştiţi ca nişte miei, dar nici unul dintre blestemaţii ăştia nu doarme. Şi nu le-o iau în nume de rău, cu haita aia de albi gata să năvălească aici la miezul nopţii, cu pistoale şi cu bidoane de benzină. Să mergem, le zise el apoi, şi se întoarse şi porni mai departe.

Puţin mai încolo era o uşă în reţea, fără lacăt, doar prinsă cu un cîrlig şi un crampon, cum ai putea să vezi la un coteţ într-o crescătorie de cîini sau la un pătul de porumb, dar temnicerul trecu mai departe.

— L-ai băgat în celulă, nu ? întrebă unchiul.

— Ordin de la Hampton, îi răspunse temnicerul peste umăr. Nu ştiu ce-o să zică despre asta albii ăia care-şi închipuie că nu-şi pot găsi odihnă pîn' ce nu ucid pe cineva. Am scos afară şi toate păturile din cotineaţă.

— Crezi că n-o să stea aici destul s-apuce timpul de culcare ? întrebă unchiul.

— Ha-ha ! făcu temnicerul cu vocea aceea a lui, forţată, subţire, aspră, fără veselie. Ha, ha, ha, ha...

Şi păşind în urma unchiului, îi veni în minte cum dintre toate acţiunile omeneşti, omorul este aceea care are cea mai ucigătoare nevoie de discreţie ; omul, care nu se dă înapoi aproape de la nimic pentru a-şi păstra solitudinea în care se uşurează sau face dragoste, nu s-ar da înapoi de la absolut nimic pentru a fi singur cînd curmă o viaţă, nici chiar de la omucidere, deşi prin nici un alt act nu-şi poate distruge mai total şi irevocabil singurătatea. O uşă modernă din bare de oţel, de data asta cu o broască mare cît o poşetă de cucoană, făcînd corp comun cu ea, pe care, după ce o descuie cu o altă cheie de pe inel, temnicerul se îndepărtă : paşii săi se auzeau precipitat, de parcă ar fi alergat înapoi de-a lungul coridorului, pînă ce zgomotul uşii de lemn din capul scării îi acoperi, şi dincolo de uşa modernă, celula luminată de un alt bec, unic, tulbure, prăfuit, pătat de muşte, închis într-o plasă de sîrmă aplicată pe tavan ; nu mult mai mare decît un dulap de păstrat mături şi de fapt lată doar atît cît să încapă lipită de perete cuşeta dublă de pe care fuseseră smulse nu numai păturile, ci şi saltelele ; şi el intră împreună cu unchiul, şi iarăşi tot ce văzu acum era tot ceea ce văzuse şi prima oară : haina neagră şi pălăria atîrnînd îngrijit într-un cui în perete ; şi mai tîrziu avea să-şi aducă aminte cum s-a gîndit într-un suspin, într-un val de uşurare : *Au pus mîna pe el. S-a isprăvit cu el. E prea tîrziu. S-a ter-*

minat. Nu ştia la ce se aşteptase, ştia numai că la asta nu ; nişte ziare întinse cu grijă acopereau somiera cuşetei de jos, şi o foaie de ziar fusese aşezată cu tot atîta grijă pe cuşeta de sus, ca să-i ferească ochii de lumină, şi Lucas, lungit pe spate pe ziarele întinse, dormind cu capul pe una din ghetele sale, folosită în chip de pernă, şi cu mîinile împreunate pe piept, dormind foarte liniştit, sau atît de liniştit cît pot dormi bătrînii : gura-i era deschisă şi respira în suspine stinse, scurte, sacadate ; el se opri, într-o stare aproape insuportabilă, nu numai de indignare, ci de furie, privind faţa care pentru prima oară, în fine, într-o clipă de relaxare, îşi dezvăluia vîrsta, şi mîinile destinse, noduroase ale bătrînului, care nu mai departe decît ieri trimiseseră un glonte în spinare unei alte fiinţe omeneşti, mîini întinse acum liniştit şi paşnic pe pieptul cămăşii de modă veche, albe, scrobite, fără guler, încheiate la gît cu butonul de alamă care începuse să se oxideze, care avea forma unei săgeţi şi era aproape tot atît de mare cît capul unui şarpe mic, şi gîndind : *La urma urmei, nu-i decît un negru afurisit, cu tot nasul lui drept şi gîtul lui ţeapăn şi lanţul lui de aur şi refuzul lui de a recunoaşte drept mister nici pe aceia cărora le spunea aşa. Numai un afurisit de negru e în stare să ucidă un om, ca să nu mai vorbim de împuşcat pe la spate, şi apoi, îndată ce a găsit ceva destul de neted pe care să se-ntindă, să doarmă ca un copilaş ;* îl mai privea, cînd, fără să facă altă mişcare, Lucas închise gura, şi pleoapele i se deschiseră, ochii mărindu-se într-o secundă, apoi, tot fără ca să-şi mişte de loc capul, globul ochilor se roti pînă cînd Lucas privi drept la unchiul, dar tot fără să se mişte : doar stătea întins şi privea la el.

— Ei, moşule, zise unchiul, pîn' la urmă tot ai dat de dracu.

Atunci Lucas se mişcă. Se ridică ţeapăn şi-şi aruncă picioarele ţepene peste marginea cuşetei, apucînd unul din ele de genunchi între mîini şi aducîndu-l rotund, aşa cum deschizi sau închizi o poartă care atîrnă în balamale, gemînd, bombănind, nu chiar de-a dreptul

şi fără jenă şi tare, dar comod, aşa cum bătrînii gem şi bombăne chiar din cauza vreunei amorţeli mărunte, deprinse, cu care s-au învăţat şi s-au obişnuit de nici nu-i mai doare măcar, iar dacă le-ar trece cu adevărat, s-ar simţi păgubiţi şi văduviţi ; el, furios încă, dar acum şi cu uimire, îl asculta şi-l privea pe ucigaşul care sta nu numai sub ameninţarea spînzurătorii, ci şi a gloatei gata să-l linşeze, şi totuşi mai avea timp nu numai să geamă din cauza unei amorţeli în spinare, dar se comporta aşa ca şi cum ar fi avut în faţă tot restul unei vieţi normale, în care, de fiece dată cînd va face o mişcare, avea să fie stînjenit de această veche meteahnă cu care se obişnuise.

— Cam aşa se pare, zise Lucas. De asta am trimis după dumneavoastră. Ce-aveţi de gînd să faceţi cu mine ?

— Eu ? exclamă unchiul. Nimic. Nu mă cheamă Gowrie. Nici măcar nu-s din Sectorul 4.

Mişcîndu-se ţeapăn, Lucas se aplecă iară şi privi la picioarele sale, apoi întinse mîna sub cuşetă şi trase afară a doua gheată şi se îndreptă din nou şi începu să se sucească scîrţîind şi ţeapăn, să se uite în spatele său, cînd unchiul întinse mîna şi apucă gheata de pe cuşetă şi o lăsă să cadă alături de cealaltă. Dar Lucas nu se încălţă. În schimb, se aşeză din nou, nemişcat, cu mîinile pe genunchi, clipind. După care, cu o mînă făcu un gest, înlăturînd complet din discuţie pe membrii familiei Gowrie, gloata, răzbunarea, holocaustul şi toate cele.

— O să mă gîndesc la asta cînd or intra aici. Eu vorbesc de lege. Nu sînteţi dumneavoastră avocatul comitatului ?

— Oh ! zise unchiul. Procurorul districtului e cel care o să te spînzure sau o să te trimită la Parchman [1]... nu eu.

Lucas clipea fără grabă, într-una. El îi privea. Şi deodată îşi dădu seama că Lucas nu se uită de loc la

[1] Colonie de muncă din statul Mississippi.

unchiul său, şi probabil nu se uita de trei-patru secunde.

— Înţeleg, zise Lucas. Atunci vă puteţi ocupa de procesul meu.

— Să mă ocup de proces ? Să te apăr în faţa judecătorului ?

— Plătesc, zise Lucas. N-aveţi nici o grijă.

— Nu apăr ucigaşi care împuşcă lumea pe la spate, zise unchiul.

Din nou Lucas făcu un gest cu una din mîinile sale negre, noduroase :

— Lăsaţi judecata. N-am ajuns încă la ea.

Acum băgă de seamă că Lucas privea la unchiul său, capul lui era plecat în aşa fel încît privea la unchiul în sus, pe sub tufele cărunte ale sprîncenelor — o privire şireată, enigmatică şi pătrunzătoare. Apoi Lucas spuse :

— Vreau să angajez pe cineva... şi se opri.

Privindu-l pe Lucas, se gîndi şi îşi aminti de-o bătrînă doamnă, răposată, care nu fusese măritată, o vecină, care purta o perucă vopsită şi avea totdeauna pe raft în cămară o farfurie mare cu prăjituri de casă, pentru toţi copiii de pe stradă, şi care, într-o vară (nu putea să fi avut mai mult de 7 sau 8 ani pe-atunci), i-a învăţat pe toţi să joace *five hundred* [1] : în duminicile fierbinţi de vară şedeau pe verandă la masa de joc, în partea ferită de soare, şi avea obiceiul să-şi umezească degetele şi să ia o carte în mînă şi să o pună pe masă, firește, fără să mai ţină mîna ridicată deasupra, ci doar rezemată alături, pînă cînd jucătorul următor dezvăluia, arăta prin vreo mişcare sau un gest de triumf ori de bucurie, sau poate doar prin simpla accelerare a respiraţiei, intenţia sa de a tăia cu atuul sau de a plusa, şi atunci zicea repede : „Stai. Am luat o carte greşită“, şi lua cartea şi o punea la loc în mînă şi juca altă carte. Exact aşa procedase şi Lucas. Înainte stătuse liniştit. Acuma era absolut nemişcat. Părea că nici nu respiră.

[1] Joc de cărţi.

— Să angajezi pe cineva? Avocat ai. Am luat procesul dumitale încă înainte de a fi intrat aici. Am să-ţi spun ce ai de făcut după ce-o să-mi spui ce s-a întîmplat.

— Nu, zise Lucas. Vreau să angajez pe cineva. Nu-i nevoie să fie avocat.

Acum unchiul era cel care privea cu ochi mari la Lucas.

— Să facă ce?

El îi privi pe amîndoi. Acum nu era jocul acela de *five hundred* din copilărie, fără mizã. Era mai curînd ca la jocurile de pocher la care se întîmplase să tragă cu ochiul.

— Luaţi sau nu luaţi pricina? întrebă Lucas.

— Va să zică, nu vrei să-mi spui ce vrei să fac pînă ce nu mă declar de acord s-o fac, observă unchiul. Foarte bine. Să-ţi spun acum ce ai de făcut. În fond, ce s-a petrecut ieri acolo?

— Va să zică, nu vreţi să luaţi pricina, zise Lucas. N-aţi spus încă nici da, nici nu.

— Nu! exclamă unchiul, aspru, prea tare, stăpînindu-se şi începînd să vorbească din nou încă înainte de a-şi fi readus vocea la un fel de calm categoric şi furios: Pentru că n-ai de oferit nici o pricină nimănui. Eşti în puşcărie şi nu te poţi bizui decît pe mila lui Dumnezeu că o să-i împiedice pe blestemaţii ăia de Gowrie să te tîrască afară şi să te spînzure de primul stîlp de felinar pe care l-or găsi în cale. Cum de te-au lăsat din capul locului s-ajungi la oraş, eu tot nu înţeleg...

— Lăsaţi asta acum, îl întrerupse Lucas. De ce am eu nevoie e...

— „Lăsaţi asta acum!“ exclamă unchiul. Spune-le Gowrieilor să lase asta acum, cînd or să năvălească aici la noapte. Spune-le ălora din Sectorul 4 să tragă cu buretele peste asta...

Se opri; şi din nou, cu un efort vizibil aproape, iar îşi readuse vocea la răbdarea aceea furioasă. Aspiră adînc şi suflă.

— Hai. Ia spune-mi exact, ce s-a întîmplat ieri ?

Lucas mai întîrzie cu răspunsul un moment, şezînd pe cuşetă, cu mîinile pe genunchi, neînduplecat şi grav, fără să-şi mai privească interlocutorul, mişcîndu-şi uşor buzele ca şi cum ar fi gustat ceva. Apoi zise :

— Erau doi inşi, tovarăşi la un joagăr. Adică, cumpărau cheresteaua pe măsură ce joagărul o tăia...

— Cine erau ?

— Unul din ei era Vinson Gowrie.

Unchiul privi o clipă la Lucas cu ochii mari. Dar acum vocea îi era foarte calmă :

— Lucas, zise unchiul, ţi-a dat vreodată prin minte că dacă ai fi zis *mister* albilor, şi ai fi spus-o aşa cum trebuie, poate că n-ai fi ajuns aici ?

— Atunci trebuie să-ncep acu, făcu Lucas. Pot începe să zic *mister* ălora care-or să mă tîrască afară şi-au s-aprindă focul sub mine.

— N-ai să păţeşti nimic... pîn-ajungi în faţa judecătorului, zise unchiul. Ştii că nici chiar Sectorul 4 nu-şi permite prea multe cu domnul Hampton... cel puţin nu aici, în oraş ?

— Şeriful Hampton e-acuma acasă şi doarme.

— Dar domnul Will Legate e jos cu o puşcă.

— Nu cunosc nici un Will Legate.

— Pe vînătorul de cerbi ? Omul care poate nimeri un iepure din fugă cu o carabină de treizeci ?

— Ha ! făcu Lucas. Gowrieii nu-s cerbi. Poate-s pisici sălbatice sau pantere, da' cerbi nu-s.

— Foarte bine, zise unchiul. Atunci am să rămîn aici, dacă asta te face să te simţi mai liniştit. Ei, spune-mi mai departe. Vinson Gowrie şi încă cineva cumpărau împreună cherestea. Cine încă cineva ?

— Pînă acum numai Vinson Gowrie e cunoscut.

— Şi-a devenit cunoscut pentru c-a fost împuşcat pe la spate ziua-n amiaza mare, zise unchiul. Bine, e şi ăsta un fel s-ajungi... Foarte bine. Cine era celălalt ?

Lucas nu răspunse. Nu se mişcă, poate că nici nu auzise ; şedea liniştit şi neatent, nici măcar nu aştepta cu adevărat : doar şedea acolo, în vreme ce unchiul îl privea. Apoi unchiul zise :

— Foarte bine. Şi ce făceau cu cheresteaua ?

— O stivuiau pe măsură ce-o tăia joagărul. Aveau de gînd s-o vîndă toată deodată, cînd se va termina cu tăiatul. Numai că ăllalt o căra noaptea, venea tîrziu, mult după ce se înnopta, cu un camion, încărca şi căra cheresteaua la Glasgow sau la Hollymount, şi-o vindea şi băga banii-n buzunar.

— De unde ştii ?

— L-am văzut. L-am pîndit.

El nu se îndoi de asta nici o clipă, pentru că-şi aminti de Ephraim, tatăl lui Paralee, înainte de a fi murit, om bătrîn, văduv, care, vara, îşi trecea ziua, cea mai mare parte, moţăind şi trezindu-se într-un balansoar, pe pridvorul căsuţei lui Paralee, şi iarna în faţa focului, iar noaptea bătea drumurile nu ca să meargă undeva, doar umbla, cîteodată cinci sau şase mile, afară din oraş, şi se-ntorcea în zori să moţăie şi să se trezească iarăşi, toată ziua, în balansoar.

— Bine, zise unchiul. Şi pe urmă ?

— Asta-i tot, făcu Lucas. Fura cîte un camion de cherestea aproape în fiecare noapte.

Unchiul privi la Lucas cu ochii mari timp poate de zece secunde. Apoi, cu o voce calmă, aproape înăbuşită de uluire, spuse :

— Şi dumneata ai luat pistolul şi te-ai dus să pui lucrurile la punct. Dumneata, un negru, ai luat un pistol şi te-ai dus să faci dreptate între doi albi. La ce te aşteptai ? La ce altceva te aşteptai ?

— Lăsaţi aşteptatul, zise Lucas. Eu vreau...

— Te-ai dus la prăvălie, zise unchiul. Numai că s-a întîmplat să dai întîi peste Vinson Gowrie, şi te-ai dus după el în pădure şi i-ai spus că tovarăşul lui îl jefuieşte, şi fireşte că el te-a înjurat şi te-a făcut mincinos, fie că era adevărat, fie că nu : natural c-aşa trebuia să facă ; poate că chiar ţi-a şi tras una de te-a dat jos şi a plecat, şi dumneata l-ai împuşcat pe la spate...

— Nu m-a dat jos nimeni niciodată ! sări Lucas.

— Cu-atît mai rău, zise unchiul. Cu-atît mai rău pentru dumneata. Nu-i nici măcar legitimă apărare. Pur şi simplu l-ai împuşcat pe la spate. Şi-apoi ai rămas acolo, aplecat deasupra lui, cu pistolul descărcat

în buzunar, şi i-ai lăsat pe albi să vină să te prindă. Şi dacă n-ar fi fost la mijloc poliţaiul ăla mititel, sfrijit şi reumatic, care în primul rînd n-avea ce căuta acolo şi-n al doilea rînd n-are ce căuta nicăieri, cu taxa lui de un dolar arestatul de cîte ori execută un mandat sau comunică vreo sentinţă, şi care a avut destul curaj să ţină în frîu tot blestematul ăla de Sector 4 timp de optsprezece ore, pînă cînd Hope Hampton a găsit nimerit sau şi-a adus aminte ori a avut posibilitatea să te-aducă la închisoare, ţinînd în frîu tot ţinutul ăsta, pe care nici dumneata, nici prietenii dumitale, toţi cîţi ai putea aduna cu darabana într-o sută de ani...

— Eu n-am prieteni, rosti Lucas cu mîndrie sumbră şi inflexibilă, şi-apoi mai zise ceva, cu toate că unchiul vorbea din nou.

— Faci bine-al dracului că n-ai ! Şi dac-ai fi avut vreodată, împuşcătura asta de pistol i-ar fi aruncat şi pe ei în lumea de apoi... Ce ? făcu unchiul. Ce-ai spus ?...

— Am spus că plătesc în felul meu.

— Aha, zise unchiul, n-ai nevoie de prieteni ; plăteşti cu bani gheaţă. Da. Pricep. Acuma ascultă-ncoa ! Mîine dimineaţă or să te ducă în faţa Marelui juriu [1]. Te vor pune sub acuzare. Atunci, dacă vrei, am să fac aşa ca domnul Hampton să te mute la Mottstown, sau chiar şi mai departe, pînă cînd se va convoca tribunalul, luna viitoare. Atunci ai să te recunoşti vinovat ; am să-l conving pe procuror să admită s-o faci, pentru că eşti om bătrîn şi n-ai fost dat în judecată niciodată pîn-acum ; vreau să spun, din cîte ştiu ei, judecătorul şi procurorul, pentru că ei locuiesc la peste cincizeci de mile de Yoknapatawpha. De spînzurat, n-or să te spînzure ; or să-ţi dea închisoare ; probabil că n-ai să ai zile s-apuci să te libereze condiţionat, dar cel puţin acolo Gowrieii n-or să poată pune mîna pe dumneata. Vrei să rămîn aici cu dumneata noaptea asta ?

[1] În S.U.A. în fiecare comitat funcţionează un Mare juriu căruia îi revine sarcina să cerceteze delictele deosebit de grave.

— Cred că nu, zise Lucas. Nu m-au lăsat să dorm toată noaptea trecută şi am să-ncerc să dorm puţin. Dacă rămîneţi aici, o să vorbiţi pînă dimineaţă.

— Bine, făcu unchiul aspru. Apoi zise către nepot: Hai! şi se îndreptă spre uşă.

Apoi unchiul se opri:

— Ai nevoie de ceva?

— Puteţi să-mi trimiteţi ceva tutun, zise Lucas. Dacă Gowrieii ăia or să-mi lase răgaz să fumez.

— Mîine, zise unchiul. Nu vreau să te ţin treaz noaptea asta.

Şi porni, şi el în urma lui, unchiul făcîndu-i loc să treacă primul pe uşă, aşa că, la rîndul său, după ce ieşi făcu un pas în lături şi se opri şi aşteptă privind îndărăt în celulă, în timp ce unchiul trecu pragul celulei şi trase uşa; zăvorul greu de oţel căzu în lăcaşul lui, tot de oţel, cu un zgomot gros, uleios, de finalitate fără replică, o judecată de apoi de proporţii cosmice, cînd, cum spusese unchiul, maşinile omului, în cele din urmă, îl vor fi şters şi ras de pe faţa pămîntului şi, fără rost în propriii lor ochi atunci, fără să le fi rămas ceva ce să mai distrugă, vor închide cea din urmă uşă polizată cu şmirghel peste propria lor apoteoză lipsită de progenitură în dosul unui lacăt fără sonerie şi care va răspunde numai la ultima bătaie a eternităţii; unchiul mergea, şi paşii săi sunau şi răsunau de-a lungul coridorului, şi apoi urmă răpăitul ascuţit al degetelor în uşa de stejar, în timp ce el şi Lucas se mai uitau încă unul la altul, printre barele de oţel, Lucas stînd acum în picioare în mijlocul celulei sub bec şi privindu-l cu ceva, ce va fi fost, nu ştia, cu ceva pe faţa lui care timp de o secundă îl făcu să creadă că Lucas vorbise tare. Dar nu vorbise de loc, nu făcuse nici un zgomot: doar se uitase la el cu acea solicitare stăruitoare, mută, răbdătoare, pînă ce picioarele temnicerului tropăiră din ce în ce mai aproape de scări, şi, frecîndu-se, drugul mobil de pe uşă alunecă deoparte.

Temnicerul trase la loc drugul şi trecură pe lîngă Legate, care tot citea pagina umoristică, în scaunul aplecat, cu puşca alături, cu faţa la uşa deschisă, apoi ieşiră afară, pe alee, pe poartă, în stradă, el ieşind pe

poartă cînd unchiul o şi luase către casă ; se opri gîndind : *Un negru, un ucigaş, care împuşcă albi pe la spate şi nici măcar nu-i pare rău.*

Apoi zise :

— Bănuiesc c-am să-l găsesc pe Skeets McGowan pierzîndu-şi vremea pe undeva prin piaţă. Are cheia de la *drugstore*. Să-i duc lui Lucas ceva tutun de astăseară.

Unchiul se opri :

— Poţi s-o laşi pe mîine.

— Da, făcu el, simţind cum unchiul e cu ochii asupra lui, fără să se întrebe măcar ce-i va rămîne de făcut dacă unchiul va zice nu, fără măcar s-aştepte cu-adevărat, doar stînd pur şi simplu locului.

— Bine, făcu unchiul. Nu întîrzia.

Aşa că putu să plece. Dar tot nu plecă.

— Mi se pare c-ai spus că n-o să se-ntîmple nimic noaptea asta.

— Nici acum nu cred că se va întîmpla ceva, zise unchiul. Dar nu poţi să ştii. Oameni ca Gowrieii nu dau prea mare importanţă morţii în sine şi faptului de a muri. Dar fac mare caz de mort şi de felul cum a murit — mai ales cînd e vorba de unul de-al lor. Dacă iei tutunul, dă-i-l lui Tubbs să i-l ducă sus şi tu vino acasă.

De data asta n-a mai trebuit să spună da, unchiul întorcîndu-se cel dintîi ; se întoarse apoi şi el şi se îndreptă spre piaţă, merse pînă nu mai auzi zgomotul paşilor unchiului, apoi se opri pînă ce silueta neagră a unchiului deveni pata albă a hainelor sale de in, pălind acum dincolo de ultimul felinar cu lampă cu arc voltaic, şi dacă s-ar fi dus mai departe acasă şi l-ar fi luat pe Highboy îndată ce recunoscuse azi-dimineaţă maşina şerifului, ar fi fost acum de opt ore pe drum şi la aproape patruzeci de mile depărtare ; apoi se întoarse şi se duse înapoi la poartă, avînd asupra sa ochii lui Legate, care-l şi recunoscuse privindu-l peste marginea paginii lui umoristice chiar înainte de a fi ajuns la poartă, şi dacă acuma ar fi mers drept înainte, apucînd pe poteca de după gard, de-a curmezişul te-

renului îngrădit, să pună şaua pe Highboy şi să iasă pe poarta dinspre păşune şi să întoarcă spatele oraşului şi negrilor ucigaşi şi tuturor şi să-l lase pe Highboy s-alerge cît ar fi vrut de repede, şi cît de departe ar fi vrut, chiar dac-ar fi fost să crape pîn' la urmă, şi să aibă de mers pe jos, era de acord, numai să întoarcă spatele Jeffersonului şi negrilor ucigaşi ; intră pe poartă şi o luă pe alee şi traversă veranda, şi temnicerul apăru din nou, repede, de pe uşa din dreapta, expresia sa schimbîndu-se brusc într-o indignare obosită :

— Iarăşi ? Nu te mai saturi ?

— Am uitat ceva, zise el.

— Lasă pe dimineaţă, spuse temnicerul.

— Lasă-l să se ducă să şi-l ia acum, interveni Legate, cu tărăgăneala lui monotonă. Dacă-l lasă pe dimineaţă, poate că i-l strivesc.

Aşa că temnicerul se întoarse ; din nou urcară scările, din nou temnicerul descuie lacătul care fixa drugul de-a curmezişul uşii de stejar.

— Las-o pe cealaltă, zise el. Pot să mi-l iau printre gratii.

Şi nici nu aşteptă răspuns : uşa se închise în spatele său, auzi drugul alunecînd la loc în lăcaş, şi tot ce-ar fi avut de făcut ar fi fost să bată în ea, auzind paşii temnicerului depărtîndu-se pe scări în jos, dar chiar şi atunci tot ce-ar fi avut de făcut ar fi fost doar să strige tare şi să bată în duşumea, şi, în orice caz, îl va auzi Legate ; mergînd repede, gîndi : *Poate c-o să-mi aducă aminte de blestemata de farfurie de varză cu pastramă sau poate o să-mi spună chiar că eu sînt tot ce mai are, tot ce i-a mai rămas, şi asta o să fie de ajuns...* apoi văzu uşa de oţel, şi Lucas nu se mişcase din loc, Lucas tot mai stătea în mijlocul celulei, sub bec, privind uşa, în vreme ce el se îndrepta spre uşă, şi cînd se opri, îi zise, cu o voce mai aspră decît fusese vreodată a unchiului :

— Bine. Ce vrei să fac ?

— Să te duci acolo şi să te uiţi la el.

— Să mă duc unde şi să mă uit la cine ? întrebă el.

Dar înţelesese foarte bine. I se părea că ştiuse dintotdeauna ce-avea să fie ; gîndi, cu un fel de uşurare :

Va să zică, asta-i tot, în timp ce vocea lui de automat exclama neîncrezătoare şi ofensată :

— Eu ? Eu ?

Era ca şi cum ceva de care ţi-a fost frică şi te-ai temut şi te-ai eschivat ani de zile, de ajunsese pînă la urmă să ţi se pară că toată viaţa te feriseşi, în ciuda tuturor, ţi se întîmplase, şi tot ce era, era doar durere, tot ce făcuse, adusese, era suferinţă, şi-atîta tot, durea, aşa că totul se isprăvise, trecuse, era-n regulă.

— Plătesc, zise Lucas.

Nu asculta nici măcar propria sa voce uluită, peste orice limită, de indignare :

— Eu, să mă duc acolo şi să dezgrop mortul ăla ?

Nici măcar : *Va să zică, asta-i ce-o să am de plătit pentru farfuria aia de carne cu legume* nu mai gîndea. Pentru că depăşise de mult momentul cînd acest ceva — orice va fi fost — îl ţinuse pe loc, aici, acum cinci minute, privind înapoi peste abisul imens, aproape de netrecut, dintre el şi bătrînul ucigaş negru, şi îl văzu, îl auzi pe Lucas spunîndu-i ceva nu pentru că el era el, Charles Mallison junior, nici pentru că mîncase farfuria de legume şi se încălzise la foc, ci pentru că el era singurul din toată lumea de albi cu care Lucas ar fi putut avea o şansă să vorbească, între momentul de faţă şi momentul în care s-ar fi putut să fie scos din celulă şi tîrît jos pe scări, la capătul unei funii, singurul capabil să perceapă stăruinţa mută, deznădăjduită a ochilor.

— Vino-ncoace, îi. zise.

Lucas se supuse, apropiindu-se, apucînd două din bare ca un copil care stă după un gard. Nici nu şi-a dat seama că şi el făcuse la fel, dar privind în jos, îşi văzu propriile mîini ţinînd două dintre bare, cele două perechi de mîini, cea albă şi cea neagră, strîngînd barele, în timp ce se uitau unul la celălalt printre gratii.

— Bine, mă duc, îi zise el. De ce ?

— Du-te şi uită-te la el, zise Lucas. Dacă pînă te întorci e prea tîrziu, îţi semnez acuma o hîrtie în care spun că-ţi datorez cît crezi că face.

Dar el tot nu asculta ; vorbind parcă cu sine însuşi, zise :

— Am de făcut şaptesprezece mile pîn-acolo, pe întuneric...

— Nouă, îl îndreptă Lucas. Gowrieii îşi îngroapă morţii la capela Caledonia. O iei imediat la dreapta, ţii drumul care urcă printre dealuri, cum treci de podul de peste gîrla Nine Mile. Cu automobilul unchiului poţi ajunge acolo într-o juma de ceas.

— Înseamnă să risc să dea Gowrieii peste mine că le dezgrop mortul. Vreau să ştiu de ce. Nu ştiu nici măcar ce să caut acolo. De ce?

— Pistolul meu e-un „Colt" de paşunu, făcu Lucas.

Aşa trebuia să fie; singurul lucru pe care nu-l ştiuse în realitate era calibrul — arma asta uşor de mînuit şi eficace şi bine îngrijită, însă tot atît de arhaică, unică şi ciudată ca şi scobitoarea de aur, care probabil (nu probabil, fără îndoială) fusese mîndria bătrînului Carothers McCaslin acum o jumătate de secol.

— Bine, zise el. Şi?

— N-a fost împuşcat cu nici un „Colt" de paşunu.

— Dar cu ce-a fost împuşcat?

Dar la asta Lucas nu-i răspunse; sta dincolo, de partea cealaltă a uşii de oţel, cu mîinile uşor încleştate şi încremenite pe cele două bare, neclintit, afară de mişcarea aproape imperceptibilă a respiraţiei. Nici nu se aşteptase la răspuns, şi ştia foarte bine că Lucas n-o să-i răspundă niciodată la asta, nici n-o să-i spună ceva mai mult decît oricărui alb, şi ştia şi de ce, precum ştia de ce Lucas aşteptase să-i spună lui, unui copil, despre pistol, cînd n-ar fi spus-o nici unchiului, nici şerifului, care ar fi fost cel chemat să deschidă mormîntul şi să cerceteze cadavrul; era surprins că Lucas mersese chiar şi atît de departe încît să-i pomenească unchiului despre asta, şi îşi dădu seama, preţui din nou acea calitate a unchiului care îi făcea pe oameni să-i vorbească despre lucruri pe care nu le-ar fi destăinuit nimănui altcuiva, chiar ispitea pe negri să-i spună lucruri pe care firea lor le interzicea să le spună albilor: îşi aminti de întîmplarea de-acum cinci ani, vara, cu Ephraim şi cu inelul mamei — un inel ieftin, cu o imitaţie de piatră preţioasă; de fapt, două inele identice, pentru care mama şi colega ei de cameră de la „Sweet

Briar“ [1] din statul Virginia economisiseră banii de buzunar şi le cumpăraseră, şi le schimbaseră între ele ca să le poarte pînă la moarte, aşa cum fac fetele, şi colega ei de cameră se făcuse mare şi locuia în California, şi acuma avea o fată la „Sweet Briar“, şi ea şi mama nu se văzuseră de ani de zile şi poate că nu se vor mai vedea niciodată, totuşi, mama mai păstra inelul ; apoi într-o bună zi inelul dispăru ; îşi amintea că în mai multe rînduri se trezise noaptea tîrziu şi, văzînd lumină la parter, îşi dăduse seama că mama tot îl mai căuta ; şi în tot timpul ăsta bătrînul Ephraim şedea în balansoarul lui, făcut de el, pe pridvorul din faţa căsuţei lui Paralee, pînă cînd într-o bună zi Ephraim îi spuse că dacă-i dă o jumătate de dolar o să găsească inelul mamei, şi el îi dădu lui Ephraim jumătatea de dolar, şi în după-amiaza aceea el plecă pentru o săptămînă la o tabără de cercetaşi, şi se întoarse, şi o găsi pe mama sa în bucătărie, unde întinsese jurnale pe masă şi golise pe ele chiupul de piatră în care ţineau făina de mălai, şi acuma ea şi cu Paralee vînturau mălaiul cu furculiţa, şi atunci pentru prima dată după o săptămînă îşi aduse aminte de inel şi se duse la Paralee, şi Ephraim era acolo, şezînd în balansoar pe pridvor, şi Ephraim zise : „E ascuns sub troaca porcilor, la ferma lu tăticu dumitale“ ; şi nici n-a fost nevoie ca Ephraim să-i spună cum aflase acest lucru, pentru că îşi amintise : doamna Downs, o albă tare bătrînă, care locuia singură într-o căsuţă prăpădită, sordidă, cît o cutie, mirosind a vizuină de vulpe, la marginea oraşului, într-un cartier de negri, la care negrii intrau şi ieşeau într-una, toată ziua şi fără îndoială că şi o bună parte din noapte, care (asta nu o ştia de la Paralee, căci Paralee totdeauna se făcea că nu ştie sau că în orice caz n-are atunci timp să-i spună, ci de la Aleck Sander) nu numai că ghicea viitorul, lecuia şi dezlega de farmece, ci găsea şi lucruri : acolo se dusese jumătatea de dolar, şi crezu îndată şi atît de orbeşte că inelul fusese găsit acum, încît elimină faza aceasta imediat şi pentru tot-

[1] Colegiu de fete.

deauna şi nu îl mai interesa decît consecinţa şi corolarul acestui fapt, cînd îi spuse lui Ephraim : „Dumneata ai ştiut toată săptămîna asta unde este şi nici măcar nu le-ai spus ?“ şi Ephraim se uită la el o bucată de vreme, placid, legănîndu-se într-una, şi la fiecare legănare trăgea din pipa lui rece, plină de scrum, făcînd un zgomot asemănător unui mic cilindru astmatic : „Mămichii dumitale aş fi putut să-i spun. Dar ar fi avut nevoie de ajutor. Aşa că te-am aşteptat pe dumneata. Tinerii şi femeile nu sînt încuiaţi. Sînt în stare s-asculte. Dar bărbaţii de vîrstă mijlocie, cum sînt tăticul şi unchiul dumitale, ei nu pot s-asculte. N-au timp. Au prea mult de lucru cu afacerile lor. De fapt, dumneata ar trebui să ţii minte asta totdeauna : într-o zi poate o să-ţi prindă bine. Dacă vreodată ai nevoie de făcut ceva mai deosebit, nu-ţi pierde vremea cu bărbaţii ; pune femeile şi copiii să-ţi facă treaba.“ Şi îşi aminti nu atît de mînia, cît de indignarea tatălui său, de refuzul lui furios, de felul lui de a transfera întreaga întîmplare într-un domeniu al principiilor morale lezate şi atacate, şi chiar şi de unchiul său, care pînă atunci nu avea mai multe prejudecăţi decît el cînd era vorba să creadă lucruri de care toţi ceilalţi oameni în toată firea se îndoiau pentru singurul motiv că erau de necrezut, în timp ce mama continuase, senină şi încăpăţînată, cu pregătirile de plecare la fermă, unde nu mai fusese de mai bine de un an, şi nici chiar tatăl său nu fusese cu luni de zile înainte de a se fi constatat lipsa inelului, şi chiar unchiul refuzase să conducă maşina, aşa că tatăl său a trebuit să angajeze un om de la garaj, şi el şi cu mama s-au dus la fermă şi, cu ajutorul administratorului, au găsit inelul sub troaca porcilor. Numai că de astă dată nu era vorba de un biet inel oarecare, fără valoare, schimbat acum douăzeci de ani între două fete, ci de iminenta ucidere prin violenţă odioasă a unui om care avea să moară nu pentru că era un asasin, ci pentru că pielea lui era neagră. Asta era însă tot ce-avea Lucas de gînd să-i spună, şi ştia că asta era tot ; cuprins de un fel de furie turbată, gîndi : *Să cred ? Să cred ce ?* Pentru că Lucas nici măcar nu-i cerea să

creadă orice-o fi ; nu-i cerea nici măcar o favoare, nu făcea un ultim apel disperat la omenia şi la mila lui, ci avea de gînd chiar să-l plătească, cu condiţia ca preţul să nu fie prea mare, ca să meargă singur pe întuneric şaptesprezece mile (ba nu, nouă ; îşi aminti în cele din urmă că auzise despre asta) şi să rişte să fie prins profanînd mormîntul unui membru al unui clan de oameni pe punctul de a săvîrşi culmea abuzului sălbatic şi sîngeros, fără ca măcar să-i spună de ce. Totuşi, încercă din nou, deoarece îşi dădea seama că Lucas nu numai se aştepta la asta, dar ştia chiar că dînsul cunoştea răspunsul pe care avea să-l capete :

— Cu ce pistol a fost împuşcat, Lucas ?

Şi primi exact răspunsul pe care Lucas ştia că el îl prevăzuse :

— Plătesc. Spune cît vrei, aşa, mai cu măsură, şi plătesc.

Respiră adînc şi dădu aerul afară încet cîtă vreme se uitau unul la celălalt printre gratii ; ochii tulburi ai bătrînului îl fixau, impenetrabili şi tainici. Nu erau nici măcar stăruitori de data asta, şi atunci îşi zise împăcat : *Nu numai că m-a învins, dar nu s-a îndoit de asta nici măcar o secundă.*

Zise :

— Bine. Dar aşa, să mă uit doar eu la el, n-o să fie de nici un folos, chiar dacă m-aş pricepe la chestia cu glontele. Înţelegi ce vreau să spun. Va trebui să-l dezgrop, să-l scot afară din mormînt, pînă nu pun Gowrieii mîna pe mine, şi să-l aduc la oraş, unde domnul Hampton poate trimite la Memphis după un expert care să se priceapă la gloanţe.

Privi la Lucas, la bătrînul care se ţinea uşor de gratii în interiorul celulei şi nici măcar nu se uita la el. Respiră din nou adînc.

— Dar lucrul principal e să-l scot din groapă şi să-l duc undeva unde să se poată uita cineva la el înainte ca... Privi la Lucas, şi apoi urmă : Trebuie să mă duc acolo, să-l scot şi să mă întorc în oraş înainte de miezul nopţii sau de ora unu, şi poate chiar şi miezul nopţii o să fie prea tîrziu. Nu văd cum am să reuşesc. Nu pot.

— Am să caut s-aştept, zise Lucas.

Capitolul 4

AJUNS ACASĂ, GĂSI PARCATĂ ÎN FAŢA CASEI, LA marginea trotuarului, o furgonetă bătută de vreme, hodorogită ; se vedea că fusese cumpărată de ocazie. Trecuse bine de 8 acum ; era mai mult decît o simplă probabilitate faptul că nu le rămîneau nici măcar patru ore în care unchiul să se ducă la şerif acasă să-l convingă şi apoi să găsească un judecător de pace sau pe cine vor fi trebuind să găsească şi să-l scoale din somn şi apoi să-l mai şi convingă să deschidă mormîntul (asta ca să nu ceară de la familia Gowrie învoirea, pe care n-ar fi obţinut-o nimeni niciodată pentru nici un fel de motiv şi mai puţin decît orice pentru ca să scape un negru de arderea pe rug ; n-ar fi obţinut-o nici chiar preşedintele Statelor Unite însuşi, ca să nu mai vorbim de un simplu şerif de la ţară), şi apoi să se ducă tocmai la capela Caledonia şi să dezgroape mortul şi să vină la timp cu el înapoi în oraş. Şi s-a nimerit ca tocmai în seara asta un fermier a cărui vacă sau catîr sau porc, de pripas, fusese prins de către un vecin, care insista să i se plătească un dolar amendă înainte de a da drumul vitei, şi să vină la unchiul său şi să stea o oră în biroul lui, răspunzînd „da“ sau „nu“ sau „cred că nu“, în vreme ce unchiul îi vorbea despre recoltă sau politică (despre una nu ştia unchiul nimic, iar despre cealaltă nu ştia fermierul), pînă a ajunge să-i spună pentru ce venise.

Dar acum nu putea să se împiedice de reguli de politeţe. Mersese destul de repede de cînd plecase de la închisoare, dar acum alerga, tăind de-a curmezişul peste peluză pînă la verandă, o traversă şi intră în casă, trecu pe lîngă bibliotecă, unde tatăl său mai şedea în dreptul uneia dintre lămpile de citit, avînd în faţă pagina de cuvinte încrucişate a ziarului de dimineaţă din Memphis, iar mama, în dreptul celeilalte, cu ulti-

mul volum recomandat de clubul „Cea mai bună carte a lunii“ [1], şi trecu mai departe, pentru a ajunge la ceea ce mama obişnuia să numească cabinetul de lucru al lui Gavin, dar pe care Paralee şi Aleck Sander de mult îl răsbotezaseră birou şi pe care toată lumea aşa îl numea. Uşa era închisă ; putu să audă numai murmurul vocii omului de dincolo de ea în timpul secundei în care, fără să se oprească măcar, bătu repede de două ori, şi în acelaşi timp o deschise şi intră spunînd :

— Bună seara, *sir*. Iertaţi-mă. Unchiule Gavin...

Pentru că vocea era a unchiului ; în faţa lui, dincoace de birou, în loc de un bărbat cu o ceafă rasă, pîrlită de soare, cu cămaşă şi cu pantaloni curaţi de duminică şi fără cravată, şedea o femeie în rochie simplă de bumbac imprimat şi cu una din acele pălării rotunde, negre, arătînd uşor prăfuită, aşezată ca o plăcintă pe vîrful capului, aşa cum obişnuia să poarte bunica, şi apoi o recunoscu chiar înainte de a-i vedea ceasul — micuţ, de aur, într-un toc agăţat cu o broşă de aur pe pieptul ei plat, aproape tot aşa şi aproape exact în aceeaşi poziţie ca şi inima brodată pe pieptul unei veste de cînepă pentru scrimă — pentru că de la moartea bunicii nici o altă femeie dintre cunoştinţele sale nu purta aşa ceva şi nici măcar nu avea, şi de fapt ar fi trebuit să-i fi recunoscut camioneta : era domnişoara Habersham, acum cel mai vechi nume dintre cele care mai rămăseseră în ţinut. Fuseseră pe vremuri trei : doctorul Habersham şi un cîrciumar pe care-l chemase Holston şi fiul mai mic al unui hughenot, pe nume Grenier, care venise călare în comitat încă înainte de a-i fi fost stabilite şi trasate şi botezate hotarele, cînd Jefferson nu era decît o aşezare a chickasaw [2]-ilor, unde făceau ei negoţ cu albii, o aşezare avînd un nume chickasaw care să-l identifce în sălbăticia fără poteci a lăstărişului şi pădurilor din vremea

[1] Organizaţie pentru difuzarea cărţilor ; membrii acestui aşa-numit club primesc lunar, pe bază de abonament şi cu preţ redus, lucrări selecţionate anume pentru ei de juriul clubului respectiv.

[2] Trib indian.

aceea ; acuma, însă, pieriseră fără urmă din tradiţia orală a ţinutului, afară de unul : Holston, numele hotelului din piaţa publică ; şi erau puţini oameni în comitat care să ştie sau cărora să le pese de unde venea numele ăsta, iar ultimul descendent al lui Louis Grenier, căruia îi ieşise numele de *il elegante, il diletante*, arhitect cu studii făcute la Paris, care practicase puţin avocatura, dar cheltuise cea mai mare parte a timpului cu plantaţiile şi cu pictura (şi mai ageamiu în cultura cerealelor şi a bumbacului decît în ce privea folosirea pînzei şi penelului), al cărui sînge încălzea acum oasele unui bărbat de vîrstă mijlocie, voios, monoton, cu minte şi cu faţă de copil, care trăia într-o colibă, jumătate cocioabă, jumătate vizuină, pe care şi-o construise singur pe malul rîului, la douăzeci de mile depărtare de oraş, din scînduri lepădate şi din bucăţi de burlan netezite şi din bidoane de tinichea desfăcute şi îndreptate, un om care nu ştia ce vîrstă are şi nu era în stare să-şi scrie nici numele de Lonnie Grinnup, cum îşi spunea el acum, şi nu ştia nici măcar că pămîntul pe care se aciuase era ultimul petic uitat de Dumnezeu din miile de acri peste care străbunul său fusese stăpîn, rămînînd numai domnişoara Habersham : o fată bătrînă, de 70 de ani, fără neamuri, care locuia într-o casă în stil colonial [1] (cu peristil, de la marginea oraşului, care nu mai fusese vopsită de cînd murise tatăl ei şi n-avea nici instalaţie de apă nici de lumină electrică), împreună cu o pereche de servitori negri (şi acum, din nou, ceva îi zgîndări pentru o clipă gîndul, dar dispăru în aceeaşi secundă, nici măcar gonit : pur şi simplu dispăru), care trăiau într-o colibă din curtea din dos, unde femeia gătea, în vreme ce domnişoara Habersham şi bărbatul creşteau pui de găină şi cultivau legume şi le vindeau în oraş, din furgonetă. Pînă acum doi ani folosiseră un cal alb, bătrîn, greoi (de la început, de cînd îşi aducea el aminte, se spunea că animalul împlinise 20 de ani, cu o piele curată şi trandafirie ca a unui copilaş, cu părul alb, lucios), şi o şaretă. Au avut

[1] Stilul arhitectural dominant înaintea proclamării independenţei coloniilor engleze din America de Nord (1776).

atunci un an bun, sau aşa ceva, şi domnişoara Habersham a cumpărat de ocazie furgoneta, şi în fiecare dimineaţă, iarnă şi vară, puteau fi văzuţi pe străzi, din casă în casă, domnişoara Habersham la volan, cu ciorapi de bumbac şi pălăria neagră, rotundă, pe care o purta de cel puţin patruzeci de ani, şi rochiile imprimate, curate, pe care le puteai vedea în cataloagele „Sears Roebuck“ [1] cu doi dolari şi nouăzeci şi opt de cenţi una, cu ceasul mic de aur, elegant, prins de pieptul plat, fără sîni, şi ghetele şi mănuşile despre care mama lui Charlie zicea că i-au fost făcute de comandă într-un atelier din New York şi costau cîte treizeci şi patruzeci de dolari perechea, cele dintîi, şi cincisprezece şi douăzeci, celelalte, în timp ce negrul îşi plimba burta enormă tot intrînd şi ieşind din case, cu un coş cu legume sau cu ouă scînteietoare, într-o mînă, şi cu un pui tăiat, jumulit şi curăţat, în cealaltă ; şi-l reaminti, îl recunoscu (chiar îi zgîndări atenţia) o clipă şi gata, pentru că nu avea timp, şi spuse repede :

— Bună seara, domnişoară Habersham. Scuzaţi-mă. Trebuie să vorbesc cu unchiul Gavin. Apoi, adresîndu-se unchiului : Unchiule Gavin...

— Aşadar, domnişoară Habersham... făcu unchiul repede şi direct, cu un ton pe care în timpuri obişnuite l-ar fi recunoscut imediat ; în timpuri obişnuite poate că ar fi înţeles chiar şi implicaţiile celor spuse de unchiul său.

Dar nu acum. Efectiv nici măcar nu-l pricepuse. Nu-l asculta. De fapt, nici n-avea timp de vorbă, şi repede, dar calm, şi cu toate acestea insistent, adresîndu-se numai unchiul său, pentru că uitase de domnişoara Habersham, uitase chiar de prezenţa ei, adăugă :

— Trebuie să-ţi vorbesc.

Şi de-abia după asta se opri, nu pentru că terminase, nici măcar nu începuse încă, dar pentru că de-abia acum îl auzea pe unchiul său, care nici măcar nu se oprise din vorbit, şezînd de-a curmezişul în jilţ, cu o mînă arun-

[1] Una dintre marile întreprinderi americane pentru comerţul prin corespondenţă.

cată îndărăt peste spetează, ţinînd în cealaltă pipa din cocean de porumb, aprinsă, rezemată pe masă în faţa lui, vorbind încă, cu vocea aceea ca ciocănitul leneş al unei baghete mici şi flexibile :

— Va să zică, i l-ai dus sus tu singur. Sau poate nici nu te-ai mai dus după tutun. Şi el ţi-a spus o poveste. Sper c-a fost frumoasă.

Şi asta a fost totul. Acum putea să şi plece ; de fapt, ar fi trebuit. Pentru atîta lucru n-ar fi fost nevoie să se oprească de loc din drumul lui prin hol, sau nici măcar să intre în casă, ci să o ocolească aşa ca să-l fi putut chema pe Aleck Sander în drum spre grajd ; Lucas îi spusese asta acum o jumătate de oră la închisoare, cînd chiar şi el ajunsese aproape la aceeaşi convingere, şi avea dreptate : nici sub ameninţarea Gowrieilor nu încercase să se destăinuiască unchiului său ori vreunui alt alb. Totuşi, nu se clinti. Uitase de domnişoara Habersham. Şi-o scosese din minte ; spusese „iertaţi-mă", şi cu asta o făcuse să dispară nu numai din cameră, dar şi din clipa de faţă, aşa cum scamatorul cu un cuvînt sau cu un gest face să dispară palmierul sau iepurele sau vasul cu trandafiri, şi nu mai rămăseseră decît ei, cei trei : el, lîngă uşă, cu mîna încă pe clanţă, pe jumătate în camera unde în realitate nu intrase nici un moment de-a binelea şi în care n-ar fi trebuit să intre nici măcar atît, şi pe jumătate afară, în holul prin care din capul locului n-ar fi trebuit să-şi piardă timpul să mai treacă ; unchiul, pe jumătate tolănit îndărătul mesei acoperite cu hîrtii în dezordine şi cu una din halbele nemţeşti plină cu feştile de hîrtie şi poate cu o duzină de pipe de ciucălău de porumb, lipite cu lut, arse în diferite stadii de carbonizare, şi, la o jumătate de milă de acolo, bătrînul negru, fără neamuri, fără prieteni, îndărătnic, arogant, încăpăţînat, neînduplecat, solitar (şi insolent, pe deasupra), singur în celula în care prima voce cunoscută pe care o va auzi va fi probabil aceea a bătrînului Nub Gowrie, ciungul, spunînd de jos, din sală : „Dă-te din drum, Will Legate. Am venit să-l luăm pe negrul ăla afurisit...", în timp ce dincolo de pereţii celulei liniştite, luminată de bec, şuvoiul imens se prăvălea pe scocul timpului mugind, nu către miezul nopţii, ci

tîrînd miezul nopţii după el, nu ca să-l prăvălească în prăpăd, ci ca să se prăvălească prăpădul din miez de noapte peste ei şi cu ei cu tot într-un abis sinistru, întunecînd şi cerul ; şi îşi dădea seama acuma că clipa irevocabilă n-a fost cînd i-a spus : „Bine“ lui Lucas prin uşa de oţel a celulei, ci va fi acum, cînd va face un pas înapoi şi va ieşi în hol, închizînd uşa asta în urma sa. Aşa că încercă din nou, calm încă, nici măcar grăbit acum, nici chiar insistent : dar ponderat, explicit, rezonabil :

— Să presupunem că n-a fost ucis cu pistolul lui.

— Fireşte, făcu unchiul. Este exact ceea ce aş pretinde şi eu dac-aş fi în locul lui Lucas, sau al oricărui ucigaş negru sau, la urma urmei, şi în locul oricărui ucigaş alb şi ignorant. Probabil ţi-a spus chiar şi în ce a tras cu pistolul. Ce-a fost ? Un iepure, sau poate o cutie de tinichea, sau un semn pe un pom, şi-a tras doar aşa, ca să vadă dacă-i încărcat, dacă ia foc. Bine, să zicem că-i aşa : şi-atunci ? Tu ce propui ? Sau nu : ce ţi-a spus Lucas să faci ?

Şi el îi răspunse aşa :

— N-ar putea domnul Hampton să-l dezgroape şi să vadă ?

— Pe ce temei ? Lucas a fost prins la două minute după împuşcătură lîngă cadavru şi avea în buzunar un pistol cu care se trăsese de curînd. N-a negat nici un moment c-ar fi tras ; de fapt, a refuzat să facă orice fel de declaraţie, chiar mie, care sînt avocatul lui — avocatul după care a trimis chiar el. Şi cum să risc ? Mai bine m-aş duce acolo să-l împuşc pe încă unul dintre feciorii lui decît să-i spun lui Nub Gowrie că vreau să dezgrop cadavrul fiului său din pămîntul în care fusese îngropat şi slujit şi peste care se rugaseră. Şi dac-aş merge într-adevăr atît de departe, mai curînd i-aş spune că vreau să-l dezgrop ca să-i iau aurul cu care-i sînt îmbrăcaţi dinţii decît să-i spun că vreau să fac treaba asta ca să scap un negru de linşaj.

— Dar să presupunem...

— Ascultă ce-ţi spun eu, făcu unchiul cu un fel de răbdare obosită, dar cu toate acestea neîmblînzită. Încearcă să asculţi măcar. Lucas e sub cheie, îndărătul

unei uşi de oţel foarte rezistente. I s-a dat cea mai sigură protecţie pe care Hampton sau oricare altul din ţinutul ăsta i-ar putea-o asigura. După cum spunea şi Will Legate, sînt destui oameni în ţinutul ăsta care să treacă şi peste el şi peste Tubbs şi, la urma urmei, chiar şi peste uşa aia, dac-ar dori-o cu adevărat. Dar nu cred că sînt chiar atît de mulţi oameni în ţinutul ăsta cu adevărat doritori să-l spînzure pe Lucas de-un stîlp de telefon şi să-i dea foc cu benzină.

Va să zică, iarăşi, şi de astă dată. Mai încercă, totuşi :

— Dar să presupunem numai că... reîncepu el.

Şi auzi acum pentru a treia oară exact ceea ce mai auzise de două ori în douăsprezece ore şi se minună de sărăcia, de insuficienţa într-adevăr aproape standardizată nu a vocabularului individual ci a vocabularului în sine, prin intermediul căruia omul poate trăi în cirezi şi turme mari, chiar în crescătorii betonate şi în relativă bună înţelegere : chiar şi unchiul :

— Atunci presupune. Lucas trebuia să se fi gîndit la asta înainte de a fi împuşcat un alb pe la spate.

Abia mai tîrziu avea să-şi dea seama că de astă dată unchiul vorbise şi către domnişoara Habersham ; în momentul acela nici nu redescoperise prezenţa ei în cameră şi nici măcar n-o descoperise atunci ; nici nu-şi amintea măcar că ea încetase de mult să existe şi se întoarse închizînd uşa peste persuasiunea lipsită de semnificaţie a vocii unchiului :

— I-am spus ce are de făcut. Dacă era să se întîmple ceva, s-ar fi întîmplat acolo, la ei acasă, pe pămîntul lor ; nu l-ar fi lăsat ei niciodată pe domnul Hampton să ajungă cu el la oraş. De fapt, eu tot nu înţeleg de ce au făcut-o. Dar, fie c-a fost noroc, fie c-au aranjat-o prost, sau că bătrînul Gowrie s-a ramolit, rezultatul e bun : Lucas e-acum la adăpost şi am să-ncerc să-l conving să se recunoască vinovat de omucidere ; e bătrîn, şi cred că procurorul districtului va admite. Or să-i dea închisoare, şi poate că peste cîţiva ani, dacă trăieşte...

Şi el, care le auzise toate astea înainte şi nu voia să le mai audă, închise uşa şi părăsi camera, în care, de

altfel, nici nu intrase de-a binelea şi în care n-ar fi trebuit să se oprească de loc, dînd drumul clanţei pentru prima oară de cînd pusese mîna pe ea şi gîndind cu răbdarea disperată, meticuloasă a unui om care într-o casă în flăcări încearcă să culeagă mărgelele unui şirag rupt : *Acuma va trebui să fac pe jos tot drumul înapoi pînă la închisoare, să-l întreb pe Lucas unde e,* dîndu-şi seama că în ciuda îndoielilor lui Lucas şi în ciuda faptului că şansele erau nefavorabile, se aşteptase ca unchiul şi şeriful să-şi ia sarcina de a întreprinde expediţia, nu cu speranţa că or să-l creadă, ci pur şi simplu pentru că nu putea concepe ca el şi cu Aleck Sander să fie lăsaţi să se descurce singuri, pînă ce îşi aminti că Lucas prevăzuse şi avusese grijă şi de asta ; amintindu-şi, nu cu uşurare, ci mai curînd cu o nouă izbucnire de furie şi turbare de o violenţă de care nu se credea în stare, că Lucas nu numai că-i spusese ce voia, ci cu precizie unde era şi chiar şi cum să ajungă acolo, şi numai după aceea, ca o reflecţie tîrzie, îl întrebase dacă o s-o facă... trecînd prin dreptul bibliotecii, auzi foşnetul hîrtiei pe genunchii tatălui său, dincolo de uşă, şi simţi mirosul ţigării de foi care ardea în scrumieră, la îndemînă, şi apoi văzu firul subţire, albastru, al fumului ei plutind încet afară pe uşa deschisă, în vreme ce tatăl tău, torturat probabil pe lapsusul unor sinonime, pesemne că va lua ţigara şi va trage încă o dată din ea : şi (amintindu-şi) chiar şi cu ce mijloace putea să se ducă pînă acolo şi înapoi, se şi văzu deschizînd din nou uşa şi spunîndu-i unchiului : *Lasă-l pe Lucas. Împrumută-mi doar maşina,* şi apoi intrînd în bibliotecă şi spunîndu-i tatălui său, care mai avea cheile maşinii în buzunar, pentru că atunci cînd se dezbrăcase uitase să le lase undeva unde mama să le poată găsi a doua zi de dimineaţă : *Tată, dă-mi, te rog, cheile. Vreau să dau o fugă pîn' la ţară, să dezgrop un mort ;* îşi aminti chiar şi de furgoneta domnişoarei Habersham din faţa casei (nu de domnişoara Habersham ; la ea nu s-a mai gîndit niciodată, nici o clipă ; nu-şi reaminti decît de o maşină goală şi pare-se nepăzită, pe stradă, la mai puţin de cincizeci de

iarzi [1] de-acolo); cheia putea fi, probabil că şi era, în contact, şi acela dintre membri familiei Gowrie care avea să-l prindă profanînd mormîntul lui fiu-său sau frate-său sau văru-său avea să prindă cu aceeaşi ocazie şi un hoţ de automobile.

Pentru că (renunţînd, abandonînd, smulgîndu-se din acest haos, măturînd dintr-o singură mişcare ca un vîrtej de confeti accesul acesta ridicol de furie) avu sentimentul că nu se îndoise niciodată că se va duce acolo, şi chiar va scoate cadavrul. Se şi vedea ajungînd la biserică, la cimitir, fără efort şi fără cine ştie ce pierdere de vreme ; se vedea chiar ridicînd singur cadavrul şi scoţîndu-l afară, tot fără efort, fără gîfîială şi fără încordarea muşchilor şi plămînilor şi fără sfîşierea sensibilităţii sale crispate. De-abia atunci tot prăpădul acela din miez de noapte, pustiitor, nimicitor, se va prăvăli peste el, zbrobindu-l ; prăpăd pe care chiar dac-ar fi vrut, cu sufletul la gură, să-l vadă trecut, isprăvit, n-ar fi putut. Astfel (mergea : nu se mai oprise din prima fracţiune de secundă de cînd închisese uşa biroului), se aruncă cu totul, dintr-un singur elan, într-un fel de înţelepciune, de moderaţie implacabilă, ucigătoare, de calcul furibund, de chibzuială sagace şi disperată, nu făcută din *pro* şi *contra*, pentru că nu exista nici un fel de *pro* ; motivul pentru care se ducea acolo era că cineva trebuia să se ducă şi nimeni altul n-avea să se ducă, iar motivul pentru care era necesar ca cineva să se ducă acolo era că nici măcar şeriful Hampton (dovadă Will Legate, cu puşca lui, postat acolo în sala de jos a închisorii ca pe o scenă luminată, unde oricine se apropia trebuia să-l vadă sau să-i vadă încă dinainte chiar de a ajunge în dreptul porţii) nu era complet convins că Gowrieii şi neamurile şi prietenii lor nu vor încerca să-l scoată pe Lucas din închisoare la noapte, şi astfel, dacă ei vor fi la noapte cu toţii în oraş, încercînd să-l linşeze pe Lucas, nu va avea cine să se-nvîrtească pe-acolo să-l prindă pe el dezgropînd mortul, iar dacă acesta era un fapt concret, contrariul lui va fi tot atît

[1] Un iard este egal cu 0,914 m.

de concret : dacă nu erau astă-seară în oraş să pună mîna pe Lucas, atunci oricare dintre cei cincizeci sau o sută de bărbaţi şi de băieţi, rude bune de sînge sau doar cunoscuţi şi prieteni de la vînătorile de vulpi sau de la cazanele de *whisky* sau tovarăşi la negustoriile de cherestea, ar putea da peste el şi Aleck Sander ; şi mai avea de cîntărit şi asta şi aia : trebuia să meargă călare pentru acelaşi motiv, pentru că nimeni altul n-ar face-o în afară de un băiat de 16 ani, care n-avea cu ce merge decît cu un cal, şi chiar în privinţa asta trebuia să ia o hotărîre : fie să meargă călare singur, în jumătate de timp, şi să-i trebuiască de trei ori mai mult timp ca să scoată singur cadavrul, pentru că trebuia nu numai să-l dezgroape singur pe mort, ci trebuia făcută şi paza, ascultatul, fie să-l ia cu el pe Aleck Sander (el şi cu Aleck Sander mai călăriseră împreună pe Highboy şi altă dată, chiar mai mult de zece mile — un cal mare, jugănit, ciolănos, care sărise cinci bare chiar cu o greutate de o sută şaptezeci şi cinci de livre şi avea un umblet în sărite bun şi lent chiar cu doi călăreţi, şi cînd era la ham, un trap lung, săltat, tot aşa de iute ca şi umbletul în sărite chiar cu doi călare, cu deosebirea că nici chiar Aleck Sander n-ar fi putut rezista prea multă vreme pe crupă, şi apoi mai avea şi un fel de mers fără nume, jumătate în fugă, jumătate la trap, pe care-l putea ţine mile întregi cu ei amîndoi călare, Aleck Sander în spate prima milă de umblet în sărite, apoi, mila următoare, alergînd alături de cal, ţinîndu-se în dreptul scării, pe partea pe care nu se încalecă), şi astfel să scoată cadavrul afară în a treia parte de timp, cu riscul de a-l face pe Aleck Sander să-i ţină tovărăşie lui Lucas cînd or veni Gowrieii cu benzina ; şi deodată se pomeni înapoi rătăcit printre confeti, întocmai aşa cum tot amîni cînd, în definitiv, trebuie, în cele din urmă, să intri în apă rece, închipuindu-se, văzîndu-se, auzindu-se încercînd să-i explice asta lui Lucas :

„Trebuie să ne ducem călare. N-avem încotro."

Şi Lucas :

„Puteai să fi cerut maşina".

Şi el :

„Ar fi refuzat. Nu-nţelegi? Nu numai c-ar fi refuzat, m-ar fi încuiat undeva de unde n-aş mai fi putut merge nici măcar pe jos, ce să mai vorbim de luat calul."

Şi Lucas :

„E-n regulă, e-n regulă! Nu-ţi fac nici un reproş. La urma urmei, nu dumitale au de gînd Gowrieii ăia să-ţi dea foc."

Traversă holul către uşa din dos : şi n-avea dreptate : nu cînd îi spusese : „Bine" lui Lucas printre barele de oţel, nici cînd păşise din nou în hol şi închisese uşa biroului în urma sa, ci acum, aici, era momentul irevocabil după care nu va mai putea să dea înapoi ; putea să se oprească aici şi să nu facă nici un pas mai departe, să lase prăpădul din miez de noapte să se prăvălească inofensiv şi neputincios peste pereţii aceştia, pentru că erau puternici şi aveau să reziste : căci acesta era căminul, mai înalt decît ruinele, mai tare decît frica ; nici măcar nu se opri, nici măcar n-avu curiozitatea să se întrebe dacă nu cumva nu îndrăzneşte să se oprească : închise liniştit uşa de reţea în urma sa şi coborî treptele în vîrtejul imens, furibund al nopţii blînde de mai şi străbătu repede curtea către coliba cufundată în întuneric în care Paralee şi Aleck Sander nu dormeau nici ei, cum nici ceilalţi negri, pînă la o milă în jurul oraşului, nu dormeau în noaptea asta, nici măcar nu erau culcaţi în pat, ci şedeau tăcuţi în întuneric, cu uşile închise şi ferestrele oblonite, pîndind orice zgomot, orice murmur de furie şi de moarte care să respire prin întunericul de primăvară ; şi se opri şi şuieră semnalul pe care el şi Aleck Sander îl folosiseră între ei de cînd învăţaseră să fluiere, socotind secundele pînă la sosirea momentului să-l repete, gîndindu-se cum, dacă ar fi în locul lui Aleck Sander, n-ar ieşi nici el afară din casă noaptea asta la fluieratul oricui ar fi, cînd, deodată, fără zgomot şi

desigur fără nici o lumină în spate care să-l dezvăluie, Aleck Sander apăru din umbră, înaintînd, ivit destul de aproape în întunericul fără lună, ceva mai înalt decît el, deşi era o diferenţă de numai cîteva luni între ei : nici nu se uita la el măcar, ci dincolo, peste capul lui, către piaţa publică, ca şi cum privirea ar fi putut lua traiectoria elipsoidală a unei mingi de *baseball* peste copaci şi străzi şi case şi să vadă în piaţă nu casele din curţile umbrite şi cina liniştită şi odihna şi somnul, care erau sfîrşitul şi răsplata, ci piaţa : clădirile ridicate şi consacrate comerţului şi administraţiei şi judecăţii şi închisorii, unde se zbuciumau şi se luptau pasiunile oamenilor pentru care odihna şi mica moarte a somnului erau scopul, scăparea şi răsplata.

— Va să zică, n-au venit încă după bătrînul Lucas, zise Aleck Sander.

— Şi ai tăi tot la asta se gîndesc ? întrebă el.

— La fel ai face şi tu, zise Aleck Sander. De-alde Lucas ne-aduc necazuri la toţi.

— Atunci mai bine du-te la birou şi stai cu unchiu Gavin decît să mergi cu mine.

— Să merg cu tine, unde ? făcu Aleck Sander.

Îi răspunse scurt, aspru şi de-a dreptul :

— Să-l dezgrop pe Vinson Gowrie.

Aleck Sander nu se clinti, privind încă tot dincolo, peste capul lui, spre piaţă.

— Lucas spune că n-a fost împuşcat cu pistolul lui.

Tot fără să se clintească, Aleck Sander începu să rîdă, nu tare şi nu cu veselie : doar rîdea ; şi spuse şi el întocmai ce spusese şi unchiul acum nici măcar un minut :

— Aşa aş fi spus şi eu. Apoi zise : Eu ? Să mă duc eu acolo şi să dezgrop pe albul ăla mort ? Domnu Gavin e-n birou, sau trebuie s-aştepte pînă vine ?

— Lucas o să-ţi plătească. Mi-a spus asta chiar înainte de a-mi arăta despre ce-i vorba.

Aleck Sander rîse, fără veselie sau supărare sau altceva : nu era nimic altceva în sunetul rîsului cum nu e în sunetul respiraţiei altceva decît doar respiraţie.

— Eu nu-s bogat, zise el. N-am nevoie de bani.

— Dar, cel puţin, să pui şaua pe Highboy pînă mă duc să fac rost de-o lanternă, vrei ? Nu eşti chiar aşa de supărat pe Lucas încît să n-o faci, nu-i aşa ?

— Desigur că vreau, zise Aleck Sander, dînd să plece.

— Şi adu-mi şi tîrnăcopul şi lopata. Şi frînghia aia lungă. O să am nevoie şi de ea.

— Bine, zise Aleck Sander. Şi oprindu-se, întors pe jumătate, îl întrebă : Cum ai să cari şi-un tîrnăcop şi-o lopată pe Highboy, cînd lui nu-i place să te vadă nici măcar c-o cravaşă în mînă ?

— Nu ştiu, făcu el.

Şi Aleck Sander plecă, iar dînsul se întoarse spre casă, şi la început crezu că era unchiul care venea repede de după casă, din faţă, nu pentru că socotea că unchiul ar fi putut bănui şi prevedea ce era pe cale să facă el, pentru că nu era cazul : unchiul înlăturase asta, imediat şi total, nu numai dintre lucrurile conceptibile, ci şi dintre cele posibile ; dar el nu-şi mai putea aminti de altcineva care ar fi putut să fie, şi chiar după ce văzu că era o femeie, presupuse că era mama, chiar după ce ar fi trebuit să recunoască pălăria, chiar pînă în clipa cînd domnişoara Habersham îl chemă pe nume, şi primul său impuls fu s-o ia repede şi fără zgomot pe după colţul garajului de unde ar fi putut ajunge la gard tot fără să fie văzut şi să-l sară şi să se ducă la grajd şi astfel să iasă pe poarta dinspre păşune, fără să mai treacă de loc pe lîngă casă, cu lanternă sau fără lanternă, dar era prea tîrziu, îl strigase pe nume :

— Charles !

Şi după şoapta aceea încordată, insistentă, domnişoara Habersham se apropie repede şi se opri în faţa lui, vorbind, murmurînd încordat, rapid :

— Ce ţi-a spus ?

Acuma ştia care fusese acel lucru în stare să-i zgîndărească atenţia acolo, în biroul unchiului, cînd o recunoscuse, şi apoi în secunda următoare îi pierise din minte : bătrîna Molly, nevasta lui Lucas, care fusese

fiica uneia dintre sclavele bătrînului doctor Habersham, bunicul domnişoarei Habersham, era de o vîrstă cu domnişoara Habersham, născute în aceeaşi săptămînă şi amîndouă alăptate de mama lui Molly, crescute împreună, nedespărţite ca surorile, ca gemenii, dormind în aceeaşi cameră, fata albă în pat, fata neagră pe o saltea la piciorul patului, aproape pînă în ziua cînd Molly s-a căsătorit cu Lucas, iar domnişoara Habersham a fost la biserica negrilor ca naşă a primului copil al lui Molly.

— Mi-a spus că n-a fost pistolul lui, îi răspunse el.

— Atunci n-a făcut-o, zise ea tot repede şi cu ceva mai mult decît insistenţă în voce de astă dată.

— Nu ştiu, spus el.

— Mofturi, zise ea. Dacă n-ar fi fost pistolul lui...

— Nu ştiu, repetă el.

— Trebuie să ştii ! Ai fost la el... ai stat de vorbă cu el...

— Nu ştiu, zise el, vorbind calm, încet, cu un fel de uimire incredulă, ca şi cum de-abia acum şi-ar fi dat seama despre ce promisese, ce intenţionase. Pur şi simplu nu ştiu. Încă nu ştiu. Tocmai mă duc acolo...

Se opri, vocea i se stinse. O clipă, o secundă chiar se gîndi ce bine ar fi să poată retracta această ultimă propoziţiune neterminată, cu toate că era probabil prea tîrziu şi completase singură nimicul care lipsea propoziţiunii, şi-acum în orice clipă ea putea să ţipe, să protesteze, să peroreze şi să adune aici toată casa pe capul lui. Apoi, în aceeaşi secundă, nu-şi mai aminti de asta.

— Fireşte, şopti ea intim, direct, calm.

O frîntură de secundă crezu că nu înţelesese nimic, dar în frîntura următoare uită şi de asta, stînd faţă în faţă, în întuneric, fără a se vedea unul pe altul, cît a durat acel murmur încordat şi precipitat ; apoi îşi auzi propria voce vorbind cu acelaşi ton şi la acelaşi diapazon, nu chiar conspirativ, ci mai curînd ca doi oameni care au acceptat irevocabil un gambit, dar care nu erau de loc siguri că le va reuşi : erau siguri numai că vor rezista :

— Nici nu ştiu dacă pistolul era al lui sau nu. El spune că nu era.

— Da.

— N-a spus nici al cui era, nici dacă da sau nu a tras cu el. Nu ţi-a spus măcar că n-a tras cu el. A spus numai că nu era pistolul lui.

— Da.

— Şi unchiul tău ţi-a spus acolo la el în birou că asta-i tocmai ceea ce va spune, tot ce-ar putea spune dacă ar fi în locul lui Lucas.

La asta nu răspunse. Nu era o întrebare. Şi ea nici nu-i dădu timp.

— Foarte bine, zise ea. Şi-acum ce-i de făcut ? Să afli dacă era sau nu pistolul lui... Să afli ce-o fi vrut să spună. Să te duci acolo, şi pe urmă ce ?

Îi spuse tot atît de sec cum îi spusese şi lui Aleck Sander, clar şi scurt :

— Să mă uit la el (fără măcar să stea şi să se gîndească, aşa cum aici ar fi trebuit să se aştepte să audă cel puţin o exclamaţie de mirare). Să mă duc acolo, să-l dezgrop şi să-l aduc la oraş, şi cineva care se pricepe la găuri de glonte să se uite la gaura de glonte din el...

— Da, făcu domnişoara Habersham. Desigur. Fireşte că n-a vrut s-o spună unchiului dumitale. El e-un negru, şi unchiul dumitale e-un om în toată firea.

Şi-acum domnişoara Habersham, la rîndul ei, repeta şi parafraza, şi el făcu reflecţia că în realitate nu din sărăcia sau indigenţa vocabularului, ci, în primul rînd, din pricină că suprimarea premeditată, violentă, exterminarea unei vieţi omeneşti era prin ea însăşi atît de simplă şi atît de ireversibilă, încît vorbăria goală care o înconjura o învăluia, o izola, intactă, în hronicul omenirii şi trebuia în mod necesar să fie şi ea simplă, lipsită de complicaţii, repetabilă, aproape monoton de uniformă ; şi, în al doilea rînd, era mai vastă decît asta, o acoperea, o covîrşea, pentru că ceea ce parafraza domnişoara Habersham era simplul adevăr, nici măcar un fapt, aşa că nu era nevoie de multă diversitate şi originalitate în a-l exprima, pentru că adevărul era universal, trebuia să fie universal ca să fie adevăr, aşa

că nu era nevoie de cine ştie ce ca să ţină în mişcare un corp mare cît globul pămîntesc şi pentru ca oricine să poată afla adevărul ; toţ ce-aveau de făcut era doar să se oprească, doar să stea, doar să aştepte.

— Lucas ştia că va fi nevoie de un copil, sau de o femeie bătrînă, ca mine, cineva pe care să nu-l intereseze probabilităţile, dovezile. Bărbaţi ca unchiul dumitale sau ca domnul Hampton au fost prea multă vreme siliţi să fie bărbaţi, prea multă vreme să aibă treabă... Nu-i aşa ? făcu ea. Să-l aducem la oraş să se uite la gaura făcută de glonte cineva care se pricepe. Şi dacă se uită şi constată c-a fost pistolul lui Lucas ?

La asta el nu răspunse nimic, şi ea nici nu se aşteptase la aşa ceva, deci spuse întorcîndu-se :

— O să avem nevoie de un tîrnăcop şi de-o lopată. Am o lanternă în furgonetă...

— S-avem ? întrebă el.

Ea se opri ; rosti cu un fel de răbdare aproape :

— Sînt cincisprezece mile pîn-acolo...

— Zece, zise el.

— ...un mormînt are şase picioare adîncime. E trecut de opt acuma, şi n-ai timp decît pîn' la miezul nopţii ca să poţi fi la vreme înapoi în oraş...

Şi mai spuse ceva, dar el nici nu auzi ce. Nici nu asculta măcar. Acum cincisprezece minute îi spusese chiar el lui Lucas toate astea, dar abia acum înţelegea ceea ce el însuşi spusese. Numai după ce auzise pe altcineva spunînd acelaşi lucru înţelesese nu enormitatea intenţiei sale, ci simpla imensitate fizică elementară, inertă, zdrobitoare, imposibilă a ceea ce avea de făcut, şi spuse încet, cu o stupoare disperată, de neînvins :

— E cu neputinţă să reuşim.

— Bine, zise domnişoara Habersham. Şi-atunci ?

— Ce-aţi spus, vă rog, doamnă ?

— Am spus că nici maşină n-ai măcar.

— Aveam de gînd să mergem călare.

Fu rîndul ei să se mire :

— Mergem ?

— Eu şi cu Aleck Sander.

— O să fim trei atunci, zise ea. Ia-ţi tîrnăcopul şi lopata. În casă or să-nceapă să se mire că n-au auzit furgoneta pornind. Şi iar se depărtă.

— Da, vă rog... făcu el. Luaţi-o pe drumeag pînă la poarta dinspre păşune. Venim şi noi.

Nici el nu mai zăbovi. Pe cînd sărea gardul, auzi pornind furgoneta ; acum putea zări luciul lui Highboy în golul negru al intrării grajdului ; cînd ajunse acolo, Aleck Sander tocmai zvîrlea chinga şi-o strîngea în cataramă. El dezlegă frînghia de la inelul zăbalei înainte de a-şi da seama şi o legă la loc şi dezlegă celălalt capăt, de la inelul din perete, şi îl aruncă împreună cu frîul peste capul lui Highboy şi îl scoase din poarta grajdului şi sări călare.

— Na, făcu Aleck Sander întinzîndu-i tîrnăcopul şi lopata.

Dar Highboy începuse să joace încă înainte de a le fi putut vedea, cum făcea întotdeauna, chiar dacă era vorba de o nuia, şi el îl trase înapoi cu putere şi îl domoli, pe cînd Aleck Sander îi zicea : „Astîmpără-te !“ şi-i dădea o palmă zgomotoasă pe crupă, ridicînd tîrnăcopul şi lopata şi fixîndu-le la oblînc, procedînd în aşa fel încît să-l facă pe Highboy să mai stea încă o secundă pe picioarele dinapoi, atît cît să-şi elibereze el piciorul din scara stîngă şi să şi-l pună Aleck Sander. Cînd Aleck Sander se săltă în spatele lui, Highboy făcu o săritură aproape ca în jocul de-a capra şi tot încearcă să alerge, pînă cînd îl domoli din nou cu o mînă, lopata şi tîrnăcopul zdrăngănind pe şa, şi îl întoarse prin păşune către poartă.

— Dă-ncoa blestematele alea de tîrnăcoape şi lopeţi ! făcu Aleck Sander. Ai luat lanterna ?

— Ce-ţi pasă ? zise el.

Aleck Sander întinse mîna liberă după ele şi apucă tîrnăcopul şi lopata ; din nou timp de o secundă Highboy putu într-adevăr să le vadă, dar de data asta el avea amîndouă mîinile libere, şi pentru zăbală, şi pentru strună.

— Nu te duci nicăieri ca să ai nevoie de lanternă. Tu singur ai spus.

Aproape c-ajunseseră la poartă. Putea să zărească pata neagră pe care furgoneta o făcea pe asfaltul spălăcit al şoselei dindărătul ei ; adică putea să creadă că o vede, pentru că ştia că era acolo. Dar Aleck Sander o vedea într-adevăr : părea că-i în stare să vadă în întuneric aproape ca un animal. Cum ţinea tîrnăcopul şi lopata, Aleck Sander n-avea nici o mînă liberă, cu toate astea, avu una, pe care o întinse deodată şi din nou prinse frîul din mîinile lui şi-l trase pe Highboy jos, aproape în genunchi, pe picioarele dindărăt, şi spuse şoptind şuierat :

— Ce-i acolo ?

— Furgoneta domnişoarei Eunice Habersham, zise el. Merge şi ea cu noi. Dă-i drumul, fir-ar al dracului ! şi smulse frîul din mîna lui Aleck Sander, care acuma îi dădu drumul repede, zicînd :

— O să meargă cu camioneta, şi nu că dădu drumul tîrnăcopului şi lopeţii, le aruncă zdrăngănind şi zornăind în poartă şi se lăsă repede jos, tocmai la timp, pentru că Highboy se ridicase iar pe picioarele dindărăt, şi el trebui să-l lovească între urechi cu putere cu frîul îndoit.

— Deschide poarta, zise el.

— N-o s-avem nevoie de cal, zise Aleck Sander. Scoate-i şaua şi leagă-l aici. Îl băgăm la loc cînd ne-ntoarcem.

Ceea ce era exact ce spusese şi domnişoara Habersham ; ieşiră acum pe poartă, şi Highboy tot mai sărea în lături şi mai zvîrlea din copite, în timp ce Aleck Sander punea tîrnăcopul şi lopata în furgonetă, la spate, deşi el se aşteptase ca de data asta Aleck Sander să i le zvîrle-n cap, şi din cabina cu lumina stinsă a furgonetei se auzi glasul domnişoarei Habersham :

— Arată a fi un cal bun. Ştie să meargă şi-n patru picioare ?

— Da, vă rog, zise. Nu, doamnă, zise. Iau şi calul. Casa cea mai apropiată e la o milă de capelă dar poate s-audă totuşi cineva maşina. O să lăsăm maşina la poalele dealului unde trecem gîrla.

Apoi îi răspunse şi la întrebarea pe care ea nu mai avusese timp s-o pună :

— O s-avem nevoie de cal ca să-l aducem la furgonetă.

— Heh ! făcu Aleck Sander.

Nu era rîs. Dar nici nu crezuse cineva că e.

— Cum crezi c-o să care calu ăsta ce-ai să dezgropi, cînd nu vrea să care cu ce să dezgropi ?

Dar se gîndise şi la asta, amintindu-şi de bunicul, care-i povestise despre vremurile de demult, cînd în comitatul Yoknapatawpha puteai vîna cerbi şi urşi şi curcani sălbatici la douăsprezece mile de Jefferson, despre vînători, despre maiorul de Spain, care fusese vărul bunicului său, şi despre bătrînul general Compson, şi despre unchiul Ike McCaslin, unchiul mare al lui Carothers Edmonds, care mai trăia încă şi avea 90 de ani, şi despre Boon Hogganbeck, a cărui bunică din partea mamei fusese o chickasaw, şi despre negrul Sam Fathers, al cărui tată fusese un şef chickasaw, şi despre Alice, catîrul de vînătoare chior al maiorului de Spain, care nici de mirosul de urs nu se speria, şi se gîndi cum în cazul în care omul ar fi într-adevăr chintesenţa străbunilor, era foarte rău că străbunii lui, care l-au făcut să ajungă prin evoluţie un profanator de morminte în cimitire rurale, nu se gîndiseră să-l înzestreze cu un descendent al acelui nemaipomenit catîr chior pe spinarea căruia să care cadavrele.

— Nu ştiu, zise el.

— Poate c-o să se-nveţe pînă ne-ntoarcem la furgonetă, îşi dădu cu părerea domnişoara Habersham. Aleck Sander ştie să conducă ?

— Da, doamnă, făcu Aleck Sander.

Highboy era tot nervos ; dacă l-ar fi ţinut strîns, ar fi făcut spume fără nici un rost, aşa că, noaptea fiind răcoroasă, prima milă s-a ţinut efectiv de lumina din spate a furgonetei. Apoi o lăsă mai încet, lumina fugi micşorîndu-se şi dispăru la o curbă, şi el îl domoli pe Highboy pînă la acel umblet jumătate în galop, jumătate la trap pe care un juriu de concurs nu l-ar admite niciodată, dar cu care avea spor la drum : erau nouă mile de drum de ăsta care trebuiau făcute şi se gîndi cu un fel de haz lugubru că cel puţin avea timp să se gîndească, să se gîndească că era prea tîrziu să se mai gîn-

dească, nici unul dintre ei trei nu cuteza să mai gîndească acum, căci singurul lucru deosebit pe care cu siguranţă izbutiseră să-l facă noaptea asta era că renunţaseră cu desăvîrşire la orice gîndire discursivă, la orice reflecţie ; cînd va ajunge la cinci mile de oraş, va avea de trecut (probabil că domnişoara Habersham şi Aleck Sander cu furgoneta o şi trecuseră) linia topografică invizibilă care constituia hotarul Sectorului 4 : o linie notorie, fabuloasă aproape, şi, cu siguranţă, şi cu atît mai puţin, cuteza vreunul dintre ei să se gîndească acum, să se gîndească, de pildă, că nu era niciodată greu unuia de pe alte meleaguri să facă deodată două lucruri care să nu fie pe placul Sectorului 4, pentru că din capul locului Sectorului 4 nu-i plăceau cele mai multe dintre lucrurile ce le făceau cei de la oraş (şi chiar şi cei din tot restul ţinutului, dacă-i vorba pe-aşa) : din tot imensul rezervor al inventivităţii şi posibilităţilor omeneşti, lor, un tînăr alb de 16 ani şi un negru de tot atîţia şi o albă, o domnişoară bătrînă de 70 de ani, nu le rămînea decît să se hotărască şi să înfăptuiască acele două lucruri împotriva cărora Sectorul 4 s-ar ridica şi ar trece la represalii cu cea mai mare violenţă : să profaneze mormîntul uneia dintre progeniturile sale ca să scape pe un afurisit de asasin negru de răzbunarea Sectorului 4.

Dar cel puţin vor primi un avertisment (fără a sta să se întrebe cui şi la ce-ar mai fi de folos avertismentul de vreme ce ajunseseră la şase şi la şapte mile de închisoare şi se depărtau de ea atît de repede cît avea el curajul să-ndemne calul), căci cu oamenii din Sectorul 4, dacă aveau de gînd să vină în noaptea asta, în curînd aveau să se încrucişeze cu ei (sau ei cu el) — turisme hodorogite şi pline de noroi, autocamioane pentru transportul vitelor şi al cherestelei, şi cai şi catîri înşăuaţi. Dar pînă acum, de cînd ieşise din oraş, nu întîlnise absolut nimic ; drumul se aşternea albicios şi pustiu şi-n faţa şi-n spatele lui ; iar lîngă drum, casele şi colibele, cu toate luminile stinse, păreau ghemuite, iar ogoarele întunecate se întindeau departe în beznă, cu mirosul puternic al brazdei răsturnate, şi cînd şi cînd îl întîmpina parfumul greu al livezilor în floare plutind deasupra drumului, şi trebuia să străbată prin el ca

printr-o pîclă nemişcată, aşa că mergeau poate chiar mai repede decît sperase, şi, fără să vrea, se trezi gîndind : *Poate c-o să putem, poate că, la urma urmei, tot o să fim în stare ;* înainte de-a putea să se repeadă, să sară să înăbuşe acest gînd şi să-l stîrpească din minte, nu pentru că nu putea să creadă că ei ar fi în stare, şi nu pentru că nu cutezi să te încrezi nici chiar numai pentru tine, înlăuntrul tău, sută la sută, într-o speranţă sau o dorinţă scumpă, ca să nu mai vorbim de una slabă şi îndoielnică, pe care tu însuţi ai condamnat-o, ci pentru că a o turna în cuvinte, fie numai pentru tine, lăuntric, este ca şi cum ai aprinde un chibrit care nu împrăştie bezna, ci doar îţi dezvăluie adîncimile ei cutremurătoare, o lumină tremurată, o pîlpîire dezvăluind pentru o clipită negaţiunea irevocabilă, implacabilă a drumului pustiu, a cîmpiei întunecate şi pustii.

Acum nu mai era departe ; Aleck Sander şi domnişoara Habersham ajunseseră probabil de o jumătate bună de ceas, şi avu nevoie de o secundă întreagă ca să spere că Aleck Sander va fi fost destul de prevăzător să nu lase furgoneta în drum, unde ar fi văzut-o oricine ar fi trecut, şi atunci, în aceeaşi secundă, îşi dădu seama că, firește, Aleck Sander aşa făcuse, şi nu de Aleck Sander se îndoise vreodată, ci de sine însuşi, care se îndoise de Aleck Sander măcar şi o secundă... de cînd ieşise din oraş, nu văzuse un singur negru, cînd într-o duminică de mai, la ora asta, pe drum ar fi trebuit să întîlnească şiruri neîntrerupte de negri, bărbaţi şi femei tinere şi fete şi chiar şi cîţiva bătrîni şi bătrîne şi chiar şi copii, pînă nu se va fi făcut prea tîrziu, dar mai ales tineri şi bărbaţi neînsuraţi, care, de lunea trecută în zori, înfipseseră vînjos fierul plugului în ţarină, în urma catîrilor trăgînd şi smucind, şi apoi sîmbătă la prînz se spălaseră, se bărbieriseră, îşi puseseră cămăşi şi pantaloni curaţi de duminică şi toată seara de sîmbătă se plimbaseră pe drumurile prăfuite, şi toată ziua şi toată seara de duminică tot s-ar mai fi plimbat, pînă cînd de-abia le-ar mai fi rămas timp s-ajungă acasă să îmbrace iar salopetele şi să-ncalţe bocancii, să prindă şi să înhame catîrii şi, după patruzeci şi opt de ore, în care nici măcar nu se lungiseră în pat, afară

doar de scurtele răstimpuri în care vor fi găsit o femeie în el, să iasă din nou la cîmp, pentru ca răsăritul soarelui de luni dimineaţă să-i prindă cu fierul plugului în altă brazdă ; acum însă nu, astă-seară nu : nici în oraş, în afară de Paralee şi de Aleck Sander, nu văzuse nici unul de douăzeci şi patru de ore, dar se aşteptase la asta, se comportau întocmai aşa cum şi negrii şi albii s-ar fi aşteptat să se comporte negrii într-un asemenea moment ; erau acolo, nu fugiseră, doar că nu-i vedeai — senzaţiile, intuiţia îţi spuneau că erau prezenţi, că se aflau pe aproape : negri, bărbaţi şi femei şi copii, care respirau şi aşteptau în casele baricadate, cu obloanele trase, nu prosternîndu-se, plecîndu-se, ferindu-se, nu mînioşi, nici chiar înspăimîntaţi, aşteptau pur şi simplu, pentru că dispuneau de o armă cu care albul nu se putea măsura şi căreia — chiar dac-ar fi cunoscut-o — n-ar fi putut să-i facă faţă : răbdarea ; pur şi simplu se fereau din cale şi evitau să fie văzuţi, dar aici, nu, aici n-aveai de fel senzaţia proximităţii unei mase umane sumbre adăstînd nevăzută ; cîmpia aceasta era un deşert şi o mărturie, drumul acesta pustiu era postulatul ei... (avea să mai treacă vreme pînă să-şi dea seama cît de departe ajunsese : el, un provincial, băştinaş din Mississippi, un copil, care la apusul soarelui nu părea a fi — şi chiar şi el aşa ar fi crezut dacă măcar i-ar fi trecut prin cap să se gîndească la asta — un copil în faşă încă, nevinovat, neştiutor al îndelungatei tradiţii a pămîntului său natal, sau, dacă-i vorba, un foetus fără gîndire, luptînd nici măcar conştient de existenţa durerilor, orb şi fără simţire şi netrezit încă pentru simpla convulsiune indoloră a ieşirii, a naşterii...) întoarcere parcă deliberată, cu spatele, a întregii populaţii negre pe care era întemeiată însăşi economia ţinutului, nu cu patimă şi cu mînie, nici chiar cu regret, ci într-o respingere definitivă, invincibilă, neînduplecată, nu a unei umilinţe rasiale, ci a unei ruşini a omenirii.

Acum ajunsese ; Highboy se cabră şi chiar începu să iuţească puţin pasul, în ciuda celor nouă mile, căci simţea apa, şi acum el vedea, distingea podul sau cel puţin o pată de întuneric mai puţin adînc, acolo unde drumul traversa întunericul de nepătruns al sălciilor care acope-

reau gîrla, şi atunci Aleck Sander se ivi lîngă parapetul podului ; Highboy sforăi, apoi îl recunoscu, îl recunoscu şi el fără să se minuneze, fără să-şi mai aducă aminte că se întrebase dacă Aleck Sander va fi avut prevederea să ascundă furgoneta, fără măcar să-şi aducă aminte că se aşteptase la asta, la cel puţin atît, din partea lui, nu se opri, îl ţinu pe Highboy la pas cît trecu podul, şi apoi îi dădu frîu, ca dincolo de pod să iasă din drum şi să coboare în sărituri ţepene, pe picioarele dinainte, în jos spre apa o clipă încă nevăzută, după care îi văzu şi el reflexele tremurate acolo unde apa oglindea cerul, pînă cînd Highboy se opri şi sforăi din nou, apoi sări deodată în sus şi-ndărăt, aproape să-l trîntească.

— Simte nisipuri mişcătoare, făcu Aleck Sander. Lasă-l, poa' s-aştepte pîn-ajungem acasă. Nici eu n-aş vrea să fac ce fac...

Dar el îl duse pe Highboy mai devale, de-a lungul malului, undeva unde să poată coborî la apă, dar din nou calul doar se făcu că bea, aşa că îl trase deoparte şi-l urcă în drum şi lăsă o scară liberă pentru Aleck Sander ; cînd Aleck Sander se săltă în şa, Highboy aproape că pornise.

— Aici, zise Aleck Sander.

El îl şi trăsese pe Highboy de pe prundiş pe şleaul de pămînt care cotea brusc către coama întunecată şi difuză, începînd aproape îndată lungul său urcuş către coline, dar încă înainte de a fi început urcuşul, mirosul puternic, stăruitor al pinilor coborîse pînă la ei fără nici o adiere care să-l mîne, şi îl simţeai dîrz şi dur, ca o mînă aproape, pe lîngă corpul în mişcare, cum ai fi simţit dac-ai fi fost apă. Povîrnişul, sub picioarele calului, se făcea mai pieptiş, şi cu toată povara îndoită, Highboy încerca să alerge, cum era obiceiul lui la orice pantă, încordîndu-şi muşchii şi destinzîndu-i, pînă ce el îl struni scurt să meargă la pas, şi chiar şi atunci trebui să strîngă bine frîul în pumni şi să-l ducă în pas sacadat şi inegal pînă la prima terasă a platoului, şi în clipa în care Aleck Sander zise : „Aici", din întuneric, la marginea drumului, apăru domnişoara Habersham,

cu tîrnăcopul şi cu lopata. Cînd Highboy se opri, Aleck Sander se lăsă să alunece jos. El făcu acelaşi lucru.

— Nu coborî, zise domnişoara Habersham. Am luat uneltele şi lanterna cu mine.

— Mai e o jumătate de milă încă, zise el. La deal. Asta nu-i şa de damă, dar poate c-o să puteţi sta într-o parte. Apoi, către Aleck Sander : Unde-i furgoneta ?

— După tufişurile alea, răspunse Aleck Sander. Aici nu sîntem la defilare. Cel puţin eu, nu.

— Nu-nu, zise domnişoara Habersham. Pot merge şi pe jos.

— Cîştigăm timp, zise el. Trebuie să fie trecut de zece. E blînd. S-a speriat din cauză c-a aruncat Aleck Sander tîrnăcopul şi lopata...

— Bine, zise domnişoara Habersham. Şi înmînîndu-i uneltele lui Aleck Sander se apropie de cal.

— Îmi pare rău că... făcu el.

— Eh, rosti ea şi-i luă frîul din mînă.

Şi pînă să poată el să-ntindă mîna să-i ajute să pună piciorul şi să se urce în şa, ea îl puse scurt în scară şi încălecă bărbăteşte tot aşa de uşor şi de repede ca el sau Aleck Sander, că abia avu timp să-şi ferească faţa, şi simţi în întuneric privirea ei îndreptată spre capul lui întors.

— Eh, făcu ea din nou. Am şaptezeci de ani. Şi-afară de asta, o să vedem de fusta mea după ce-om termina cu treaba.

Mînă ea însăşi calul înapoi în drum încă înainte ca el să aibă timp s-apuce de frîu, cînd Aleck Sander făcu :

— Şşt !

Se opriră, nemişcaţi în mireasma de pin persistentă şi nevăzută.

— Vine-un catîr la vale, zise Aleck Sander.

El făcu un gest ca să-l întoarcă pe Highboy.

— N-aud nimic, zise domnişoara Habersham. Eşti sigur ?

— Da, vă rog, zise el, scoţînd pe Highboy din drum. Aleck Sander e sigur.

Şi stînd lîngă capul lui Highboy în lăstărişul dintre copaci, cu cealaltă mînă pe nările lui Highboy, ca să fie gata dacă animalul s-ar hotărî să necheze la celălalt animal, auzi şi el calul sau catîrul care venea fără grabă la vale pe drumul ce cobora de pe creastă. Probabil că era nepotcovit ; de fapt, unicul zgomot pe care realmente îl auzea era scîrţîitul şeii şi se minuna (fără să se îndoiască măcar o clipă că auzise) cum de putuse Aleck Sander să-l audă cu două minute şi mai bine înainte de a ajunge în dreptul lor. Apoi îl întrezări, adică întrezări ce-a trecut pe-acolo pe lîngă ei — un sunet, o mişcare, o umbră mai neagră decît umbra proiectată pe pulberea palidă a drumului, coborînd colina, fîşîitul şi scîrţîitul moale, continuu al şeii, descrescînd încet-încet, apoi pierind cu totul. Dar ei mai aşteptară o clipă.

— Ce era aia ce căra pe şa în faţa lui ? întrebă Aleck Sander.

— N-am putut să văd nici măcar dacă era un om pe el sau nu, îi răspunse el.

— N-am putut să disting nimic, zise domnişoara Habersham.

El scoase calul înapoi în drum.

— Dacă... zise ea.

— Aleck Sander o s-audă la timp, o asigură el.

Highboy începu deci din nou să urce cu nădejde, într-una, panta abruptă ; el purta lopata şi se ţinea de şa sub pulpa subţire, dură a domnişoarei Habersham, iar Aleck Sander, cu tîrnăcopul, de partea cealaltă, urcînd, umblînd într-adevăr destul de repede prin mirosul ameţitor, puternic, viu, ascuţit al pinilor, care era pentru plămîni, pentru respiraţie ceea ce vinul (îşi imagina doar, că de gustat nu gustase niciodată ; ar fi putut însă să guste : sorbitura din potirul împărtăşaniei nu se socotea, pentru că nu era o simplă sorbitură, ci ceva acru, sfinţit, care te ardea : sîngele fără de moarte al Domnului-Dumnezeului nostru nu poate fi gustat, nu curge în jos, către stomac, ci se ridică în sus, în afară, în ştiinţa atoateştiutoare dintre bine şi rău, şi alegerea şi repudierea şi acceptarea pen-

tru vecii vecilor... la masa de *Thanksgiving Day* [1] sau de Crăciun, dar niciodată n-a vrut) e pentru stomac. Ajunseseră destul de sus acum, creasta deschidea zări şi cobora nevăzută în întuneric, însă îţi dădea o senzaţie de înălţime şi de spaţiu ; ziua le-ar fi putut vedea, creastă după creastă, acoperite de pini deşi, desfăşurîndu-se ondulînd spre răsărit şi spre miazănoapte, semănînd cu munţii adevăraţi din Carolina şi, înaintea ăstora, cu cei din Scoţia, de unde veniseră strămoşii lui, pe care nu-i văzuse încă ; respiraţia i se cam tăia acum, şi putea nu numai să audă, dar să şi simtă suflul scurt, sacadat din bojocii lui Highboy, care realmente încerca să gonească şi pe panta asta, cu toate că purta un călăreţ în spate şi trăgea după el doi ; domnişoara Habersham îl domolea, ţinîndu-l, pînă ajunseră sus, pe adevărata creastă, şi Aleck Sander zise din nou : „Aici", şi domnişoara Habersham scoase calul din drum, pentru că el tot nu putea să vadă încă nimic pînă ce nu ieşeau din drum, şi de-abia atunci desluşi luminişul, nu pentru că era luminiş, ci pentru că într-o lumină slabă, cernută din stele, se vedea, puţin aplecată într-o parte, acolo unde pămîntul se lăsase, lespedea îngustă a unei pietre funerare. Şi aproape că nu vedea de loc capela (de lemn, vremuită, nevopsită şi nu mult mai mare decît o odaie), chiar cînd îl duse pe Highboy în dosul ei şi legă dîrlogii de un puiet şi desprinse zăbala şi se întoarse acolo unde aşteptau domnişoara Habersham şi Aleck Sander.

— E singurul mormînt proaspăt, zise el. Lucas mi-a zis că nu s-a mai făcut nici o înmormîntare de iarna trecută.

— Da, făcu domnişoara Habersham. Şi florile. Aleck Sander l-a şi găsit.

[1] Ziua Mulţumirii (ultima joie din noiembrie), sărbătoare deosebit de scumpă americanilor, instituită spre a aduce mulţumiri pentru recoltă şi a cinsti memoria întemeietorilor primelor colonii engleze din America de Nord.

Dar el, ca să fie sigur (se gîndi în tăcere că nu ştia al cui era mormîntul : *Greşeli am să mai fac o grămadă, dar nu cumva să fie asta una dintre ele*), acoperi lanterna cu batista împăturită, şi un fascicul subţire, grăbit, mîngîie o secundă mormîntul proaspăt, cu grămada sărăcăcioasă de coroane şi de buchete şi chiar de flori răzleţe, şi apoi o altă secundă piatra funerară de alături, atît cît să citească numele săpat : *Amanda Workitt, soţia lui N. B. Forrest Gowrie, 1878—1926*, apoi o stinse, şi întunericul şi mirosul puternic, pătrunzător al pinilor se aşternură din nou, şi o clipă stătură lîngă mormîntul proaspăt fără să facă absolut nimic.

— Am oroare de treaba asta, făcu domnişoara Habersham.

— Nu sînteţi singura, zise Aleck Sander. Pîn' la furgonetă-i doar o juma de milă. Şi-ncă la vale.

Ea se-apucă de treabă, ea, cea dintîi.

— Ia florile, zise. Ai grijă. Vezi ?

— Da, vă rog, zise Aleck Sander. Nu-s multe. Parcă le-au zvîrlit...

— Noi n-o să le zvîrlim, zise domnişoara Habersham. Apucă-le cu grijă.

Să fi fost aproape de 11 acum ; nici vorbă că nu mai aveau destulă vreme ; Aleck Sander avea dreptate : lucrul cel mai cu cap ar fi fost să se întoarcă la furgonetă şi să plece înapoi spre oraş, prin oraş, dincolo de oraş, să nu se mai oprească, nici măcar pentru a se gîndi că n-o să aibă timp din cauza vitezei şi a grijii volanului ca să se depărteze necontenit, să nu se mai întoarcă niciodată ; dar judecînd aşa, n-ai timp niciodată, ei ştiuseră asta încă înainte de-a pleca din Jefferson, şi el se gîndi o clipă ce-ar fi fost dacă Aleck Sander ar fi luat-o în serios cînd spusese că nu vrea să vină, şi dacă în cazul ăsta ar fi venit singur, şi apoi (repede) nu se mai gîndi de loc la asta ; Aleck Sander trăgea la lopată, şi el lucra cu tîrnăcopul, deşi ţărîna era încă atît de moale încît nici nu aveau nevoie de tîrnăcop (dacă n-ar fi fost atît de moale, n-ar fi putut săpa de loc, nici la lumina zilei) ; două

lopeţi ar fi fost mai bune şi ar fi mers mai repede, dar era prea tîrziu pentru asta acum, cînd, deodată, Aleck Sander îi întinse lopata şi sări afară din groapă şi dispăru, şi (fără să se folosească măcar de lanternă), cu acel al şaselea simţ care depăşea şi vederea şi auzul şi cu care Aleck Sander îşi dăduse seama că ceea ce mirosise Highboy la malul gîrlei erau nisipuri mişcătoare, cu care descoperise calul sau catîrul acela care cobora panta cu un minut întreg înainte ca el şi domnişoara Habersham să fi putut măcar începe să-l audă, se întoarse cu o scîndură scurtă, uşoară, aşa că acuma aveau două lopeţi, şi el putu să audă izbitura şi apoi fîsîitul uşor cînd Aleck Sander împingea scîndura în ţărînă şi apoi arunca în sus, afară, ţărîna, respirînd zgomotos şi făcînd : „Hă !“ de fiecare dată — un sunet furios, violent, reţinut, din ce în ce mai rapid, pînă cînd suflul lui deveni tot atît de des ca gîfîitul unuia care aleargă : „Hă... hă... hă...“ aşa că, vorbind peste umăr, îi spuse :

— Las-o mai moale. Merge bine.

El se îndreptă de spate o clipă, ca să-şi şteargă faţa de sudoare şi o văzu pe domnişoara Habersham tot acolo, siluetă nemişcată, profilată pe cer deasupra lui, în rochia simplă de bumbac şi cu pălăria rotundă exact pe vîrful capului, aşa cum puţini oameni au văzut-o în cincizeci de ani şi probabil că nimeni, niciodată, privind-o dintr-un mormînt profanat pe jumătate : mai mult chiar decît jumătate, pentru că, din nou la lopată, auzi deodată zgomotul surd al izbiturii lemnului de lemn, şi-atunci Aleck Sander zise scurt :

— Hai. Ieşi de-aici şi fă loc !

Şi aruncă scîndura afară peste marginea gropii şi apucă, smuci lopata din mîna lui, iar el se săltă afară din groapă, şi cum se apleca orbecăind, domnişoara Habersham îi întinse frînghia făcută colac.

— Şi lanterna, zise el acum.

Şi ea i-o întinse, şi acum aştepta şi el în picioare, în vreme ce mirosul pătrunzător, aspru, nemişcat al pinilor zbicea sudoarea de pe trupul său, pînă cînd

simţi rece cămaşa udă pe piele, iar sub el, nevăzută, în groapă, lopata răzuia şi zgîria lemnul şi, aplecîndu-se şi acoperind lumina, aruncă în jos o rază peste capacul nevopsit al coşciugului, apoi o stinse.

— E-n regulă ! zise. Ajunge. Ieşi afară.

Şi o dată cu ultima lopată de ţărînă, Aleck Sander zvîrli şi lopata, aruncînd totul într-un arc de cerc din groapă afară, ca o suliţă, şi dintr-aceeaşi mişcare o urmă, iar el sări în groapă cu frînghia şi lanterna şi de-abia atunci îşi aduse aminte c-o să aibă nevoie de ciocan, de cleşte, de ceva cu care să deschidă capacul, şi că singurul lucru de felul ăsta va fi ceea ce s-ar putea întîmpla să aibă domnişoara Habersham în furgonetă, la jumătate de milă distanţă, şi-apoi drumul înapoi la deal ; se aplecă să pipăie, să cerceteze cuiele sau cu ce va fi fost fixat capacul, cînd descoperi că nu era bătut în cuie, astfel încît, călare pe el şi ţinîndu-se în echilibru într-un picior, reuşi să-l ridice, să-l dea înapoi şi să-l proptească cu totul, în timp ce scutura frînghia ca s-o desfăşoare, şi aprinse lanterna şi o îndreptă în jos şi apoi zise :

— Ia staţi ! Zise : Ia staţi !

Tot mai spunea încă : „Ia staţi !“, cînd o auzi, în fine, pe domnişoara Habersham şoptind şuierat :

— Charles... Charles...

— Ăsta nu-i Vinson Gowrie, zise el. Pe ăsta-l cheamă Montgomery. E-un pîrlit de negustor de cherestea din comitatul Crossman.

Capitolul 5

AU TREBUIT SĂ UMPLE GROAPA LA LOC, FIREŞTE, şi afară de asta, el mai avea şi calul. Dar chiar şi aşa mai rămăsese o bucată bună pînă la ziuă, cînd îl lăsă pe Highboy cu Aleck Sander la poarta dinspre păşune şi încercă — îşi amintea — să intre în casă în vîrful picioarelor, dar imediat din dreapta, de lîngă uşa din faţă, mama, cu părul despletit şi în cămaşă de noapte, izbucni în lamentări :

— Unde-ai fost ?

Apoi îl urmă la uşa unchiului şi, în timp ce unchiul trăgea ceva pe el, auzi :

— Tu ? Să dezgropi un mort ?

Şi atunci, cu un fel de răbdare ostenită şi neîmblînzită, ajuns aproape la capătul puterilor, după atîta călărit şi săpat şi învîrtit încoace şi-ncolo şi astupat groapa la loc şi-apoi iar călărit, izbutind întrucîtva să oprească acea tresărire unică pe care oricum nu sperase niciodată realmente s-o învingă, răspunse :

— M-au ajutat domnişoara Habersham şi Aleck Sander.

Ceea ce păru a fi fost tot ce se putea mai rău, cu toate că mama tot nu vorbea încă tare : era doar uluită şi neînduplecată, pînă cînd unchiul ieşi afară complet îmbrăcat, chiar şi cu cravata pusă, dar nebărbierit, şi zise :

— Ascultă, Maggie, vrei să-l trezeşti pe Charley ?

Şi apoi, urmîndu-i, se întoarseră spre uşa din faţă, şi de data asta maică-sa zise — şi el se gîndi din nou cum pe femei nu le poţi niciodată învinge cu adevărat din cauza nestatorniciei lor, care nu era chiar o capacitate de a fi mobile, ci o tendinţă către abandonare cu promptitudinea lipsită de substanţă a vîntului sau chiar a aerului doar, nu numai a poziţiei, ci

şi a principiului însuşi : n-aveai nevoie să-ţi dispui forţele în dispozitiv de bătaie, pentru că în dispozitiv de bătaie se şi aflau : superioritate în artilerie, în masă, dreptul, justiţia, şi precedentele şi obiceiul şi toate celelalte, şi dădeai atacul şi curăţai cîmpul de bătaie, măturai totul în faţa ta, sau cel puţin aşa credeai, pînă ce descopereai că inamicul nu se retrăsese, ci abandonase cîmpul de bătaie, şi nu numai că abandonase cîmpul de bătaie, dar îţi uzurpase o dată cu această operaţie chiar propriul tău strigăt de război ; credeai că ai cucerit o citadelă, şi constatai că nu făcuseşi decît să pătrunzi într-o poziţie intenabilă, şi apoi constatai că bătălia începea din nou, tot atît de aprigă şi chiar fără să bagi de seamă, dar în spatele tău, descoperit, şi pe nebănuite, şi de data asta ea zise :

— Dar trebuie să doarmă ! Nici nu s-a culcat măcar !

Atunci el se opri şi rămase pe loc, pînă cînd unchiul îi zise, îi şuieră :

— Hai ! Ce-i cu tine ? Nu ştii că ea-i mai dîrză decît noi amîndoi împreună, întocmai cum bătrîna Habersham a fost mai dîrză decît tine şi Aleck Sander laolaltă ? Tu te-ai fi putut duce acolo şi fără să te ia ea de mînă, dar Aleck Sander, nu, şi nu sînt chiar atît de sigur nici de tine că te-ai fi dus cînd ar fi venit momentul s-o faci de-adevărat.

După asta merse şi el cu unchiul spre locul unde domnişoara Habersham aştepta în furgoneta trasă în spatele maşinii unchiului, lăsată la marginea trotuarului (aseară la 9 era în garaj ; mai tîrziu, cînd va avea timp, va trebui să-l întrebe pe unchiul unde îl trimisese mama să-l caute).

— Îmi retrag cuvintele, zise unchiul. Nu te mai gîndi la asta. Din gura bebeluşilor şi a sugacilor şi a cucoanelor bătrîne... parafrază el. Foarte adevărat, cum sînt adesea o sumă de adevăruri, numai că unui bărbat nu-i place să i le trînteşti în obraz dimineaţa la trei. Şi nu uita nici de maică-ta, ceea ce nici nu poţi, fireşte ; a avut ea încă de mult grijă de asta.

Numai să nu uiţi că ele pot suporta orice, accepta orice fapt împlinit (numai bărbaţii escamotează faptele), cu condiţia să nu fie obligate să le privească în faţă ; pot să le asimileze cu capul întors într-o parte şi cu o mînă întinsă la spate, aşa cum primesc politicienii şperţurile. Uită-te la ea : aşa cum o vezi, o să-şi petreacă o viaţă lungă, mulţumită, fericită, dar n-are să-ţi ierte niciodată, nici măcar atîtica, faptul că eşti în stare să te închei singur la pantaloni.

Tot mai rămăsese încă o bună bucată de vreme pînă să se lumineze de ziuă, cînd unchiul opri maşina în poarta şerifului şi o luă înainte pe aleea scurtă, pînă la veranda casei în care şedea cu chirie. (Întrucît nu putea să fie reales în mod consecutiv, deşi acum ocupa pentru o treia oară această funcţie, timpul scurs de la prima alegere a şerifului Hampton era în realitate aproape dublu decît cei doisprezece ani de serviciu ai lui. Era de la ţară, şi cînd fusese ales pentru prima oară, era fermier şi fiu de fermier, şi acum era stăpîn pe pămîntul şi pe casa în care se născuse, şi în timpul cît slujea ca şerif trăia la oraş într-o casă închiriată, întorcîndu-se înapoi la fermă, care era adevăratul lui cămin, la fiecare sfîrşit de magistratură, ca să trăiască acolo pînă cînd putea să candideze din nou la postul de şerif şi să fie ales.)

— Sper că nu-i de-ăia care doarme greu, zise domnişoara Habersham.

— Nu doarme, zise unchiul. Îşi găteşte *breakfast*-ul.

— Îşi găteşte *breakfast*-ul ? se miră domnişoara Habersham.

Şi atunci dînsul făcu constatarea că, cu toată spinarea ei dreaptă şi pălăria care nu se mişcase nici o clipă exact de pe vîrful capului, ca şi cum ar fi ţinut-o în echilibru acolo nu cu ace, ci pur şi simplu prin ţinuta rigidă şi neclintită a gîtului ei aşa cum femeile negre cară rufele spălate ale unei familii întregi, ea era la capătul puterilor şi cădea de somn.

— E om de la ţară, zise unchiul. Tot ce mănîncă după ce s-a luminat de ziuă e cina. Doamna Hampton e la Memphis, cu fata lor, care aşteaptă să nască, şi

unica femeia care să gătească *breakfast*-ul unui bărbat la trei jumătate dimineaţa e nevastă-sa. Nici o bucătăreasă cu leafă n-o să facă aşa ceva. Ea vine la o oră mai cumsecade, pe la opt, şi spală vasele.

Unchiul nu bătu la uşă. Încercă s-o deschidă, apoi se opri şi se uită înapoi peste ei amîndoi către locul unde era Aleck Sander, jos, în capul scării.

— Să nu-ţi închipui c-ai să scapi din combinaţia asta numai pentru că maică-ta n-are drept de vot, îi zise el lui Aleck Sander. Intri şi tu.

Apoi unchiul deschise uşa şi simţiră imediat mirosul de cafea şi de carne de porc friptă : merseră pe preşul de linoleum către o lumină slabă din fundul holului, apoi pe duşumeaua acoperită cu linoleum a sufrageriei, cu mobilă luată cu chirie de la Grand Rapids, intrară în bucătărie, în dogoarea puternică, veselă, a unei maşini de gătit cu lemne, la care şeriful, aplecat peste o tigaie care sfîrîia, stătea în tricou şi în pantaloni şi în ciorapi, cu bretelele bălăngănindu-se la spate, cu părul zburlit şi ciufulit de somn ca al unui băiat de 10 ani, cu un tel într-o mînă şi cu un şervet de bucătărie în cealaltă. Şeriful îşi întorsese faţa lui mare către uşă încă înainte ca ei să fi intrat, şi dînsul urmări cum ochii lui mici şi duri şi spălăciţi au sărit scăpărînd de la unchi la domnişoara Habersham şi la el, şi apoi la Aleck Sander, şi chiar şi atunci, în secunda aceea, nu albul ochilor era cel care se mărea atît de mult, cît mai curînd pupilele, mici, dure, negre, care se chirciseră în această privire de parcă erau două vîrfuri de ac. Dar şeriful nu zicea încă nimic, acuma privea doar la unchiul, şi chiar şi pupilele mici, dure, păreau să se mărească din nou, aşa cum se dilată pieptul atunci cînd dă afară aerul din el, şi în timp ce ei trei stăteau tăcuţi, privind într-una la şerif, unchiul îi povesti totul, repede, într-un rezumat succint, începînd cu clipa de la închisoare, seara trecută, cînd unchiul îşi dăduse seama că Lucas începuse să-i spună, sau mai curînd să-i ceară ceva, pînă la aceea în care, acum zece minute, el intrase în camera unchiului şi îl trezise, şi aici făcu o pauză, şi văzură din nou ochii

mici, duri, scăpărînd ţac, ţac, ţac la fiecare din cele trei feţe ale lor şi apoi îndărăt la a unchiului, fixîndu-l aproape un sfert de minut fără să clipească măcar. Apoi şeriful spuse :

— N-aţi veni aici la patru dimineaţa cu o poveste ca asta dacă n-ar fi adevărată.

— Nu asculţi doar la doi băieţi de şaisprezece ani, zise unchiul. Îţi amintesc că şi domnişoara Habersham a fost de faţă.

— N-ai nevoie să-mi aminteşti, făcu şeriful. N-am uitat. Nici nu cred c-am să uit vreodată.

Apoi şeriful se întoarse. Un uriaş, cam pe la 50 de ani şi el ; n-ai fi crezut că-i în stare să se mişte atît de repede, şi, de altfel, nici nu părea să se mişte : cu toate astea, şi apucase o altă tigaie dintr-un cui bătut pe peretele din spatele maşinii de gătit şi se şi îndreptase spre masă (unde el de-abia acum zări bucata de carne afumată), şi fără să lase măcar impresia că se mişcase, apucă un cuţit de măcelărie de lîngă carne, înainte ca unchiul să fi putut începe măcar să vorbească :

— Mai avem timp de asta ? Ai să ai de condus şaizeci de mile pînă la Harrisburg, la procurorul districtului ; trebuie să iei pe domnişoara Habersham şi pe băieţii ăştia doi cu dumneata, ca martori, să încerci să-l convingi să introducă o cerere e exhumare a corpului lui Vinson Gowrie...

Şeriful şterse repede cu şervetul de bucătărie mînerul cuţitului :

— Parcă spuneai că Vinson Gowrie nu mai e-n mormînt, acolo...

— Oficial, este, zise unchiul. După registrul comitatului, este. Şi dacă dumneata, care trăieşti chiar aici şi ne cunoşti pe domnişoara Habersham şi pe mine de cînd faci politică, şi tot te-ai simţit obligat să-ntrebi de două ori, ce-ţi închipui c-o să facă Jim Halladay ?... Şi pe urmă o să trebuiască să străbaţi cele şaizeci de mile înapoi pîn-aici cu martorii şi cu cererea, să-l convingi pe judele Maycox să emită ordonanţa...

Şeriful lăsă şervetul de bucătărie să cadă pe masă.

— Crezi că-i nevoie ? făcu el moale, aproape neglijent, aşa că unchiul se opri complet încremenit, privindu-l pe şerif cum se depărta de masă cu cuţitul în mînă.

— Oh ! făcu unchiul.

— M-am gîndit şi la altceva, zise şeriful. Mă mir că nu te-ai gîndit şi dumneata. Sau poate că te-i fi gîndit.

Unchiul rămase cu ochii ţintă la şerif. Apoi Aleck Sander — care stătea în spatele tuturor, nu chiar intrat de tot prin uşa sufrageriei în bucătărie — spuse cu un glas atît de blînd şi de impersonal, parcă ar fi citit o formulă publicitară făcînd reclamă unui articol de care nu avea şi nici nu credea să aibă vreodată nevoie :

— Poa' că n-o fi fost catîr. Poa' c-o fi fost cal.

— Poate că te-ai gîndit acuma la asta, zise şeriful.

— Oh ! făcu unchiul.

— Da, zise el.

Dar şi domnişoara Habersham începuse să vorbească. Îi aruncase lui Aleck Sander o privire scurtă şi aspră, dar acum se uita la şerif la fel de scurt şi de dur.

— Şi eu la fel, zise ea. Şi cred că meritam ceva mai mult decît misterele astea.

— Asta-i şi părerea mea, domnişoară Eunice, făcu şeriful. Numai că singurul om pe care trebuie să-l avem în vedere acum nu-i prezent aici în odaie.

— Oh ! făcu domnişoara Habersham. Şi mai zise : Da. Fireşte.

Şi se şi puse în mişcare : se întîlni cu şeriful la jumătatea drumului între masă şi uşă cînd şeriful trecea pe lîngă ea spre uşă şi îi luă din mînă cuţitul şi se duse mai departe spre masă ; unchiul, şi-apoi el, şi-apoi Aleck Sander se dădură deoparte din calea şerifului cînd acesta se duse spre sufragerie, o traversă şi intră în holul cufundat în întuneric, trăgînd uşa în urma sa ; el îşi puse atunci întrebarea de ce şeriful nu se îmbrăcase complet îndată după ce s-a sculat ;

la un om pentru care n-avea importanţă dacă se scula la trei jumătate dimineaţa sau care în orice caz se scula la această oră ca să-şi gătească singur ceva pentru *breakfast*, aproape că nu putea să conteze să se scoale cu cinci minute mai devreme ca să aibă timp să-şi pună şi cămaşa şi ghetele, dar în clipa aceea domnişoara Habersham începu să vorbească, şi el îşi aduse aminte că era şi dînsa acolo ; fireşte, prezenţa unei doamne, acesta era motivul pentru care se dusese să-şi pună cămaşa şi ghetele, fără a mai sta să-şi mănînce *breakfast*-ul, şi domnişoara Habersham începuse să vorbească, şi atunci el tresări, trezindu-se din somn fără să facă nici o mişcare, căci dormise secunde întregi, poate chiar minute, în picioare, cum dorm caii, dar domnişoara Habersham tot mai întorcea carnea pe-o parte, ca să taie prima felie. Ea zise :

— Nu poate telefona la Harrisburg şi să-l pună pe procurorul districtului să-i telefoneze lui Maycox ?

— Asta şi face, zise Aleck Sander. Telefonează.

— Poate c-ar fi mai bine să te duci în hol, de-acolo poţi auzi mai bine ce spune, zise unchiul către Aleck Sander.

Apoi unchiul se uită din nou la domnişoara Habersham ; se uita şi el la ea cum tăia carnea afumată, repede, felie după felie, aproape tot atît de repede ca o maşină.

— Domnul Hampton spune că n-o să avem nevoie de nici un fel de hîrtii. Putem să ne vedem singuri de treabă, fără să-i mai batem capul judelui Maycox...

Domnişoara Habersham lăsă din mînă cuţitul. Nu-l puse jos, ci doar deschise mîna, şi cu aceeaşi mişcare apucă şervetul de bucătărie şi, întorcîndu-se cu spatele la masă, îşi şterse mîinile şi traversă bucătăria spre ei, păşind mai repede, mult mai repede decît şeriful.

— Atunci de ce ne mai pierdem vremea aici ? îi întrebă ea. Ca să-şi pună el cravată şi haină ?

Unchiul îi ieşi înainte.

— Nu putem face nimic pe întuneric, îi zise. Trebuie să aşteptăm să se facă ziuă.

— Noi n-am aşteptat, zise domnişoara Habersham.

Apoi se opri ; trebuia sau să se oprească, sau să treacă peste unchiul, deşi unchiul n-o atinsese, doar stătea între ea şi uşă, atît cît să o facă să se oprească cel puţin o secundă, secunda necesară ca să i se dea la o parte din cale ; atunci se uită şi el la domnişoara Habersham : dreaptă, subţire, aproape otova în rochia dreaptă de bumbac, dedesubtul pălăriei de o rotunjime perfectă, îşi zise : *Prea-i bătrînă pentru treaba asta,* apoi se corectă imediat : *O femeie, o doamnă n-ar trebui să fie pusă în situaţia de a face aşa ceva,* şi apoi îşi aminti de seara trecută, cînd plecase de la birou, traversase curtea din dos şi fluierase ca să-l cheme pe Aleck Sander, şi îşi dădu seama că crezuse — şi mai credea încă şi acum — că s-ar fi dus el şi singur acolo, chiar dacă Aleck Sander s-ar fi încăpăţînat în refuzul său, dar de-abia după ce s-a ivit domnişoara Habersham de după casă şi i-a vorbit şi-a dat seama c-or să facă chestia asta, şi îşi aminti din nou despre ce-i spusese bătrînul Ephraim după ce găsiseră inelul sub troaca porcilor : *Dacă-i vorba de ceva care iese din făgaşul obişnuit al lucrurilor şi care trebuie făcut şi nu poate aştepta, nu-ţi pierde vremea cu bărbaţii ; ei fac aşa cum spune unchiul dumitale, după legi şi după regulamente. La treburi d-astea ia femei şi copii : ei lucrează după împrejurări.* Atunci se deschise uşa holului. Îl auzi pe şerif traversînd sufrageria spre uşa bucătăriei. Dar şeriful nu intră în bucătărie : se opri în uşă, rămînînd în prag chiar şi după ce domnişoara Habersham rosti cu glas strident, aproape sălbatic :

— Ei ?

Şeriful nici nu-şi încălţase ghetele şi nici măcar nu-şi prinsese bretelele, care atîrnau de pe el, şi lăsa impresia că nici n-o auzise pe domnişoara Habersham : doar stătea în prag, enorm, burtos, umplînd golul uşii, privind la domnişoara Habersham — nu la pălăria, nu la ochii, nici chiar la faţa ei — la ea, atîta

tot, aşa cum te poţi uita la un şir de litere ruseşti sau chinezeşti despre care cineva pe care-l crezi pe cuvînt ţi-a spus că ele reprezintă numele tău, pînă ce, în cele din urmă, cu o voce visătoare, dezamăgită, zise :

— Nu.

Apoi întoarse capul şi se uită la el şi mormăi :

— Nu, nici tu nu eşti acela.

Şi din nou îşi întoarse capul, pînă ce îşi opri privirile asupra lui Aleck Sander, şi Aleck Sander întîi îşi lăsă privirea să alunece în sus, spre şerif, apoi şi-o coborî şi-apoi iar şi-o ridică la şerif.

— Tu, zise şeriful. Tu eşti ăla. Te-ai apucat să te duci acolo pe-ntuneric şi s-ajuţi la dezgropat un mort. Şi pe deasupra un mort alb despre care unii albi pretind c-ar fi fost omorît de-un negru afurisit. De ce ? Pentru că te-a pus domnişoara Habersham ?

— Nu m-a pus nimeni nimic, întîmpină Aleck Sander. Nici n-am ştiut măcar că mă duc. Îi şi spusesem lui Chick [1] că n-am poftă de-aşa ceva. Numai că atunci cînd am ajuns cu toţii la furgonetă, fiecare părea că-i sigur că altceva n-am în cap decît să merg, şi pînă să-mi dau eu seama, plecasem.

— Domnule Hampton, zise domnişoara Habersham.

Şeriful se uită acum spre ea. Acum o şi auzea chiar.

— Încă n-aţi terminat de tăiat carnea aia ? zise el. Ia daţi-mi mie cuţitul. O luă de mînă şi o aduse înapoi la masă : Nu vă ajunge cît aţi alergat şi v-aţi agitat toată noaptea, ca să staţi puţin liniştită acum ? Într-un sfert de ceas se face ziuă, şi oamenii nu se-apucă de linşat la lumina zilei. Pot ajunge să termine la lumina zilei dac-au avut vreo încurcătură sau le-a mers prost şi-au întîrziat. Dar de apucat nu se-apucă la lumina zilei, pentru că atunci şi-ar vedea unul altuia mutra. Vrea cineva mai mult de două ouă ?

L-au lăsat pe Aleck Sander cu *breakfast*-ul lui la masa din bucătărie, şi pe-al lor l-au luat în sufragerie, el şi cu unchiul şi cu domnişoara Habersham

[1] Diminutiv echivalent cu romînescul Puiu.

ducînd farfuriile cu ochiuri cu carne şi tava cu biscuiţi copţi de cu seară şi puşi din nou la cuptor acum, de se făcuseră aproape ca pîinea prăjită, şi cafetiera în care cafeaua rîşnită fiersese, pînă cînd şeriful şi-a-duse aminte s-o dea deoparte de pe foc ; erau patru, cu toate că şeriful pusese tacîmuri pentru cinci, şi de-abia se aşezaseră, cînd şeriful ridică puţin capul, ascultînd, deşi el nu auzea nimic, apoi se sculă şi ieşi în holul întunecat, şi de acolo merse mai departe spre partea din fund a casei, şi atunci auzi zgomotul uşii din dos, şi puţin după aceea şeriful se înapoie în sufragerie cu Will Legate (fără puşcă), şi atunci el întoarse capul atît cît să se uite pe fereastra din spatele lui şi se încredinţă că se luminase de ziuă.

Şeriful puse în farfurii, în vreme ce unchiul şi Legate trecură ceştile lor şi a şerifului domnişoarei Habersham, care era cu cafetiera. Apoi, deodată, i se păru că-l aude pe şerif spunînd de multă vreme de undeva de departe : „...băiete... băiete..." Apoi : „Trezeşte-l, Gavin. Să-şi mănînce întîi *breakfast*-ul şi pe urmă să se ducă să se culce", şi-atunci, tresări, era încă în zori, domnişoara Habersham turna cafea în aceeaşi ceaşcă, şi el începu să mănînce, să mestece, şi chiar să şi înghită, înălţîndu-se şi prăvălindu-se, o dată cu mişcările mestecatului, în nămolul adînc, moale, fără fund al somnului, cufundîndu-se în el, departe de glasurile care murmurau despre lucruri de mult sfîrşite, care nu-l mai priveau. Glasul şerifului :

— Îl ştii pe Jake Montgomery, de dincolo, din comitatul Crossman ? Tot venea pe-aici, în oraş, şi iar pleca în ultimele şase luni...

Şi-apoi glasul lui Legate :

— Sigur. Un pehlivan, un fel de negustor de cherestea acum. Avusese pe vremuri o prăvălie, îi zicea restaurant, peste hotarul nostru cu statul Tennessee, la ieşirea din Memphis, cu toate că n-am auzit niciodată să fi încercat cineva să cumpere de-acolo ceva de mîncare, pînă cînd, acum vreo doi-trei ani, s-a dus unul într-o noapte şi-a fost omorît acolo. N-au putut pînă astăzi să dea de rost ca lumea cît a avut sau n-a

avut de-a face Jack cu chestia asta, dar poliţia din Tennessee, doar aşa, ca chestie de principiu, l-a silit să treacă în Mississippi. De-atunci încoace cred că s-a-nvîrtit pe lîngă ferma lui tat-său, pe undeva, în apropiere de Glasgow. Pesemne c-aşteaptă pînă cînd mai uită lumea de afacerea cealaltă, ca să se poată stabili din nou undeva, pe-o şosea, în vreun loc, cu-o gaură sub duşumea în care să poată ascunde o ladă de *whisky*.

— Ce-nvîrtea pe-aici ? întrebă glasul şerifului.

Apoi din nou glasul lui Legate :

— Cumpăra cherestea parcă, nu ? Nu era el ăla care... cu Vinson Gowrie parcă... Apoi, cu o imperceptibilă schimbare în ton, Legate zise : *Învîrtea* ? Şi-apoi, cu nici un fel de ton : Ce-nvîrteşte ?

Şi atunci, cu o voce indiferentă, de pe marginea moale, adîncă, a somnului, prea indiferent ca să se mai preocupe dacă era tare sau nu, se amestecă şi el în vorbă şi zise :

— Acu nu mai învîrteşte nimic...

Dar după aceea se simţi mai bine : din nou în aer liber, după atmosfera stătută, caldă a casei, în dimineaţă, în soare, într-o delicată acuarelă aurie plutind deasupra vîrfurilor celor mai înalte ale copacilor, poleind protuberanţa obeză, nemişcată, a castelului de apă al oraşului, înălţat pe catalige şi profilat pe albastrul cerului, suiţi toţi patru din nou în maşina unchiului, în timp ce şeriful stătea rezemat de fereastra din dreptul volanului, îmbrăcat acum şi chiar cu o strălucitoare cravată portocaliu cu galben, spunîndu-i unchiului :

— Du-o acasă pe domnişoara Eunice, să se odihnească puţin. Eu am să vin să te iau de la dumneata de-acasă, să zicem peste o oră...

Domnişoara Habersham, aşezată pe bancheta din faţă, lîngă unchiul lui, făcu :

— Bah !

Atîta tot. Nu înjură. N-avu nevoie. Fusese ceva mult mai categoric, mai decisiv decît înjuratul. Se plecă înainte, ca să-l privească pe şerif prin faţa unchiului, şi-i zise :

— Urcă-te-n maşina dumitale şi du-te la-nchisoare sau du-te unde vrei şi ia-ţi pe cineva să sape ăla de data asta. Noi a trebuit să-l umplem la loc, pentru că ştiam că n-ai să crezi decît dac-ai să vezi cu ochii dumitale. Dă-i drumu ! făcu ea. Ne-ntîlnim acolo. Dă-i drumu !

Dar şeriful nu se clinti. Îl putea auzi respirînd, puternic, subteran, hotărît, ca un oftat aproape.

— Fireşte, eu de dumneata nu ştiu nimic, zise şeriful. O doamnă care n-are nimic altceva decît cîteva mii de pui de găină de hrănit şi de dădăcit şi de adăpat, şi de exploatat o fermă de zarzavaturi, care nu-i mai mare de cinci acri, poate să n-aibă toată ziua nimic de făcut. Dar băieţii ăştia, în orice caz, trebuie să se ducă la şcoală. Eu cel puţin n-am auzit încă de vreun regulament şcolar care să încuviinţeze absenţele în vederea dezgropării morţilor.

Asta chiar că-i închise gura. Dar de rezemat la loc domnişoara Habersham nu se rezemă. Tot mai sta aplecată înainte, aşa ca să se poată uita la şerif prin faţa unchiului, şi el gîndi iarăşi : „*E prea bătrînă pentru aşa ceva, pentru ca să trebuiască să facă aşa ceva*“, numai că, dacă n-ar fi făcut-o ea, atunci o făceau el şi cu Aleck Sander, adică ei, pe care ea şi unchiul şi şeriful, toţi trei laolaltă, şi maică-sa şi tatăl său şi Paralee, pe deasupra, i-ar fi numit copii, ar fi trebuit s-o facă, nu că ar fi făcut-o, dar ar fi trebuit s-o facă, ca să apere nu numai dreptatea şi decenţa, ci nevinovăţia : şi el se gîndi la oameni care pare-se că trebuiau să ucidă oamenii nu pentru un motiv sau pentru o raţiune, ci pur şi simplu de dragul, de nevoia, din constrîngerea de a ucide oameni, inventînd şi creînd motive şi raţiuni de-abia după aceea, pentru ca să se poată sta în rîndul oamenilor ca făpturi raţionale : cel care trebuise să-l omoare pe Vinson Gowrie a trebuit apoi să-l dezgroape aşa mort cum era şi să omoare pe un altul pe care să-l vîre în groapa rămasă goală, pentru ca acela care-ar fi trebuit să-l răpună pe el să poată sta în tihnă ; iar neamurile şi vecinii lui Vinson Gowrie vor trebui să-l ucidă pe Lucas sau pe cineva, pe oricine, de fapt n-avea prea

mare importanţă pe cine, pentru ca apoi să se poată aşeza să răsufle în linişte, şi chiar să sufere în linişte, şi astfel să-şi găsească odihna. Vocea şerifului era blîndă, chiar amabilă :

— Duceţi-vă acasă. Dumneavoastră şi băieţii ăştia aţi făcut o treabă admirabilă. Probabil c-aţi salvat o viaţă. Acum duceţi-vă acasă şi lăsaţi-ne pe noi să facem ce-a mai rămas de făcut. N-o să fie loc potrivit pentru o cucoană acolo.

Domnişoara Habersham tăcu, dar nu multă vreme.

— Azi-noapte nici pentru un bărbat nu era potrivit.

— Stai puţin, Hope, zise unchiul, şi apoi se întoarse către domnişoara Habersham : Rolul dumneavoastră e acum aici în oraş. Nu vă daţi seama ?

Domnişoara Habersham era acum cu ochii la unchiul lui. Dar tot nu se rezemase ca lumea pe banchetă, nu cedase teren nimănui încă, privea : nu arăta de loc că ar fi schimbat un adversar cu altul, ci că, fără răgaz, nici şovăire, le făcea faţă amîndurora, fără să ceară îndurare, fără să se lamenteze că are de luptat împotriva unor forţe superioare.

— Will Legate e fermier, urmă unchiul. Afară de asta, n-a dormit toată noaptea. Trebuie să se ducă peacasă, să vadă puţin şi de treburile lui.

— Domnul Hampton n-are locţiitori ? întrebă domnişoara Habersham. La ce-s buni ?

— Aceia nu-s decît oameni cu puşti, zise unchiul. Legate însuşi ne-a spus aseară lui Chick şi mie că dacă destui oameni îşi pun în cap şi se încăpăţînează s-o facă izbutesc să treacă şi peste el şi peste domnul Tubbs. Dar dacă o femeie, o doamnă, o doamnă albă...

Unchiul se opri, tăcu ; se uitau unul la altul ; şi privindu-i, el se gîndi din nou la unchiul său şi la Lucas, aseară în celulă (aseară fusese, firește ; şi totuşi parc-ar fi trecut ani de-atunci) ; şi iarăşi, dacă n-ar fi fost faptul că unchiul şi domnişoara Habersham priveau realmente, fizic, unul în ochii celuilalt, în loc de a îndrepta unul asupra altuia acea concentrare absolută, integrală, a tuturor simţurilor, în totalul cărora o simplă percepţie stîngace, eronată poate, n-ar fi contat mai mult decît ştiinţa de a citi sanscrita, şi se uita

la ei cum s-ar fi uitat la doi jucători de pocher rămaşi singuri în faţa unui pot mare.

— ...o doamnă albă, care doar să şadă acolo, în văzul lumii, aşa ca primul trecător să poată lăţi ştirea, mult înainte ca cei din Sectorul 4 să poată măcar să-şi pornească motorul camionului ca s-o ia spre oraş... şi-n timpul ăsta noi ne ducem acolo şi terminăm de-a binelea, definitiv...

Domnişoara Habersham se lăsă încet la loc, pînă cînd spinarea ei se rezemă de speteaza banchetei. Apoi zise :

— Va să zică, trebuie să stau acolo pe scara aia, cu fusta întinsă, sau poate mai bine cu spinarea de balustradă şi cu un picior proptit în peretele bucătăriei doamnei Tubbs, în timp ce voi, bărbaţii, care ieri n-aţi găsit timp să puneţi cîteva întrebări afurisitului ăluia de negru bătrîn, aşa că aseară a trebuit să stea de vorbă cu un băiat, cu un copil...

Unchiul nu răspunse. Şeriful se aplecă pe fereastră, respirînd cu suspine adînci ; nu respira cu putere, ci doar aşa cum s-ar părea că trebuie să respire un bărbat voinic. Domnişoara Habersham spuse :

— Du-mă întîi acasă. Am cîte ceva de cîrpit. N-am să stau toată dimineaţa acolo fără să fac nimic, pentru ca doamna Tubbs să se socotească obligată să stea de vorbă cu mine. Du-mă întîi acasă. Mi-am dat eu seama de-acu un ceas în ce grabă şi zor mare sînteţi, şi dumneata şi domnul Hampton, dar atîta vreme poţi să mai pierzi. Aleck Sander poate să-mi ducă furgoneta la închisoare, cînd se duce la şcoală, şi s-o lase în faţă, la poartă.

— Bine, făcu unchiul.

Capitolul 6

O CONDUSERĂ DECI PE DOMNIŞOARA HABERSHAM acasă, dincolo de marginea oraşului, prin dumbrava de cedri neîngrijită, plină de lăstari, pînă la peristilul nevopsit, unde ea coborî şi intră în casă, străbătînd-o probabil de-a dreptul, fără să se oprească măcar, pentru că îi auziră îndată glasul de undeva din fund, ţipînd la careva — probabil la bătrînul negru, care era frate cu Molly şi cumnat cu Lucas — cu vocea ei puternică, forţată şi puţin cam stridentă din cauza nesomnului şi a oboselii, apoi se întoarse, aducînd o cutie mare de carton plină cu rufe necălcate, pînzeturi jilave şi mototolite şi ciorapi, şi se urcă din nou în maşină şi se întoarseră în piaţa publică, străbătînd străzile răcoroase şi liniştite la acea oră matinală, printre casele mari, de lemn vechi şi dărăpănate, de pe vremea întemeierii Jeffersonului, aşezate, ca şi casa domnişoarei Habersham, în poieniţe neîngrijite, cu iarbă deasă şi sălbăticită, cu copaci bătrîni şi cu arbuşti parfumaţi şi înfloriţi, cu rădăcinile întinse şi încurcate, întreţesute (cei mai mulţi dintre oamenii sub 50 de ani nu mai ştiau nici cum le spune), şi chiar cînd în case locuiau copii, păreau să fie bîntuite de umbre de femei, de femei bătrîne, nemăritate, şi de văduve, care mai aşteptau şi acum, după şaptezeci şi cinci de ani, ca telegraful cu semafoare să le aducă ştiri despre bătăliile ce se desfăşurau în Tennessee, în Virginia şi în Pennsylvania, case care nici măcar cu faţa la stradă nu mai erau, ci doar trăgeau cu ochiul la ea, peste umerii zilei de poimîine, adică peste umerii căsuţelor mici, curăţele, cu un singur cat, ca în Florida şi în California, frumos aşezate, cu garaje care să li se potrivească, pe parcelele lor cochete, cu iarba tunsă şi cu brazde migălite cu flori, cîte trei sau patru căsuţe acum, formînd un mic cartier pe-un loc care cu

douăzeci şi cinci de ani mai înainte ar fi fost socotit cam îngust pentru o peluză mai cumsecade pentru o faţadă, în care locuiau perechi mai înstărite de tineri căsătoriţi, avînd cîte doi copii (imediat ce-şi puteau permite acest lux) şi automobil, înscrişi, la clubul de golf şi la clubul de bridge, membri la Rotary club [1] şi la Camera de Comerţ, utilaţi cu fel de fel de aparate electrice de gătit brevetate şi frigidere şi aspiratoare de praf, deservite de bone de culoare, curăţele şi nostime, cu bonete scrobite, care vorbeau unele cu altele la telefon de la casă la casă, în vreme ce soţiile, în sandale şi pantaloni şi cu unghiile de la picioare vopsite, pufăiau din ţigarete pătate cu ruj peste sacoşele cu tîrguieli la băcăniile sucursale ale marilor magazine şi la *drugstores*.

Aşa ar fi fost, sau ar fi trebuit să fie ; într-o duminică poate că ar fi trecut peste asta, ar fi acceptat o zi cînd să n-aibă pe nimeni care să bage şi să scoată din priză aspiratoarele zumzăitoare şi să întoarcă butoanele maşinilor de gătit, ca într-o zi liberă sau de concediu sau la vreo ocazie, de pildă la un botez sau la un picnic sau la o înmormîntare, dar azi era luni, o zi nouă într-o săptămînă nouă, se isprăvise cu odihna şi cu nevoia de a omorî timpul şi a învinge plictiseala, copiii erau gătiţi pentru şcoală, iar soţul, şi tatăl, pentru prăvălie sau birou sau pentru umblat încoace şi-ncolo pe lîngă biroul telegrafic „Western Union", unde în fiecare oră soseau ştiri privind cursul bumbacului ; se apropia vremea *breakfast*-ului, şi zarva, agitaţia infernală a exodului, şi totuşi nu văzuseră încă nici un negru — nici pe negresele tinere, cu părul descreţit la coafor, fardate, cu rochii de dimineaţă cochete, ţipătoare, cumpărate de la magazinele cu vînzare prin corespondenţă, care, pînă nu intrau în bucătăriile albe, nu şi-ar fi pus pentru nimic în lume bonetele şi şorţurile luate de la bazarul

[1] Club organizat după modelul lojilor masonice cu rituri de iniţiere, semne de recunoaştere etc. — foarte răspîndite în S.U.A.

„Harper“ ; nici pe cele mai bătrîne, purtînd rochii de stambă sau de bumbac, făcute în casă, lungi pînă la călcîie, peste care puneau de dimineaţa pînă seara şorţuri mari, dintr-o bucată, făcute tot în casă, aşa că acestea nu mai erau un simbol, ci un obiect de îmbrăcăminte ; nici măcar pe bărbaţii care ar fi trebuit că cosească peluza şi să tundă gardul viu ; nici măcar echipele de măturători de stradă ale salubrităţii (acum traversau piaţa), care ar fi trebuit să spele trotuarul cu furtunul şi să mături ziarele de duminică şi pachetele de ţigări aruncate pe jos, acum străbătuseră piaţa şi se opriseră la închisoare, unde unchiul coborî şi el şi o însoţi pe domnişoara Habersham pe alee, urcînd cu ea treptele şi intrînd prin uşa încă deschisă, prin care el putu să vadă încă scaunul gol al lui Legate, tot proptit de perete, şi se smulse din nou, cu totul, din bezna lungă, molatică, nesfîrşită, coplesitoare a somnului ca să constate, ca de obicei, că timpul nu trecuse, unchiul tocmai îşi punea pălăria la loc pe cap şi apucase să se întoarcă pe alee înapoi la maşină. Apoi se opriră acasă, Aleck Sander sări jos şi dispăru, pieri după casă, şi atunci el zise :

— Nu.

— Ba da, zise unchiul. Trebuie să te duci la şcoală. Sau, şi mai bine, bagă-te în pat şi dormi... Da, adăugă unchiul brusc, şi Aleck Sander la fel ; şi el trebuie să stea astăzi acasă. Pentru că despre treaba asta nu trebuie să se ştie nici un cuvînt pînă nu terminăm cu totul. Înţelegi de ce.

Dar el nici nu asculta, el şi unchi-su nu vorbeau despre acelaşi lucru, nici chiar cînd spuse „Nu“ din nou, şi unchiul, care coborîse din maşină şi se îndrepta spre casă, se opri şi întoarse capul spre el şi apoi rămase locului, privindu-l îndelung, şi pe urmă îi zise :

— În treaba asta am impresia că punem carul înaintea boilor, nu ? Eu sînt cel care ar trebui să te întreb pe tine dacă mă pot duce.

Pentru că el se gîndea la maică-sa, nu că şi-ar fi amintit de ea acum, de fapt îşi amintise de ea acum cinci minute, cînd traversaseră piaţa, şi lucrul cel

mai simplu din lume ar fi fost să fi coborît acolo din maşina unchiului şi să se fi dus să se aşeze în maşina şerifului şi să aştepte pur şi simplu pînă vor fi gata să se întoarcă la capelă, şi probabil că se şi gîndise la asta, şi dacă n-ar fi fost atît de epuizat şi de descompus şi de amorţit de nesomn, pesemne că ar fi şi făcut-o, căci ştia că de astă dată nu i-ar fi putut ţine piept nici chiar dacă ar fi fost perfect odihnit ; faptul că o biruise de două ori în unsprezecee ore, o dată pe ascuns şi o dată prin surprindere şi rapiditate, îl condamna la o înfrîngere totală şi la derută : medita la ideile naive şi puerile ale unchiului despre şcoală şi despre culcat, cînd era iminent acest atac impalpabil şi implacabil, şi unchiul îi citi şi de astă dată gîndurile, stînd lîngă maşină, privindu-l o clipă, cu compătimire şi fără speranţă, căci cu toate că era un burlac de 50 de ani şi trăise treizeci şi cinci liber de dominaţia femeii, ştia şi el, avea în minte cum va invoca pretextul învăţatului şi al epuizării fizice, numai că o va face cu ceva mai puţină vehemenţă decît dacă ar fi vorba să-l înlăture ; ştia că nu va mai voi să dea ascultare nici motivelor raţionale, care pledau să rămînă acasă, şi nici celorlalte — datoria cetăţenească sau pur şi simplu simţul de dreptate sau omenie sau datoria de a salva o viaţă, sau grija pentru pacea sufletului lui nemuritor — care pledau să plece. Unchiul zise :

— Bine. Hai. Vorbesc eu cu ea.

El făcu o mişcare, dînd să iasă din maşină ; spuse deodată, încet, uluit nu de lipsa oricărei speranţe, ci de imensitatea deznădejdii pe care o putea suporta :

— Eşti însă numai unchiul meu.

— Sînt mai rău decît atît, zise unchiul. Sînt doar un simplu bărbat.

Apoi unchiul îi citi din nou gîndul :

— Foarte bine. Am să vorbesc şi cu Paralee. Aceeaşi situaţie şi-acolo ; s-ar părea că sentimentul matern nu ţine seama de culoarea pielii.

Şi unchiul probabil că se gîndea şi el cum nu numai că nu le puteai învinge : nu puteai nici măcar să descoperi la timp cîmpul de bătaie şi să te recunoşti

învins înainte ca ele să-l fi schimbat din nou ; îşi amintea, se împlineau doi ani de atunci, el izbutise în cele din urmă să fie admis în echipa de fotbal a liceului, adică nu, reuşise, sau fusese selecţionat în echipă, să joace într-o deplasare, pentru că jucătorul titular se rănise la antrenament sau căzuse la examen, sau poate că nu-l lăsa mama lui să plece, ceva, în fine, uitase exact ce anume, pentru că fusese prea ocupat toată joia aceea şi vinerea frămîntîndu-şi în zadar creierii cum să spună mamei că pleacă la Mottstown să joace în echipa şcolii, pînă absolut în ultimul moment, cînd trebuia să-i spună ceva şi i-a spus-o : cu insolenţă ; dar a ieşit bine, pentru că s-a întîmplat să fie de faţă şi tata (deşi nu contase pe asta, nu că n-ar fi făcut-o, dar prea era necăjit şi încurcat de un amestec de enervare şi de ruşine, precum şi de ruşinea de a fi enervat şi ruşinat, ca să se mai gîndească la aşa ceva... strigase la ea la un moment dat : „Ce-i de vină echipa că sînt singurul tău copil !"), şi plecă în acea după-amiază de vineri cu echipa, simţindu-se cum îşi închipuia el că ar trebui să se simtă un soldat cînd se smulge din braţele mamei sale, care îl îmbrăţişează, pentru a se duce să lupte într-o bătălie pentru vreo cauză nenorocită ; ea l-ar plînge, firește, dacă ar cădea, şi l-ar privi din nou în faţă dacă n-ar cădea, dar între ei va dăinui pentru totdeauna, de neşters, umbra veche, veşnic proaspătă şi eternă ; aşa că toată noaptea aceea de vineri, încercînd să doarmă într-un pat străin, şi toată dimineaţa de a doua zi, aşteptînd să înceapă meciul, socotise că ar fi fost mai bine pentru echipă dacă n-ar fi venit, pentru că probabil era mult prea preocupat ca să mai fie bun la ceva : pînă cînd auzi primul fluier, şi după aceea într-una, chiar şi cînd se afla la pămînt, sub masa grămădită a ambelor echipe, cu mingea strînsă la piept şi gura şi nările pline de pulberea de lapte de var uscat care trasa linia porţii, el auzi şi recunoscu dintre toate vocea aceea stridentă, triumfătoare şi însetată de sînge, şi în cele din urmă prinse curaj şi îi veni inima la loc văzînd-o în mulţime, în fruntea tuturor, nu şezînd în tribună, ci printre cei care alergau pe tuşă încoace

şi-ncolo, urmărind fiecare minge ; apoi, în maşină, atunci seara, cînd se întorceau la Jefferson, el în faţă, între şoferul angajat de ocazie şi mama, şi trei dintre ceilalţi jucători în fund, şi auzi glasul ei tot aşa de mîndru şi de senin şi de nemilos cum ar fi putut fi şi-al lui : „Te mai doare braţul ?"... şi intrînd în hol şi descoperind de-abia atunci că el se aşteptase s-o găsească tot acolo, chiar lîngă uşa din faţă, cu părul despletit şi în cămaşă de noapte, şi chiar dacă el s-ar fi întors după trei ore plîngînd neîntrerupt şi fără sfîrşit. Dar în loc de asta, tatăl său venea vociferînd din sufragerie, continuînd să vocifereze chiar şi după ce unchiul îi urlă aproape în faţă :

— Charley ! Charley ! Aşteaptă puţin : Ce dracu !

Şi de-abia după aceea, mama, complet îmbrăcată pentru oraş acum, sprintenă şi aferată, stăpînă pe sine, apăru în hol venind din fund, din bucătărie, spunînd tatălui său, fără măcar să ridice glasul :

— Charley, du-te şi termină-ţi *breakfast*-ul. Paralee nu se simte bine astăzi şi nu vreau să-şi piardă toată dimineaţa ţinîndu-ţi mîncarea caldă. Apoi către el — cu figura aceea tandră, neschimbată, intimă, pe care i-o ştia de cînd era, şi deci nici n-ar fi putut să o descrie unui străin aşa ca acesta să o poată recunoaşte (şi nici el n-ar fi putut s-o recunoască din descrierea altcuiva, oricine ar fi fost), ci doar vioaie, calmă şi chiar puţin distrată acum, şi lamentarea era lamentare numai pentru că aşa se învăţase să vorbească : Nu te-ai spălat încă pe faţă.

Şi fără să se oprească măcar să vadă dacă o urmează, urcă scările şi intră în baie, deschise robinetul şi-i puse săpunul în mînă şi stătu cu prosopul întins aşteptînd, chipul familiar cu expresia familiară de uluire şi de protest şi îngrijorare şi de împotrivire neînduplecată pe care o avusese de fiecare dată cînd el făcuse ceva care îl îndepărta cu un pas de copilărie ; cînd unchiul i-a dat poneiul acela de Shetland, cineva l-a învăţat să facă sărituri de optsprezece şi de douăzeci şi patru de ţoli, şi cînd tata i-a dăruit prima puşcă adevărată, care trăgea cu pulbere veritabilă, şi în după-amiaza cînd băiatul de grajd l-a adus pe Highboy în-

tr-un camion, şi cînd el l-a încălecat pentru prima oară, şi Highboy s-a ridicat în două picioare, şi mai auzea şi acum ţipătul mamei şi vocea calmă a băiatului de grajd care spunea : „Cînd mai face aşa, daţi-i una tare-n cap. N-aveţi nevoie să cadă pe spate peste dumneavoastră", dar din neatenţie, sau din deprindere îndelungată, muşchii îşi luau vechea lor expresie, tot aşa cum, doar din neatenţie şi obişnuinţă, vocea luase de mult învechitul fel de a vorbi plîngăreţ, pentru că acum era în ea încă ceva — acelaşi lucru din maşină în după-amiaza aceea cînd a spus : „Nu te mai doare de loc braţul, nu-i aşa ?", şi amintirea celeilalte după-amiezi, cînd, întorcîndu-se acasă, tata îl găsise sărind cu Highboy peste adăpătoarea de beton din curte şi pe maică-sa stînd rezemată de gard şi privind, şi urmase o dezlănţuire de furie şi supărare, şi de data asta mama intervenise cu glas calm : „De ce nu ? Troaca nu-i nici pe departe atît de înaltă ca fleacurile alea de obstacole pe care i le-ai cumpărat tu şi care nici măcar nu-s bătute-n cuie", aşa că, deşi ameţit de nesomn, îi recunoscu vocea şi îşi întoarse faţa şi mîinile ude, de pe care picura apa, şi strigă la ea cu o insolenţă uluitoare, de necrezut :

— Dumneata n-ai să mergi ! Nu se poate să mergi !

Apoi, ameţit de nesomn, dîndu-şi seama de naivitatea infatuată a cuiva, oricine-ar fi fost, care ar fi încercat să folosească viclenia faţă de ea în orice chestiune şi jucîndu-şi cu disperare ultima carte, adăugă :

— Dacă te duci dumneata, atunci eu nu mă mai duc ! Auzi ce spun ? Eu nu mă mai duc !

— Şterge-te pe obraz şi piaptănă-te, zise ea. Pe urmă vino jos să-ţi bei cafeaua.

Dar a mai avut de furcă. După toate aparenţele, şi cu Paralee lucrurile se aranjaseră, pentru că unchiul sta lîngă telefon în hol cînd el intră în sufragerie, tata însă începu să vocifereze din nou încă înainte de a se fi aşezat la masă :

— De ce dracu nu mi-ai spus aseară ? Să nu te mai prind...

— Pentru că nici nu l-ai fi crezut, îi reteză unchiul vorba venind din hol. Nici nu l-ai fi ascultat. Numai

o femeie bătrînă şi doi copii au fost în stare să creadă adevărul pentru simplul motiv că era adevărul, spus cuiva capabil de milă, de un bătrîn vrednic de milă şi de încredere aflat în încurcătură, cu toate că de fapt nici unul dintre ei nu l-a crezut. Pentru că la început, zise unchiul cu faţa spre el acum, nu l-ai crezut nici tu. Cînd ai început tu cu adevărat să crezi în spusele lui ? Cînd ai ridicat capacul coşciugului, nu-i aşa ? Vreau să ştiu, vezi tu ? Poate că nici eu nu-s chiar atît de bătrîn ca să nu mai pot învăţa. Cînd ai început să-l crezi ?

— Nu ştiu, răspunse el.

Nu ştia. I se părea că-i dăduse crezare de la început. Apoi i s-a părut că în fond nu l-a crezut niciodată pe Lucas. Apoi i s-a părut că nici nu se întîmplase nimic şi se smulse încă o dată, fără a face nici o mişcare, din mlaştina lungă, adîncă a somnului, dar acum pentru o bucată de timp puţin mai lungă, în orice caz, cîştigase ceva, destul ca să poată sta treaz o bucată de vreme, ceva ca tabletele acelea mai mici chiar decît un nasture de cămaşă, dar conţinînd destulă insomnie concentrată ca să ajungă în oraşul următor, pe care le luau şoferii de camioane noaptea, pentru că mama se afla acum în odaie, sprintenă şi calmă, punîndu-i ceaşca de cafea în faţă într-un fel în care, dacă în locul ei l-ar fi servit Paralee, ar fi spus că i-a vărsat-o pe el : şi din pricina ei, a cafelei, nici tata, nici unchiul nu se uitaseră măcar la ea, tata, dimpotrivă, izbucnise :

— Cafea ? Ce dracu-i asta ? Credeam că ne-am înţeles cînd ai acceptat, în fine, ca Gavin să-i cumpere calul că n-o să ceară şi n-o să capete nici o linguriţă de cafea pînă nu-mplineşte optsprezece ani.

Şi maică-sa, fără să asculte măcar, cu-aceeaşi mînă, în acelaşi chip, jumătate împins, jumătate trîntit, îi puse la-ndemînă cana cu frişcă şi zaharniţa şi, întorcîndu-se spre bucătărie, spuse cu vocea ei nu chiar repezită, nici enervată, doar vioaie :

— Bea. Am şi întîrziat.

Şi acum o priviră pentru prima oară : era gata îmbrăcată, cu pălăria pe cap, ţinînd sub braţ coşuleţul

de paie din care, de cînd îşi putea aduce el aminte, scosese şi cîrpise ciorapii lui şi ai tatălui lui şi ai unchiului, la început însă unchiul n-a văzut decît pălăria şi împărtăşi şi el aceeaşi uluire înspăimîntată pe care o resimţise el în baie.

— Maggie ! izbucni unchiul. Nu se poate ! Charley...

— Nici n-am de gînd, zise mama, fără să se oprească măcar. De data asta voi, bărbaţii, o să săpaţi. Eu mă duc la închisoare ; între timp, ajunsese în bucătărie, şi glasul ei se auzea de acolo. N-o s-o las pe domnişoara Habersham să şadă singură acolo şi tot ţinutul să caşte gura la ea. Îndată ce termin de aranjat cu Paralee ce să facă pentru prînz o să...

Glasul ei nu se stinse, nu pieri : încetă, se întrerupse : pentru că nu se mai gîndea la ei, însă tatăl mai încercă o dată :

— Trebuie să se ducă la şcoală.

Dar nici unchiul nu mai asculta.

— Poţi să conduci furgoneta domnişoarei Eunice, nu-i aşa ? îl întrebă unchiul. La şcoala rezervată negrilor cursurile sînt suspendate, deci Aleck Sander n-o să aibă unde merge, aşa că poate s-o lase la închisoare. Şi chiar dac-ar fi şcoală, mă-ndoiesc că Paralee o să-l lase să traverseze curtea din faţă toată săptămîna viitoare.

Apoi ieşi la iveală că unchiul totuşi îl auzise pe tata sau că se hotărîse să-i răspundă :

— Nici pentru albi n-o să fie şcoală, pentru că băiatul ăsta l-a ascultat pe Lucas, ceea ce eu n-am vrut să fac, şi pe domnişoara Habersham, ceea ce iarăşi eu n-am făcut. Ei ? zise unchiul. Poţi să te mai ţii treaz pîn-atunci ? Ai să poţi să moţăi după ce-om ajunge pe şosea.

— Da, pot, *sir*, zise el.

Aşa că bău cafeaua ; şi săpunul şi apa şi frecatul cu prosopul îl treziseră destul ca să-şi poată da seama că nu-i place şi că nu voia s-o bea, dar nu destul ca să-l determine să facă cel mai simplu lucru care era de făcut în chestia asta : adică să n-o bea : gusta, sorbea, apoi mai punea zahăr, pînă cînd amîndouă — cafeaua şi zahărul — încetară de a mai fi ce fuseseră şi deveniră un amestec greţos, amar, dulceag, din ce aveau mai rău amîndouă, pînă cînd unchiul zise :

— Termină dracului odată cu asta !

Şi se sculă şi se duse la bucătărie, de unde veni cu o cratiţă de lapte cald şi cu o ceaşcă mare şi răsturnă cafeaua în ceaşcă şi turnă lapte fierbinte peste ea şi zise :

— Dă-i drumu ! Nu te mai gîndi. Bea-o, şi gata.

Aşa şi făcu : din ceaşca pe care o ţinea cu amîndouă mîinile bău cum ar fi băut apă dintr-o sticlă, de-abia dacă-i simţea gustul, şi tatăl tot se mai lăsa niţel pe spate în scaun, privindu-l şi vorbind, întrebîndu-l cît de tare se speriase Aleck Sander şi dacă nu se speriase el mai tare decît Aleck Sander, şi dacă nu cumva numai orgoliul lui nu-l lăsase s-o arate în faţa unui negru şi că acum putea să mărturisească adevărul, spunînd că dacă n-ar fi fost domnişoara Habersham să-i împingă, nici unul dintre ei n-ar fi îndrăznit să se atingă de mormînt pe întuneric, nici măcar să ridice florile ; unchiul îl întrerupse :

— Nu ţi-a spus chiar Aleck Sander, atunci, că mai umblase cineva la mormînt, pe zorite, nu ?

— Da, *sir*, zise el.

Şi unchiul zise :

— Ştii la ce mă gîndesc acum ?

— Nu, *sir*.

— Îmi pare bine că Aleck Sander n-a putut pătrunde întunericul de-a binelea ca să poată spune numele omului care venea la vale pe colină, ducînd ceva în faţa lui pe catîr.

Şi el îşi aminti atunci cum toţi trei se gîndiseră la asta, dar nici unul n-o spusese : stăteau aşa, fără să se vadă unul pe altul, peste căscătura de smoală, nepătrunsă, a gropii. „Astupaţi-o", zisese domnişoara Habersham.

Au astupat-o, ţărîna fărîmiţată (de cinci ori pînă acum) prăvălindu-se mult mai repede în groapă decît o scoseseră afară, părea însă că durează o eternitate, în lumina plăpîndă, străvezie, a stelelor, plină de şuierul neîntrerupt al pinilor neclintiţi de vînt, vast murmur nedomolit nu de uimire, ci de atenţie, de veghe, de curiozitate : amorală, indiferentă, detaşată, inexorabilă.

„Puneţi florile la loc", le spusese atunci domnişoara Habersham. „Durează prea mult", obiectase el. „Puneţi-le la loc", repetase domnişoara Habersham.

Şi le-au pus.

„Mă duc să iau calul, zisese el. Dumneavoastră şi cu Aleck Sander... „Mergem cu toţii", îi tăiase vorba domnişoara Habersham.

Aşa că au adunat uneltele şi frînghia (lanterna n-o mai întrebuinţaseră), şi Aleck Sander strigase : „Staţi !"

Găsise pe pipăite scîndura pe care o folosise drept lopată şi o luă şi o duse, reuşind s-o pună la loc lîngă capelă, iar el îl dezlegă pe Highboy şi-i ţinu scara, dar domnişoara Habersham zisese : „Nu. Să-l ducem de căpăstru. Aleck Sander să meargă exact în urma mea şi dumneata exact în urma lui Aleck Sander şi să duci calul de căpăstru." „Am fi mers mai repede dacă..." încercase el din nou.

Dar nu-i vedeau faţa : numai silueta dreaptă, subţire, umbra, pălăria, care pe capul oricui altcuiva nici n-ar fi arătat măcar a pălărie, dar pe-al ei şi pe-al bunicii arăta exact cum trebuie, şi ea nu vorbea tare, nu mult mai tare decît respira, ca şi cum nici n-ar fi mişcat buzele, nu se adresa cuiva, ci pur şi simplu murmura : „Ăsta-i cel mai bun lucru de făcut. Nu văd ce s-ar putea face altceva." „Poate c-ar fi mai bine să mergem în rînd", zisese el tare, prea tare, de două ori mai tare decît avusese intenţia sau se gîndise măcar să zică.

Glasul lui trebuie să se fi auzit la kilometri, mai ales într-un colţ de ţară ca ăsta, trează la disperare şi alarmat de neadormitul şuier al pinilor, pe care Paralee, probabil, şi Ephraim, cu siguranţă, şi Lucas, şi el, l-ar fi numit „minunea" pinilor. Acuma domnişoara Habersham se uita la el. Ii simţea privirea.

„Mamei tale n-am să fiu niciodată în stare să-i explic, dar Aleck Sander n-avea absolut nimic ce căuta aici, zisese ea. Voi veniţi amîndoi exact în urma mea şi lăsaţi calul după voi !"

Şi se întorsese şi pornise, deşi, la ce bun, el nu-şi dădea seama, deoarece, pentru el însuşi, cuvîntul „ambuscadă" însemna „din flanc, dintr-o parte" : şi o luaseră unul în spatele altuia, coborînd în monom colina spre locul unde Aleck Sander trăsese furgoneta în tufişuri ; şi gîndise : *Dac-aş fi fost în locul lui, aici aş fi pus-o,* şi chiar acolo

se afla. Ea zisese iar : „Aşteptaţi". „Cum o să puteţi să mai rămîneţi în fruntea noastră dacă nu stăm laolaltă ?" zisese el.

Şi de data asta dînsa nu spusese nici măcar : „Asta-i tot ce cred că-i de făcut", ci doar se oprise locului, aşa că Aleck Sander trecuse pe lîngă ea, intrase între tufişuri şi pornise furgoneta şi dăduse îndărăt pînă jos la poalele colinei cu motorul mergînd, dar cu farurile stinse, şi ea zisese : „Leagă-i frîiele şi dă-i drumul. N-o să vină acasă ?" „Sper", îngînase el şi se ridicase de la volan. „Atunci legaţi-l de-un copac, zisese ea. O să venim înapoi să-l luăm îndată după ce vom fi vorbit cu unchiul dumitale şi cu domnul Hampton..." „Atunci o să ne putem uita cu toţii după el cum aleargă pe drum după vreun cal sau vreun catîr", mormăise Aleck Sander. Ambalase motorul şi apoi îl lăsase din nou în ralanti. „Hai, urcaţi-vă. Sau e cineva aici şi ne pîndeşte, sau nu-i, şi dacă nu-i, e-n regulă, şi dacă e, s-a ars că ne-a lăsat s-ajungem la furgonetă !" „Atunci vii călare, după furgonetă, zisese ea. O să mergem încet..." „Nu, făcuse Aleck Sander şi se aplecase în afară. Dă-i drumu ! Tot o să trebuiască să vă aşteptăm cînd ajungem în oraş."

Aşa că — n-aveau nevoie să-l zorească — coborîse colina cu Highboy, ţinîndu-i doar capul sus ; farurile furgonetei se aprinseseră şi începuseră îndată să mişte, şi o dată ajuns pe teren plat, pe distanţa scurtă pînă la şosea, Highboy încercase s-o ia la goană, dar el îl ţinuse pînă îl scosese în şosea ; din spate farurile furgonetei măturau totul în dreapta şi în stînga pe cînd cobora spre terenul plat, şi apoi, cînd încetinise lîngă şanţ, Highboy începuse să gonească zdrăngănindu-şi zăbala ca de obicei, gîndind, ca de obicei, că dacă mai încearcă o dată să mestece şi să scuipe zăbala, o va împinge înainte destul ca s-o poată prinde în dinţi, şi-acum alerga, şi farurile furgonetei săriseră şi ele pe şosea, şi din opt lovituri surde de copită trecuseră podul şi se aplecase pe vîntul negru şi-l lăsase în voie ; farurile furgonetei nici nu se mai zăriseră măcar cale de o jumătate de milă întreagă, şi apoi îl domolise într-un trap spornic, dur, şi străbătuse aproape o milă pînă să-l ajungă şi să-l întreacă maşina,

şi lumina rubinie din spate se micşorase şi se dusese şi-apoi pieri, dar cel puţin ieşise dintre pini, scăpase de murmurul acela confuz, atent, obsedant, nepăsător, necruţător, care parcă spunea întregii lumi înconjurătoare: „Uite! Uite!" Dar, la urma urmei, ei veşnic spuneau asta undeva şi cu siguranţă că era destulă vreme de cînd o tot spuneau ca s-o fi putut auzi pînă acum tot Sectorul 4 şi Gowrieii, şi Ingrumii, şi Workittii, şi Fraserii, şi toţi, aşa că n-o să se mai gîndească la asta, aşa că acum nu se mai gîndi la asta, toate se adunară în aceeaşi străfulgerare în care îşi reamintise de asta, sorbind ultimul strop din ceaşcă şi punînd-o jos, în timp ce tatăl se ridica de la masă mai mult sau mai puţin pripit, tîrşind picioarele scaunului pe duşumea, împingîndu-l înapoi şi spunînd:

— Aş face mai bine să mă duc să-mi văd de treabă. Careva dintre noi tot trebuie să scoată o bucată de pîine cît timp voi ceilalţi vă jucaţi de-a hoţii şi vardiştii.

Şi ieşi; şi cafeaua avusese probabil vreun efect asupra a ceea ce numea el procesele sale de gîndire sau, în orice caz, procesele a ceea ce lumea numea gîndire, pentru că acum ştia că resortul atitudinii tatălui era furia — furia care constituia descărcare şi trebuia să se manifeste într-un fel, şi alesese această formă nu pentru că ar fi vrut să-i interzică să se ducă, ci pentru că n-avusese prilejul să-i interzică, forma contestării ironice pseudodispreţuitoare a curajului lui şi-al lui Aleck Sander, care, fără a clipi, profanaseră un mormînt în miez de noapte, precum şi a voinţei domnişoarei Habersham, în realitate defăimînd în mod grosolan întreaga afacere, reducînd-o la dimensiunile unei vînători de vrăjitoare la o grădină de copii: ceea ce probabil că era o simplă formă masculină de a refuza să creadă că el ar fi ajuns, aşa cum spusese unchiul, destul de mare ca să se încheie singur la pantaloni, aşa că auzind-o pe mama venind de la bucătărie, îl goni pe tată-său din gînduri şi îşi împinse scaunul înapoi şi se ridică şi el, cînd, deodată, îşi dădu seama că efectul cafelei era cu mult mai puternic decît ştiuse el, dar nimeni nu-l prevenise că producea halucinaţii, ca opiul sau cocaina: vedea, observa cum zgomotul şi zarva stîrnite de tatăl său se eclipsau, piereau ca

fumul sau ca ceaţa în care sufli, dezvăluind şi demascînd pe omul care-i dăduse viaţă şi care-l privea acum de dincolo de abisul fără de punte al zămislirii nu numai cu dreaptă mîndrie, dar şi cu pizmă ; ceea ce era contrafăcut acum era autoflagelarea retorică şi voită a unchiului, şi tatăl său rodea la osul veritabil, amar, iremediabil a tot ceea ce era nepotrivire cu timpul, fiind născut prea devreme sau prea tîrziu ca să mai aibă 16 ani şi să străbată în galop, prin beznă, zece mile ca să scape capul unui negru bătrîn şi insolent şi fără prieteni.

Dar cel puţin era treaz. Cafeaua izbutise măcar atîta lucru. Ar mai fi avut nevoie să moţăie puţin, dar acum nu mai putea ; dorinţa de somn dăinuia, dar ceea ce avea acum de combătut şi de doborît era insomnia. Trecuse de 8 ; tocmai se pregătea să pornească furgoneta domnişoarei Habersham de la marginea trotuarului, cînd trecu un autobuz şcolar de-al comitatului, şi acum strada avea să se umple de ţînci acum, gata şi ei pentru dimineaţa de luni, cu cărţi şi cu punguliţe de hîrtie cu gustarea pentru recreaţie, şi în urma autobuzului venea un şir de maşini şi de camioane pline de sus pînă jos de noroi de la ţară şi de praf, un şir atît de continuu şi de neîntrerupt, încît pînă să poată el măcar să intre în şir, unchiul şi mama vor fi de mult la închisoare, pentru că lunea era zi de tîrg şi se vindeau vite la licitaţie în şoproanele din spatele pieţei, şi vedea maşinile şi camioanele goale înghesuite pe mai multe rînduri de-a lungul trotuarului, din faţa tribunalului, ca godacii la troaca cu mîncare ; şi bărbaţii, cu bastoanele lor de negustori de vite, nici nu se opreau măcar să le privească, şi tăind piaţa în curmeziş şi luînd-o pe alee, se duceau de-a dreptul la şoproane, să mestece tutun şi ţigări neaprinse, trecînd de la un ţarc la altul, în duhoarea de amoniac a băligarului şi a unsorilor, în mugetul viţeilor şi tropăitul şi nechezatul cailor şi catîrilor, strecurîndu-se printre căruţe vechi, de ocazie, şi piese de plug şi puşti şi hamuri şi ceasornice, şi numai femeile (doar vreo cîteva, pentru că, spre deosebire de sîmbătă, zilele de tîrg de vite sînt zile ale bărbaţilor) rămîneau prin piaţa publică şi pe la prăvălii, aşa încît, cu excepţia maşinilor şi camioanelor,

piaţa însăşi avea să rămînă pustie pînă se vor întoarce bărbaţii, pentru o oră, la prînz, să se întîlnească cu ele prin cafenele şi restaurante.

Apoi, deodată, se smuci, de astă dată nu era un reflex şi nici măcar o tresărire din somn, ci din hipnoza lumii închipuirilor, pe care o transportase cu sine afară din casă în bătaia soarelui strălucitor, chiar şi la volanul furgonetei, pe care pînă noaptea trecută nu ştia nici a cui e, dar care de noaptea trecută devenise o parte tot atît de indelebilă din memoria şi din viaţa sa ca şi respiraţia, aşa cum vor rămîne în vecii vecilor şi fîşîitul ţărînii luate în lopată sau hîrşîitul lamei metalice pe un coşciug de brad, printr-un vid miraculos în care nu numai că noaptea trecută nici nu existase, dar nu existase nici sîmbăta, amintindu-şi atunci, ca şi cum de-abia în momentul acesta îl vedea, că în autobuz nu fuseseră copii, ci numai oameni mari, şi că în şirul de maşini şi de camioane care-l urma — îl urma pentru că izbutise, în fine, să se strecoare în coloană — dintre care chiar într-o zi de luni, zi de tîrg de vite (sîmbetele, jumătate din platformele deschise ar fi fost pline şi înghesuite şi îndesate cu ei, bărbaţi şi femei şi copii, cu gătelile lor ieftine, amărîte, cu care veneau la oraş), cîteva ar fi trebuit să transporte negri, dar acum nu zărea nici o singură faţă de culoare.

Pe stradă nu se vedea nici un copil în drum spre şcoală, cu toate că, fără să asculte, prinsese destul din cele vorbite de unchiul la telefon ca să ştie că directorul sunase să-l întrebe dacă astăzi să ţină şcoală sau nu, şi unchiul îi spusese că da, şi acum, cînd avea piaţa în faţa ochilor, putu să vadă trei sau mai multe autobuze galbene, presupuse a fi destinate să aducă copiii din împrejurimi la şcoală, dar pe care sîmbetele şi sărbătorile proprietarii concesionari exploatatori le transferau la transportul de călători cu plată, şi chiar şi piaţa însăşi, maşinile şi camioanele parcate ca totdeauna, dar piaţa numai goală nu era : lipsea, e drept, puhoiul acela de bărbaţi înghesuindu-se spre ţarcurile de vite, lipseau femeile prin prăvălii, totuşi atunci cînd trase furgoneta la rigolă, în spatele maşinii unchiului, putu să vadă (unde era vizibilă, şi unde nu era, să perceapă) o agitaţie, o masă în mişcare,

o pulsaţie şi un murmur dens umplînd piaţa, ca atunci cînd mulţimea inundă mijlocul străzii pe unde trece o procesiune de carnaval sau un teren de fotbal, revărsîndu-se pe partea carosabilă şi masîndu-se de-a lungul trotuarului peste drum de închisoare, şi capătul acelei mase trecea de potcovăria unde stătuse ieri, căutînd să nu fie văzut, ca şi cum ar fi aşteptat să treacă o paradă (pînă aproape în mijlocul străzii, astfel că şirul încă neîntrerupt de maşini şi de camioane trebuia să-l ocolească, o grămadă de vreo duzină, sau cam aşa ceva, ca un grup într-o tribună oficială la o defilare, în mijlocul căreia recunoscu şapca cu insignă a agentului de circulaţie, care la ora asta, în ziua asta, ar fi trebuit să fie în faţa şcolii, să dirijeze circulaţia, ca să poată copiii traversa strada, şi nu avu nevoie să-şi aducă aminte cum îl chema pe agentul de circulaţie : Ingrum, un Ingrum dintre cei din Sectorul 4, venit la oraş cum se întîmpla uneori cu fiii renegaţi ai Sectorului 4, ca să se însoare cu o fată de la oraş şi s-ajungă frizeri sau agenţi judecătoreşti sau paznici de noapte, aşa cum prinţişorii germani coborau pe vremuri de pe colinele brandemburgheze ca să se însoare cu moştenitoarele tronurilor europene) — bărbaţi şi femei şi nici un singur copil, feţe brăzdate de fermieri şi cefe şi dosuri de palmă pîrlite de soare, cu cămăşi descheiate la gît şi cu pantaloni curaţi de culoarea pămîntului, decoloraţi, şi cu rochii de bumbac imprimat, grămădindu-se în piaţă şi pe stradă ca şi cum prăvăliile ar fi fost închise şi încuiate, încă fără să se uite măcar la faţada oarbă a închisorii şi la fereastra unică, zăbrelită, care de aproape patruzeci şi opt de ore era goală şi mută şi ea, ci doar adunîndu-se, grămădindu-se, nu aşteptînd ceva, nici prevăzînd, neatenţi deocamdată, ci doar în acel stadiu de foială preliminară, ca la teatru înainte de ridicarea cortinei : şi se gîndi că asta şi era : sărbătoarea : ceea ce trebuia să însemne o zi mare pentru copii, dar acum totul era cu susu-n jos ; şi deodată îşi dădu seama că greşise cu desăvîrşire : pentru ei nu sîmbătă era ziua care nu se petrecuse niciodată, ci doar noaptea trecută — care nu se petrecuse *încă* ; şi nu numai că nu ştiau despre noaptea trecută nimic, dar nu se afla

nimeni, nici chiar Hampton, care să le fi putut spune, pentru că ei ar fi refuzat să-l creadă ; şi pe cînd gîndea astfel, ceva ca o spuzeală sau ca un văl, ca acela care acoperă ochii puilor de găină şi pe care nici nu ştiuse că-l are, dispăru, clic ! de pe ochii lui, şi îi văzu pentru prima oară — aceleaşi feţe bătute de vremi, distrate, şi aceleaşi cămăşi şi pantaloni şi rochii de bumbac curate, decolorate, dar acum nu o gloată aşteptînd să se ridice cortina de pe iluzia unei scene, ci mai curînd aceea din sala unui tribunal, aşteptînd ca aprodul să strige : „Ascultaţi, ascultaţi, ascultaţi acest onorat tribunal !“ şi mulţimea nu era nici măcar nerăbdătoare, pentru că nu venise încă nici măcar momentul de a se deschide şedinţa pentru a-l judeca nu pe Lucas Beauchamp, pe el îl condamnaseră dinainte, ci Sectorul 4 venit, nu să vadă ceea ce ei numeau să se facă dreptate, şi nici măcar ispăşirea unei pedepse, ci să vadă ca nu cumva Sectorul 4 să păcătuiască împotriva mîndrei condiţii de alb.

Aşa că oprise furgoneta, sărise din ea şi începuse să şi alerge, cînd deodată se opri : un fel de demnitate, un fel de mîndrie îl făcu să-şi amintească de noaptea trecută, cînd iniţiase şi într-un fel dirijase şi, în orice caz, participase la lovitură, ceea ce nici unul dintre bătrînii cu răspundere nu numai că nu făcuseră, dar nu reuşiseră nici măcar să-i recunoască valoarea, ca să nu mai vorbim de necesitate, şi mai era şi un fel de precauţie, amintindu-şi cum unchiul spusese că şi nimic era de ajuns ca să pună în mişcare o gloată, aşa că poate şi un copil alergînd spre închisoare ar fi fost de ajuns ; apoi îşi aminti din nou nenumăratele feţe, totuşi ciudat de identice în lipsa lor de identitate individuală, în totala lor renunţare la identitatea individuală în schimbul unui Noi nici măcar enervat, nici măcar stimulabil, aproape solemn, în completa stare de uitare a ameninţării pe care o constituia, ce n-ar fi putut fi urnită din loc nici de o sută de copii alergînd ; şi apoi, în aceeaşi străfulgerare, contrariul : să nu se lase oprit sau abătut nici de o sută de ori o sută de oameni d-ăştia, şi dîndu-şi seama, chiar de pe cînd era încă în stare de simplă intenţie, că hotărîrea asta era nebunie curată şi dîndu-şi seama de imponderа-

bilitatea ei fizică atunci cînd ar fi apucat pe calea înfăptuirii, el pricepu acum enormitatea faptelor pe care le stîrnise orbeşte şi că primul său impuls instinctiv — să alerge acasă şi să zvîrle şaua şi hăţul pe cal şi să fugă cum zboară cioara, pînă la ultima zvîcnire epuizată, şi apoi să doarmă şi să se întoarcă după ce se vor fi isprăvit toate — fusese cel bun (el, care, pentru că întîmplarea făcea să nu fie orfan, nu avea nici măcar scăparea asta), fiindcă avea acum sentimentul că era responsabil de a fi scos la lumina strălucitoare a zilei ceva respingător şi ruşinos, care stă la însăşi temelia aşezării albilor din tot comitatul şi la care îşi avea şi el partea lui pentru că şi el era vlăstarul acestei aşezări, şi care altminteri ar fi izbucnit şi ar fi iluminat nu numai Sectorul 4 şi-apoi ar fi dispărut în propria lui beznă sau cel puţin în nevăzutul lui, pălind o dată cu jăraticul crucificării lui Lucas.

Dar era prea tîrziu acum, nu mai putea nici măcar să retracteze, să abandoneze, să fugă : poarta închisorii sta tot deschisă încă şi putea vedea acum, dincolo de ea, în fund, pe domnişoara Habersham şezînd în scaunul în care şezuse Legate, cu cutia de carton pe duşumea la picioare şi în poală cu o boarfă oarecare ; mai purta încă pălăria pe cap şi îi putea vedea mişcarea regulată a mîinii şi a cotului şi avea impresia că vede şi sclipirea acului în mîna ei, cu toate că ştia că nu era posibil s-o vadă de la distanţa asta ; dar unchiul îi stătea în cale, aşa că trebui să mai facă vreo cîţiva paşi pe alee, şi în momentul acela unchiul se întoarse pe călcîie şi ieşi pe uşă şi traversă din nou veranda şi atunci putu să o vadă şi pe maică-sa, într-un al doilea scaun, alături de domnişoara Habersham ; o maşină trase la rigolă în spatele lui şi se opri, şi acum maică-sa alese fără grabă un ciorap din coşuleţ şi vîrî în el ciuperca de cîrpit ; acul avea aţa trasă şi era prins în rochie la piept, şi acum putu să-i distingă străfulgerarea şi scăpărarea, şi asta poate pentru că-i cunoştea atît de bine mişcarea, supleţea precisă, antrenată, a mîinii pe care o privise toată viaţa, şi cel puţin nimeni nu putea să mai conteste că era ciorapul lui.

— Ăsta cine-i ? întrebă şeriful din spate.

Se întoarse. Şeriful şedea la volanul maşinii sale, cu gîtul şi cu umerii aplecaţi şi ghemuiţi ca să poată privi pe sub marginea de sus a portierei. Motorul sforăia încă şi văzu în maşină, în spate, două cozi de lopată şi văzu şi tîrnăcopul de care nu vor avea nevoie, şi pe bancheta din spate, tăcuţi şi nemişcaţi, cu excepţia scînteierii şi clipitului continuu al ochilor, doi negri în tricouri albastre, cu pantaloni murdari vărgaţi cu negru, de puşcăriaş, cum purtau măturătorii de stradă.

— Cine să fie ? făcu unchiul tot din spatele lui.

Dar de data asta el nu se întoarse, nici măcar nu ascultă mai departe, pentru că, deodată, trei oameni trecură strada şi se opriră lîngă maşină, şi pe cînd privea, mai trecură încă vreo cinci-şase, şi într-o clipă toată gloata avea să înceapă să se reverse de-a curmezişul străzii ; o maşină care voia să treacă trebui să frîneze brusc (şi apoi şi o alta, care venea în urmă) la început ca să nu dea peste oameni, dar apoi pentru ca cei dinăuntru să scoată capul afară şi să privească la maşina şerifului şi la primul care se îndreptase spre ea şi se şi oprise să privească înăuntru, cu mîinile sale pămîntii de fermier încleştate pe marginea portierei, cu faţa lui pămîntie bătută de vremi îndreptată spre interiorul maşinii, încercînd a ghici, curios şi fără jenă, în vreme ce buluc, în spate, alţii, aidoma lui, cu pălăriile de pîslă sau cu panamalele pătate de sudoare, ascultau :

— Ce-ai de gînd, Hope ? îl iscodi omul. Nu ştii că ăi de la Marele juriu or să te trimită în judecată pentru că risipeşti banii statului în felul ăsta ? N-ai auzit de legea aia nouă a linşajului, pe care au scos-o yankeii ?... Cum adică, ăia care linşează, tot ăia trebuie să sape şi groapa ?...

— Mai ştii, poate că lopeţile le ia să le ducă lui Nub Gowrie şi băieţilor lui, acolo, să-şi facă mîna cu ele, îşi dădu cu părerea un al doilea.

— Atunci e mai bine să ia Hope şi oameni la lopeţi, zise un al treilea. Că dacă se bizuie pe vreunul de-i zice Gowrie să sape o groapă sau să facă orice treabă la care ar putea s-asude, sigur c-o să aibă nevoie de ei.

— Ba poate că n-or fi oameni la lopeţi, făcu un al patrulea. Poate că Gowrieii or să-şi facă mîna pe spinarea lor.

Dar deşi unul hohoti, ei nu rîdeau : erau acum mai mult de-o duzină grămădiţi în jurul maşinii, să-şi arunce la iuţeală o privire atotcuprinzătoare pe bancheta din spate, unde cei doi negri stăteau nemişcaţi, parc-ar fi fost ciopliţi din lemn, privind încremeniţi, drept înaintea lor, la nimic, fără nici o mişcare, nici măcar o respiraţie alta decît o infinitezimală dilatare şi contracţie a albului ochilor, apoi, privind din nou la şerif, cu aproape exact expresia pe care o văzuse pe feţele care aşteptau să se oprească resorturile dindărătul sticlei de protecţie a unui automat.

— Ştiu eu ce-am de făcut, zise şeriful.

Scoase capul şi un braţ enorm pe portieră, şi cu braţul împinse pe lîngă maşină pe cei mai apropiaţi, tot aşa de lesne cum ar fi dat la o parte o perdea, şi ridicînd puţin glasul, spuse :

— Willy.

Agentul de circulaţie se apropie ; îl şi auzi spunînd :

— Loc, băieţi ! Lăsaţi-mă să trec, să aflu şi eu ce-are de gînd şeriful pe ziua de azi.

— De ce nu dai oamenii ăştia la o parte din mijlocul drumului, să poată maşinile să intre-n oraş ? întrebă şeriful. Or fi vrînd şi ăia să stea pe-aici, să caşte gura la puşcărie.

— S-a făcut ! zise agentul.

Şi se întoarse, împingînd cu braţele deschise pe cei mai apropiaţi de el, fără să-i atingă, ca şi cum ar fi pus în mişcare o turmă de vite.

— Hai, băieţi ! făcu el.

Ei nu se mişcară, privind, pe deasupra agentului, tot la şerif, fără să sfideze, fără să provoace pe nimeni : toleranţi, bine dispuşi, aproape blajini.

— De ce, şerifule ? făcu un glas.

Apoi un altul glumi :

— Strada-i a tuturor, şerifule, nu ?

— Voi, ăştia de la oraş, cînd e să cheltuim gologanii la voi în tîrg, n-aveţi nimic de spus, oricît am sta în drum, nu-i aşa ?

— Dar nu cînd îi împiedicaţi pe alţii să-ncerce să vină la oraş să cheltuiască şi ei ceva, zise şeriful. Hai, daţi-i drumul acum. Liberează strada, Willy.

— Haideţi, băieţi, făcu agentul. Mai sînt şi alţii, nu numai voi, care vor să stea şi ei pe undeva să se ginească la cărămizile astea !

Începură să se mişte atunci, dar tot fără grabă, agentul mînîndu-i din urmă de-a curmezişul străzii, aşa cum o femeie ar mîna o grămadă de găini într-un ţarc, avînd doar grijă să nu schimbe direcţia, nu şi viteza, şi nici asta cine ştie ce mult, orătăniile mişcîndu-se înaintea şorţului ei, fîlfîind, nu recalcitrante, ci doar nehotărîte, fără să le fie frică de ea şi fără să se simtă neliniştite măcar ; maşina oprită şi cele dindărătul ei începură şi ele să se mişte, încet, cărînd cu iuţeala melcului povara lor de feţe cu gîturile întinse ; el putu să-l audă pe agent strigînd la şoferi :

— Daţi-i drumu ! Daţi-i drumu ! E maşini şi-n spatele vostru.

Şeriful se uită la unchi-su.

— .Unde-i cellalt ?

— Cellalt ce ? făcu unchiul.

— Cellalt detectiv. Cel care vede pe-ntuneric.

— Aleck Sander, zise unchiul. Ai nevoie de el ?

— Nu, zise şeriful. Numai că nu-l vedeam. Mă miram şi eu că s-a găsit în tot ţinutul ăsta o fiinţă omenească cu un pic de bun-gust şi judecată să stea acasă în ziua de azi. Eşti gata ? Hai s-o luăm din loc.

— Bine, zise unchiul.

Şeriful era ştiut drept unul care strica o maşină pe an, aşa cum un măturător cu mîna grea toceşte măturile pînă la cotor : nu prin viteză, ci prin simplă frecare ; acum efectiv maşina porni de la bordura trotuarului ca din puşcă ; pînă să se uite la ea, dispăruse. Unchiul se duse la maşina lor şi deschise portiera.

— Urcă, făcu unchiul.

Atunci îi dădu drumul, cel puţin asta era simplu :

— Nu merg !

Unchiul se opri, şi el văzu, privindu-l, faţa critică, sarcastică, mută, ochii sarcastici, cărora dacă le dădeai puţin timp, nu le scăpa mare lucru ; de fapt, de cînd

îl cunoştea, nu le scăpase niciodată nimic pînă noaptea trecută.

— Ah ! făcu unchiul. Domnişoara Habersham e o doamnă, fără îndoială, dar cealaltă-i maică-ta.

— Uită-te la ei, zise el fără să se mişte, de-abia-şi mişca buzele. Peste drum. Şi-n piaţă. Şi nu-i nimeni decît Willy Ingrum, cu blestemata lui de şapcă...

— Nu i-ai auzit cum vorbeau cu Hampton ? zise unchiul.

— I-am auzit. Nici măcar de glumele lor nu rîdeau. Rîdeau de el.

— Nici măcar nu l-au luat în zeflemea, zise unchiul. Nici măcar n-au rîs de el. Doar căscau gura la el. Căscau gura la el şi la Sectorul 4, să vadă ce-o să se-ntîmple. Oamenii ăştia au venit la oraş să vadă doar ce-or să facă unii sau ceilalţi, sau şi unii şi alţii.

— Nu, făcu el. Pentru mai mult.

— Bine, zise unchiul, foarte serios de data asta şi el. Fie. Şi-atunci ?

— Să presupunem...

Dar unchiul îl întrerupse :

— Să presupunem că ăi din Sectorul 4 vin şi iau scaunele maică-ti şi domnişoarei Habersham şi le duc afară în curte să nu le stea în drum. Lucas nu-i acolo, în celulă. E la Hampton acasă. Probabil că acuma şade în bucătărie şi-şi mănîncă *breakfast*-ul. Ce crezi tu c-a făcut Will Legate cînd a venit pe uşa din dos cu un sfert de ceas după ce ajunsesem noi acolo şi i-a spus lui Hampton chestia ? A auzit Aleck Sander cînd a telefonat.

— Atunci de ce se grăbea Hampton atît ? întrebă el.

Şi vocea unchiului era foarte serioasă acum, dar numai serioasă, atît, altceva nimic :

— Pentru că cel mai bun mijloc pentru noi ca să nu mai fim obligaţi să facem presupuneri şi să tăgăduim este să ne ducem acolo şi să facem ce-avem de făcut şi să ne întoarcem înapoi. Urcă-te-n maşină.

Capitolul 7

N-AU MAI VĂZUT MAŞINA ŞERIFULUI DECÎT DUPĂ ce au ajuns la capelă. În ceea ce-l privea, motivul nu era că adormise, el, care, cu toată cafeaua băută, s-ar fi putut aştepta la asta, şi, de fapt, se şi aşteptase. Pînă în momentul în care, la volanul furgonetei, se apropiase destul ca să poată vedea piaţa şi apoi masa de oameni înşirată pe partea opusă a străzii, în faţa închisorii, se aşteptase ca îndată ce el şi unchiul vor fi pe şosea în drum spre biserică, ori cu cafea ori fără cafea, nici nu va mai încerca să lupte împotriva somnului, ci, dimpotrivă, va abandona şi îl va accepta, şi pe cele nouă mile de drum pietruit şi una de urcuş pe şleau va recupera cel puţin o jumătate de oră din cele opt pe care le pierduse noaptea trecută şi — avea acum impresia — de trei sau de patru ori pe-atît cît socotea că pierduse noaptea trecută încercînd să nu se mai gîndească la Lucas Beauchamps.

Cînd ajunseseră în oraş azi-dimineaţa, puţin înainte de 3, nimeni nu l-ar fi putut convinge că pînă la ora asta, aproape 9, nu-şi va fi scos cel puţin cinci ore şi jumătate de somn, dacă nu chiar şase, şi, îşi aminti cum crezuse, şi, fără îndoială, la fel crezuseră şi domnişoara Habersham şi Aleck Sander, că după ce ei şi unchiul vor fi vorbit cu şeriful, totul se va isprăvi, gata ; vor intra pe uşa din faţă şi, aşa cum pui pălăria pe masa din hol, trecînd fără să te opreşti, vor pune în palma largă, competentă, autorizată a şerifului coşmarul unei nopţi întregi de îndoială şi nehotărîre, de insomnie şi trudă de oboseală şi tulburare, de uluire şi (recunoştea asta) şi oarecare frică. Dar nu se întîmplase aşa, şi îşi dădea seama acum că nici nu se aşteptase vreodată să se întîmple efectiv aşa ; le intrase în cap ideea asta numai pentru că erau la capătul puterilor, extenuaţi, nu atît de nesomn şi de oboseală şi de tensiune, cît

epuizaţi de oroare şi stupefacţie şi de dezamăgire ; n-avusese nevoie nici de chipurile înghesuite în faţa peretelui orb, de cărămidă, al închisorii, nici de cele care traversaseră strada şi chiar o blocaseră, în vreme ce se îngrămădeau în jurul maşinii şerifului, ca să le citească gîndul şi apoi să se depărteze cu acea privire de înţelegere mutuală, cuprinzătoare, fără ruşine, lipsită de încredere, aşa cum părintele aferat se opreşte pentru o clipă să cerceteze şi să caute să prevadă intenţiile unui copil pe care-l iubeşte, dar pe care nu poate să pună prea multă bază. Dacă avea nevoie de ceva, atunci cu siguranţă avea asta — feţele, glasurile, nici sarcastice, nici batjocoritoare : doar lucid joviale şi lipsite de compasiune, în echilibru nestabil, ameninţat de primul simptom de relaxare, şi dînsul era tot atît de treaz ca şi unchiul său, care dormise toată noaptea sau cel puţin cea mai mare parte din ea ; ieşiseră din strînsoarea oraşului şi goneau acum, şi pe prima milă întîlniseră cele din urmă automobile şi camioane şi de aci încolo n-aveau să mai întîlnească nici unul, pentru că la ora asta toate cîte aveau să vină astăzi la oraş erau probabil dincoace de această ultimă milă ce se scurta văzînd cu ochii — toată populaţia albă a comitatului profita de vremea bună şi de drumurile bune pe orice vreme, care erau ale lor, pentru că ale lor erau impozitele şi voturile, precum şi voturile neamurilor şi prietenilor în măsură să exercite presiuni asupra membrilor Congresului, care dispuneau de fondurile publice cu care fuseseră construite aceste drumuri ca să poată ajunge mai repede la oraş, şi el al lor pentru că nu exista decît prin îngăduinţa şi cu sprijinul lor, ca să le adăpostească închisoarea şi tribunalul, ca să se poată îngrămădi pe străzile lui şi să-i poată bloca străzile cînd socoteau nimerit ; aşteptînd cu răbdare şi neînduplecaţi, neadmiţînd nici să fie zoriţi, nici opriţi, nici împrăştiaţi, nici contrazişi pentru că a lor era victima şi al lor şi ucigaşul ; al lor infractorul şi al lor şi principiul ultragiat : albul şi doliul pricinuit de dispariţia lui, al lor dreptul nu doar la simpla justiţie, ci şi la răzbunare, la împlinirea sau la abţinerea de la împlinirea ei.

Mergeau foarte repede acum, mai repede decît îşi putea aminti să fi condus unchiul vreodată, pe drumul lung pe care-l străbătuse călare azi-noapte, dar acum în lumina zilei, mîngîietoare, suavă a dimineţii de mai ; acum puteau să vadă buchetele albe de lemn-cîinesc în gardurile vii care urmau vechile linii de demarcaţie cadastrală sau stînd ca nişte călugăriţe nemişcate într-o păşune monacală, şi limbi de pădure abia înverzită, şi rozul şi albul piersicilor şi al perilor, şi roz-albul primilor meri din livezi, cărora, noaptea trecută, le simţise doar parfumul : şi peste tot dincolo de ele şi în jurul lor, pămîntul etern răbdător — geometria lanurilor cu brazde în care se semănase porumb pe la sfîrşitul lui martie şi în aprilie, cînd începuseră să gungurească primii porumbei, şi bumbac la începutul lui mai, acum o săptămînă, cînd ţipau noaptea primele păpălude ; drumul era pustiu, lipsit de orice mişcare şi de orice viaţă — casele, din care nu se ridica nici un fir de fum pentru că vremea *breakfast*-ului trecuse de mult şi nu trebuia pregătită nici o cină acolo unde nu va fi nimeni acasă s-o mănînce, colibele nevopsite ale negrilor, în care în mod obişnuit într-o dimineaţă de luni, în praful curţii fără iarbă, fără arbori, copii pe jumătate despuiaţi s-ar fi tăvălit şi s-ar fi bătut pentru nişte roţi sparte de cultivatoare sau pentru cauciucuri de automobil uzate sau pentru sticle goale vechi sau pentru cutii de tabac goale sau pentru tinichele de conserve, iar în curţile din dos, cazane de tuci înnegrite de fum ar fi trebuit să fiarbă la foc de lemne lîngă gardurile aplecate ale peticelor de grădină de zarzavat şi ale ţarcurilor pentru păsări, unde în amurg aveau să fie întinse la uscat salopete şi şorţuri şi prosoape şi combinezoane multicolore : dar nu azi-dimineaţa, nu acum ; roţile uriaşe de cauciuc şi sticlele şi tinichelele zăceau risipite şi părăsite în ţărînă de sîmbătă după-amiază, din clipa în care răsunase primul strigăt dinăuntru, din casă, iar în curţile din dos cazanele rămăseseră goale şi reci în cenuşa de lunea trecută, frînghiile fără rufe, şi din fuga maşinii care trecea ca un fulger pe lîngă uşile oarbe şi pustii putea întrezări cîte o licărire ştearsă de foc în vatră, dar deşi asta nu vedea, avea senzaţia că mai dis-

cerne în întuneric rostogolirea mută a albului ochilor şi mai ales erau pustii ogoarele, ogoarele pe care, în ziua asta, la ora asta, în cea de a doua zi de luni din mai, ar fi trebuit să se înalţe repetat monoton simbolul viu al pămîntului — grupuri stilizate, avînd o semnificaţie rituală, mistică aproape, identice şi monotone ca bornele care leagă capitala comitatului de marginea lui cea mai îndepărtată : vita, plugul şi omul, care, topiţi într-un întreg, prinşi în valul îngheţat al brazdei, într-o încordare formidabilă, dar în acelaşi timp statici, greoi, neclintiţi şi de neclintit, ca nişte grupuri statuare de luptători profilate pe imensitatea pămîntului, pînă cînd, deodată (erau la opt mile de oraş ; începeau să zărească înălţarea albăstrui-verzuie a colinelor), cu o uimire incredulă şi aproape tulburată, el, care, de patruzeci şi opt de ore, în afară de Paralee şi de Aleck Sander şi Lucas, nu văzuse unul măcar, spuse :

— Uite-un negru.

— Da, zise unchiul. Azi e 9 mai. În comitatul ăsta au mai rămas de semănat încă jumătate din cele o sută şi patruzeci şi două de mii de acri. Cineva tot trebuie să rămînă acasă şi să muncească.

Maşina gonea, zbura, aşa că el şi negrul din urma plugului se priviră în faţă, ochi în ochi, dincolo de cei poate vreo cincizeci de iarzi care erau între ei, pînă cînd negrul se întoarse — obrazul negru şi strălucind de sudoare şi crispat de efort, încordat, concentrat, stăpîn pe el ; şi maşina trecu, se depărtă ca un fulger, în vreme ce el se aplecă mai întîi pe fereastra deschisă a portierei, ca să privească înapoi, şi după aceea se răsuci şi se uită îndărăt prin fereastra din spate, privind cum se micşorează repede, rămînînd totuşi netulburat de limpezi — omul şi catîrul şi plugul de lemn care-i înmănunchea furios şi solitar, înfipţi, încremeniţi în pămînt, profilaţi înfricoşător pe vid.

Puteau vedea colinele acum ; aproape că ajunseseră — linia lungă a vîrfurilor primei înălţimi acoperite de pini se desena pe jumătate de orizont şi aveai sentimentul, senzaţia că îndărătul ei mai sînt şi altele, mulţimea, masa lor părînd nu atît de mult să ţîşnească brusc din platou, cît să atîrne suspendată deasupra lui, aşa cum

îi spusese unchiul că atîrnă pe podişurile Scoţiei, numai că n-aveau conturul acela clar şi nici culoarea ; asta se întîmplase acum doi ani, poate acum trei, şi unchiul spusese : „Din pricina asta cei care preferă să trăiască pe-aici, pe loturile astea mici, din care nu scoţi nici opt *bushels* [1] de porumb sau nici cincizeci de livre [2] de fuior de bumbac la acru, chiar dacă n-ar fi aşezate pe pante atît de abrupte încît nu poţi băga un catîr cu plugul în ele (dar vorba e că bumbac ei nu vor să facă în nici un caz, numai porumb, şi nici din ăsta prea mult, pentru că într-adevăr nu-ţi trebuie prea mult porumb ca să ţii un cazan de distilat *whisky*, atît cît are omul nevoie pentru el şi pentru băieţii lui ca să se ameţească), sînt oameni pe care-i cheamă Gowrie şi McCallum şi Fraser şi Ingrum, pe care înainte îi chema Ingraham, şi Workitt, pe care înainte îi chema Urquhart, numai că cei care au venit cu acest nume în America şi apoi în Mississippi nu ştiau să scrie, oameni cărora le place cearta şi se tem de Dumnezeu şi cred în iad“, şi ca şi cum i-ar fi ghicit gîndul, unchiul, ţinînd acum acul vitezometrului la cincizeci şi cinci pe ultima milă, aşternută cu pietriş (şoseaua tocmai începea să coboare către crîngul cu sălcii şi chiparoşi al gîrlei Nine Mile), începu să vorbească, pentru prima oară de cînd ieşiseră din oraş :

— Gowrie şi Fraser şi Workitt şi Ingrum. Şi pe văi, de-a lungul rîurilor, pămînturile întinse, bogate şi roditoare, unde omul poate să crească ceva care să se poată vinde deschis, la lumina zilei, oameni pe care îi cheamă Littlejohn şi Greenleaf şi Armstead şi Millingham şi Bookwright...

Şi tăcu : maşina cobora panta mărindu-şi viteza în virtutea inerţiei ; se vedea podul unde îl aşteptase Aleck Sander în întuneric şi sub care Highboy simţise nisipul mişcător.

— Trebuie să cotim imediat dincolo de pod, zise el.

— Ştiu, răspunse unchiul. Şi cei pe care îi cheamă

[1] Un *bushel* este egal cu 35,238 l.
[2] O livră este egală cu 453,592 g.

Sambo [1], aceia trăiesc şi într-o parte şi-n cealaltă, pentru că rezistă şi într-un loc şi-n celălalt.

Podul era destul de aproape acum, intrarea între parapetele albe se căsca precipitîndu-se spre ei.

— Nu toţi albii pot îndura sclavia, şi s-ar părea că nici un om nu poate suporta libertatea (ceea ce, în paranteză fie zis — premisa că omul doreşte într-adevăr pace şi libertate — este izvorul neînţelegerilor existente în momentul de faţă în relaţiile noastre cu Europa, ale cărei popoare nu numai că nu ştiu ce este pacea, dar — cu excepţia anglo-saxonilor — se tem de libertatea individuală şi o privesc cu neîncredere : noi sperăm, fără ca în realitate să existe speranţă, că bomba noastră atomică va fi suficientă ca să apere o idee tot atît de perimată ca şi arca lui Noe) ; printr-un consens general şi imediat, el îşi dă libertatea în mîinile primului demagog care-i iese în cale : şi dacă nu-i iese, o distruge el însuşi şi o şterge şi din faţa ochilor săi şi din conştiinţa şi chiar amintirea sa, cu acea frenezie unanimă cu care nişte vecini ar alerga să stingă un foc izbucnit pe izlaz. Dar cei pe care îi cheamă Sambo au supravieţuit celei dintîi şi, cine ştie ? poate că o vor suporta şi pe cea de-a doua... Şi, cine ştie ?...

Apoi o sclipire a nisipului, o străfulgerare, o scînteiere de-o clipă a apei ; parapetul alb zbură pe lîngă ei, însoţit de duduitul şi huruitul scîndurilor podului, şi erau dincolo. *Acuma o să trebuiască s-o lase mai încet,* îşi zise el, dar unchiul n-o lăsă mai încet, doar debreie, maşina păstrîndu-şi viteza în virtutea inerţiei, care o antrenă prea repede într-un viraj, alunecînd şi derapînd pe şleaul de pămînt şi dincolo de el încă vreo cincizeci de iarzi, hurducînd peste hîrtoape, cînd deodată tot ce mai rămăsese din terenul plat pieri brusc la prima pantă dulce, inerţia mai purtînd maşina în priză directă în sus pe povîrniş pînă în locul în care văzu urmele furgonetei pe care Aleck Sander o trăsese afară din drum, în tufişuri, şi unde stătuse cu mîna

[1] Nume generic prin care sînt desemnaţi în S.U.A. oamenii de culoare.

gata pe nările lui Highboy, în timp ce calul sau catîrul, ce-o fi fost, venea devale pe colină cu o povară în faţa călăreţului, o povară care nici chiar Aleck Sander, cu ochii lui de bufniţă sau de vidră sau de orice altă fiinţă care vînează noaptea, nu izbutise să deosebească ce era (şi îşi aminti din nou nu de unchiul său la masă azi-dimineaţă, ci chiar de el însuşi cum sta aseară în curte în momentul acela de după plecarea lui Aleck Sander şi înainte de a o fi recunoscut pe domnişoara Habersham, cînd crezuse efectiv că se va duce singur să facă ce trebuia făcut, şi îşi spuse din nou la fel cum îşi spusese şi la masă : *Nu vreau să mă gîndesc la asta)* aproape că ajunseră, de fapt chiar ajunseseră : nu mai rămăsese nici o milă de drum.

Dar puţinul ăsta maşina l-a făcut tîrîndu-se, gemînd în viteza a doua, pe povîrnişul imobil al crestei principale şi în emanaţiile răşinoase, puternice, constante ale pinilor, printre care tufişurile de lemn-cîinesc semănau într-adevăr acum cu nişte călugăriţe pe lungile coridoare înverzite care urcau pînă pe creastă, pe platou, şi acum avea sentimentul că îmbrăţişează cu privirea întreaga sa ţară de baştină, patria lui... pămîntul care hrănise oasele sale şi-ale părinţilor şi străbunilor săi de şase generaţii, şi-i mai dădea şi-acuma chip şi-nfăţişare, nu numai de om, ci de un anume om, nu doar cu pasiuni şi cu aspiraţii şi cu credinţe de om, ci cu anume pasiuni şi speranţa şi convingeri şi feluri de a gîndi şi a se comporta caracteristice unei categorii şi chiar unei rase : şi chiar mai mult : un exemplar caracteristic şi unic chiar în cadrul unei categorii şi al unei rase deosebite şi unice (după părerea celor mai mulţi şi cu siguranţă a tuturor celor care se grămădiseră azi-dimineaţă în oraş să stea în stradă peste drum de închisoare şi să se îmbulzească în jurul maşinii şerifului, al dracului de unice), deoarece însumase în el ceva, ce va fi fost acel ceva nu ştia, care-l obligase să stea locului şi să asculte pe un blestemat de negru înfumurat şi impertinent care, chiar dacă nu era un ucigaş, nu-i lipsise mult să capete dacă nu ceea ce merita, cel puţin exact ceea ce toată viaţa lui de peste şaizeci de ani îşi căutase cu lumînarea... patria lui, care se desfăşura la picioarele sale ca o hartă verzuie,

într-o explozie mută, lentă : către răsărit, coamă după coamă se rostogolea înspre Alabama, iar către apus şi către miazăzi ogoarele pestriţe şi pădurile se revărsau către orizontul albastru şi vaporos dincolo de care se întindea, în fine, ca un nor, zidul lung al digului şi Marele Fluviu [1], nu numai curgînd pur şi simplu de la nord, ci ca dinăuntrul nordului, marginal şi bizar — cordonul ombilical al Americii, care lega această glie, patria lui, cu strămoşul pe care cu trei generaţii în urmă nu izbutise să-l respingă nici prin vărsare de sînge ; iar întorcînd capul, vedea pata străvezie de fum, oraşul aflat la zece mile depărtare, şi privind drept înainte, putea să vadă întinderea vastă de pămînt aluvionar, roditor, împărţită în gospodării mari, în plantaţii (dintre care una era a lui Edmonds, şi pe ea se născuse şi Edmonds cel de azi, şi Lucas, trăgîndu-se amîndoi din acelaşi bunic), de-a lungul micii gîrle (deşi bunicul îşi aducea aminte că navigaseră pe ea vase cu abur), şi apoi linia groasă a luncii fluviului : şi dincolo de asta, întinzîndu-se departe înspre răsărit şi miazănoapte şi apus, nu numai către locul unde ultimele promontorii se chirceau privind spre nemărginirea celor două oceane şi spre lunga banchiză a Canadei, pînă la capătul pămîntului însuşi, Nordul : nu nordul, ci Nordul, ţărm marginal, bizar, înstrăinat, nu... un punct geografic, ci o idee încărcată de emoţii, o stare de lucruri faţă de care învăţase o dată cu laptele supt de la maică-sa că trebuie să fie veşnic şi necontenit de veghe, fără a se teme de loc şi de acum înainte fără ură, ci doar — puţin obosit uneori, şi uneori chiar ironic-sfidător : adusese cu sine din pruncie o imagine a copilăriei, şi în pragul bărbăţiei nu găsise motiv şi nici mijloc să o modifice şi despre care nu avea nici un motiv să creadă că se va schimba vreodată la bătrîneţe : un zid semicircular, nu prea înalt (oricine-ar fi vrut cu-adevărat s-ar fi putut căţăra pe el ; şi credea că orice băiat putea s-o facă), de pe coama căruia, împreună cu vasta întindere a ţării lor mănoase, plină de comori, neatinsă

[1] Este vorba de fluviul Mississippi.

de pustiiri, cu oraşe sclipitoare, imaculate şi tîrguri ferite de pîrjol şi ferme la adăpost de ruină, de atîta vreme opulente şi cu viitorul asigurat, încît ai fi crezut că nu mai rămăsese loc pentru curiozitate, priveau la el şi la rîndurile nenumărate de chipuri care se asemănau cu chipul său şi vorbeau aceeaşi limbă pe care o vorbea şi el şi uneori răspundeau la acelaşi nume pe care-l purta şi el, şi, totuşi, între ei, de o parte, şi el şi ai lui, de cealaltă parte, nu mai era nici o înrudire veritabilă şi în curînd nu va mai fi nici măcar vreun contact, deoarece înseşi cuvintele de care se foloseau în comun nu vor mai avea acelaşi înţeles şi curînd după aceea se va fi isprăvit chiar şi cu asta, pentru că vor fi prea dezbinaţi, prea departe unii de alţii măcar ca să se mai poată auzi unul pe altul ; numai masa de chipuri fără număr privind la el şi la ai săi cu o stupefacţie ofensată, dezamăgită şi, cel mai ciudat lucru din toate, cu o credulitate naivă ; o capacitate pasivă şi o aviditate aproape disperată de a crede orice despre Sud, nu numai lucruri defavorabile, ci orice poveşti destul de bizare şi destul de stranii ; şi în momentul acesta unchiul începu din nou să vorbească, gînd la gînd cu el, şi din nou, fără mirare, îşi văzu gîndul nu întrerupt, ci doar trecut dintr-o şa într-alta :

— Asta-i din cauză că în Statele Unite numai noi (nu vorbesc de Sambo acum : am să ajung la el într-un minut) sîntem un popor omogen. Vreau să spun, singurul de proporţii mai mari. Locuitorul din Noua Anglie este şi el, firește, mai înăuntrul ţării, mai depărtat de lepădăturile europene de pe coastă, pe care ţara asta le-a pus la carantină, le-a izolat pentru totdeauna, în oraşe efemere, fără rădăcini, cu fabrici şi turnătorii şi salarii plătite de stat, mai ermetică şi mai riguroasă decît ar fi putut s-o impună orice poliţie — de-alde ăştia din Noua Anglie nu se mai găsesc destui, tot aşa cum nu se găsesc destui elveţieni, care nu sînt atît un popor, cît o întreprindere, curăţică, mică, foarte solvabilă. Aşa că noi nu ne opunem, în realitate, la ceea ce străinătatea numeşte (şi numim şi noi) progres şi cultură. Noi nu apărăm, în realitate, ideile noastre politice sau credinţele sau chiar modul nostru de viaţă, ci pur

şi simplu omogenitatea noastră, o apărăm împotriva guvernului federal, căruia restul ţării ăsteia a trebuit, din pură disperare, să-i predea de bunăvoie din ce în ce mai mult din libertatea sa personală şi individuală ca să facă posibilă existenţa în continuare a Statelor Unite. Şi fireşte că vom continua s-o apărăm. Noi (vorbesc despre noi toţi : Sectorul 4 nu va fi în stare să închidă ochii pînă nu-l va fi şters dintre cei vii pe Lucas Beauchamps — sau pe-un altul — spre a compensa moartea lui Vinson Gowrie, cu cerneală de-aceeaşi culoare, şi nici Sectorul 1, nici 2 nici 3, nici 5, care sînt din principiu şi la rece hotărîte să se asigure că Sectorul 4 procedează la această ştergere aşa cum trebuie), noi nu ştim, zic, de ce e preţioasă. Nu simţim nevoia să ştim. Doar puţini dintre noi ştiu că numai omogenitatea dă unui popor tot ce are pentru popor valoare durabilă şi permanentă — literatura, arta, ştiinţa, acel minimum de administraţie şi de poliţie care sînt înţelesul libertăţii, şi poate cel mai preţios dintre toate, un caracter naţional, care în timp de criză preţuieşte mai mult decît orice, acea criză căreia vom avea a-i face faţă într-o bună zi, cînd vom întîlni un duşman cu tot atîţia oameni cîţi avem şi noi şi cu tot atîta material cît avem şi noi şi — cine ştie ? — care să fie în stare chiar să se laude şi să se fălească aşa cum ne lăudăm şi ne fălim noi.

De asta trebuie să rezistăm Nordului : nu numai ca să ne salvăm pe noi înşine, nu numai ca să ne salvăm pe noi doi, cît ca să rămînem o singură naţiune, pentru că acesta va fi rezultatul secundar, ineluctabil a ceea ce vom salva noi : adică însuşi lucrul pentru care acum trei generaţii am pierdut un război sîngeros chiar la noi acasă, în curtea din dos, ca să ni-l păstrăm neatins : postulatul că Sambo este o făptură omenească trăind într-o ţară liberă şi că deci trebuie să fie liber. Lucrul pentru care luptăm în realitate ăsta-i : privilegiul de a-l elibera noi înşine : ceea ce va trebui să facem, pentru bunul motiv că nimeni altul n-o poate face, deoarece se împlineşte aproape un veac de cînd Nordul a încercat s-o facă şi sînt aproape şaptezeci şi cinci de ani de cînd a recunoscut că n-a reuşit. Aşa că noi va trebui s-o

facem. În curînd lucrul acesta nu va mai fi nici măcar o amenințare. Nici n-ar trebui să fie. N-ar fi trebuit să fie niciodată. Și, totuși, a fost sîmbăta trecută, și probabil că va mai fi din nou, poate încă o dată, poate încă de două ori. Dar apoi nu va mai fi, se va fi terminat; rușinea va rămîne, firește, dar dac-o iei așa, toată istoria nemuririi omului stă în suferința pe care a îndurat-o, în crîncena sa ascensiune către aștri, în treptele ispășirilor sale. O să vină ziua în care Lucas Beauchamp va putea împușca un alb pe la spate cu aceeași imunitate față de funia lui Lynch [1] și față de benzină ca și un alb; cu timpul va vota oricînd și oriunde poate vota un alb și își va putea trimite copiii la aceeași școală la care și-i trimite și albul și va putea călători oriunde călătorește albul tot așa cum călătorește albul. Dar asta n-o să se întîmple de mîine-ntr-o săptămînă. Totuși, unii oameni din Nord cred că asta se poate impune chiar pînă de azi într-o săptămînă, prin simpla ratificare prin vot a unui paragraf tipărit: oameni care au uitat că e mai bine de un sfert de veac de cînd libertatea lui Lucas Beauchamp a devenit un articol din constituția noastră [2] și de cînd stăpînul lui Lucas Beauchamp n-a fost numai îngenuncheat, dar timp de zece ani a fost călcat în picioare și împins, cu obrazu-n țărînă, ca s-o muște, și, totuși, numai la trei scurte generații după asta iată că se află din nou în fața necesității de-a face legi pentru eliberarea lui Lucas Beauchamp.

În ce-l privește pe Lucas Beauchamp, pe Sambo, e și el un om omogen, afară doar de acea parte din el care încearcă să adopte nu ceea ce rasa albă are mai bun, ci ceea ce are mediocru — muzica vulgară, obscenă, banii ieftini, strălucitori, fără consistență, supraapreciați, edificiul sclipitor al reclamei, cu temelia-n vînt, ca un castel de cărți de joc peste-o prăpastie, și toată aiureala gălă-

[1] Numele unui plantator american, posesor de sclavi, din secolul al XVIII-lea, căruia i se atribuie născocirea sălbaticelor procedee de suprimare a negrilor desemnate sub numele de linșaj.

[2] Este vorba de un amendament adus constituției statului Mississippi în 1916.

gioasă a activităţii politice, care pe vremuri fusese industria noastră naţională minoră şi acum a ajuns distracţia noastră naţională, toată zarva factice provocată de oameni care promovează cu bună-ştiinţă pasiunea noastră naţională pentru mediocritate şi apoi se îmbogăţesc pe spinarea ei : ei, care vor accepta chiar şi ce e mai bun, cu condiţia să fie denigrat şi spurcat înainte de a ne fi băgat pe gît : ei, singurii oameni de pe lume care se laudă în public că sînt de-a doua mînă, adică spirite de rînd. Nu la acest Sambo mă refer. Mă refer la ceilalţi, care au o mai bună omogenitate decît avem noi şi au şi dovedit-o, găsindu-şi singuri rădăcini într-o ţară în care a trebuit realmente să-l întreacă pe alb ca să-i poată închide gura : pentru că el a avut răbdare chiar cînd nu a avut nădejde, a văzut în perspectivă chiar cînd la capătul capătului nu era nimic de văzut, n-a avut numai voinţa, ci şi dorinţa de a îndura, pentru că-i erau dragi cele cîteva lucruri vechi şi simple pe care nimeni n-avea intenţia să i le ia : nu un automobil, sau haine ţipătoare, sau poza la ziar, ci puţină muzică (a lui proprie), un cămin, un copil, orice copil, nu numai copilul lui, un dumnezeu, un rai de care un om să se poată bucura un pic oricînd, fără a fi nevoit s-aştepte moartea, puţin pămînt, să-i poată pica sudoarea pe propriile lui plante şi răsaduri. Noi — el şi noi — ar trebui să ne unim : să-i dăm restul de prerogative economice şi politice şi culturale care sînt dreptul lui, ca să-i răsplătim capacitatea de a aştepta şi de a îndura şi de a supravieţui. Atunci noi vom fi cei mai tari ; împreună, vom stăpîni Statele Unite ; vom prezenta un front nu numai invulnerabil, dar care nici măcar ameninţat nu va putea fi de o masă de oameni care nu au nimic în comun afară doar de frenetica lor lăcomie după bani şi o frică profundă de un eşec cu caracter naţional, pe care o ascund unul de altul îndărătul unui devotament factice şi zgomotos faţă de un drapel.

Acuma ajunseseră, şi nu prea multă vreme după şerif. Pentru că, deşi maşina era trasă din drum în crîngul din faţa capelei şeriful mai stătea încă lîngă ea, şi unul dintre negri tocmai dădea tîrnăcopul din maşină celuilalt arestat, care ţinea amîndouă lopeţile. Unchiul trase

alături şi opri, şi acum, la lumina zilei, el vedea capela pentru prima oară, el, care trăise la mai puţin de zece mile de ea toată viaţa lui şi trebuie să fi trecut pe lîngă ea, să o fi văzut cel puţin de patru-cinci ori. Cu toate astea, nu-şi putea aminti nici măcar să se fi uitat la ea vreodată pînă acum — o cutie de scînduri fără clopotniţă, nu mai mare decît unele colibe cu o singură odaie în care locuiesc oamenii de la deal, şi ea tot nevopsită, şi, cu toate acestea (ciudat), nu sărăcăcioasă şi nici măcar neîngrijită sau părăginită, pentru că putea să vadă unde şindrila şi pereţii vechi fuseseră cîrpiţi şi acoperiţi cu o grabă barbară şi aproape insolentă cu bucăţi de cherestea nouă negeluită şi cu bucăţele şi rămăşiţe de ţiglă din gresie artificială ; nu pe brînci, nu ghemuită, nici măcar înclinată, ci stînd drept printre trunchiurile pinilor înalţi, puternici, neclintiţi, stufoşi, solitari, dar nu izolaţi, ci neînduplecaţi şi independenţi, necerînd nimănui nimic, nefăcînd nici un compromis cu nimeni, şi îşi aminti de clopotniţe înalte, zvelte, care spuneau : „Pace“ şi de turnurile mai scunde, care spuneau : „Căieşte-te“, şi îşi aminti şi de o clopotniţă care spunea chiar : „Fereşte-te“, dar asta de-aici spunea pur şi simplu : „Arzi“ ; şi apoi el şi unchiul coborîră ; şeriful şi cei doi negri care duceau uneltele erau dincolo de gard, şi el şi unchiul îi urmară prin poarta ce sta să se prăbuşească, intrînd în împrejmuirea scundă de sîrmă, năpădită de caprifoi albi şi de trandafiri agăţători mici, roz şi albi, fără parfum, şi acum el, care nu numai că violase un mormînt acolo, dar spulberase o crimă, dezvăluind alta, văzu pentru întîia oară şi cimitirul — un pătrat de pămînt împrejmuit, mare nici cît un teren de grădinărie din cele întîlnite ce va fi probabil înăbuşit în septembrie şi de nepătruns şi aproape nu vei mai vedea nimic din el de acoperit ce va fi de pelin şi de ambrozie şi de brusture, şi din care se ridicau fără simetrie, fără ordine, ca nişte semne de carte vîrîte la întîmplare într-un registru mare sau ca nişte scobitori într-o pîine, şi totdeauna puţin aplecate, ca şi cum şi-ar fi luat postura îngheţată de la pinii flexibili veşnic neodihniţi, niciodată tocmai verticali, lespezi funerare subţiri ca o şindrilă de granit ieftin, cenuşiu, de aceeaşi

culoare vremuită ca şi biserica nevopsită, de parcă ar fi fost cioplite cu securea din coapsa ei (şi gravate, fără epitafuri, cu simple nume şi date, ca şi cum cei rămaşi de pe urma lor nu şi-ar mai fi adus aminte despre ei altceva decît că au trăit şi că au murit), şi nu fusese nici putreziciunea, nici timpul care siliseră să pună la loc în zidurile stricate cîrpelile grosolane de scîndură nouă nedată la rindea, nevopsită, ci simpla cerinţă a morţii şi destinul cărnii.

Se strecurară printre lespezi către locul unde ajunseseră şeriful şi cei doi negri, pe movila nouă, proaspătă, pe care, deşi el o violase, de-abia acuma o vedea pentru prima dată. Încă nu începuseră să sape. În schimb, şeriful tocmai se întorsese, privind înapoi la el, pînă cînd şi el şi unchiul ajunseră şi se opriră şi ei.

— Şi-acum ? făcu unchiul.

Dar şeriful, cu glasul lui blînd, gros, vorbea către el :

— După socoteala mea, tu şi cu domnişoara Eunice şi cu secretarul tău aţi fost foarte grijulii azi-noapte, să nu vă prindă careva la treaba asta, nu ?

Unchiul răspunse :

— Asta nu-i o treabă la care să vrei să ai spectatori, este ?

Dar şeriful tot la el se mai uita :

— Atunci de ce n-au pus florile la loc ?

Atunci le văzu şi el — coroana artificială, aranjament plicticos, complicat, de sîrmă şi de sfoară şi de frunze lăcuite şi boboci îmbălsămaţi, pe care cineva o adusese sau o trimisese de la florarul din oraş, şi cele trei buchete de flori de grădină şi de cîmp veştejite, legate cu o sfoară de bumbac, florile despre care Aleck Sander spusese noaptea trecută că arătau ca şi cum ar fi fost zvîrlite sau trîntite pe mormînt, şi îşi amintea că Aleck Sander şi cu dînsul le dăduseră deoparte şi ştia bine că le puseseră la loc după ce umpluseră groapa ; îşi aminti că domnişoara Habersham le spusese de două ori să le pună la loc chiar după ce el protestase că asta era inutil sau, cel puţin, reprezenta o pierdere de vreme : parcă-şi amintea chiar de domnişoara Habersham ajutînd să le pună la loc : sau poate că nu-şi mai amintea să le fi pus la loc, ci doar credea că fuseseră puse, pentru că

era evident că nu fuseseră puse, căci acum zăceau călcate în picioare şi făcute ferfeniţă alături, şi probabil că fie el, fie Aleck Sander călcaseră peste coroană, deşi acum nu mai avea în realitate nici o importanţă, ceea ce tocmai spunea şi unchiul :

— N-are importanţă acum. Hai să-ncepem. Chiar după ce-om termina aici şi-o să fim în drum spre oraş, tot de-abia la început o să fim.

— În regulă, băieţi ! zise şeriful către negri. Pe ea ! Să scăpăm de-aici...

Şi fără nici un zgomot, fără nimic care să-l avertizeze, el doar că şi-a ridicat privirea şi şi-a aruncat-o în jur, cum făcuse şi unchiul şi şeriful, şi văzu venind, nu de pe drum, din vale, ci din dosul bisericii, ca şi cum ar fi venit chiar printre pinii înalţi, agitaţi de vînt, un om cu o pălărie mare de culoare deschisă şi cu o cămaşă albastră, curată, decolorată, a cărei mînecă stîngă goală era împăturită frumos în sus şi cu manşeta prinsă pe umăr cu un ac de siguranţă, călare pe o iapă mică şargă frumos ţesălată, la care se vedea prea mult din albul ochilor, urmat de doi bărbaţi mai tineri, încălecaţi amîndoi pe un catîr mare, negru, cu o rosătură de funie la gît, urmaţi la rîndul lor (ţinîndu-se cu grijă la oarecare depărtare de copitele catîrului) de doi cîini de vînătoare sfrijiţi, venind în trap grăbit prin crîng către poartă, unde omul şi opri iapa şi, cu unica sa mînă, se săltă şi sări uşor şi repede jos, lăsînd frîul să cadă pe gîtul iepei, şi, cu-acea rapiditate suplă, nervoasă, semănînd ca a unui resort, veni pe poartă pînă lîngă ei, un bărbat bătrîn, uscat, scurt, cu ochii tot aşa de spălăciţi ca şi ai şerifului şi cu o faţă roşie, bătută de vremi, în care era înfipt un nas încovoiat ca un cioc de vultur, întrebînd încă înainte de a se opri, cu un glas subţire, puternic, nedogit :

— Ce învîrteşti p-aici, şerifule ?

— Am de gînd să deschid mormîntul ăsta, domle Gowrie, răspunse şeriful.

— Ba nu, zise celălalt, de-a dreptul, fără nici un fel de schimbare în glas ; nici certăreţ, nici nimic : o simplă declaraţie. Pe ăsta nu.

— Ba da, domle Gowrie, făcu din nou şeriful. Am să-l deschid.

Fără grabă, nici dibuială, de fapt aproape cu hotărîre, bătrînul îşi descheie cu singura sa mînă doi nasturi din faţă de la cămaşă şi bägă mîna înăuntru, săltîndu-şi puţin şoldul într-o parte, şi scoase dinăuntrul cămăşii un pistol mare, nichelat, şi, tot fără grabă, dar şi fără să se oprească de loc, vîrî pistolul la subsuoara stîngă, cu mînerul înainte, strîngîndu-l de corp cu ciotul braţului, în timp ce cu unica sa mînă îşi încheia nasturii la loc, apoi luă din nou pistolul în mînă, fără să-l îndrepte spre ceva, doar ţinîndu-l.

Dar cu mult înainte de asta, el îl văzu pe şerif deplasîndu-se : deplasîndu-se cu o iuţeală într-adevăr de necrezut, nu către bătrîn, ci pe după capătul mormîntului, deplasîndu-se încă înainte ca cei doi negri să fi apucat s-o ia la fugă, aşa că atunci cînd ei se răsuciră pe călcîie, păru că se reped cu toată viteza de-a dreptul în şerif ca într-o stîncă, lăsînd chiar impresia că sar înapoi puţin, pînă să-i apuce şeriful cîte unul de-o mînă, ca şi cum ar fi fost nişte copii, şi apoi, în clipa următoare, părea că-i ţine într-o mînă pe amîndoi ca pe două păpuşi de cîrpă, răsucindu-se în aşa fel încît să fie între ei doi şi bătrînelul mărunt şi suplu cu pistolul, spunînd cu vocea lui blîndă, aproape letargică :

— Staţi locului. Nu vă daţi seama că cel mai rău lucru pe care l-ar putea păţi azi prin părţile astea un negru ar fi s-o şteargă în pantaloni de puşcăriaş ?

— E drept, băieţi, făcu bătrînelul cu vocea lui subţire, lipsită de modulaţii. N-am nimic cu voi. Io cu şerifu ăs' de faţă stau de vorbă. Nu. Mormîntu lu fi-miu, nu.

— Trimite-i înapoi la maşină, şopti unchiul repede.

Dar şeriful nu răspunse, continuînd să privească la bătrîn.

— Feciorul dumitale, domle Gowrie, nu-i în mormîntul ăsta, zise şeriful.

Şi observînd atent, el se gîndea la toate cele pe care bătrînul ar fi putut să le exprime — mirare, îndoială, indignare poate, chiar să gîndească cu glas tare : *Cum se face că ştii că fi-miu nu-i acolo ?*, cugetare care-ar fi putut parafraza cele spuse de şerif unchiului cînd îi vorbise acum şase ore : *Nu te-ai apuca să-mi spui ceva*

dacă n-ar fi sigur că-i aşa, observîndu-l, chiar urmărindu-l pe bătrîn cînd reteză scurt toate astea, şi se gîndi deodată uluit : *Oh, dar e îndurerat,* gîndindu-se că pînă acuma în doi ani văzuse îndurerare de două ori, şi asta acolo unde nu se aşteptase sau cel puţin nu prevăzuse, acolo unde, într-un anumit sens, n-avea ce căuta o inimă care să se poată sfîşia : o dată la un negru bătrîn care se întîmplase să-i supravieţuiască nevestei, şi acum la un nelegiuit de bătrîn brutal, păgîn şi spurcat la gură, căruia i se întîmplase să-şi piardă pe unul din cei şase derbedei de feciori puturoşi, tîrîie-brîu, brutali, mai mult sau mai puţin certaţi cu legea, adică mai curînd mai mult decît mai puţin : dintre care doar unul s-a-ntîmplat să fie o dată de folos comunităţii şi speciei sale şi asta numai printr-un ultim şi disperat mijloc de a o scuti de prezenţa sa, părăsind-o ucis ; auzi glasul subţire, clar, din nou direct şi puternic şi fără pauze, fără modulaţii, aproape avînd un caracter de conversaţie :

— Păi, şerifule, socot că n-ai să te-apuci să-mi spui numele tipului care-a dovedit că fii-mieu nu-i aici la locul lui. Gîndesc că n-ai să-mi pomeneşti aşa ceva...

Ochi mici, duri, spălăciţi, aţintiţi la ochi mici, duri, spălăciţi, şi-acum glasul şerifului, tot blînd încă, de nepătruns :

— Nu, domle Gowrie. Mormîntul nu-i gol.

Şi după aceea, mai tîrziu, el şi-a dat seama că de neînţeles nu era cum de apucase Lucas s-ajungă viu la oraş, pentru că asta era evident : întîmplarea făcuse ca în momentul acela să nu fie de faţă nici un alt Gowrie decît mortul ; de neînţeles era cum s-a făcut ca bătrînul şi doi dintre feciorii lui să apară călare din pădurea din dosul capelei aproape imediat după ce el şi şeriful şi unchiul ajunseseră la mormînt : şi cu siguranţă de ce aproape patruzeci şi opt de ore mai tîrziu Lucas mai era încă în viaţă.

— În mormînt e Jake Montgomery, făcu şeriful.

Bătrînul se întoarse brusc, nu grăbit sau măcar repede, ci doar cu uşurinţă, ca şi cum trupul său pirpiriu, descărnat, nu prezenta nici rezistenţă aerului, nici povară muşchilor motori, şi strigă înspre gard, unde cei

doi tineri tot mai stăteau călare pe catîr, identici, parc-ar fi fost două manechine dintr-un magazin de haine gata şi tot aşa de imobili, fără să înceapă măcar să descalece, pînă cînd bătrînul le strigă :

— Încoa', băieţi !

— N-are a face, făcu şeriful. Îi dăm drumul. Se întoarse către cei doi negri : Hai, luaţi-vă lopeţile...

— Ţi-am mai spus, şopti din nou, repede, unchiul. Trimite-i înapoi la maşină.

— Ai dreptate, domnule avocat... avocatul Stevens, nu ? zise bătrînul. Ia-i de aici. E treaba noastră. O s-o facem noi.

— Acum e treaba mea, domle Gowrie, îl corectă şeriful.

Bătrînul îşi ridică pistolul, hotărît şi fără grabă, îndoind cotul pînă ajunse la orizontală, cu degetul mare îndoit pe cocoş, îndoindu-l astfel încît, cînd ajunse la ochi, era armat sau aproape armat, ţintind şi nu prea undeva în dreptul bridelor pentru centură ale pantalonilor şerifului.

— Ia-i de-aici, şerifule, zise bătrînul.

— Bine, făcu şeriful fără să se mişte. Măi băieţi, duceţi-vă înapoi la maşină.

— Mai departe, zise bătrînul. Trimite-i înapoi în oraş.

— Sînt deţinuţi, domle Gowrie, zise şeriful. Nu se poate. Duceţi-vă şi urcaţi-vă în maşină, le spuse fără să se clintească.

Porniră atunci, ducîndu-se, nu înapoi către poartă, ci luînd-o de-a dreptul peste împrejmuire, mergînd destul de repede, ridicîndu-şi foarte sus picioarele şi genunchii cu pantalonii vărgaţi, murdari, mergînd foarte repede în momentul în care ajunseră la gardul din partea cealaltă şi pe jumătate îl încălecară, pe jumătate îl săriră şi de-abia atunci schimbară direcţia înapoi spre cele două maşini, aşa că pînă să ajungă la maşina şerifului să nu fie nici o clipă mai aproape de cei doi albi de pe catîr decît fuseseră în momentul în care plecaseră de lîngă mormînt ; şi el se uită la ei aşa cum stăteau pe catîr ca două cîrlige de rufe pe o frînghie, mutre iden-

tice, chiar pîrlite de soare la fel, morocănoşi, iuţi la mînie şi calmi, pînă cînd bătrînul strigă din nou :

— Haideţi, băieţi !

Atunci descălecară în acelaşi timp, ca un singur om, ca o echipă de echilibrişti bine antrenată, şi încălecară amîndoi cu stîngul gardul, de parcă n-ar fi existat poartă : erau gemenii Gowrie, identici pînă şi la îmbrăcăminte şi la ghete chiar, numai că unul purta o cămaşă kaki şi celălalt o flanelă fără mîneci ; cam de vreo 30 de ani, cu un cap mai înalţi decît tatăl lor, şi cu-aceiaşi ochi spălăciţi ca ai lui şi cu-acelaşi nas, cu deosebirea că nu era ca un cioc de vultur, ci mai curînd ca unul de şoim, apropiindu-se fără să scoată o vorbă, fără ca de pe chipurile lor sumbre, serioase, lipsite de umor s-arunce măcar o privire vreunuia dintre cei de faţă, pînă cînd bătrînul arătă cu pistolul (acum nu mai era cu degetul pe cocoş) la cele două lopeţi, şi cu glasul său subţire, care acum suna aproape voios, le spuse :

— Umflaţi-le băieţi ! 'S ale comitatului ; dacă rupem vruna, ajungem în faţa Marelui juriu.

Gemenii, faţă în faţă acum, fiecare la cîte un capăt al mormîntului, şi lucrînd din nou la acel unison perfect ca de balet aproape, erau mai mari decît Vinson, mortul ; fiind ei al patrulea şi al cincilea dintre cei şase feciori : Forrest, cel mai mare dintre feciori, nu numai că se smulsese, se eliberase de aprigul său tiran de tată, ci chiar se şi însurase, şi se făceau douăzeci de ani acum de cînd era administrator la o plantaţie de bumbac în Deltă [1], mai sus de Vicksburg ; al doilea, Crawford, care fusese încorporat în ziua de 2 noiembrie 1918, şi în noaptea de 10 (cu un ghinion la brodit de care, cum spunea unchiul, n-ar merita să aibă nimeni parte, punct de vedere la care se pare că se raliaseră, de fapt, şi organele federale care l-au prins, pentru că nu i-au dat decît un an închisoare la Leavenworth [2]) a dezertat şi a trăit aproape optsprezece luni prin nişte grote şi galerii aflate sus printre dealuri, la cincisprezece mile de

[1] Delta Mississippiului.

[2] La Leavenworth, în statul Kansas, se află una dintre cele două mari închisori federale ale S.U.A.

tribunalul federal din Jefferson, pînă ce, în cele din urmă, a fost prins după ceva care semănase foarte mult cu o bătălie în toată regula (deşi, din fericire pentru el, nimeni n-a fost rănit serios), după o bătălie în timpul căreia a rezistat în peştera lui treizeci şi ceva de ore, înarmat (fiind consecvent, cum spunea unchiul, şi în treaba asta : ca dezertor din armata Statelor Unite, şi-a apărat libertatea împotriva guvernului Statelor Unite cu o armă capturată de la inamicul împotriva căruia refuzase să lupte) cu un pistol automat pe care unul din băieţii McCallum îl luase de la un ofiţer neamţ prins şi, la scurtă vreme după ce se întorsese acasă, îl vînduse pe o pereche de cîini de vînătoare de-ai lui Gowrie ; şi după ce a executat un an de închisoare şi s-a întors acasă şi primul lucru care s-a auzit despre el în oraş a fost că se stabilise la Memphis, unde se zicea că face contrabandă de băuturi alcoolice de la New Orleans, şi că era comandantul unui grup de spărgători de grevă în slujba patronilor unei societăţi, apoi s-a întors pe neaşteptate acasă la tatăl său, unde nu prea fusese văzut pînă acum cîţiva ani, cînd s-a auzit despre el în oraş că mai mult sau mai puţin se statornicise, făcînd puţină negustorie cu cherestea şi cu vite şi că chiar lucra puţin pămîntul ; şi cel de al treilea fecior, Bryan, era forţa reală, puterea, elementul de coeziune, sau oricum vreţi să-i spuneţi, la ferma familiei, sau în umbra ei, care-i ţinea pe toţi ; apoi gemenii, Vardaman şi Bilbo, care-şi pierdeau nopţile şezînd în faţa unui jar de buşteni şi de trunchiuri de copac, în vreme ce cîinii fugeau după vulpi, iar ziua dormeau în faţă, pe prispă, lungiţi pe scîndurile goale pînă se lăsa întunericul şi venea din nou vremea să le dea drumul cîinilor ; iar cel din urmă, Vinson, se arătase chiar de copil priceput la negustorie şi la treburi băneşti, aşa că acum, cu toate că murise la numai 28 de ani, se spunea că avea nu numai cîteva bucăţi de pămînt prin regiune, pe care le arenda, dar că era primul Gowrie în stare să semneze un cec pe care să-l onoreze o bancă ; gemenii, vîrîţi întîi pînă la genunchi, apoi pînă la mijloc, lucrau cu o iuţeală aprigă, îndîrjită, ca nişte roboţi, şi perfect la unison, astfel că şi cele două lopeţi păreau

să răsune în aceeaşi clipă pe coşciugul de scînduri, şi chiar şi atunci ai fi zis că nu comunicau între ei prin nici un mijloc fizic, ca păsările sau ca animalele : nici un sunet, nici un gest : în continuarea cursei braţului care aruncase ţărîna, unul dintre ei dădu drumul lopeţii şi apoi sări el însuşi, fără efort, afară din groapă, şi rămase între ceilalţi, în vreme ce fratele său curăţa ţărîna ce mai rămăsese pe capacul coşciugului, apoi îşi aruncă lopata afară fără să se uite măcar şi — cum făcuse şi el noaptea trecută — dădu la o parte cu piciorul cît pămînt mai rămăsese pe marginea capacului şi, stînd într-un picior, apucă capacul şi-l dădu în sus peste cap deoparte, pînă ce ei toţi care stăteau pe marginea gropii putură să privească pe lîngă el în coşciug.

Era gol. Nu era absolut nimic în el, pînă ce un fir subţire de ţărînă începu să curgă înăuntru cu un sunet ca o şoaptă.

Capitolul 8

ŞI EL N-O SĂ UITE ASTA : CUM TOŢI CINCI STĂTEAU la marginea gropii deasupra coşgiului gol, apoi, tot cu o mişcare flexibilă, suplă, ca a fratelui său geamăn, cel de-al doilea Gowrie sări din groapă şi se opri, şi, cu un aer de nelinişte profundă, chiar uşor indignată, începu să-şi perie şi să-şi scuture firicelele de argilă de pe poala pantalonilor, şi cînd al doilea dintre gemeni se aplecă, primul se duse direct la el cu un fel de grijă familială oarbă, calmă, neabătută, parc-ar fi fost o piesă a unei maşini, parc-ar fi fost căruciorul unui strung urmîndu-şi cursul inevitabil, şi se aplecă şi el şi începu să perie şi să scuture ţărîna de pe spatele pantalonilor fratelui ; şi acum aproape o lopată întreagă de ţărînă alunecă jos peste capacul aplecat într-o parte şi răsună în coşciugul gol, aproape destul de tare sau cu destulă masă şi greutate ca să producă un mic ecou surd.

— Acuma-s doi, făcu unchiul.

— Da, zise şeriful. Da' unde-s ?

— Dracu să-i ia de doi ! zise bătrînul Gowrie. Unde mi-i băiatul, şerifule ?

— Îl găsim noi, acuşi, domle Gowrie, îl linişti şeriful. Ai fost isteţ, dumneata, c-ai adus cîinii. Bagă-ţi pistolul înapoi şi pune-i pe băieţi să prindă cîinii şi să-i ţină pînă ce ne-om descurca noi pe-aici.

— Nu te sinchisi dumneata de pistol şi nici de cîini. Or să dea ei de urmă şi-or să prindă tot ce-a umblat şi-a fugit de pe-aici. Da' fi-miu şi Jake Montgomery ăla — dacă Jake Montgomery o fi fost ăl pe care l-au găsit zăcînd în coşciugul lui fi-miu — n-or fi plecat de-aici pe picioarele lor, fără să lase urme.

— Acuma taci, domle Gowrie.

Bătrînul aruncă şerifului o privire furibundă. Nu tremura, nu arăta îndîrjit, încurcat, uluit, nimic. Şi pri-

vindu-l, el se gîndi la una din flăcările acelea de-un albastru rece, palid, în formă de lacrimă, parcă lipsite de căldură, care încep să se legene deasupra becurilor de gaz chiar cînd te apropii în vîrful degetelor.

— Bine. Tac. Da' acu pun-te dumneata pe treabă. Dumneata pari să fii ăl de ştie toate pe chestia asta, de vreme ce mi-ai trimis vorbă azi-dimineaţă la şase, la *breakfast*, să viu să te găsesc aici. Acu pun-te pe treabă.

— Asta o să şi facem, zise şeriful. O să vedem chiar acum de unde să începem.

Se întoarse către avocat, spunînd cu vocea lui blîndă, înţeleaptă, aproape sfioasă :

— Să zicem că ora e cam unsprezece noaptea. Ai făcut rost de-un catîr, sau poate de-un cal, în orice caz, de ceva care merge şi poate să care o povară dublă şi un mort de-a curmezişul pe şaua dumitale. Şi n-ai nici timp prea mult ; adică timp n-ai de loc. Fireşte, e pe la unsprezece, cînd cei mai mulţi s-au culcat, şi mai e şi duminică noaptea pe deasupra, mîine dimineaţă lumea trebuie să se scoale devreme, să înceapă o săptămînă nouă, semănatul bumbacului e-n toi, şi lună nu-i de loc, şi chiar dacă s-ar mai găsi careva să se-nvîrtească încoace şi-ncolo, dumneata eşti într-un loc singuratic, unde sînt toate şansele să nu-ntîlneşti pe nimeni. Dar ai totuşi un mort găurit de-un glonte-n spate, şi chiar dacă-i unsprezece noaptea, tot se face ziuă mai curînd sau mai tîrziu. Bun. Ce-ai face dumneata ?

Se priviră îndelung unul pe altul, sau poate că numai unchiul privea îndelung, cu chipul lui osos, pasionat, ascuţit, cu ochii strălucitori, adînci, iuţi, şi, în faţa lui, chipul mare, somnoros al şerifului, cu ochii nu mari deschişi, nici măcar cu aerul că privesc, clipind aproape somnoroşi, şi amîndoi o retezară scurt, fără vorbă, trecînd peste toate astea :

— Fireşte, zise unchiul. La loc, în pămînt. Şi nu departe, deoarece, după cum ai spus, chiar dacă-i numai unsprezece, tot se face ziuă mai curînd sau mai tîrziu. Mai ales cînd tot a trebuit să vină înapoi şi să ia toată treaba de la-nceput, singur, numai el, fără alt ajutor la lopată decît mîna lui. Şi mai gîndeşte-te şi la asta : la

nevoia, la teribila nevoie nu numai de a fi silit să ia totul de la început, dar să trebuiască chiar să ia totul de la început tocmai pentru motivul acela ; cînd te gîndeşti că făcuse tot ce-i fusese cu putinţă, tot ceea ce-i putea pretinde cineva sau s-ar fi aşteptat cineva să facă, sau ar fi visat măcar că va avea de făcut ; era la adăpost de primejdie atît cît putea spera să fie, şi apoi să se vadă dat înapoi de-un sunet, de-un zgomot, sau poate c-a nimerit din pură întîmplare peste furgoneta ascunsă acolo, sau poate c-a fost norocul lui, adevărat noroc ; oricare-ar fi dumnezeul sau zmeul sau demonul care are grijă de ucigaşi o bucată de vreme, îl feresc şi-l ocrotesc pînă-şi fac celelalte ursitoare timp să împletească şi să înnoade funia... în orice caz, să trebuiască să se tîrască, să lege catîrul, sau calul, sau ce-o fi fost, de-un copac şi să se tîrască pe burtă înapoi aici, sus, ca să zacă (cine ştie ? poate chiar după gardul de colo) şi să privească la o femeie bătrînă, care se vîră în toate, şi la doi copii, care de două ceasuri ar fi trebuit să fie culcaţi la zece mile de-aici, cum îi năruiesc tot edificiul ridicat cu grijă, toată munca lui disperată, cum îi distrug nu numai opera vieţii lui, ci şi a morţii...

Unchiul se opri, şi acum îi văzu ochii strălucitori, aproape luminoşi, scăpărînd către el :

— Şi tu. Ţie n-a putut să-ţi treacă prin cap că domnişoara Habersham o să meargă cu tine abia după ce-ai ajuns acasă. Şi fără ea nu puteai să-ţi faci nici o iluzie că Aleck Sander o să vină numai cu tine singur. Aşa că tu, dacă ai avut vreodată cu-adevărat de gînd să vii aici singur să deschizi mormîntul ăsta, nici să nu-mi spui măcar...

— Lasă baltă astea acum, zise şeriful. Aşa, va să zică. Undeva în pămînt. Şi ce fel de pămînt ? Ce pămînt se sapă cel mai uşor şi cel mai repede de un om care se grăbeşte şi este şi singur, chiar dacă are o lopată ? În ce fel de ţărînă ai săpa dumneata ca s-ascunzi un cadavru repede, chiar dacă n-ai avea nimic decît un briceag ?

— În nisip, zise unchiul de-a dreptul, repede, aproape nepăsător, aproape distrat, neatent. În albia gîrlei. Nu

ţi-au spus azi-dimineaţă, la trei, că l-au văzut mergînd într-acolo cu el ? Ce mai aşteptăm ?

— Bine, zise şeriful. Atunci să mergem. Apoi, către el : Arată-ne exact unde...

— Decît că Aleck Sander a spus că se putea să nu fi fost un catîr, zise el.

— Bine, zise şeriful. Atunci un cal. Tu arată-ne acuma exact unde...

N-o să uite asta : îl observa pe bătrîn cum vîră din nou pistolul la subţioară cu mînerul înainte, ţinîndu-l cu ciotul braţului, în timp ce cu mîna descheia cămaşa, apoi luă pistolul de la subţioară şi îl băgă din nou în cămaşă şi încheie nasturii la loc, după care se întoarse chiar mai repede, mai ager decît cei doi feciori, care aveau jumătate din anii lui ; era înaintea tuturor cînd sări înapoi peste gard şi se duse la iapă şi apucă frîul şi oblîncul şeii dintr-o dată în mînă, săltîndu-se deasupra; ambele maşini coborau în viteza a doua, ca să frîneze pe panta abruptă, pînă cînd, acolo unde urmele furgonetei coteau din drum afară, în tufişuri, şi apoi din nou înapoi în drum, el zise : „Aici", şi unchiul opri ; şi el privi cum bătrînul ciung feroce se năpusti, cu iapa şargă, din drum în pădure, de partea cealaltă, pierzîndu-se în jos înspre gîrlă, urmat de cei doi cîini şi de catîrul care-i purta pe cei doi fii identici, cu mutra lor de lemn ; apoi el şi unchiul coborîră din maşină, maşina lor şi a şerifului bară-n bară în spatele lor, auzind cum iapa aluneca la vale spre gîrlă, şi apoi glasul subţire, clar, al bătrînului, strigînd la cîini :

— Hai ! Hai ! Adulmecă, băiete ! Pă el, Ring !

Atunci unchiul zise :

— Leagă-i cu cătuşele de volan.

Şi-atunci şeriful :

— Nu. O s-avem nevoie de lopeţi.

Şi se urcase şi el pe mal, ciulind atent urechea în jur şi în jos la trosnituri şi la strigăte, apoi se pomeni cu unchiul şi cu şeriful şi cu cei doi negri lîngă el. Cu toate că gîrla tăia şoseaua aproape în unghi drept la cîţiva paşi de locul unde drumul de pămînt se despărţea din şosea, era cam un sfert de milă de-acolo de unde stăteau sau mai curînd umblau ei, şi cu toate că puteau toţi să-l

audă pe bătrînul Gowrie strigînd la cîini, precum şi trosniturile de sub picioarele iepei şi ale catîrului în lăstărişul des de dedesubt, şeriful n-o luă pe-acolo, ocolind în schimb pe lîngă poalele colinei, aproape paralel cu drumul, cîteva minute şi începînd să se depărteze cînd ieşiră în terenul neted, plin de rogoz şi de smirdari şi de sălcii, dintre colină şi gîrlă : şi merseră mai departe, de-a curmezişul, şeriful în cap, pînă ce se opri, cu privirea tot încă în jos, apoi întoarse capul şi se uită îndărăt spre el, observîndu-l pe cînd se apropia cu unchiul său.

— Secretarul tău a avut dreptate prima oară, zise şeriful. Era catîr.

— Nu un catîr negru, cu rosătură de funie, făcu unchiul. Cu siguranţă că nu ăla. Nici chiar un ucigaş nu-i în aşa hal de stupid şi de sfidător şi de neruşinat.

— Ba da, zise şeriful. De asta-s şi periculoşi ucigaşii. De asta trebuie să-i distrugem sau să-i închidem.

Privind în jos, le văzu şi el : urmele înguste, delicate, aproape gingaşe, cu totul lipsite de proporţie în raport cu mărimea reală a animalului, călcate, presate adînc, prea adînc pentru orice catîr, oricît de greu ar fi fost, care ar fi avut în cîrcă un singur om, urmele pline cu apă întipărite în mîlul moale şi umed, şi chiar în momentul în care se uita, o vietate acvatică minusculă, de-un fel oarecare, ţîşni drept înainte peste una din găuri, lăsînd o dîră ca o aţă subţire de noroi ; şi, ţinîndu-se de pistă, acuma, că dăduseră peste ea, puteau să vadă, prin vegetaţia înaltă pînă la umăr, zdrobită, rămasă atîrnată, drumul pe care-l urmase, ca un şanţ de-a curmezişul cîmpului sau ca silajul încremenit al unei bărci traversînd mlaştina drept ca o săgeată, pînă ce dispărea în jungla care mărgineşte gîrla. O urmară mergînd de-a lungul ei, călcînd pe cele două serii de urme, care nu erau una ducîndu-se şi alta întorcîndu-se, ci mergeau în aceeaşi direcţie, cînd şi cînd amprenta unei aceleiaşi copite suprapunîndu-se pe cea precedentă ; şeriful, tot în frunte, vorbind din nou, spuse tare, dar fără să privească înapoi, ca şi cum — gîndi el la început — nu s-ar fi adresat nimănui :

— Nu putea să vină înapoi pe-aici. Prima oară n-a avut timp. Pădure-nepădure, beznă-nebeznă, a urcat de-a dreptul pe colină. Asta a fost cînd a auzit ce-o fi fost aia ce-a auzit.

Atunci abia îşi dădu el seama cu cine vorbea şeriful.

— Poate că secretarul tău fluiera cumva ceva. Era într-un cimitir, noaptea... era atît de tîrziu...

Apoi se opriră chiar pe malul gîrlei — un şanţ larg, ca un canal, prin care în timpul ploilor de iarnă şi de primăvară gonea un torent, dar acuma, din băltoacă în băltoacă, de-a lungul nisipului înălbit, curgea un fir subţirel, de-abia de un ţol adîncime şi niciodată mai lat de-un iard — şi chiar cînd unchiul spunea :

— Cu siguranţă că zăpăcitul...

Şeriful, cam la vreo zece metri înainte, de-a lungul malului înaintea lor, zise :

— Aicea-i !

Şi se duseră şi ei acolo ; atunci şi el văzu unde stătuse catîrul legat de un puiet şi apoi locul pe unde omul, încercînd să-şi şteargă urmele, se strecurase de-a lungul malului, şi semnele paşilor lui erau şi ele mai adînci decît acelea pe care le-ar fi lăsat oricare alt om, oricît ar fi fost de greu, şi se gîndi şi la asta : la groaza, la disperarea, la exasperarea în bezna neagră, şi la ghimpii, şi la secundele ce goneau vertiginos, ireversibil, pe cînd el purta o povară care nu era destinată să fie purtată de om ; şi atunci auzi un pîrîit de lăstăriş zdrobit undeva mai departe de-a lungul malului, şi apoi iapa, şi apoi pe bătrînul Gowrie strigînd, şi apoi o altă trosnitură, care-ar fi putut fi catîrul urcînd, şi-apoi un adevărat infern : bătrînul strigînd şi înjurînd, şi lătratul cîinilor, şi sunetul înfundat pe care-l face o gheată în coastele unui cîine : dar mai repede ei nu puteau merge, tăindu-şi şi deschizîndu-şi singuri drum prin mărăcinii care sfîşiau şi viţa care se agăţa, pînă cînd putură să privească în jos, în şanţ, la mormanul de pămînt proaspăt săpat, în care rîcîiseră cei doi cîini, şi bătrînul Gowrie tot îi mai lovea şi-i înjura şi-atunci coborîră cu toţii jos în şanţ, afară de cei doi negri.

— Opreşte-te, domle Gowrie, zise şeriful. Ăsta nu-i Vinson.

Dar bătrînul părea că nu-l aude. Părea că nici măcar nu-şi dă seama că mai e şi altcineva pe-acolo ; părea chiar că uitase de ce băteau cîinii : că el se apucase doar să-i gonească de pe mormanul de pămînt tot şchiopătînd şi ţopăind după ei într-un picior, şi cu celălalt pregătit şi ridicat să lovească, chiar şi după ce ei fugiseră de pe morman şi încercau doar să se strecoare pe lîngă el şi s-o şteargă afară din şanţ, la adăpost, şi-i tot lovea şi înjura chiar şi după ce şeriful îl apucase de unica lui mînă şi-l ţinea.

— Uită-te la pămînt, zise şeriful. Nu vezi ? De-abia a avut timp să-l îngroape. Asta a fost a doua oară, cînd avea zor mare, cînd aproape se luminase de ziuă şi trebuia să termine cu ascunsul.

Şi puteau vedea cu toţii acum — grămada scundă de ţărînă proaspătă la marginea malului, şi în mal, deasupra ei, semnele sălbatice, dezordonate ale lopeţii, ca şi cum ar fi cioplit în mal cu muchia lamei, aşa cum mînuieşti toporul (şi din nou gîndindu-se la disperarea, la exasperarea, la lupta frenetică corp la corp cu inerţia masivă, intolerabilă a pămîntului în sine), pînă a răzuit şi a doborît destul ca s-ascundă ce-avea de ascuns.

De data asta n-au avut nevoie nici măcar de lopeţi. Cadavrul de-abia dacă era acoperit ; cîinii îl şi dezveliseră, şi acum el îşi dădu seama de adevărata amploare a exasperării şi a deznădejdii : falimentul : oroarea şi disperarea pe chestia timpului, din care nu-i rămăsese de-ajuns nici măcar ca să ascundă mărturia disperării şi cauza exasperării sale ; trecuse de 2 cînd el şi cu Aleck Sander, lucrînd amîndoi cu o grabă furioasă, isprăviseră de umplut groapa la loc, aşa că ucigaşul — care nu numai singur, dar care, de ieri de la apusul soarelui, avusese de săpat şi pe urmă de pus la loc şase picioare de pămînt — pînă să dezgroape al doilea cadavru şi să umple a doua oară groapa, pesemne că se iviseră zorile sau poate chiar mai mult decît zorile, soarele însuşi poate că-l privise în timp ce cobora pentru a doua oară călare colina şi-o lua de-a curmezişul peste gîrlă ; poate că însăşi dimineaţa îl observase în timp ce prăvălea cadavrul sub malul cu creasta aplecată în gol, cioplind apoi cu furie din el doar atîta ţărînă cît să-i ajungă să

ascundă provizoriu cadavrul de vedere, cu ceva din disperarea frenetică a unei neveste care îşi zvîrle halatul peste mănuşa uitată a amantului — cadavrul zăcea cu faţa în jos, se vedea numai partea din spate a ţestei zdrobite, pînă ce bătrînul se aplecă, şi cu singura lui mînă îl întoarse ţeapăn pe spate.

— Da, zise bătrînul Gowrie cu glasul subţire, viguros, care se auzea departe. Îi Montgomery ăla, al dracului să fiu dacă nu-i ! Şi se ridică, uscat şi iute ca un arc de ceasornic scăpat, ţipînd, strigînd din nou la cîini : Hai, băieţi ! Găsiţi-l pe Vinson !

Şi apoi unchiul strigă şi el, ca să se facă auzit :

— Aşteaptă, domnule Gowrie. Aşteaptă ! Apoi către şerif : Atunci a fost un dobitoc numai pentru că n-a avut timp, nu pentru că-i un dobitoc. Nu pot să cred că de două ori...

Privea în jur cu ochi care străpungeau ca nişte pumnale. Apoi îi fixă pe gemeni. Spuse aspru :

— Unde-i nisipul mişcător ?

— Ce ? făcu unul dintre gemeni.

— Nisipul mişcător, zise unchiul. Bancul de nisip mişcător de-aici din gîrla asta. Unde-i ?

— Nisip mişcător ? izbucni bătrînul Gowrie. Nu se poate, domnule avocat... Să bage omu-n nisip mişcător ? Pe fi-miu-n nisipu mişcător ?

— Taci din gură, domle Gowrie, zise şeriful. Apoi, către gemeni : Ei ? Unde-i ?

Dar de răspuns răspunse el cel dintîi. De o secundă sau cam aşa ceva tot avea de gînd să răspundă. Acuma răspunse :

— E lîngă pod. Apoi, nu-şi dădu seama de ce, dar n-avea nici asta vreo importanţă : N-a fost Aleck Sander care a băgat de seamă. A fost Highboy.

— Sub pod, corectă unul dintre gemeni. Unde-a fost dintotdeauna.

— Oh ! făcu şeriful. Care-i ăla Highboy ?

Şi el era gata să răspundă ; atunci, brusc, bătrînul păru să fi uitat şi de iapă şi de tot şi, valvîrtej, luînd-o la fugă încă înainte ca vreunul dintre ei să se fi mişcat măcar, şi chiar înainte de a fi apucat el însuşi să se mişte, ajungînd din cîţiva paşi la nisipul ucigaş, în timp

ce ei îl observau, şi, fără ca să se întoarcă şi cu aceeaşi agilitate de pisică cu care se aruncase călare pe iapă, se căţără cu o singură mînă pe malul abrupt şi îşi tăie, îşi croi drum, dispărînd din ochii lor înainte ca vreunul dintre ceilalţi să fi putut ajunge sus pe mal, în afară de cei doi negri, care nu se clintiseră din loc nici un moment.

— După el ! strigă şeriful către gemeni. Prindeţi-l !

Dar nu l-au prins. Şi-au croit şi ei drum după el, în cap unul dintre gemeni, apoi ceilalţi toţi, şi cei doi negri, claie peste grămadă, prin mărăcini şi tufişuri şi înapoi de-a lungul gîrlei, şi ieşiră din junglă pe drumul de halaj, curăţat, la pod, sub şosea ; el văzu urmele tîrşite ale copitelor acolo unde Highboy ajunsese pînă aproape lîngă apă şi nu mai voise să meargă mai departe ; gîrla, apa lovea în malul celălalt, în căptuşeala de beton, şi curgea ca o panglică îngustă, şi marginea ei de dincoace se pierdea pe nesimţite într-o întindere de nisip umed, a cărei suprafaţă era tot atît de nevinovată şi de înşelătoare de parc-ar fi fost de lapte ; făcu un pas, sări peste un stîlp lung de salcie care zăcea peste muchia malului îmbrăcat pe trei sau patru picioare din lungimea lui cu o crustă subţire de nisip uscat, ca atunci cînd înfigi un băţ într-o găleată sau într-o cuvă cu vopsea, şi chiar în momentul cînd şeriful striga către gemenul din cap : „Pune mîna pe el, mă !“, el îl văzu pe bătrîn sărind de pe mal cu picioarele înainte şi fără să împroaşte cu nici o stropitură măcar, fără să tulbure nimic în nici un fel, continuînd imediat nu pe suprafaţa mătăsoasă, ci dincolo de ea, ca şi cum ar fi sărit nu pe ceva, ci peste marginea unei faleze sau peste marginea unei ferestre, şi apoi se opri, jumătate dispărut, tot atît de brusc, fără izbitură sau zdruncinătură : doar încremenit, imobil, ca şi cum picioarele i-ar fi fost tăiate de la şale dintr-o singură mişcare de coasă, lăsîndu-i trunchiul deasupra pe nisipul mătăsos, lăptos şi fără adîncime.

— Bine, băieţi ! strigă bătrînul Gowrie, vioi şi auzindu-se departe. I-aici ! Îs cu picioarele pe el !

Şi unul dintre gemeni apucă frîul de cînepă de pe catîr şi pe cel de piele, şi chinga şeii de pe iapă, şi

folosindu-se de lopeţi ca de topoare, cei doi negri tăiau ramuri de salcie, în timp ce ceilalţi tîrau crăci sau trunchiuri sau orice altceva puteau apuca sau găsi sau degaja, şi acum amîndoi gemenii şi cei doi negri, cu ghetele scoase aşezate pe mal, erau jos în nisip şi ei, şi de pe coline venea necontenit la vale murmurul puternic, neîntrerupt al pinilor, nici un alt sunet însă, cu toate că el îşi încorda auzul, ascultînd în ambele direcţii de-a lungul drumului, nu pentru demnitatea morţii, pentru că moartea n-are demnitate, dar cel puţin pentru cuviinţa ei : măcar un pic din această cuviinţă, care ar trebui să fie dreptul fiecăruia pînă ce stîrvul pe care îl părăseşte să poată fi ascuns de ridicol şi de ruşine ; cadavrul ieşise afară cu picioarele înainte, tras cu laţul din sorbul acela orb către înălţimea macaralei improvizate, apoi scăpă din nisip cu un plescăit surd, uşor, ca sunetul buzelor în somn poate, şi pe suprafaţa mătăsoasă nu rămase nici o urmă : numai o cută uşoară, imperceptibilă pierzîndu-se şi pierind ca un sfîrşit de surîs palid, tainic, pierdut, şi după asta, pe mal, în timp ce stăteau nemişcaţi în jurul cadavrului, aplecaţi deasupra lui, şi el asculta, mai aprig ca oricînd acum, cu ceva din însăşi exacerbarea frenetică a ucigaşului, în ambele direcţii ale drumului, cu toate că nu se vedea încă nimic : şi doar îşi auzi, îşi recunoscu propria voce, pare-se multă vreme după toţi ceilalţi, privind la bătrînul, îmbrăcat pînă la brîu în aceeaşi crustă fină de nisip ca şi trunchiul, cum privea în jos la cadavrul cu faţa crispată şi buza de sus răsucită în sus, dezvelind luciul fără viaţă şi cauciucul roz, fără sînge, al dinţilor lui falşi.

— Oh, Doamne, unchiu Gavin, unchiu Gavin, hai să-l luăm din drum, să-l ducem cel puţin înapoi în pădure...

— Stai binişor, zise unchiul. Au trecut toţi acum. Sînt toţi în oraş.

Şi încă-l observa pe bătrîn cum se apleacă şi începe să cureţe neîndemînatic, cu unica lui mînă, nisipul lipit pe ochi şi pe nări şi pe gură, mîna arătînd ciudat de ţeapănă la treaba asta, ea, care era atît de ageră şi de

iute la violenţe : la nasturii cămăşii şi la cocoşul şi la crosa pistolului ; apoi mîna se trase înapoi şi începu să scotocească în buzunarul de la şold, dar unchiul scoase o batistă şi i-o întinse, dar şi asta era prea tîrziu, pentru că, îngenunchind, bătrînul îşi smucise afară poala cămăşii şi, aplecîndu-se, o apropie şi şterse cu ea nisipul de pe chipul mortului, apoi, aplecîndu-se din nou, încercă să sufle nisipul umed de pe faţă, ca şi cum ar fi uitat că nisipul era încă umed. Apoi, bătrînul se ridică din nou şi, cu vocea lui subţire, clară, care se auzea departe, şi care tot nu avea încă nici un fel de modulaţie, spuse :

— Ei, şerifule ?

— Nu-i Lucas Beauchamp, domle Gowrie, zise şeriful. Jake Montgomery a fost ieri la înmormîntarea lui Vinson. Şi în vreme ce-l înmormîntau pe Vinson, Lucas Beauchamp se afla sub cheie în închisoarea mea din oraş.

— Io nu vorbesc de Jake Montgomery, şerifule, făcu bătrînul Gowrie.

— Nici eu, domle Gowrie, zise şeriful. Pentru că nu cu „Colt"-ul vechi de paşunu al lui Lucas Beauchamp l-au omorît pe Vinson.

Şi, privindu-i, el îşi zise : *Nu ! Nu ! Taci ! Nu întreba !* şi o bucată de vreme crezu că bătrînul n-o să-ntrebe, aşa cum stătea cu faţa la şerif, dar fără să-l privească acum, pentru că pleoapele lui zbîrcite coborîseră, ascunzîndu-i ochii, dar în felul cum cineva priveşte în jos la ceva care-i stă la picioare, aşa că nu putea să vadă dacă bătrînul îi închisese sau doar privea în jos la ceva ce se afla pe pămînt între el şi şerif. Dar se înşelase : pleoapele se ridicară din nou, şi ochii spălăciţi şi duri ai bătrînului îi priveau pe şerif ; din nou glasul lui ar fi putut fi socotit voios chiar de către nouă sute de oameni din nouă sute unu :

— Cu ce-a fost omorît Vinson, şerifule ?

— Cu un „Lueger" automat nemţesc, domle Gowrie, zise şeriful. Ca ăla pe care l-a adus Buddy McCallum

din Franţa în 1919 şi l-a schimbat atunci, vara, pe-o pereche de cîini de vînătoare.

Şi el gîndi că ar fi fost momentul în care pleoapele ar fi putut, ba chiar ar fi trebuit să se închidă din nou, dar şi de data asta greşea : bătrînul se răsuci iute, nervos, mişcîndu-se agitat, vorbind peremptoriu, tare, nu iritat de vreo opoziţie sau discuţie, pur şi simplu incapabil să conceapă una sau alta.

— Bine, fiilor. Hai să-l suim pe băiatul nostru pă catîr şi să-l ducem acasă.

Capitolul 9

ŞI LA 2 ÎN DUPĂ-AMIAZA ACEEA, ÎN MAŞINA unchiului, imediat în spatele furgonetei (era alta acum : ei — adică şeriful — o rechiziţionaseră, un şasiu cu o caroserie zăbrelită pentru vite, despre care unul dintre gemenii Gowrie ştia pesemne că stă degeaba în curtea pustie a unei case la două mile de acolo, care avea şi telefon, şi el îşi aminti cum se întrebase ce căuta furgoneta acolo, cu ce se duseseră la oraş cei care lăsaseră furgoneta — Gowrie pornise motorul cu o furculiţă, pe care, după indicaţiile acestuia, o găsise în bucătăria descuiată cînd unchiul se dusese înăuntru să telefoneze, *coroner* [1]-ului, şi de condus o conducea Gowrie), clipind des şi fără întrerupere, nu atît din pricina luminii care-l orbea, cît din pricina a ceva usturător şi grunzuros ce-i intrase sub pleoapă, ca un firicel de sticlă pisată (şi cu siguranţă că ar fi putut fi, şi probabil că şi era : praf, după douăzeci şi atîtea de mile pe drumuri acoperite cu pietriş şi cu nisip într-o singură dimineaţă, numai că, după atîta clipit, nici un fir de praf nu s-ar fi încăpăţînat să nu se moaie), i se părea că vede grămădindu-se în partea opusă a străzii, în faţa închisorii, nu numai tot comitatul, nu numai tot Sectorul 1, şi 2, şi 3, şi 5, în cămăşile lor kaki decolorate sau de doc sau de bumbac imprimat, fără cravate, ci şi oraşul, nu numai figurile pe care sîmbătă după-masă le văzuse coborînd din maşinile prăfuite ale Sectorului 4 în faţa frizeriei şi a sălii de biliard şi apoi le văzuse în frizerie duminică dimineaţă şi din nou aici în stradă duminică la prînz, cînd a venit şeriful cu Lucas, ci pe ceilalţi, care, dacă nu-i puneai la socoteală pe medici şi avocaţi şi preoţi,

[1] În ţările anglo-saxone, ofiţer de poliţie judiciară, căruia îi revine cercetarea cauzelor deceselor nefireşti şi a morţilor violente.

nu erau numai oraşul, dar chiar Oraşul : negustori şi cumpărători de bumbac şi reprezentanţi de automobile, şi bărbaţi mai tineri, funcţionari prin magazine şi prin birourile firmelor care mijloceau vînzările de bumbac, şi mecanici la garaje şi la staţii de benzină, întorcîndu-se la lucru de la masă, care, fără măcar să aştepte ca maşina şerifului să se fi apropiat destul ca să poată fi recunoscută, făcură cale-ntoarsă şi începură să se scurgă înapoi spre piaţa publică, ca o schimbare de maree, deja în mişcare cînd maşina şerifului ajunse la închisoare, revărsîndu-se înapoi, îndreptîndu-se cu toţii în aceeaşi unică direcţie : spre piaţă ; o şi traversau cînd, întîi şeriful, apoi furgoneta şi apoi unchiul cotiră în aleea de după închisoare care duce la rampa de la uşa din dos a antreprenorului de pompe funebre, unde îi aştepta *coroner*-ul : se deplasau nu numai paralel cu ei dincolo de blocul de case intermediar, ci chiar înaintea lor, şi aveau să ajungă ei, masa, cei dintîi la antreprenorul de pompe funebre ; şi atunci, deodată, şi înainte de a se fi putut întoarce să privească înapoi, el îşi dădu seama că năvăliseră în alee în urma lor, şi într-o clipă, într-o secundă, acum, se vor năpusti urlînd peste ei, îi vor copleşi şi vor apuca, una cîte una : maşina unchiului, apoi furgoneta, şi-apoi maşina şerifului, ca pe trei coteţe de găini, şi le vor tîrî cu ei să le zvîrle, în cele din urmă, într-un talmeş-balmeş inextricabil, lepădătură bună de nimic, pe rampă, la picioarele *coroner*-ului ; nu se mişcase încă, dar i se părea că se aplecase pe fereastră afară sau poate chiar într-adevăr era agăţat de scara în zbor a maşinii, urlînd la ei, cu un sentiment de jignire insuportabilă, de necrezut :

„Dobitocilor, nu vedeţi c-aţi venit prea tîrziu, că acum trebuie s-o luaţi de la-nceput, să găsiţi un nou motiv ?“ Apoi, răsucindu-se pe banchetă şi privind înapoi prin fereastra din spate, o secundă sau poate două, văzu cu adevărat — nu feţe, ci o faţă, nu o mulţime de feţe, nici măcar un mozaic de feţe, ci o Faţă : nu lacomă şi nici nesăţioasă, ci doar în mişcare, nesimţitoare, goală de gînd sau chiar de pasiune : o Expresie lipsită de semnificaţie şi fără trecut, ca

aceea care ia formă, se materializează deodată, după secunde sau chiar minute de privire fixă, dureroasă, frenetică, din alăturarea nevinovată de copaci şi de nori şi de peisaje într-o şaradă folosită într-o reclamă de săpun sau în ochii unui decapitat dintr-un reportaj fotografic despre atrocităţi din Balcani sau din China : fără măreţie şi fără măcar valoarea evocatoare a ororii : pur şi simplu fără gît, cu muşchii fleşcăiţi, adormit, agăţat, suspendat faţă-n faţă cu el, la fereastra din spate, dar în aceeaşi clipă repezindu-se monstruoasă spre el, aşa că se trase înapoi şi începu chiar să se gîndească : *Încă o secundă şi...*, cînd, deodată, huuit ! dispărură nu numai Faţa, ci şi feţele, iar aleea în spatele lor rămase pustie : nimeni şi nimic pe ea, şi dincolo de ea, în stradă, dincolo de intrarea căscată, pustie, nici măcar o duzină de oameni, care stăteau acuma şi se uitau pe alee după ei, şi chiar în timp ce priveau, începuseră să se deplaseze, să plece înapoi, spre piaţă.

Ezită o singură clipă. *Au trecut cu toţii în faţă,* gîndi el repede şi foarte calm, puţin tulburat (îşi dăduse seama că maşina se oprise), cînd era gata să pună mîna pe clanţa portierei, observînd că şi maşina şerifului şi furgoneta, amîndouă, erau oprite la rampă, unde patru sau cinci oameni scoteau o targă pe uşa dindărăt, deschisă, a furgonetei, şi chiar auzi glasul unchiului, în spate :

— Acum ne ducem acasă şi te bagi în pat pînă n-apucă maică-ta s-aducă un doctor să ne facă la amîndoi cîte-o injecţie.

Apoi găsi clanţa şi coborî din maşină, împleticindu-se puţin, de fapt, numai o dată, apoi, cu toate că nu fugea de loc, călcîiele băteau prea tare în trotuar, muşchii picioarelor, anchilozaţi din cauza maşinii sau poate chiar înţepeniţi de atîta umblare în sus şi-n jos pe malul gîrlei, ca să nu mai pomenim de noaptea petrecută la dezgropat şi la îngropat la loc morţii, dar hurducăitul maşinii cel puţin îi limpezise capul într-o oarecare măsură sau poate că vîntul produs de deplasare făcuse asta ; oricum, dacă era vorba să aibă decepţii, cel puţin va avea o minte limpede cu care să

le privească în faţă : era acum pe aleea dintre clădirea antreprenorului de pompe funebre şi clădirea de-alături, cu toate că, firește, sosise prea tîrziu : Faţa, într-o ultimă goană şi-un iureş, era de mult dincolo de piaţă şi de trotuar, într-o ultimă izbitură de cristalul vitrinei şi-apoi trecînd prin el, zdrobindu-l, sfărîmînd în ţăndări cu picioarele mica placă de bronz şi abanos de membru al Asociaţiei naţionale a antreprenorilor de pompe funebre, şi unicul palmier, prăpădit, pipernicit, în hîrdăul lui de faianţă cafenie, şi sfîşiind în zdrenţe perdeaua roşie, decolorată de soare, ultima plăpîndă barieră care despărţea ce mai rămăsese din ceea ce fusese Jake Montgomery, de ceea ce mai rămăsese din partea lui de demnitatea omenească.

Ieşi atunci din alee pe trotuar în piaţa publică şi se opri brusc, nemişcat, pentru prima oară, i se părea lui, de cînd se ridicase o dată cu unchiul său de la masă, de la cină, şi ieşise din casă acum o săptămînă sau o lună sau un an sau cînd o fi fost acea ultimă sîmbătă seară de care-i vorba. Pentru că de data asta n-avu nevoie nici măcar de-o scăpărare a privirii. Erau acolo, firește că erau, cu nasurile turtite pe vitrină, dar nu erau destui nici măcar ca să blocheze trotuarul, necum să mai constituie o Faţă ; nici aici nu erau nici măcar o duzină, şi unii dintre ei, cei mai mulţi, erau chiar băieţi, care ar fi trebuit să fie la şcoală la ora asta — nici un singur chip de la ţară, nici un singur bărbat în toată firea, pentru că, de fapt, chiar şi ceilalţi patru sau cinci, arătînd mari cît un bărbat, nu erau nici bărbaţi, nici băieţi, erau cei pe care-i găseai totdeauna căscînd gura cînd moş Hogeye Mosby, bătrînul epileptic de la azil, cădea în rigolă cu spume la gură sau cînd Willy Ingrum reuşea, în cele din urmă, să împuşte în picior sau în burtă o javră despre care vreo femeie îi telefonase că era un cîine turbat : şi asta la intrarea aleii, în timp ce unchiul venea cu pas apăsat din spatele lui ; clipea dureros din pleoapele sale uscate şi îndurerate, căuta să vadă de ce : piaţa nu era încă goală, pentru că prea fuseseră mulţi, dar se golea : cămăşile kaki şi cele de doc şi cele de bumbac imprimat curgeau potop spre

maşinile şi camioanele parcate, înghesuindu-se şi strivindu-se pe la uşi, în timp ce unul cîte unul se tîrau, se strecurau şi se căţărau în maşini, pe platforme şi în cabine ; starterele gemeau şi motoarele se aprindeau şi ambalau şi apoi erau lăsate în ralanti şi cutiile de viteze scrîşneau şi uruiau şi în timpul ăsta pasagerii tot se mai zoreau spre ele, şi acum nu mai erau numai cîte una, ci cîte cinci sau şase deodată care dădeau îndărăt de la trotuar în marşarier, întorceau, îndreptau şi porneau cu pasagerii încă alergînd după ele şi urcîndu-se din mers ; apoi n-ar mai fi putut să ţină socoteala lor chiar dac-ar fi încercat : stătea alături de unchiul său, privindu-le cum se condensau în patru fluvii pe cele patru străzi principale care duceau afară din oraş, în cele patru direcţii cardinale, gonind încă înainte de a fi ieşit din piaţă, feţele privind pentru o ultimă clipă nu înapoi, ci afară, doar afară, la nimic, doar o dată, şi nici asta multă vreme, şi apoi nu se mai uitau, profilurile dispărînd repede şi părînd că se deplasează mult mai repede decît vehiculul, oamenii părînd, chiar după chipurile lor, că-s de mult afară din oraş, cu mult înainte de-a fi fost pierduţi din ochi, şi păreau că-s de două ori mai mulţi, chiar din maşină ; mama apăru deodată, nemişcată, fără să-l atingă, venită, evident, şi ea tot pe alee, de la închisoare, chiar pe lîngă locul unde probabil tot mai trăgeau de Montgomery să-l scoată din furgonetă, dar atunci unchiul îi spusese că puteau suporta orice, cu condiţia să-şi păstreze totdeauna dreptul de a refuza să admită ceea ce era evident, şi atunci mama i se adresă unchiului :

— Unde-i maşina ?

Şi apoi, fără măcar să aştepte răspuns, se întoarse în alee înaintea lor, mergînd zveltă şi dreaptă şi ţeapănă, cu o spinare care parcă te privea şi cu tocurile bocănind pe pavaj cum făceau acasă, cînd el şi Aleck Sander şi tata şi unchiul, toţi patru, mai bine mergeau tiptil o bucată de vreme, trecu înapoi pe lîngă rampă, unde nu mai erau acum decît maşina şerifului, goală, şi furgoneta, goală şi ea, şi o luă mai departe pe alee, şi cînd ajunse şi el cu unchiul, mama era cu mîna pe

portiera deschisă a maşinii, şi atunci le văzu din nou traversînd, pe la capătul aleii, ca pe o scenă — maşinile şi camioanele, şi feţele acelea din profil, nu uimite, nici speriate, ci cu un fel de irevocabilă lepădare, precipitîndu-se în dreptul aleii atît de continuu şi de neîntrerupt şi atît de multe, de parc-ar fi fost ultima clasă a şcolii secundare sau poate vreo trupă ambulantă în turneu dînd o reprezentaţie cu Bătălia de la San Juan [1], şi nu numai că nu auzeai, nici măcar n-aveai nevoie să nu asculţi zgomotele de fond înfundate, confuze, din dosul scenei, tot aşa cum n-aveai nevoie să vezi trupele în marş sau la atac, care, îndată ce ajungeau în culise, izbucneau într-o goană frenetică, împleticită, zvîrlind tunici şi capele şi pansamente trucate cînd o luau pe după etamina unduindă pictată cu bătălii şi curaj şi moarte, pentru ca să se ajungă din urmă tot pe ei, şi, într-o ţinută marţială, eroică, să treacă din nou sub lumina rampei.

— S-o ducem întîi pe domnişoara Habersham acasă, zise el.

— Urcă ! zise mama.

Şi dintr-o singură cotitură la stînga s-au trezit în strada din dosul închisorii, şi el le mai auzi, şi o a doua cotitură la stînga, în următoarea stradă transversală, şi din nou văzu gonind peste avanscenă, la nesfîrşit, în şiruri neîntrerupte, cu acele feţe rigide din profil, dominînd sunetul prelung al cauciucurilor pe pavajul de beton, şi lui, azi-dimineaţă, îi trebuiseră două sau trei minute ca să pătrundă în coloană cu furgoneta şi să meargă în acelaşi sens cu ea ; unchiului o să-i trebuiască acum cinci sau zece pînă va găsi un loc să se strecoare prin coloană şi să se-ntoarcă la închisoare.

— Dă-i drumu, zise mama. Fă-i să-ţi lase loc să intri în coloană.

Şi atunci el, dîndu-şi seama că n-aveau să mai treacă pe la închisoare, zise :

[1] Bătălie (pe teatrul de operaţii din Cuba în timpul războiului hispano-american din 1898) a cărei soartă a fost hotărîtă printr-o şarjă efectuată de cavaleria americană.

— Domnişoara Habersham...

— Cum vrei să fac ? zise unchiul. Să-nchid pur şi simplu amîndoi ochii şi cu dreptul să apăs acceleratorul pînă-n fund ?

Şi poate că aşa şi făcu ; erau în mijlocul coloanei acum, cotind cu ea o dată, către casă, ceea ce era în regulă ; pe el nu-l preocupase de loc cum or să intre în coloană, ci cum or să iasă din ea înainte ca această harababură frenetică, nu fugă, ci mai curînd exod, să-i mături mai departe la asfinţit, să-i vomite în cele din urmă undeva la ore şi zeci de mile depărtare, să-i lase baltă, storşi, epuizaţi şi cu sufletul scos, pe undeva pe la marginea-marginii comitatului, într-un loc care poate nici nu-i trecut pe hartă, ca să se-ntoarcă pe jos în beznă ; şi apoi zise din nou :

— Domnişoara Habersham...

— Are furgoneta ei, răspunse unchiul. Ce, ai uitat ?

El, care de cinci minute nu făcea nimic altceva, şi chiar încercase de trei ori să spună : „Domnişoara Habersham e-n furgonetă", dar deşi pîn' la ea acasă nu-i nici o jumate de milă, totul îi stă în cale şi nu putea ajunge acolo, casa era de o parte şi furgoneta de cealaltă parte a acestei bariere de nepătruns de maşini şi de camioane, gonind bară lîngă bară, şi aproape tot atît de inaccesibilă unei bătrîne domnişoare într-o furgonetă de zarzavagiu cumpărată de ocazie, de parc-ar fi fost în Mongolia sau în lună : şedea în furgonetă, cu motorul aprins şi băgat în viteză, şi cu piciorul pe acceleratorul, independentă, solitară, pierdută, dreaptă şi subţire sub pălăria perfect arhaică şi, pe deasupra, şi prăpădită, aşteptînd şi pîndind şi nedorind nimic altceva decît să se strecoare prin coloană ca să poată pune la locul lor rufele cîrpite şi să dea de mîncare puilor şi să mănînce şi ea şi să se şi odihnească puţin, după aproape treizeci şi şase de ore, care, la 70 de ani, trebuie să fi fost mai rău decît o sută la 16, privind, pîndind şi aşteptînd să treacă această ceaţă ameţitoare de profiluri confuze, o bucată de vreme, chiar o bună bucată de vreme, dar nu o veşnicie, nu prea mult, pentru că era o femeie cu simţ practic, o femeie căreia noaptea trecută nu-i trebuise multă vreme să înţeleagă

că pentru a scoate un cadavru dintr-un mormînt trebuie să te duci la mormînt şi să-l dezgropi, şi nu i-a trebuit mult nici acuma să înţeleagă că pentru a ocoli un obstacol care-ţi stă în cale, în special cînd soarele alunecă spre apus, trebuie să-l ocoleşti, şi acum furgoneta era în mişcare, gonind paralel cu obstacolul şi în direcţia lui, tot pierdută şi tot solitară, dar încă independentă, doar puţin nervoasă, poate tocmai pentru că îşi dădea seama că mergea ceva mai repede decît era obişnuită şi decît îi plăcea, de fapt mai repede decît condusese ea vreodată, şi asta fără a merge în rînd cu coloana, ci doar alături de ea, pentru că şirul de maşini mergea foarte repede acum : o nesfîrşită defilare năucitoare de profiluri : şi dînsa îşi dădea seama că atunci cînd se va ivi un eventual gol, poate că îi va lipsi abilitatea, energia şi iuţeala privirii, sau poate chiar, pur şi simplu, îndrăzneala : mergea tot mai repede şi mai repede, privind atent cu un ochi, ca nu cumva să scape o fisură, o ocazie, şi cu celălalt ca să vadă unde merge, aşa că nu avea să-şi dea seama decît mai tîrziu că făcuse ocolul nu mergînd spre sud, ci spre răsărit acum, şi că nu numai casa ei se micşora văzînd cu ochii în spatele ei, ci şi Jefferson, pentru că ei, sau ea, coloana nu mergea doar într-o singură direcţie, ca să iasă din oraş, ci se răsfira în toate direcţiile, pe toate şoselele care te depărtau de închisoare şi de antreprenorul de pompe funebre şi de Lucas Beauchamp şi de ce mai rămăsese din Vinson Gowrie şi din Jake Montgomery, aşa cum se risipesc zănatic gîndacii de baltă într-o mlaştină stătută cînd arunci în ea o piatră ; aşa că va fi şi mai disperată ca oricînd acum, cînd distanţa dintre ea şi casă sporea vertiginos şi venea o noapte, strunindu-şi nervii ca să prindă orice ocazie sau locşor de strecurat, furgoneta hodorogită de-abia atingînd pămîntul în ceaţa asta impenetrabilă de profiluri confuze, trăgîndu-se, tîrîndu-se mai aproape şi mai aproape de ea, pînă cînd se produse inevitabilul : vreo slăbiciune a ochiului sau un tremur al mîinii sau o clipire involuntară a pleoapei peste privirea încordată a vigilenţei, sau poate o chestie pur topografică : o piatră sau un muşuroi în drum, tot atît de cu neputinţă de

incriminat ca şi Domnul-Dumnezeu însuşi, dar, în orice caz, prea aproape şi apoi prea tîrziu : furgoneta fu prinsă, aspirată în torentul de cauciuc pe rulmenţi şi de tablă de oţel presată şi zvîrlită claie peste grămadă în puhoi, strîngînd încă în mîini volanul inutil şi apăsînd pe acceleratorul neputincios, solitară şi pierdută în toată după-amiaza aceea tîrzie care se strecura paşnică pe sub cupola violetă a amurgului netulburat de nici o adiere, mai repede, din ce în ce mai repede acum, spre un ultim crescendo ce va izbucni la marginea de dincoace de linia de demarcaţie a comitatului, de unde vor izbucni, ca o explozie, împrăştiindu-se la toate răspîntiile şi pe toate drumeagurile, ca iepurii sau ca şoarecii, apropiindu-se, în fine, de vizuinile lor personale, furgoneta încetinind şi apoi oprindu-se, puţin în curmezişul drumului, poate acolo unde o aruncase inerţia, pentru că acum ea, domnişoara Habersham, era în siguranţă, în comitatul Crossman, şi putea să se întoarcă din nou spre sud, pe la marginea comitatului Yoknapatawpha, aprinzînd farurile, şi mergînd atît de repede cît avea curaj pe drumuri mărginaşe, fără borne indicatoare ; se lăsase noaptea de-a binelea, şi era în comitatul Mott acum, şi putea, la urma urmei, să se întoarcă spre apus, încercînd s-o ia spre nord şi să-i dea drumul, să gonească : se făcuse şi 9, şi 10 seara de-a lungul drumurilor nemarcate care mărgineau linia imaginară dincolo de care farurile maşinilor îndepărtate fulgerau şi străpungeau frenetic întunericul, precipitîndu-se în vizuinile şi adăposturile lor ; acuşi avea să intre în comitatul Okatoba şi se apropia miezul nopţii şi cu siguranţă că va putea s-o ia spre nord, înapoi spre Yoknapatawpha, palidă şi epuizată, solitară şi neîmblînzită, printre greieri şi brotăcei, şi licurici şi mătase şi lipitori, şi cîinii se repezeau lătrînd de pe sub casele adormite, şi în cele din urmă apăru chiar şi un om, în cămaşă de noapte şi cu ghetele cu şireturile nelegate, ridicînd o lanternă.

Unde vrei să mergi, cucoană ?
Încerc s-ajung la Jefferson.
Păi, ai trecut de Jefferson, cucoană.

Ştiu. A trebuit să ocolesc din cauza unui negru bătrîn, arogant şi nesuferit, care-a-ntors cu fundu-n sus tot comitatul încercînd să susţină c-a ucis un alb.

Cînd, deodată, el îşi dădu seama că era cît pe-aci să rîdă ; descoperi asta aproape la timp, nu destul de repede ca să se oprească, dar la timp ca să se oprească destul de repede, mai surprins decît de orice altceva, pînă ce o auzi pe maică-sa spunînd aspru :

— Claxonează. Claxonează pînă o să se dea deoparte din drum.

Şi el descoperi că nu era rîs, sau, în orice caz, nu era chiar rîs, adică sunetul pe care îl emitea semăna cu rîsul, dar era mai mult decît atît şi era mai dur, avea sentimentul că-i venea mai greu să-l scoată, şi cu cît îl simţea şi îi suna mai dur, cu atît mai puţin şi mai puţin avea sentimentul că-şi aminteşte ce trebuie să fi fost ceea ce l-a făcut să rîdă, şi, deodată, obrazul lui fu ud tot, nu inundat, din ochi îi izbucni un fel de ţîşnitură, un izvor de apă : oricum, iată unde ajunsese, el, un găligan stîngaci, al doilea în înălţime din ei trei, mai înalt decît maică-sa, cu mai mult decît era unchiul său faţă de el, mergînd pe 17 ani şi fiind aproape un bărbat, dar pentru că erau trei în maşină, stăteau atît de înghesuiţi, încît n-avea încotro, simţea un umăr de femeie lipit de-al lui, şi mîna ei fină pe genunchiul lui, şi şedea acolo ca un copil bătut la spate înainte măcar de a fi fost prevenit destul ca măcar să înceapă să se stăpînească.

— Au şters-o, zise el.

— Dă-i drumu dracului odată ! îi întoarse mama. Ocoleşte-i.

Ceea ce unchiul făcu, apucînd-o pe partea nereglementară şi mergînd aproape tot atît de repede cum mersese azi-dimineaţă în drum spre capelă, preocupat să nu-l piardă din ochi pe şerif, şi asta nu pentru că mama judecase că, de vreme ce toţi o porniseră prin oraş, grăbindu-se să iasă pe şosea, nu s-ar mai găsi nimeni care să vină către piaţă pe cealaltă parte a străzii ; aşadar, făcuse asta numai din pricină că aveau o femeie cu ei în maşină, deşi nu era la volan, asta era

tot ; şi-şi aminti că o dată, mai demult, erau într-o maşină şi unchiul conducea, şi unchiul zisese atunci :

— Bine, cum să fac ? Să-nchid amîndoi ochii şi să apăs pe accelerator ?

Şi mama :

— De cînd eşti, multe ciocniri ai văzut între două maşini cu femei la volan ?

Şi unchiul :

— Perfect, *touché !*[1] Poate că din cauză că una din maşini era încă în vitrină, unde intrase unul peste ea ieri...

Apoi n-a mai putut să-i vadă, auzea doar prelunga sfîşiere fără început, nici sfîrşit şi care nu lasă cicatrice a cauciucurilor pe pavaj, ca fîşîitul mătăsii crude, şi din fericire casa era tot pe partea nereglementară a străzii, şi duse sunetul cu el în curte, şi acum putea să facă ceva în privinţa rîsului, şi un moment căută să pună mîna pe acel ceva, ce-o fi fost el, care pare-se că-l stîrnise, şi să-l scoată la lumină, unde chiar şi el să vadă că nu era chiar atît de amuzant ; era departe de a fi amuzant, adică destul de amuzant ca s-o facă pe mama să înjure ; şi atunci zise :

— Au şters-o.

Şi imediat, chiar prea tîrziu aproape, îşi dădu seama că greşea, mai sta încă acolo locului, apoi traversă curtea repede pînă se opri, şi nu-şi smuci, doar îşi desfăcu braţele în lături şi zise :

— Uite, nu-s infirm. Sînt doar obosit. Mă duc sus la mine-n cameră să mă-ntind puţin.

Apoi, către unchiul său :

— Am să mă simt foarte bine după aia. Vino şi mă scoală după cincisprezece minute.

Apoi se opri şi se întoarse din nou către unchiul său :

— Am să fiu gata peste cincisprezece minute.

Şi de data asta plecă, luînd cu sine în casă zgomotul şi chiar şi în camera lui tot îl mai putea auzi, chiar prin storurile trase şi prin roşeaţa tremurătoare dindărătul pleoapelor sale, pînă cînd se ridică într-un cot,

[1] Atins ! (În limba franceză în original.)

chiar sub mîna mamei, şi spuse din nou unchiului, care sta lîngă prag :

— Cincisprezece minute. N-ai să pleci fără mine, nu ? Îmi promiţi ?

— N-avea nici o grijă, făcu unchiul. Nu plec fără tine. Doar atît, c-am să...

— Vrei să fii drăguţ, Gavin, şi să te cari dracului afară de-aici ? zise mama. Şi-apoi către el : Culcă-te.

Şi el se culcă, şi iată că zgomotul persista chiar şi prin mîna ei, chiar şi cînd şi-o apăsa pe ureche, palma ei prelungă, fină, dar prea uscată, prea aspră şi poate chiar prea rece : senzaţia uscată, fierbinte, grunzuroasă a craniului său era preferabilă senzaţiei pe care i-o dădea mîna pusă pe craniu, pentru că acum cel puţin se deprinsese cu ea, o avusese de destul de multă vreme, şi chiar şi dacă-şi clătina capul, avea cam tot atîtea şanse de a scăpa de această palmă plăpîndă, subţire, inevitabilă cîte-ar fi avut dacă şi l-ar fi scuturat ca să scape de un semn din naştere de pe frunte, şi acum nu mai era nici măcar o Faţă, pentru că acum ea se afla cu spatele la el, dar cu un spate de cap, spate unic al unei amestecături eterogene de cap, al unui Cap unic, al unui unic bulb fragil, plin cu un fel de terci şi vulnerabil ca un ou, şi totuşi teribil în omogenitatea lui unanimă cu care se năpustea nu spre el, ci aiurea.

— Au şters-o, zise el. Au făcut conştiinţei lor o economie de mai bine de zece cenţi, pentru că aşa n-au mai trebuit să-i cumpere un pachet de tutun ca să-i arate că l-au iertat.

— Da, zise mama. Nu te mai gîndi la asta.

Ceea ce era acelaşi lucru cu a-i spune să se ţină bine unui om care se leagănă deasupra unei prăpastii, ţinîndu-se cu o singură mînă : căci nu voia în momentul de faţă nimic altceva decît să poată să nu se mai gîndească la asta şi să-şi dea drumul în neantul somnului, atît neant cît îi mai rămăsese, el, care noaptea trecută voise să se culce şi ar fi putut să şi doarmă, dar n-avusese timp, şi acum voia mai mult decît oricînd să doarmă şi avea, în viitoarele cincisprezece minute, tot timpul din lume (sau viitoarele cincisprezece zile sau cincisprezece ani dacă era vorba de ce-ar

putea şti cineva, pentru că nimeni nu avea nimic altceva de făcut decît să spere că Crawford Gowrie se va hotărî să apară şi să umble să-l găsească pe şerif şi să-i spună : „Bine, eu am făcut-o, pentru că singura mărturie pe care o aveau era Lucas, care afirma că Vinson Gowrie n-a fost ucis cu un «Colt» de paşunu, sau, în orice caz, nu cu al lui, nu cu «Colt»-ul de paşunu al lui Lucas, şi că Buddy McCallum are să vină şi are să spună : «Da, am făcut schimb cu Crawford Gowrie şi i-am dat un pistol nemţesc acum douăşcinci de ani»“ [1] ; nici măcar nu era de sperat c-are să vină cineva de la poliţia din Memphis să se uite la Vinson Gowrie şi să spună ce fel de glonţ l-a ucis, pentru că şeriful apucase să-i dea voie bătrînului Gowrie să-l ia acasă, să-l spele de nisipul mişcător şi să-l îngroape din nou mîine : de unde de astă dată Hampton şi unchiul or să se poată duce să-l dezgroape mîine noapte), numai că uitase cum : sau poate că asta era şi nu îndrăznea să dea drumul în neant puţinului ce-i rămăsese : adică nimic : nici durere de care să-şi amintească, nici milă, nici măcar conştiinţa ruşinii, nici o justificare a năzuinţei eterne a omului prin om către om, prin ispăşirea în milă şi în ruşine, şi în locul lor, numai un om bătrîn, pentru care durerea nu era nici măcar o parte componentă a propriului său eu, ci doar un fenomen trecător : fiul său ucis, şi el, săltîndu-şi în spinare un cadavru străin, nu pentru ca să potolească strigătul unic, mut, acuzator, nici din milă, nici din răzbunare, ci pentru dreptate, numai ca să fie sigur că pusese mîna pe cel pe care nu trebuia, strigînd vesel, fără ruşine şi tare : „Da, ’i blăstămatu ăla de Montgomery, al dracului să fiu dacă nu-i el !“, şi iar îi apăru o Faţă ; el, care se aşteptase tot atît de puţin ca Lucas să fie scos din celulă şi purtat pe umeri de-un talaz de ispăşire şi cocoţat, pentru momentul de răscumpărare şi triumf, să zicem, pe soclul monumentului confederaţilor (sau mai bine poate pe balconul clădirii oficiului poştal, sub catargul pe care

[1] Rezultă de aici că acţiunea romanului se petrece în 1944.

flutură drapelul naţional), cît se aşteptase la aşa ceva pentru sine şi pentru Aleck Sander şi pentru domnişoara Habersham : el, care nu numai că nu dorise, dar nici n-ar fi putut accepta una ca asta, deoarece asta ar fi redus la zero şi ar fi golit de orice înţeles contribuţia lui la ceea ce se făcuse, şi care trebuia să rămînă anonimă, pentru că altfel ar fi fost fără valoare : el, care, firește, ar fi dorit să-şi lase amprenta pe omul epocii sale, dar numai atît, nu mai mult decît atît, un semn oarecare al trecerii lui pe pămînt, dar umil, aşteptînd şi dorind, umil, nici măcar nădăjduind cu adevărat ceva (ceea ce, firește, însemna orice), afară de propria şi unica sa posibilitate, anonimă şi ea, de a înfăptui şi el, cu pasiune şi eroism şi sobrietate, ceva nu numai pentru analele dăinuitoare ale omenirii, ci făcînd corp comun cu acestea, ceva demn de a-şi avea locul în ele (cine ştie, poate chiar adăugînd o iotă anonimă la austeritatea pasiunii eroice a istoriei) drept recunoştinţă pentru dăruirea timpului închinat ei, dorind numai atît, şi nici măcar asta cu adevărată speranţă, dispus să accepte faptul că ratase pentru că nu era demn, dar la asta cu siguranţă că nu se aşteptase : nu o viaţă salvată de la moarte, nici măcar o moarte salvată de la ruşine şi de la ticăloşie, nici măcar suspendarea, amînarea unei sentinţe, ci doar omiterea cu rea-voinţă a unei date : nu ticăloşia care ruşina propria sa ruşinoasă suprimare, nu elevaţia şi umilinţa cu umilinţă şi mîndrie amintite, nici mîndria curajului şi a pasiunii, nici a milei, nici mîndria şi sobrietatea şi durerea, ci sobrietatea însăşi degradată de ceea ce ea înfăptuise, curajul şi pasiunea terfelite de cele cărora avuseseră a le face faţă : o Faţă, Faţa eterogenă a speţei din care se născuse, a ţării în care se născuse, a poporului său, a sîngelui său, a propriului său eu care fusese bucuria şi mîndria şi speranţa sa, să fie socotit demn să prezinte un front unit şi invincibil prăpastiei întunecate a nopţii, o Faţă monstruoasă, nu vorace, nu omnivoră şi nici măcar nesăţioasă, nu păcălită, nici măcar dejucată, nu răbdînd, nici aşteptînd şi nici măcar avînd nevoie să aibă răbdare pentru că ieri şi azi şi mîine nu sînt decît un acelaşi Este ! Indivizibil : unic

(şi astea i le spusese unchiul, anticipîndu-le, şi astea, încă de acum doi sau trei sau patru ani, pentru că unchiul ştia toate cele pe care el, pe măsură ce devenea din ce în ce mai mult bărbat, le constata a fi adevărate: „Totul este *acum*, pricepi? Ieri n-o să treacă pînă mîine şi mîine a-nceput de-acum zece mii de ani. Pentru fiecare băiat de 14 ani din Sud există o clipă, nu o dată, ci de cîte ori vrea, cînd încă nu s-a făcut ora 2 în după-amiaza aceea de iulie din 1863[1]: brigăzile sînt pe poziţii, îndărătul rambleului liniei ferate, tunurile sînt în baterie, gata, în pădure, iar drapelele făcute sul au fost desfăşurate pentru a fi lăsate să fîlfîie, şi Pickett[2], cu buclele lui lungi şi pomădate şi probabil cu pălăria într-o mînă şi cu spada în cealaltă, cu ochii la colină, aşteptînd ca Longstreet[3] să-i dea semnalul, şi totul era în cumpănă, nu se întîmplase încă, nici nu începuse încă, nu numai că nu începuse, dar mai era încă timp nici să nu înceapă asaltul împotriva acestei poziţii şi în împrejurările date, care îi făcuseră şi pe mulţi alţii, nu numai pe Garnett[4] şi Kemper[5] şi Armstead[6] şi Wilcox[7] să aibă un aer grav; totuşi, e pe cale să înceapă, asta o ştim cu toţii, prea am mers departe, prea am pus mult în joc, şi într-un moment că ăsta nu-i nevoie să fii nici măcar un băiat de 14 ani ca să gîndeşti: *Acuma. Poate că acuma*, şi-atît ai de pierdut şi-atît de cîştigat: Pennsylvania, Maryland, lumea, însăşi cupola aurită a Washingtonului, care să încununeze o victorie disperată şi de necrezut, aventura disperată, zarul aruncat acum doi ani; sau, pentru cineva, pentru oricine care a navigat vreodată cu o barcă avînd drept velă o pătură, momentul din 1492, cînd cineva a gîndit: *«Asta-i»*: extremitatea

[1] Scena descrisă a avut loc înainte de dezlănţuirea asaltului confederaţilor împotriva poziţiilor ocupate de nordişti la Cemetery Hill (3 iulie 1863); eşecul acestui atac a pecetluit soarta bătăliei de la Gettysburg, prima mare înfrîngere a sudiştilor.

[2-3] Generali americani care au comandat unităţile angajate de confederaţi în iureşul de la Cemetery Hill.

[4-7] Generali şi ofiţeri superiori sudişti, căzuţi în cursul asaltului.

absolută, de unde nu mai e întoarcere: să te întorci acum din drum şi să te-ndrepţi spre casă, sau să navighezi irevocabil mai departe, fie să dai de ţărm, fie să te-arunci peste marginea mugindă a lumii. Un glas plăpînd, o poetă înţeleaptă, sensibilă, din vremea tinereţii mele, spunea: *Cînd se varsă ceaiul, se duc şi frunzele cu el, şi-n fiecare zi moare-un asfinţit:* extravaganţă de poet care, cum se-ntîmplă destul de des, oglindeşte adevărul, dar cu capul în jos şi de-a-ndaratelea, pentru că, fără să ştie, mînuitorul oglinzii, absorbit de preocupările sale, a uitat că şi dosul e tot oglindă; pentru că de-ar fi făcut-o măcar, dar nu, în loc s-o facă, şi apusul de ieri şi ceaiul de ieri, amîndouă, s-au amestecat inextricabil cu motivele răvăşite, indestructibile, neamestecabile, gonite de-un suflu prin galeriile infinite ale zilei de mîine în ghetele cu care va trebui să ne încălţăm şi chiar în cearceafurile în care va trebui să dormim (sau să încercăm să dormim), pentru că de nimic nu poţi scăpa, de nimic nu poţi fugi: urmăritorul este cel fugărit, şi noaptea de mîine nu-i decît o lungă insomnie şi luptă cu omisiunile şi regretele de ieri"); el, care trecuse sub tăcere nu chiar o moarte, nici chiar o moarte pentru Lucas, ci pur şi simplu pe Lucas, Lucas în zece mii de avatare de Sambo, pentru ca să se arunce deodată şi fără să-şi dea măcar seama prin acel orificiu ca şoarecii prin deschizătura unei ghilotine, cînd în momentul acela unic neobservat satîrul stupid, nepăsător cade neobservat; mîine, sau cel puţin mîine, sau cel mult mîine, şi poate că de data asta pentru a interveni acolo unde îngerii nu se tem de copii de 16 ani, fie ei albi sau negri, şi nici de o albă, de o fată bătrînă, care de multă vreme merge pe 80 de ani; nici el, care fugise, se cărase, nu ca să se lepede de Lucas, ci ca să se scutească de a-i trimite sus o cutie de tutun prin comisionarul de la *drugstore*, nicidecum ca să-i spună că le pare rău, ci pentru ca în felul acesta să nu trebuiască să mărturisească în gura mare că au greşit: şi dintr-un salt îşi luă avînt,

cu piciorul, de pe stîncă, într-un lung elan în sus, mereu mai sus, înălţîndu-se, mereu mai încet, şi începînd să audă, auzind chiar numai cele mai fine oscilaţii, ascultîndu-le fără să se mişte încă, fără măcar să deschidă încă ochii, aşa cum era întins, ascultînd încă un moment, apoi îi deschise, şi atunci îl văzu pe unchiul său stînd, siluetă profilată pe lumină, dincolo de prag, în acea totală, completă tăcere exterioară, absolută acum, în care nu exista nimic decît respiraţia întunericului, şi brotăcei, şi licurici : nu fugă, nici lepădare, nici măcar, în momentul de faţă, grabă vreundeva în cameră sau în afara ei, fie deasupra, fie dedesubtul, fie înaintea, fie îndărătul minusculelor miriade de sunete de gîze şi de ampla sistolă şi diastolă a nopţii de vară.

— S-a terminat, zise el.

— Da, încuviinţă unchiul. Probabil că-s toţi în pat acum, adormiţi la ora asta. S-au dus acasă să mulgă vacile şi să aibă timp pînă se-ntunecă să spargă şi lemne pentru *breakfast*-ul de mîine.

Una la mînă, dar, cu toate astea, el tot nu se mişcă.

— Au şters-o, zise.

— Nu, făcu unchiul. A fost mai mult decît atît.

— Au şters-o, stărui el. Ajunseseră la punctul în care nu le mai rămînea nimic de făcut decît să admită că greşiseră. Aşa c-au şters-o acasă.

— Ei, cel puţin, s-au mişcat, zise unchiul.

Două la mînă : el, care n-avusese nevoie nici măcar de primul semn, deoarece nu numai graba, trebuinţa, necesitatea de a se mişca din nou, sau mai curînd de a nu fi încetat în realitate de loc să fie mişcat pînă în clipa aceea de acum patru sau cinci sau şase ore sau cîte vor fi fost cînd crezuse cu adevărat că se va lungi pentru cincisprezece minute (şi care, în treacăt fie zis, ştia că cincisprezece minute au fost, chiar dacă nu lăsa impresia că ştie sau nu) nu simţea din nou nevoia de a se mişca, nu-i plecase niciodată nicăieri de unde să-i poată reveni, pentru că era tot acolo, fusese toată vremea acolo, nu încetase niciodată, nici o secundă măcar de a fi acolo, chiar îndărătul bizarei fantasmagorii a

cărei gloată şi mulţime tot îl mai înceţoşa, cu care sau în mijlocul căreia el pierduse mai curînd cincisprezece ceasuri, nu cincisprezece minute : ea era încă acolo, sau cel puţin partea lui pe care nu şi-o terminase, şi partea asta nu era măcar minusculă, ci mai curînd infinitezimală în raport cu cea a unchiului sau a şerifului faţă de neisprăvirea lui Lucas Beauchamp şi a lui Crawford Gowrie, deoarece, din cîte îşi dădeau ei seama înainte de a le fi pierdut el urma azi-dimineaţă, nici unul dintre ei nu ştia care era primul lucru pe care-l aveau de făcut, chiar înainte ca Hampton să fi renunţat şi la puţinele dovezi pe care le avuseseră, dîndu-l înapoi bătrînului pistolar ciung de Gowrie, de la care nici chiar doi copii şi o femeie bătrînă nu-l mai puteau lua îndărăt de data asta ; nevoia nu de a isprăvi ceva, ci doar de a nu se opri din mişcare, nici măcar de a rămîne unde erau, ci doar de a se ţine cu disperare în pas cu mersul lucrurilor, ca şi cum ar trebui să acţioneze o roată de apă, nu pentru că voia să fie acolo unde era, ci pur şi simplu ca să nu fie aruncat afară din toată scena asta pe cînd alerga încă cu disperare de-a-ndaratelea, să piară din ochii lumii, şi nu aşteptînd pasiv revenirea impulsului care să-l arunce, să-l precipite din nou în mişcare, ci anticipat în mişcarea fără sfîrşit, ca mişcarea fără sfîrşit a roţii de apă, la mai puţin de o fracţiune de ţol deasupra vîrfului — vîrful nasului şi pieptului său, a cărui primă respiraţie din plin îl va aduce în orbita ei de înşfăcare, şi el însuşi zăcea acum întins sub ea ca un vagabond prins între şine sub un tren în goană, sigur de viaţa lui numai atîta vreme cît nu făcea absolut nici o mişcare.

Aşa că se ridică şi zise :

— E timpul ! Zvîrli picioarele jos din pat şi întrebă : Cît e ceasul ? Spusesem cincisprezece minute. Mi-ai promis...

— Nu-i decît nouă jumătate, zise unchiul. Ai timp berechet şi pentru duş şi pentru masă. N-or să plece pînă ce n-ajungem şi noi acolo.

— Ei? făcu el.

Sări în picioare desculţ cum era (nu se dezbrăcase, îşi scosese doar ghetele şi ciorapii) şi se întinse după papuci.

— Ai mai fost o dată-n oraş? Pînă ce-ajungem noi acolo? Nu mergem cu ei?

— Nu, zise unchiul. O să fie nevoie de noi amîndoi ca s-o ţinem locului pe domnişoara Habersham. Trebuie să ne întîlnim cu ea la birou. Aşa că grăbeşte-te: probabil că ne şi aşteaptă.

— Da, zise el.

Dar cu mîna cealaltă se şi apucase să-şi descheie cămaşa, şi centura şi pantalonii, gata să le lepede toate deodată dintr-o singură mişcare. Şi de data asta era de rîs. Era în regulă. Nu puteai nici să-l auzi măcar.

— Aşadar, asta era pricina, zise el. Va să zică, nevestele lor nu vor mai fi obligate să spargă lemne pe întuneric, în vreme ce copiii, pe jumătate adormiţi, le vor ţine felinarul.

— Nu, răspunse unchiul. Nu fugeau de Lucas. Uitaseră de el...

— Tocmai asta spun şi eu. Nici n-au aşteptat măcar să-i trimită o cutie de tutun şi să-i spună: „Bine, moşule, toată lumea poate să greşească, dar noi n-o să-ţi purtăm pică".

— Asta voiai tu? făcu unchiul. Cutia de tutun? Asta ar fi fost de ajuns? Fireşte că n-ar fi fost. Şi ăsta-i un motiv pentru care Lucas îşi va căpăta, la urma urmei, cutia lui de tutun; ei vor fi cei care vor insista să i-o dea, vor fi obligaţi. Va primi rate în contul ei cîte zile o avea în ţara asta, fie că vrea, fie că nu, şi nu doar Lucas, ci *Lucas: Sambo,* deoarece ceea ce face pe cineva să se frămînte noaptea în pat de insomnie nu e atît faptul că l-a vătămat pe semenul său, cît faptul că s-a înşelat; vătămarea în sine (dacă nu o poate justifica prin ceea ce el numeşte logică) o poate şterge nimicindu-şi victima şi martorii, dar greşeala e a lui, şi asta-i una dintre mîţele pe care totdeauna o să vrea s-o sugrume pe tăcute cu mănuşi. Aşa că Lucas îşi va primi tutunul. El n-o să

vrea, bineînţeles, şi va încerca să reziste. Dar o să-l capete, aşa că noi vom privi chiar aici, în comitatul Yoknapatawpha, vechea relaţie orientală dintre salvator şi viaţa celui salvat răsturnată cu fundu-n sus: Lucas Beauchamp, pe vremuri sclavul oricărui alb care-ar fi apucat să dea cu ochii de el, o să fie acum tiranul conştiinţei albilor din întregul comitat. Şi ei — cei din Sectoarele 1 şi 2 şi 3 şi 5 — şi-au dat seama de asta, aşa că de ce să-şi mai piardă acuma timpul să-i trimită o cutie de tutun de zece cenţi cînd or să fie obligaţi să facă asta tot restul vieţii lor? Aşa că deocamdată nu s-au mai gîndit la el. Nu fugeau de el, fugeau de Crawford Gowrie; pur şi simplu se lepădau de el, nu numai cu oroare, ci într-o absolută unanimitate, un nu vei face şi un n-ar trebui să faci care, fără nici un fel de avertisment, s-a transformat într-un nu *trebuie. Să nu ucizi,* vezi tu... nu acuzator, fără patimă: un simplu precept moral; l-am acceptat în anonimatul îndepărtat al străbunilor noştri, l-am păstrat de-atîta vreme, l-am adorat, l-am hrănit, i-am ţinut glasul viu, şi cuvintele înseşi, neschimbate, le-am mînuit atît de multă vreme, că toate colţurile-i sînt acum tocite, netede: putem dormi liniştiţi cu acest precept; ne-am preparat chiar propriile noastre antidoturi pentru el, aşa cum gospodina grijulie păstrează o soluţie de muştar sau albuşuri de ouă la îndemînă pe acelaşi raft cu şoricioaica; ne e tot atît de familiar ca şi chipul lui tata-mare, tot aşa de nerecunoscut cum ar fi chipul lui tata-mare cu un turban de prinţ indian pe cap, tot aşa de cu gîndurile aiurea ca şi vînturile pe care tata-mare le scăpa la cina familiei; chiar cînd acest precept este încălcat şi sîngele ce se varsă rămîne închegat şi strălucitor pe feţele noastre, tot mai avem în noi preceptul, încă neatins, încă adevărat: *să nu ucidem,* şi poate că data viitoare nu vom mai ucide. Dar *să nu ucizi copilul mamei tale.* De data asta preceptul a ieşit în plină stradă, ca să meargă la lumina zilei, cot la cot cu tine, nu?

— Ca o bandă de-alde Gowrie şi de-alde Workitt să-i dea foc lui Lucas Beauchamp cu benzină, să-l

omoare pentru o faptă pe care el nici măcar nu a săvîrşit-o, e una, dar ca un Gowrie să-şi ucidă fratele, e alta.

— Da, zise unchiul.

— Nu poţi să susţii una ca asta.

— Ba da, stărui unchiul. *Să nu ucizi,* zice preceptul, şi chiar cînd ucizi, preceptul tot rămîne nepătat şi neatins : *Să nu ucizi,* şi, cine ştie, poate că data viitoare n-ai să ucizi. Dar *Gowrie nu trebuie să ucidă pe fratele lui Gowrie :* nu-ncape nici un poate la mijloc, aici nu este vorba de viitor, Gowrie să nu-l ucidă pe Gowrie data viitoare, pentru că nu trebuie să existe o primă dată. Şi preceptul nu e doar pentru Gowrie, ci pentru toţi : pentru Stevens, şi pentru Mallison, şi pentru Edmonds, şi pentru McCaslin ; dacă nu vom crede cu tărie că nu ajunge numai să nu vrem, ci că nu trebuie şi *nu se cade* să se întîmple ca un Gowrie, sau un Ingrum, sau un Stevens, sau un Mallison să poată să verse sînge de Gowrie, sau de Ingrum, sau de Stevens, sau de Mallison, cum să speri că vom apuca vreodată ziua cînd se va înfăptui *să nu ucizi de loc,* ziua cînd viaţa lui Lucas Beauchamp are să fie în siguranţă nu în ciuda faptului că el e Lucas Beauchamp, ci tocmai pentru că este ?

— Va să zică, au şters-o ca să nu fie siliţi să-l linşeze pe Crawford.

— Pe Crawford Gowrie nu l-ar fi linşat, zise unchiul. Erau prea mulţi. Nu-ţi aminteşti, ei umpluseră strada în faţa închisorii, şi piaţa, toată dimineaţa, cîtă vreme mai credeau că Lucas îl împuşcase pe Vinson Gowrie pe la spate, fără să se atingă de el ?

— Aşteptau să vină Sectorul 4 s-o facă.

— Asta este exact ceea ce spun şi eu, presupunînd pentru moment că-i adevărat. Partea asta din Sectorul 4, alcătuită de-alde Gowrie şi de-alde Workitt, şi patru sau cinci alţii care n-ar fi dat unui Gowrie sau unui Workitt nici măcar un dumicat de tutun de mestecat, şi care ar fi venit încoace doar să vadă sîngele, e destul de mică ca să poată forma o gloată. Dar nu toţi grămadă, pentru că există o simplă limită nume-

rică începînd de la care o gloată se anulează şi se suprimă, poate pentru că în cele din urmă a devenit prea mare pentru beznă ; caverna în care s-a zămislit nu mai e destul de mare ca s-o ferească de lumină, aşa că în cele din urmă, fie că vrea, fie că nu, trebuie să privească în faţă, sau poate pentru că sîngele, atît cît e într-un corp omenesc, nu mai e de ajuns, aşa cum o alună poate să momească un elefant, dar nu doi sau zece. Sau poate că-i din pricină că omul, trecînd în gloată, trece apoi în masă, care suprimă gloata prin absorbţie, prin metabolism, după care, devenind prea mare chiar pentru o masă redevine om şi redevine accesibil la milă şi la dreptate şi la conştiinţă, chiar dacă n-ar fi decît în amintirea îndelungatei şi dureroasei sale aspiraţii către ele, către acel ceva, în fine, dintr-o lumină senină şi universală.

— Va să zică, omul are totdeauna dreptate.

— Nu, zise unchiul. Încearcă să aibă, dacă cei care îl folosesc pentru propria lor putere şi parvenire îl lasă în pace. Mila şi dreptatea şi conştiinţa — credinţa asta în mai mult decît divinitatea omului ca individ (pe care noi, în America, am coborît-o la nivelul unei religii naţionale a măruntaielor, a unui crez în care omul nu are nici o îndatorire faţă de sufletul său pentru că a fost dispensat de un suflet faţă de care să trebuiască să aibă îndatoriri, şi, în schimb, moşteneşte pasiv la naştere o cesiune totală şi de drepturi inalienabile asupra unei neveste, asupra unui automobil, asupra unui aparat de radio şi asupra unei pensii de bătrîneţe), în divinitatea continuităţii sale de Om ; gîndeşte-te cît de uşor le-ar fi fost să-i dea o mînă de ajutor lui Crawford Gowrie : nu o gloată mişcîndu-se cu rapiditate în beznă, privind într-una peste umăr, ci o opinie publică unică şi indivizibilă : aluna aceea pierind sub o întreagă turmă care o călca în picioare, complice, şi poate doar un singur elefant care să ştie cu adevărat că aluna chiar fusese într-adevăr acolo, pentru că raţiunea principală a existenţei unei gloate este ca mîna pătată de sînge, care într-adevăr retezase firul, să piară pentru totdeauna într-o unică şi invio-

labilă confraternitate a anonimatului ; iar în cazul de faţă, acel unul n-ar mai fi avut motiv să zacă treaz noaptea după aceea, cum n-ar fi avut un călău plătit. Ei nu voiau să-l distrugă pe Crawford Gowrie. Ei se lepădaseră de el. Dacă l-ar fi linşat, ei nu i-ar fi luat decît viaţa. Ceea ce au făcut ei în realitate a fost mai rău : l-au lipsit pînă la limita extremă a capacităţii lor de calitatea sa de cetăţean al omenirii.

El nu se clinti.

— Eşti avocat. Apoi zise : Ei nu fugeau nici de Crawford Gowrie, nici de Lucas Beauchamp. Fugeau de ei înşişi. Au fugit acasă să-şi ascundă capetele sub cuvertură, pentru că le era ruşine de ei înşişi.

— Perfect adevărat, zise unchiul. N-am spus eu asta toată vremea ? Erau prea mulţi. De data asta erau destui ca să le fie ruşine şi să poată fugi de ruşine, să poată face constatarea că e insuportabilă unica alternativă : aceea a gloatei : care (gloată), din cauza micimii ei şi din ceea ce se credea că este tăinuire şi complicitate strînsă şi care şi-au dat seama că este o lipsă absolută de încredere a unuia în celălalt, ar fi ales alternativa expeditivă şi simplă de a stîrpi conştiinţa ruşinii nimicind martorul care fusese de faţă. Aşa că, pusă chestiunea sub aspectul preferat de tine, au şters-o.

— Şi te-au lăsat pe tine şi pe domnul Hampton să curăţaţi borîtura, ceea ce nici cîinii n-o fac. Deşi, firește, domnul Hampton este un cîine plătit, şi socotesc că şi despre tine s-ar putea spune la fel. Pentru că, nu trebuie să-i uiţi nici pe cei din oraş, din Jefferson, zise el. S-au cărat, au pierit din vedere şi ei destul de repede. Firește, unii dintre ei n-au putut, pentru că nu era decît pe la mijlocul după-amiezii, aşa că nu puteau încă să închidă prăvăliile şi să se care şi ei acasă ; mai exista încă posibilitatea să-şi vîndă unul altuia de cîţiva gologani ceva.

— Am mai spus că şi Stevensii şi Mallisonii, zise unchiul.

— Stevensii, nu, zise el. Şi nici Hampton. Pentru că cineva trebuie s-o isprăvească, cineva cu un stomac destul de tare ca să poată spăla duşumeaua. Şeriful —

ca să prindă (sau să încerce, sau să spere, sau orice-o fi aia ce veţi fi avînd de gînd să faceţi) pe ucigaş, şi avocatul — ca să apere pe cei care se dedau la linşaj.

— Nimeni n-a linşat pe cineva ca să aibă nevoie de apărător, obiectă unchiul.

— Bine, zise el. Atunci scuză-i.

— Nici asta, zise unchiul. Eu îl apăr pe Lucas Beauchamp. Eu îl apăr pe Sambo împotriva Nordului şi a Estului şi a Vestului — veneticii care vor să-l arunce cu decenii înapoi nu numai în nedreptate, ci şi în suferinţă şi spaimă şi violenţă, impunîndu-ne legi întemeiate pe ideea că nedreptăţirea omului de către om poate fi înlăturată peste noapte prin măsuri de poliţie. Sambo va îndura asta, fireşte ; nu sînt încă destui, ca să poată face altceva. Şi o va îndura, o va înghiţi şi îi va supravieţui pentru că e Sambo şi are această putinţă : el ne va învinge chiar în domeniul ăsta, pentru că are putinţa de a îndura şi de a supravieţui, dar nu va fi aruncat înapoi cu decenii, şi s-ar putea ca evenimentele cărora le va supravieţui să nu merite să fie trăite, pentru că se prea poate ca pînă atunci, dezbinaţi, noi vom fi pierdut America.

— Dar tot mai scuzi toate astea.

— Nu, zise unchiul. Eu spun numai că nedreptatea e a noastră, a Sudului. Trebuie s-o ispăşim şi s-o înlăturăm noi înşine, singuri şi fără ajutor şi nici (nu, mulţumim !) sfaturi. Noi asta îi sîntem datori lui Lucas, fie că o doreşte, fie că nu (şi Lucas ăsta cu siguranţă că nu o doreşte), nu din cauza trecutului lui, deoarece, un om, o rasă, dacă au ceva bun în ei, pot supravieţui trecutului lor fără ca măcar să aibă nevoie de a fugi de el, şi nu din cauza grandilocvenţelor şi foarte adesea prea retoricelor declaraţii retorice despre umanitate, ci pentru motivul simplu, neîndoios, practic al viitorului lui : această putinţă de a supravieţui şi de a absorbi şi de a îndura şi de a rămîne totuşi nezdruncinat.

— Bine, făcu el din nou. Tu rămîi avocat, dar ei totuşi au fugit. Poate că aveau de gînd să-l pună pe Lucas să spele pentru că se trăgea dintr-o rasă de spălători de duşumele. Lucas şi cu Hampton şi cu tine,

deoarece Hampton trebuie să facă din cînd în cînd cîte ceva pentru banii pe care-i ia, şi ei te-au ales pe tine, ca să iei şi tu un salariu. Le-a dat prin cap să-ţi spună cum s-o faci? Ce momeală să foloseşti ca să-l faci pe Crawford Gowrie să vină să spună: „Bine, băieţi, eu zic pas. Dă cărţile din nou"? Sau n-aveau timp să fie... să fie...

— Echitabili, spuse încet unchiul.

El se opri atunci, cu totul. Dar numai pentru o secundă.

— Au şters-o, zise el calm şi categoric, decisiv, nici măcar dispreţuitor, aruncînd cămaşa în sus, la spate, şi lăsînd în aceeaşi clipă să-i cadă şi pantalonii, rămînînd desculţ şi cu nimic pe el decît chiloţii. De altminteri, e-n regulă. Am trecut în vis prin toate astea; am visat şi la ei, am şi isprăvit cu visatul la ei; n-au decît să stea în pat şi să-şi mulgă vacile înainte de a se înnopta sau să-şi spargă lemnele înainte de a se înnopta, sau după aia, cu felinar sau fără felinar, cum o fi. Pentru că nu ei erau visul; am trecut pe lîngă ei doar ca să ajung la vis... Vorbea acum foarte repede, chiar mult mai repede decît îşi dădu el seama înainte de a fi prea tîrziu: Era ceva... cineva... ceva despre ceva care poate că era prea mult să se aştepte de la noi, prea mult pentru oameni care n-au decît şaisprezece ani sau merg pe optzeci sau pe nouăzeci sau cît o fi avînd ea de dus în spinare, şi-apoi, imediat, răspundeam ce mi-ai spus tu, ţi-aduci aminte, despre tinerii englezi nu mult mai mari decît mine, care comandau trupe şi zburau cu aeroplane de recunoaştere în Franţa în 1918. Cum spuneai, că în 1918 toţi ofiţerii britanici păreau să fie sau sublocotenenţi de şaptesprezece ani sau colonei chiori, ciungi sau şchiopi de douăzeci şi trei?

Domolindu-se apoi, sau mai curînd încercînd să se domolească, pentru că primise, în fine, un avertisment destul de brutal: nu ca şi cum deodată ar fi auzit dinainte cuvintele pe care avea de gînd să le spună, ci ca şi cum ar fi descoperit deodată nu ceea ce spusese, ci unde nimereau cele spuse, ce îl vor sili să spună cele pe care le spusese pentru ca să-i facă să se

oprească ; dar prea tîrziu, firește, ca și cum ai apăsa pînă la fund pe frînă cînd mergi la vale și descoperi atunci, spre groaza ta, că tija s-a rupt :

— ...decît că mai era și altceva... eu încercam...

Și în cele din urmă se opri, simțind sîngele fierbinte, violent, arzîndu-l, urcîndu-i-se-n gît, în obraji, și n-avea unde să se uite măcar, nu pentru că în primul rînd stătea acolo aproape gol, ci pentru că nici hainele, nici expresia, nici vorbitul n-ar fi reușit s-arunce o perdea de fum, să ferească ceva de privirea strălucitoare și gravă a unchiului.

— Da ? făcu unchiul. Apoi unchiul zise : Da. Sînt unele lucruri pe care trebuie totdeauna să nu le poți suporta. Sînt unele lucruri pe care trebuie să nu încetezi niciodată să refuzi a le suporta. Nedreptatea, și jignirea, și dezonoarea, și rușinea. Oricît ai fi de tînăr sau oricît ai ajunge de bătrîn. Nici pentru glorie și nici pentru bani : nici pentru poza ta la gazetă și nici pentru bani la bancă. Pur și simplu să refuzi să le suporți. La asta te gîndești ?

— Cine, eu ? făcu el pornind, traversînd camera, fără să stea măcar să-și pună papucii. Eu nu mai sînt cercetaș-novice de pe cînd aveam doisprezece ani.

— Firește că nu, zise unchiul. Dar mulțumește-te să-ți pară rău ; n-are de ce să-ți fie rușine.

Capitolul 10

POATE CĂ ŞI MÎNCATUL AVEA CEVA A FACE CU asta ; nici nu se întrerupse măcar, încercînd, fără vreun interes deosebit şi fără curiozitate, să calculeze cîte zile erau de cînd nu se aşezase să mănînce la o masă ca lumea, şi chiar atunci, în acelaşi timp, mestecînd, îşi aminti că de astăzi de dimineaţă de la 4, de cînd mîncase, cu toate că era pe jumătate adormit, un *breakfast* bun la şerif acasă, nu trecuse nici măcar o zi ; îşi aminti cum unchiul (şedea de cealaltă parte a mesei, bîndu-şi cafeaua) spusese că omul nu trece necesarmente prin viaţă mîncînd într-una, dar că prin mîncat şi, poate, că numai prin mîncat el pătrunde efectiv în lume, se introduce în lume : nu trece prin ea, ci, scormonind, se integrează în solidaritatea ei îmbelşugată, aşa cum prin actul fizic al mestecatului şi al înghiţitului substanţei din care-i făcută urzeala şi bătătura ei o molie pătrunde într-o ţesătură de lînă, şi că, astfel făcînd, metamorfozează întreaga istorie a omenirii într-o parte din sine însuşi şi din memoria sa, sau poate chiar renunţînd prin mestecare, abandonînd şi mîncînd şi sudînd acea mîndră, orgolioasă şi minusculă particulă pe care a numit-o memoria şi personalitatea sa şi-al său „Eu sînt", în solidaritatea imensă, îmbelşugată, anonimă a lumii, de sub care roca efemeră se va răci şi măcina şi spulbera într-un vîrtej de praf fără să se bage măcar de seamă sau să lase vreo amintire, pentru că ziua de ieri nu mai era, şi ziua de mîine nici nu exista încă, aşa că poate doar o viaţă de ascet într-o peşteră, cu ghindă şi apă de izvor, putea fi realmente capabilă de orgoliu şi mîndrie ; poate că trebuie să trăieşti într-o peşteră, cu ghindă şi apă de izvor, într-o invincibilă contemplare extaziată a orgoliului şi a virtuţii şi a mîndriei tale, ca să te poţi menţine la acea culme necruţătoare

de elevaţie a cultului ei care nu suportă compromis : şi el mînca într-una şi destul de mult, şi apucase chiar să-şi dea seama că şi prea repede, pentru că de şaisprezece ani auzea asta, şi puse şervetul pe masă şi se ridică şi auzi o ultimă tînguire a mamei (şi se gîndi cum efectiv femeile nu pot suporta nimic altceva decît tragedia şi sărăcia şi durerea fizică : cum azi-dimineaţă el era acolo unde la 16 ani n-avea ce căuta şi făcea ceea ce nici la de două ori 16 ani nu era treaba lui să facă : gonise cu şeriful prin ţinut, dezgropînd de prin şanţuri cadavre de oameni ucişi ; şi dînsa făcuse de o sută de ori mai puţină gălăgie decît tatăl lui şi fusese de o mie de ori mai de folos, şi, cu toate astea, acum, cînd tot ce-avea el de gînd era să se plimbe prin oraş cu unchiul său şi să şadă un ceas sau două în biroul în care îşi petrecuse şi-şi irosise probabil un sfert din viaţa lui de pînă atunci, ea şterse complet din minte şi pe Lucas Beauchamp şi pe Crawford Gowrie şi, neînduplecată, se întoarse înapoi la ziua aceea de acum cincisprezece ani, cînd pentru prima oară se apucase să-l convingă că nu-i în stare să se încheie singur la pantaloni) :

— Dar domnişoara Habersham nu poate veni s-aştepte aici ?

— Poate, răspunse unchiul. Sînt convins că e-n stare să nimerească iarăşi casa.

— Ştii ce vreau să spun, stărui ea. De ce nu-i spui ? Să stai pînă la douăsprezece noaptea într-un birou de avocat nu-i treabă pentru o femeie.

— Nici să-l dezgroape pe Jake Montgomery noaptea trecută n-a fost treabă pentru o femeie, zise unchiul. Dar poate că de data asta o să-l dezvăţăm pe Lucas Beauchamp să exploateze la nesfîrşit calitatea ei de albă. Hai să mergem, Chick.

Aşa că, în cele din urmă, era afară, dar nu ieşise din casă ca să intre în ceva, pentru că cevaul ăsta îl adusese cu el din casă, nu şi-l însuşise undeva între camera lui şi uşa din faţă, nu intrase pur şi simplu în el, nu se întorsese la el, ci mai curînd ispăşise faptul că se depărtase de acest ceva, redevenise încă demn

de a fi primit în el, deoarece era al său, sau mai curînd el era al lui, aşa că faptul de a fi mîncat trebuie să fi fost, şi acum el şi unchiul mergeau din nou pe aceeaşi stradă, întocmai cum merseseră acum nici măcar douăzeci şi patru de ore, şi atunci fusese goală, învăluită într-un fel de consternare şi groază dezgustătoare, pentru că acum nu era de loc goală, pustie, desigur, şi fără nici o mişcare, se întindea lipsită de viaţă, din felinar în felinar, ca o stradă moartă într-un oraş părăsit, dar nu abandonat cu-adevărat, nu părăsit cu-adevărat, ci doar lăsînd loc celor care vor putea să facă treaba mai bine, lăsînd loc celor care vor putea să o facă aşa cum trebuie, fără să-i încurce sau să le stea în drum sau să le ofere sugestii sau măcar să le dea (nu, mulţumesc !) sfaturi celor care vor face treaba cum trebuie şi în felul lor, simplu, pentru că era durerea lor şi ruşinea lor şi ispăşirea lor ; rîdea din nou acum, dar era în regulă, şi gîndea : *Pentru că ei ne au întotdeauna, pe mine şi pe Aleck Sander şi pe domnişoara Habersham, ca să nu mai pomenim de unchiul Gavin şi de un şerif cu insignă şi care-a depus jurămînt*, cînd, deodată, îşi dădu seama că şi asta era o parte din acel ceva, această dorinţă aprigă ca ei să fie perfecţi, pentru că ei erau ai lui şi el era al lor, această intoleranţă impetuoasă care nu suporta să fii nici măcar cu o iotă, cu o fărîmiţă sub perfecţia absolută, acest salt, acest elan impetuos, aproape instinctiv, de a-i apăra împotriva oricui, oriunde, încît i-ar fi putut fără milă jupui el însuşi pentru că erau ai lui, şi el nu mai dorea altceva nimic decît să rămînă lîngă ei, imuabil şi neînvins : o unică ruşine, dacă ruşine avea să fie, o unică ispăşire, pentru că ispăşire trebuia să fie, neapărat, dar o ispăşire mai presus de orice, unică, imuabilă, dăinuitoare, invincibilă : un singur popor, o singură inimă, o singură ţară ; aşa că spuse deodată :

— Uite... şi se opri, dar, ca întotdeauna, atîta a fost de ajuns.

— Da ? făcu unchiul. Şi apoi, după ce el nu mai spuse nimic, adăugă : Ah, pricep. Nu faptul c-aveau ei dreptate, ci faptul că n-aveai tu.

— Mai rău, mărturisi el. Am căutat să fiu drept.

— E foarte bine să fii drept, zise unchiul. Poate că tu ai avut dreptate şi ei au greşit. Continuă.

— Ce să continui ?

— Chiar şi să te lauzi şi să te făleşti toată noaptea, îi răspunse unchiul. Continuă.

— Să continui ce ? întrebă el din nou. Dar acuma ştia ce, şi zise : Nu crezi c-a venit vremea să isprăveşti şi dumneata de-a mai face pe cercetaşul-novice ?

— Nu-s cercetaş-novice, zise unchiul. Sînt cercetaş clasa a treia. Cum le spuneţi voi ?

— Cercetaş-vultur.

— Cercetaş-vultur, repetă unchiul. Cercetaş-novice înseamnă : Nu accepta. Cercetaş-vultur înseamnă : Continuă. Pricepi ? Nu, nu-i aşa. Nu-ţi mai bate capul să pricepi. Nu-ţi mai bate capul nici măcar să ţii minte. Continuă doar.

— Nu. Nu mai avem nevoie să ne frămîntăm acum pe chestia continuatului. Impresia mea e că acum trebuie să ne frămîntăm pe chestia încotro s-o apucăm şi cum.

— Da. Tu, da, încuviinţă unchiul. Tu singur mi-ai spus asta acum un sfert de ceas, nu-ţi aduci aminte ? Despre momeala de care or să se folosească domnul Hampton şi Lucas ca să-l facă pe Crawford Gowrie să vină undeva unde domnul Hampton să poată pune mîna pe el ? Or să-l folosească pe Lucas...

Şi el îşi aduse aminte : el şi unchiul stăteau lîngă maşina şerifului pe alee lîngă închisoare, aşteptîndu-l pe Lucas şi pe şerif să iasă pe uşa laterală a închisorii şi să traverseze spre ei curtea neluminată. Era întuneric de tot de fapt, pentru că felinarul din colţ nu bătea atît de departe şi nici vreun zgomot n-ajungea ; era numai puţin trecut de 10 şi mai era şi luni noaptea, dar copaia de beznă a cerului, ca o cupolă de vid, acoperea oraşul, ca un clopot de sticlă peste un vechi buchet de mireasă, acoperea piaţa, care era mai mult

decît moartă : era părăsită : pentru că nu se oprise, se dusese să se uite la ea, lăsîndu-l pe unchiul său locului în colţul aleii, strigînd după el : „Unde te duci ?" Dar fără să-i răspundă măcar, trecu pe lîngă ultimul rînd de case tăcute şi pustii, făcînd dinadins ca în liniştea cavernoasă paşii să-i răsune ostentativ fără zor, solitar, dar de loc mîhnit, în schimb, cu un sentiment, o senzaţie nu de posesor, ci de proprietar, de înalt demnitar, cu umilinţă totuşi, dacă nu el însuşi o autoritate, cel puţin instrumentul unei autorităţi, astfel cum e actorul privind dintre culise sau poate dintr-o lojă goală asupra scenei în aşteptare, pustie, mobilată şi totuşi goală, unde, cu toate acestea, peste o clipă se va plimba şi va poza ca ţintă, punct suprem de atracţie al ultimului act, el însuşi nefiind nimic în sine şi poate că nici vedetă principală în piesă, dar cel puţin piesa lui proprie, ca să o ducă la bun sfîrşit, să o încheie şi să o pună deoparte intactă şi inatacabilă, definitivă ; şi aşa, pătrunse în bezna pieţii pustii, oprindu-se imediat ce putu observa fără efort întreg acest dreptunghi întunecat şi fără viaţă, doar cu o singură lumină undeva, şi-anume la localul care rămînea deschis toată noaptea din cauza camioanelor angajate în curse lungi, dar, spuneau unii, rostul ei adevărat (al localului), motivul real pentru care consiliul comunal acordase această autorizaţie fusese să-l ţină treaz pe ortacul de noapte al lui Willy Ingrum, pentru că, deşi primăria îi ridicase într-o alee o gheretă mică în chip de birou, cu sobă şi cu telefon, el nu voia să stea acolo, ci folosea în locul ei localul, unde găsea pe cineva cu care să stea de vorbă şi unde fireşte că i se putea telefona, dar unora, în special cucoanelor bătrîne, nu le plăcea să umble după poliţist să-l caute la tejgheaua unui local cu pian mecanic, deschis toată noaptea, aşa că telefonul de la birou fusese conectat la o sonerie mare de alarmă pusă pe peretele exterior, care era destul de puternică să poată fi auzită de ortac sau de vreun şofer de camion din local care să-i spună că suna, şi cu două ferestre luminate la etaj (şi se gîndi atunci că într-adevăr domnişoara Habersham îl convinsese pe

unchiul să-i dea ei cheia de la birou, dar apoi îşi dădu seama că nu era aşa, că unchiul o convinsese pe domnişoara Habersham să ia cheia, pentru că dac-ar fi fost după ea, ar fi aşteptat tot aşa de bine afară în furgonetă pînă ar fi venit ei, şi apoi îşi zise în gînd: „Dacă a aşteptat", pentru că ea cu siguranţă că n-ar fi aşteptat, şi ceea ce se întîmplase în realitate fusese că unchiul o încuiase în birou ca să le dea timp şerifului şi lui Lucas să iasă din oraş), dar cum era foarte normal ca luminile din biroul unui avocat să fie aprinse la orice oră, şi se întîmpla ca avocatul sau portarul să uite să le stingă cînd plecau, iar localul acela, ca şi uzina electrică, era o instituţie de interes public, pe care nu o puneau la socoteală, şi localul tocmai era luminat (de-acolo de unde era nu putea să vadă înăuntru, dar putea să audă, şi se gîndi cum, pe lîngă pontatul la fiecare oră al ceasornicului de perete de lîngă uşa din dos a băncii, întreruperea ostentativă a pianului mecanic douăsprezece ore fusese probabil primul act oficial al poliţistului de noapte, de la spaima cu cîinele turbat din august trecut), şi îşi aminti de celelalte nopţi de luni, de cele normale, cînd nu veneau mugind dezlănţuiri furibunde de sînge şi răzbunare şi de solidaritate rasială şi de familie din Sectorul 4 (sau chiar din Sectoarele 1 sau 2 sau 3 sau 5, şi nu mai puţin de prin vecinătatea caselor cu peristiluri georgiene [1] din oraş), să tropăie şi să se izbească între ei printre zidurile vechi şi copacii bătrîni şi capitelurille dorice şi să le lase îngrozite, pentru o noapte, în orice caz: ora 10 într-o noapte de luni, şi cu toate că primul spectacol de cinematograf se va fi terminat de vreo trei sferturi de oră, cîţiva spectatori, care veniseră mai tîrziu, vor mai fi trecînd, îndreptîndu-se spre casă, şi toţi tinerii care de atunci fie că stăteau şi beau coca-cola şi băgau gologani în pianul mecanic de la *drugstore*, fie că hoinăreau la infinit, fără nici o grabă, pentru că nu se duceau nicăieri, pentru că

[1] Peristilurile caracteristice stilului arhitectural dominant în Anglia şi în coloniile ei în perioada 1740—1830.

destinaţia lor era însăşi noaptea de mai, şi o purtau cu ei, plimbîndu-se în noapte, şi chiar şi cîteva maşini şi camioane întîrziate (zi de tîrg de vite), ai căror ocupanţi rămăseseră în oraş şi ei pentru a merge la cinematograf sau ca să facă vizite şi să ia masa la neamuri sau la prieteni, şi acuma, în cele din urmă, se risipeau în noapte, îndreptîndu-se prin cîmpia întinsă jur împrejur, spre somn, spre ziua de mîine, şi el îşi aminti cum, nu mai demult decît noaptea trecută, gîndise că şi ea, cîmpia, era goală, pînă cînd, avînd răgaz s-o asculte un moment, îşi dăduse seama că nu era goală de loc : o noapte de duminică, dar cu o linişte care era mai mult decît de noapte de duminică, de fapt felul de linişte care nu se potrivea nici unui fel de noapte şi mai puţin decît oricăreia unei nopţi de duminică, unei nopţi care rămăsese noapte de duminică numai pentru că aşa apucase să fie în calendar cînd l-a adus şeriful pe Lucas la închisoare ; dar nu era goală şi nu puteai spune despre ea că era goală decît în ipoteza că s-ar putea numi pustiu şi gol terenul mut şi fără viaţă din faţa unei armate mobilizate, sau paşnic, vestibulul unui depozit de praf de puşcă, sau liniştit, deversorul de sub ecluza unui zăgaz — o senzaţie nu de aşteptare, ci de creştere, de sporire, nu a populaţiei — femei şi bătrîni şi copii — ci a bărbaţilor, nu atît crunţi, cît gravi, şi nu atît de mult încordaţi, cît nemişcaţi, stînd nemişcaţi şi fără măcar să vorbească mult în odăile din fund, şi nu numai în sălile de baie şi closetele din dosul frizeriei şi în şopronul din dosul sălii de biliard, stivuită pînă sus cu lăzi cu răcoritoare şi încărcate vîrf cu sticle goale de *whisky*, ci şi magaziile prăvăliilor şi garajelor şi chiar şi înapoia storurilor trase ale birourilor, iar deţinătorii lor, ca şi proprietarii prăvăliilor, recunoşteau că ţineau nu de comerţ, ci de o profesiune, şi că aşteptau nu un eveniment, nu un moment în timp care să vină spre ei, ci un moment în timp cînd, printr-o solidaritate fără aproape nici un caracter volitiv, ei înşişi să creeze evenimentul, să prezideze şi chiar să oficieze o clipă, o clipă care nu era

întîrziată nici măcar cu şase sau cu douăsprezece sau cu cincisprezece ore, ci era în schimb continuarea pur şi simplu a celei în care glonţele îl lovise pe Vinson Gowrie, şi între ele nu se scurşese timp, aşa că din toate punctele de vedere Lucas era gata mort, pentru că era mort de atunci, din clipa în care îşi pusese în joc viaţa, şi rostul tuturor nu era decît de a prezida la ritualul arderii lui şi să-şi amintească acum, în noaptea asta, pentru că mîine se va fi isprăvit, iar mîine, firește, piaţa va fi trează şi animată, o altă zi, ca toate zilele, şi obiceiurile din bătrîni vor fi zvîrlite cît colo... încă o singură zi, şi va fi zvîrlită cît colo şi ruşinea, astfel că sîmbătă tot ţinutul, într-o impecabilă unanimitate de plescăit şi de palpitare şi de murmúr, va contesta chiar că existase vreodată momentul cînd ei s-ar fi putut înşela : aşa că el nici nu avusese nevoie să-şi amintească, în absoluta, în acea profundă, în acea completă tăcere, că oraşul nu era mort, nici măcar părăsit, ci doar retras, lăsînd ca lucrurile murdare care trebuiau făcute în felul lor murdar să fie făcute fără ajutor sau amestec sau chiar (nu, mulţumesc !) sfaturi : fără ca trei amatori, o albă fată bătrînă, un copil alb şi unul negru, să dea în vileag pe pretinsul ucigaş al lui Lucas, fără ca Lucas însuşi, împreună cu şeriful comitatului, să-l prindă, şi astfel, pentru o ultimă oară, îşi aminti : cuvintele unchiului acum jumătate de ceas, în timp ce el stătea desculţ pe covor, cu amîndouă poalele cămăşii descheiate în mîini, şi acum unsprezece ore, pe cînd urcau ultimul vîrf de colină spre biserică, şi poate în vreo mie de alte ocazii de cînd se făcuse destul de mare ca să asculte şi să înţeleagă şi să-şi amintească : *...să-l aperi nu pe Lucas, să nu aperi nici măcar unitatea Statelor Unite, ci Statele Unite înseşi împotriva veneticilor de la nord, de la est şi de la vest, care, cu motivele şi intenţiile cele mai frumoase (să zicem), încearcă să le dezbine într-o vreme cînd nimeni nu îndrăzneşte să riște dezbinarea, folosind legile federale şi poliţia federală ca să desfiinţeze condiţia ruşinoasă a lui Lucas, căci dintr-o mie de oameni din Sud luaţi*

la întîmplare se poate să nu găseşti nici unul pe care să-l doară cu adevărat sau măcar să-l preocupe această condiţie, şi de asemenea n-ai să găseşti întotdeauna unul care să fie gata să-l linşeze pe Lucas cu mîna lui indiferent în ce împrejurare, dar nici unul dintre cei nouă sute nouăzeci şi nouă plus acel unul, primul, cu care se întregeşte la loc mia, nu va şovăi să respingă cu forţa (şi între ei va fi desigur şi cel capabil să linşeze) pe oricare venetic venit aici cu împuternicire să se amestece sau să-l pedepsească : îmi spui (sarcastic) dumneata că trebuie să-l cunoşti foarte bine pe Sambo ca să-ţi arogi cu-atîta siguranţă presupunerea pasivităţii sale, şi eu îţi răspund : eu nu-l cunosc de loc, şi după părerea mea, nici un alb nu-l cunoaşte, dar eu îl cunosc pe albul din Sud, nu numai pe cei nouă sute nouăzeci şi nouă, ci şi pe celălalt, pentru că şi el e de-al nostru, şi mai mult decît atît, acest celălalt nu există numai în Sud : vei vedea aliaţi împotriva unui pumn de albi din Sud nu numai Nordul şi Estul şi Vestul şi pe Sambo, ci şi coaliţia formală a teoreticienilor şi a fanaticilor şi a celor care urmăresc răzbunarea personală, plus un număr de alţii care, la adăpostul simplei existenţe fizice a unui număr suficient de mile, promovează un principiu împotriva Sudului şi poate chiar să depăşească numericeşte Sudul solidar, care, vrînd-nevrînd, şi-a recrutat partizani din propriile voastre regiuni periferice, nu chiar din hinterlandurile voastre, ci din falnicele cetăţi ale mîndriei voastre culturale, din Chicagourile şi din Detroiturile şi din Los Angelesurile voastre, şi toate celelalte în care trăieşte o lume ignorantă, înspăimîntată de orice culoare de piele sau de orice formă de nas care nu-s ca ale ei şi care va pune mîna pe acest prilej ca să arunce în capul lui Sambo tot ce-a acumulat din această ancestrală oroare şi dispreţ şi frică de indian şi de chinez şi de mexican şi de caraib şi de evreu, ne veţi sili pe noi, pe acel unul din prima mie luată la întîmplare şi pe cei nouă sute nouăzeci şi nouă din a doua, care suferim din cauza condiţiei ruşinoase în care se află Lucas şi am ameliora-o şi am ameliorat-o şi o amelio-

răm şi o vom ameliora pînă cînd această condiţie va fi abolită (nu chiar mîine, poate), ca să fie, dacă nu uitată, cel puţin amintită cu mai puţină durere şi amărăciune, pentru că noi îi vom fi făcut dreptate, şi nu ne va fi fost smulsă nouă şi impusă lui cu baionetele, pe vrute sau nevrute, în alianţă cu cei cu care nu avem nici un fel de înrudire, în apărarea unui principiu pe care noi înşine îl deplîngem şi îl detestăm, numai că noi trebuie să facem asta, noi singuri, fără ajutorul sau amestecul sau chiar (nu, mulţumesc!) sfatul cuiva, pentru că numai noi putem s-o facem dacă e vorba ca egalitatea lui Lucas să fie ceva mai mult decît a-l face propriul lui prizonier înăuntrul unei baricade inexpugnabile a moştenitorilor direcţi ai victoriei de la 1861—1865, care probabil că au contribuit mai mult chiar decît John Brown [1] la paralizarea libertăţii lui Lucas, ţinută în şah de aproape o sută de ani, de cînd s-a predat Lee [2], şi cînd voi spuneţi că Lucas nu trebuie să aştepte acel mîine pentru că acel mîine nu va veni niciodată, că voi nu numai că nu puteţi, voi nu vreţi, atunci noi nu putem decît să vă repetăm: „Atunci să n-o faceţi", şi să vă spunem: „Veniţi încoace şi uitaţi-vă la noi înainte de a lua o hotărîre", şi voi ne răspundeţi: „Nu, mulţumim, miroase destul de urît şi de aici", şi noi spunem: „Totuşi, vreţi, desigur, să vedeţi cel puţin cîinele casei unde aveţi de gînd să faceţi spargerea, un popor dezbinat într-un moment în care istoria mai arată că anticamera descompunerii este dezbinarea", şi voi spuneţi: „Cel puţin noi pierim în numele umanităţii", şi noi răspundem: „Cînd totul o să fie năruit şi n-o să mai rămînă decît pronumele ăsta la nominativ şi verbul ăsta, ce valoare o să mai aibă omenia lui Lucas atunci?" şi apoi se întoarse şi fugi îndărăt, străbătînd bucata aceea moartă, pustie, de-a lungul rîndului aceluia de case

[1] *John Brown* (1800—1859), luptător pentru abolirea sclaviei negrilor, executat de proprietarii de sclavi din sudul S.U.A.

[2] *Robert Edward Lee* (1807—1870), general american, comandantul suprem al armatelor sudiste în cursul războiului civil.

pînă la colţ, unde, fără să-l mai aştepte, se dusese unchiul, şi apoi apucară împreună în sus pe alee către locul unde se afla maşina şerifului, privind amîndoi la şerif şi la Lucas care traversau curtea întunecoasă către ei, şeriful înainte şi Lucas cam la vreo cinci paşi după el, mergînd nu repede, ci doar absorbiţi, nici pe furiş, nici pe ascuns, ci întocmai cum merg doi oameni pur şi simplu preocupaţi, nu chiar în întîrziere, dar fără să aibă timp de pierdut ; ieşiră pe poartă spre maşină, unde şeriful deschise portiera din spate şi spuse :

— Urcă.

Şi Lucas se urcă, şi şeriful închise portiera şi deschise pe cea din faţă şi se strecură înăuntru mormăind, toată maşina scîrţîind, şi arcurile şi genţile, cînd se lăsă pe banchetă, şi întoarse cheia de contact şi porni motorul ; unchiul sta acum la fereastra portierei şi-i ţinea marginea cu amîndouă mîinile, ca şi cum s-ar fi gîndit sau ar fi sperat deodată că se va răzgîndi, să ţină maşina în loc pînă a nu se pune în mişcare, spunîndu-i ceea ce din cînd în cînd, de vreo jumătate de ceas, trei sferturi de ceas, el însuşi gîndise :

— Ia pe cineva cu dumneata.

— Am luat, zise şeriful. Şi-afară de asta, credeam c-am rezolvat totul de trei ori azi după-masă.

— Tot unul singur e, oricîţi l-ai socoti pe Lucas, făcu unchiul.

— Daţi-mi mie pistolu mieu, zise Lucas, şi n-o să mai fie nevoie să numere nimeni nimic. Am eu grijă.

Şi el se gîndi de cîte ori îi spusese probabil şeriful pînă acum lui Lucas să-şi mai ţină gura, şi poate că de aceea şeriful nu-i mai spuse şi de astă dată : decît că întorcîndu-se încet şi greoi şi mormăind pe banchetă ca să se uite înapoi la Lucas, i-o zise (deodată) cu vocea lui plîngătoare şi oftînd greu :

— După beleaua în care te-ai băgat sîmbătă pentru c-ai stat cu pistolul în buzunar la zece paşi de nasul unui Gowrie, acuma iar vrei să pui mîna pe pistol şi să te-nvîrţi în jurul altuia ? Te poftesc să-ţi

fereci gura şi ferecată s-o ţii. Şi cînd om începe să ne-apropiem de podul de la Whiteleaf, te poftesc să te-aşezi jos în maşină, lipit de scaun în spatele meu, şi să-ţi ţii gura. M-auzi?

— V-aud, zise Lucas. Dar dacă mi-aţi da măcar pistolu mieu...

Şeriful însă se şi întorsese şi-i spunea unchiului:

— Oricîţi l-ai socoti pe Crawford Gowrie, nu-i nici el decît tot unu.

Şi apoi continuă cu glasul lui blînd, în silă, ca un oftat, ceva care totuşi răspundea la gîndurile unchiului, înainte ca unchiul să fi apucat să le rostească:

— Pe cine ar putea să ia cu el?

Se gîndise şi el la asta, amintindu-şi de scrîşnetul acela prelung, de frecarea de caldarîm a cauciucurilor maşinilor şi camioanelor zănatice risipindu-se alandala, precipitîndu-se parcă pentru a se desolidariza înspăimîntate, irevocabil, în toate direcţiile, către locurile cele mai îndepărtate, mai înaccesibile şi mai ascunse, în afară de acel mic ostrov din Sectorul 4, cunoscut sub numele de capela Caledonia, în sanctuar: vechiul, obişnuitul, familiarul cămin în care femeile şi fetele mai măricele şi copiii puteau să mulgă vacile şi să spargă lemne pentru *breakfast*-ul de mîine, în timp ce ăi mici ţineau felinarele, iar bărbaţii şi flăcăii, după ce vor fi dat nutreţ la catîri pentru aratul de mîine, vor sta pe prispa din faţă, aşteptînd în amurg cina: păpăludele: noapte: somn; şi el parcă şi vedea (în ipoteza că înfumurarea de ucigaş l-ar putea aduce vreodată pe Crawford Gowrie din nou la îndemîna şi în raza acelui ciot de braţ, ceea ce, de acord cu şeriful, el nu credea, întrucît Crawford era şi el un Gowrie, şi acum dînsul îşi dădu seama cum de se putuse ca Lucas să scape cu viaţă sîmbătă după-masă de la prăvălia lui Fraser, ca să nu mai pomenim de cum putuse ieşi viu din maşina şerifului la închisoare: Gowrieii înşişi ştiau că n-o făcuse el, aşa că au lăsat să treacă timpul, aşteptînd ca alţii, poate cei din Jefferson, să-l tîrască în stradă, pînă cînd îşi aminti

— într-o scăpărare care semăna cu ruşinea — omul cu cămaşa albastră lăsîndu-se pe călcîie şi mîna lui unică, ţeapănă, stîngace încercînd să cureţe de pe faţa mortului nisipul ud, şi îşi dădu seama că orice i-ar trece prin cap mîine bătrînului furibund, el nu va mai avea nimic împotriva lui Lucas pentru că n-avea loc pentru nimic altceva decît pentru fiul lui) — era noapte, scena se petrecea poate în sufragerie, şi iarăşi şapte bărbaţi din neamul Gowrie în casa în care de douăzeci de ani nu mai era femeie, pentru că venise şi Forrest de la Vicksburg ieri pentru înmormîntare şi mai era probabil încă acolo azi-dimineaţă cînd i-a trimis şeriful vorbă lui Gowrie bătrînul să se întîlnească cu el la capelă : şi în mijlocul mesei ardea o lampă printre zaharniţele murdare şi borcanele cu melasă şi sosuri, şi sarea şi piperul în ambalajele în care fuseseră luate de pe rafturile prăvăliei, şi bătrînul şezînd în capul mesei, cu unica lui mînă pe masă în faţă şi cu pistolul mare la îndemînă, pronunţînd judecata şi sentinţa şi condamnarea şi şi execuţia aceluia din neamul Gowrie care cu sîngele fratelui său anulase propria sa calitate de Gowrie, apoi drumul în întuneric, camionul (de data asta nu luat cu sila, pentru că Vinson avusese un camion nou şi mare şi puternic, bun şi pentru buşteni şi pentru vite), pe care îl conduceau probabil aceiaşi gemeni, şi cadavrul legat de platformă, parc-ar fi fost un stîlp, cu lanţuri grele pentru cherestea, gonind departe de capela Caledonia, departe de Sectorul 4, spre oraşul întunecat, tăcut, în aşteptare, tot în goană şi pe strada liniştită, prin piaţă, pînă la casa şerifului, şi apoi cadavrul rostogolit şi aruncat pe prispa din faţă a şerifului, şi poate că maşina mai aştepta încă, în timp ce celălalt gemen Gowrie suna la uşă.

— Nu te mai sinchisi de Crawford, zise şeriful. N-are nimic cu mine. El pe mine mă votează. În momentul de faţă supărarea lui mare e c-a trebuit să omoare în plus oameni ca Jake Montgomery, cînd el tot ce-a vrut era doar să facă aşa ca să nu afle Vinson că furase cherestea de la el şi de la moş

Sudley Workitt. Chiar dacă sare pe scara maşinii înainte de-a avea eu timp să fac faţă, tot o să trebuiască să piardă un minut sau două încercînd să deschidă uşa ca să poată vedea exact unde-i Lucas, cu condiţia ca în momentul acela Lucas să facă exact ceea ce i-am spus eu să facă, şi sper, pentru binele lui, c-are să facă.

— Am să fac, făgădui Lucas. Decît că dac-aş avea...

— Da, zise unchiul cu voce aspră. Cu condiţia să-l găseşti acolo.

Şeriful oftă :

— Dumneata i-ai trimis vorbă.

— I-am trimis vorbă ce-am putut, zise unchiul. Şi cum am putut. O vorbă care să aranjeze o întîlnire între un ucigaş şi un poliţist şi de care, oricine-ar fi cel care o va transmite ucigaşului, nici să nu-şi dea seama că-i destinată unui ucigaş şi despre care ucigaşul însuşi va crede nu numai că nu lui îi e destinată, dar că e şi adevărată.

— Bine, făcu şeriful, el sau o s-o primească, sau n-o s-o primească, şi sau o s-o creadă, sau n-o s-o creadă, şi sau ne aşteaptă în rîpa de la Whiteleaf, sau nu, şi dacă nu, eu şi cu Lucas ieşim în şosea şi ne întoarcem în oraş.

Acceleră, apoi lăsă motorul în ralanti ; aprinse farurile.

— Dar poate c-o să vină. I-am trimis vorbă şi eu.

— Bine, făcu unchiul. De ce, domnule Bones[1] ?

— I-am spus primarului să-l scutească pe Willy Ingrum ca să se poată duce să aranjeze din nou cu Vinson Gowrie la noapte, şi înainte de plecare i-am spus confidenţial lui Willy că la noapte am de gînd să-l duc pe Lucas la Hollymount pe drumul vechi mai de-a dreptul de la Whiteleaf, pentru ca Lucas să

[1] *Bones* — Castaniete, personaj negru care acompaniază dansurile şi cîntecele cu o pereche de castaniete, una din figurile clasice ale *Minstrel-Show*-ului, spectacol de estradă tipic american apărut în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

poată depune ca martor mîine la ancheta în legătură cu moartea lui Jake Montgomery, şi i-am adus aminte lui Willy că încă n-au terminat cu consolidarea terasamentului de la Whiteleaf şi că maşinile tot mai trebuie să bage într-a-ntîia cînd trec pe-acolo, şi i-am spus să aibă grijă să nu spună nimănui nimic.

— Oh, făcu unchiul, fără să dea de tot drumul portierei. Cît era viu, oricine ar fi putut să-l revendice pe Jake Montgomery, acum, însă, e-al comitatului, al Yoknapatawphei. Dar atunci, făcu el repede, dînd drumul de tot portierei, nouă ne trebuie un ucigaş, nu un avocat... Bine, făcu el. De ce nu porneşti ?

— Da, zise şeriful. Dumneata du-te pînă la dumneata la birou şi vezi de domnişoara Eunice. Poate să se fi întîlnit cu Willy pe stradă, şi dacă s-a întîlnit cu el, ar fi în stare s-ajungă cu furgoneta aia a ei înaintea noastră la pod la Whiteleaf.

Apoi se întoarseră în piaţă, de data asta străbătînd-o în diagonală către locul unde furgoneta goală era parcată cu botul la marginea trotuarului pustiu, şi urcară scara, care gemea şi scîrţîia, către uşa deschisă a biroului, şi, trecînd pragul, el se gîndi fără mirare că domnişoara Habersham era probabil singura femeie pe care o cunoştea în stare să fi scos cheia împrumutată din broască îndată după ce deschisese o uşă străină, nu pentru ca să lase cheia pe prima suprafaţă plană pe lîngă care ar fi trecut, ci pentru ca s-o pună în poşetă sau într-un buzunar sau în orice alt loc unde-o fi pus-o atunci cînd i s-a dat, şi că ea nu se va fi aşezat în scaunul dindărătul biroului, şi nici nu se aşezase : şedea, în schimb, înfiptă, dreaptă, cu aceeaşi pălărie, dar cu o altă rochie, care arăta absolut la fel cu cea pe care o purtase noaptea trecută, şi cu aceeaşi poşetă în poală, cu mănuşile de optsprezece dolari încopciate pe poşetă, şi cu pantofii aceia de treizeci de dolari, cu tocuri joase, înfipţi unul lîngă altul în duşumea în faţa celui mai tare şi mai drept scaun din toată odaia, cel de lîngă uşă, pe care niciodată nimeni nu se aşeza, oricît de aglomerat ar fi

fost biroul, şi se mutase în fotoliul capitonat de dincolo de birou numai după ce unchiul îşi pierduse două minute bune insistînd, şi în cele din urmă îi spuse că s-ar putea să mai dureze încă două sau trei ore, pentru că ea sta cu ceasul de aur în formă de broşă de la piept deschis cînd intraseră şi lăsa impresia că, după părerea ei, şeriful nu numai că trebuia să se fi şi întors cu Crawford Gowrie, ci că probabil era cu el pe drumul spre penitenciar ; apoi se aşezase şi el în scaunul lui obişnuit de lîngă răcitor şi, în fine, unchiul, care îşi aprinsese chibritul pentru pipa lui de cocean de păpuşoi, vorbind nu prin fum numai, ci chiar în pipă :

— ...asta s-a întîmplat din cauză că noi ştiam chiar cîte ceva, ca să nu mai pomenim de ce ne spusese în cele din urmă Lucas, care se controla ca un vultur sau ca un spion internaţional, păzindu-se să nu cumva să spună ceva care să explice atitudinea lui, necum să-l salveze : Vinson şi Crawford erau tovarăşi la cheresteaua cumpărată de la bătrînul Sudley Workitt, care era văr de-al doilea sau de-al patrulea sau unchiul sau ceva, în fine, cu doamna Gowrie, adică s-au înţeles cu bătrînul Sudley la un preţ anume pe piciorul cub de scînduri, care urma să-i fie plătit cînd se va vinde cheresteaua, ceea ce nu avea să se întîmple decît după ce se va fi tăiat şi ultimul copac şi după ce Crawford şi cu Vinson o vor fi livrat toată şi îşi vor fi încasat banii lor, şi de-abia după asta urmau să-i dea bătrînului Sudley banii lui ; au închiriat un joagăr şi au angajat echipe la doborît copacii şi la dat la joagăr şi la stivuit lemnul, tocmai acolo, la o milă de casa bătrînului Sudley, înţeleşi fiind ca nici un băţ să nu fie luat pînă ce nu se taie tot. Numai că, în afară de partea asta, noi nu ştim încă nimic real pînă cînd n-o să pună Hampton mîna pe Crawford ; decît că aşa trebuie să fie, pentru că de nu, de ce, Doamne iartă-mă, l-aţi dezgropat pe Jake Montgomery din mormîntul lui Vinson ?... şi de cîte ori mă gîndesc la partea asta a chestiei, îmi amintesc de voi trei întorcîndu-vă, coborînd colina aceea pînă exact în punctul

de unde doi dintre voi l-au auzit, şi unul chiar l-a şi văzut trecînd călare pe omul care, ducînd pe catîr în faţa lui un cadavru de om ucis, trecuse printr-o atît de subită şi de presantă nevoie de a-şi schimba planul, încît atunci cînd Hampton şi cu mine am ajuns acolo, numai cu şase ore mai tîrziu, nu mai era nimeni în mormînt...

— Dar nu el a... zise domnişoara Habersham.

— ...Poftim ? făcu unchiul. Unde am rămas ? Ah, da... numai că Lucas Beauchamp, plimbîndu-se într-o noapte, a auzit ceva şi s-a dus şi s-a uitat, sau poate că realmente trecea pe acolo şi a văzut sau poate că-i trecuse mai înainte prin cap şi de-aia s-a plimbat atunci noaptea şi a văzut un camion în care, fie că l-a recunoscut, pe întuneric, fie că nu, se încărca cherestea din aceea despre care toată vecinătatea ştia că nu trebuie să fie luată de acolo pînă cînd nu se închide joagărul şi se mută în altă parte, ceea ce înseamnă că trebuia să mai treacă timp pînă atunci, şi Lucas a pîndit şi a ascultat şi poate că s-o fi dus şi dincolo, în comitatul Crossman, la Glasgow şi la Hollymount, pînă ce a aflat cu certitudine nu numai cine lua din cheresteaua aia în fiecare noapte sau aproape în fiecare noapte, nu mult deodată, exact atîta cît să nu bage de seamă lipsa cineva care nu trecea pe-acolo chiar în fiecare zi (şi singurul care era pe-acolo în fiecare zi sau măcar era interesat în această măsură era Crawford, care se reprezenta pe sine însuşi şi pe fratele său şi pe unchiul său, care era şi proprietarul copacilor şi proprietarul cherestelei care rezulta din ei, aşa că el putea să facă ce voia cu ea ; unul dintre ei alerga pe la ţară cît e ziua de lungă văzîndu-şi de celelalte afaceri, care-l ardeau mai mult, iar celălalt, un bătrîn reumatic în primul rînd şi aproape orb, care nu ar fi putut să vadă nimic chiar dacă ar fi putut să se ducă atît de departe de casa lui, şi oamenii de la joagăr, care erau angajaţi cu ziua şi cărora nu le-ar fi păsat chiar dacă ar fi ştiut ce se petrece noaptea, atîta vreme cît ei îşi primeau banii în fiecare sîmbătă) dar şi ce făcea el cu ea, cu cheresteaua, sau chiar aflînd şi de chestia cu Jake Montgomery, cu toate că faptul

că Lucas știa de Jake n-avea nici o importanță decît că, prin faptul că fusese ucis și băgat în groapa lui Vinson, Jake probabil îi salvase viața lui Lucas. Dar chiar și după ce Hope mi-a spus cum a scos în cele din urmă chiar și atîta de la Lucas, azi-dimineață în bucătărie, cînd l-a adus Will Legate de la închisoare și noi te duceam pe dumneata acasă, chestia nu este lămurită decît în parte, pentru că eu tot mai spun ce-am spus într-una de cînd m-ați trezit azi-dimineață și Chick mi-a spus ce i-a spus Lucas despre pistol: Dar de ce Vinson? De ce a trebuit Crawford să-l omoare pe Vinson ca să șteargă mărturia hoției sale? Nu că n-ar fi avut efect, firește c-ar fi avut, pentru că Lucas ar fi trebuit într-adevăr să moară imediat ce primul alb ar fi dat cu ochii de el stînd lîngă cadavrul lui Vinson, cu crosa pistolului făcîndu-i cocoașă în spate la haină, dar de ce s-o facă în felul ăsta, pe calea asta ocolită, bizară, a fratricidului? Așa că acuma, avînd ceva realmente serios de vorbit cu Lucas, m-am dus de-a dreptul la Hampton acasă azi după-masă, în bucătărie, și erau acolo: bucătăreasa lui Hampton, care sta de o parte a mesei, și Lucas, de cealaltă parte, mîncînd sfeclă și turtă de mălai, nu dintr-o farfurie, ci chiar din oala de opt kilograme, și i-am zis: „Și te-ai lăsat păcălit de el — nu vorbesc de Crawford...“ Și el mi-a răspuns: „Nu. Și eu vorbesc tot de Vinson. Decît că atunci a fost prea tîrziu, camionul era încărcat și o și lua din loc repede, fără faruri aprinse, fără nimic, și el a zis: «Al cui e camionu ăsta?» și eu n-am răspuns de loc.“ „Da, bine, l-am încurajat eu. Și pe urmă?“ „Asta-i tot, a zis Lucas. Pe-urmă, nimic.“ „N-avea pușcă?“ „Nu știu, a zis Lucas. Avea un ciomag.“ Și eu i-am spus: „Bine. Mai departe.“ Și el a zis: „Nimic. El a stat așa ca un minut, cu ciomagu ridicat, și-a zis: «Spune-mi, a' cui era camionu?», și eu tot n-am răspuns nimic, și el a lăsat ciomagu jos și s-a întors și de-atunci nu l-am mai văzut.“ „Așa că ți-ai luat pistolul“, am zis eu, și el a zis: „Și am plecat... și pe urmă... N-a fost nevoie. A venit la mine, acuma vorbesc de Crawford, la mine

acasă, pe-urmă, noaptea, şi-a vrut să mă plătească, să-i spun a' cui era camionul ăla, o grămadă de parale, cinzeci de dolari, mi i-a arătat, şi eu i-am spus că încă nu m-am hotărît a' cui era camionu, şi el a zis că-mi lasă banii în orice caz, pînă o să mă hotărăsc, şi eu i-am spus că m-am şi hotărît ce-aveam de gînd să fac, am s-aştept pînă mîine — asta se întîmpla vineri noaptea — ca domnu Workitt şi Vinson să capete un fel de dovadă, ceva, că şi-au luat partea lor din banii de pe cheresteaua lipsă." „Da, am zis. Şi pe urmă ?" „Pe urmă, că am să mă duc să-i spun lu domnu Workitt că mai bine să..." „Mai spune o dată, l-am rugat. Rar." „Să-i spun lu domnu Workitt că mai bine să-şi numere scîndurile." „Şi tu, un negru, te-ai fi dus la un alb să-i spui că feciorii nepoatei sale îl furau, şi, pe deasupra, la un alb din Sectorul 4 ? Îţi dai seama ce-ai fi păţit ?" „N-am avut cînd, mi-a răspuns. Pentru că a doua zi — sîmbătă — mi-a trimis vorbă... şi-ar fi trebuit să-mi dau seama de pistol atunci, pentru că era evident că Gowrie ştia de el ; altfel, în biletul lui n-ar fi putut să scrie : *Am pus banii furaţi la loc şi aş vrea să-mi dai asentimentul tău personal, adu-ţi pistolul şi fii om de înţeles...* sau cam aşa ceva." Şi eu l-am întrebat : „Dar de ce să iei pistolul ?" Şi el a zis : „Era sîmbătă". Şi eu : „Da, în nouă. Dar de ce cu pistolul ?" Şi după asta am înţeles ; am spus : „Pricep. Tu, cînd te îmbraci de sărbătoare, sîmbăta, iei pistolul, întocmai cum făcea bătrînul Carothers înainte de a ţi-l fi dat ţie." Şi el m-a corectat : „L-am cumpărat". Şi eu am zis : „Bine, spune mai departe." Şi el : „...mi-a trimis vorbă să mă-ntîlnesc cu el la prăvălie, numai că..."

Şi acum unchiul aprinse din nou un chibrit şi pufăi din lulea, continuînd să vorbească, vorbind prin coada lulelei cu fumul odată ; te uitai la el, la fum, ca şi cum ar fi fost nişte cuvinte :

— Numai că Lucas n-a mai ajuns la prăvălie : Crawford i-a ieşit în drum în pădure, stînd pe un buştean lîngă potecă, aşteptîndu-l de cînd Lucas nici n-apucase să plece ca lumea de-acasă, şi acum Crawford a fost cel care-a vorbit de pistol, înainte chiar ca Lucas să fi putut spune bună ziua sau dacă Vinson şi domnul Workitt au

fost bucuroşi cînd şi-au primit banii sau cam aşa ceva, şi-a zis : „Chiar dacă tot mai trage, probabil că n-ai să poţi nimeri nimic cu el“, aşa că încheierea puteţi s-o trageţi şi singuri : Lucas mi-a spus cum Crawford, în cele din urmă, a pus rămăşag pe o jumătate de dolar că Lucas n-o să poată nimeri buşteanul de la cinci metri distanţă, şi Lucas l-a nimerit, şi Crawford i-a dat jumătate de dolar, şi apoi au mers pe jos cele două mile care mai erau, înspre prăvălie, pînă cînd Crawford i-a spus lui Lucas să aştepte acolo, că domnul Workitt trebuia să-i trimită la prăvălie o chitanţă semnată pentru partea lui din cheresteaua lipsă şi că el, Crawford, o să se ducă s-o aducă, ca s-o poată vedea şi Lucas cu ochii lui, şi atunci eu l-am întrebat : „Şi tu nici atunci n-ai bănuit nimic ?“ Şi el mi-a răspuns : „Nu. Doar mă-njura într-una, ca de obicei.“ Şi cum s-a sfîrşit, puteţi să vă închipuiţi singuri, la urma urmei nu-i nevoie să se dovedească nici un fel de ceartă între Vinson şi Crawford şi nici nu trebuie să vă scormoniţi creierul cine ştie ce adînc ca să vă imaginaţi ce-a spus şi ce-a făcut Crawford ca să-l facă pe Vinson să-l aştepte la prăvălie şi după aceea să-l trimită înaintea lui pe potecă, pentru că era de-ajuns să-i spună asta : „E-n regulă. Am pus mîna pe el. Dacă tot n-o să vrea să spună al cui e camionul, îl facem să spună cu bătaia.“ Pentru că nici asta n-are nici o importanţă, destul că după asta Lucas l-a văzut pe Vinson venind cu grabă mare pe potecă dinspre prăvălie, mi-a povestit Lucas, dar probabil că ce voia el să spună era nu cu grabă mare, ci cu „nerăbdare“, şi supărare, dar probabil mai mult enervat, făcînd probabil acelaşi lucru pe care-l făcea Lucas : aştepta să înceapă celălalt vorba şi să se explice, numai că, după cum spune Lucas, Vinson a isprăvit primul cu aşteptatul : încă în mers fiind, a spus cam atît : „Va să zică, ţi-ai schimbat părerea...“ Şi-atunci, spune Lucas, s-a împiedicat de ceva şi a făcut un fel de tumbă, s-a prăbuşit cu faţa-n jos, şi chiar atunci Lucas şi-a amintit că auzise împuşcătura şi-şi dădu seama că de ce se împiedicase Vinson fusese Crawford, fratele lui, apoi ceilalţi au ajuns acolo încă înainte de a avea el timp să-i audă alergînd prin pădure, şi eu i-am spus : „Mi se pare că în momentul ăla tu aveai im-

presia că eşti gata să te-mpiedici destul de rău de Vinson, cu sau fără voia bătrînului Skipworth şi a lui Adam Fraser". Dar cel puţin e bine că nu i-am spus : „Dar de ce nu le-ai explicat atunci ?", aşa că Lucas n-a fost obligat să se mire : „Să explic ce şi cui ?" Şi astfel era în regulă, nu vorbesc de Lucas, firește, vorbesc de Crawford, care nu era doar un biet copil al nenorocului, el...

Şi iată că din nou, şi de data asta, el îşi dădu seama ce fusese : domnişoara Habersham făcuse ceva, nu-şi dădea seama ce, nu auzise nimic, şi ea nu se mişcase, şi nici că se făcuse mai tăcută nu puteai spune, dar ceva se petrecuse, nu că i se întîmplase ei ceva ce venea dinafară spre înăuntru, ci dinăuntru spre afară, ca şi cum ea nu numai că nu fusese surprinsă de asta, ci ea decretase, autorizase, dar nu se mişcase din loc nici măcar cît să respire mai tare, şi unchiul nici nu băgase măcar de seamă...

— ...ci mai curînd alesul zeilor, unsul lor special şi unic dintre toţi oamenii, ca să le dovedească nu lor, zeilor, pentru că ei nu se îndoiseră niciodată, ci oamenilor, prin acest cel mai mare numitor comun al lor, că avea un suflet, şi că acesta îl împinsese în cele din urmă să-şi ucidă fratele...

— L-a băgat în nisipul mişcător, zise domnişoara Habersham.

— Da, zise unchiul. Sinistru, nu ?...Şi asta numai datorită ghinionului cu somnambulismul lucid al unui negru bătrîn, şi-apoi după ce scăpase de răspundere pentru treaba asta cu ajutorul unui plan, al unui sistem atît de simplu şi de impecabil în psihologia lui biologică şi geografică, încît Chick, aici de faţă, l-ar numi un plan natural, şi-a văzut deodată eforturile zădărnicite de faptul că acum patru ani un copil, despre a cărui existenţă habar n-avea, a căzut într-un şanţ în prezenţa aceluiaşi negru somnambul, pentru că nici partea asta încă nu o cunoaştem cu-adevărat, şi James Montgomery fiind mort acuma, probabil că nici n-o s-o mai lămurim vreodată, cu toate că în fond asta n-are nici o importanţă, pentru că faptul tot rămîne, altminteri de ce-ar fi fost el în mormîntul lui Vinson dacă nu pentru că Jake Montgomery, cînd cumpăra cheresteaua de la Crawford

(am aflat asta dînd azi după-masă un telefon ultimului destinatar al cherestelei, la Memphis), ştia şi de unde provine — era în firea lucrurilor şi în caracterul lui Jake să ştie aşa ceva — şi, fireşte, acesta era un factor în cîştigul lui de intermediar, aşa că atunci cînd Vinson, tovarăşul lui Crawford, s-a împiedicat deodată şi a murit în pădure, în dosul prăvăliei lui Fraser, Jake n-a mai avut nevoie de o sferă de cristal ca să-şi citească viitorul, şi dacă presupunem asta, să mergem pînă la capăt, sau de nu, daţi-ne, domnului Hampton şi mie, o ipoteză mai bună şi renunţăm la asta : Jake ştia şi el de vechiul trofeu de război al lui Buddy McCallum, şi-mi place să cred, pentru binele lui Crawford...

Şi iată că din nou, şi tot fără nici un semn exterior, dar de data asta şi unchiul văzu sau simţi sau intui (sau ce-o fi fost) şi el, şi se opri, şi timp de o secundă lăsă impresia că e pe cale să spună ceva, apoi imediat păru că a uitat cu totul şi vorbi din nou :

— ...că poate să-i fi spus Jake preţul tăcerii sale sau poate că-l şi încasase, sau că poate luase numai un acont, poate din capul locului avusese intenţia să dea pe faţă crima lui Crawford, poate că erau mai de mult stabilite toate legăturile ca să stoarcă şi mai multe parale, sau poate că nu putea să-l sufere pe Crawford şi voia să se răzbune sau, poate, scrupulos din fire, nu admitea crima şi l-a dezgropat pe Vinson pur şi simplu ca să-l încarce pe catîr să-l ducă la şerif, dar, în orice caz, în noaptea de după înmormîntare cineva care avea un motiv lesne de înţeles ca să-l dezgroape pe Vinson l-a dezgropat, şi ăsta trebuie să fi fost Jake, şi cineva care nu numai că nu voia ca Vinson să fie dezgropat, dar avea şi un motiv lesne de înţeles să-l pîndească pe cel care avea un motiv lesne de înţeles să-l dezgroape a ştiut că a fost dezgropat... zici că era pe la zece cînd tu şi cu Aleck Sander aţi parcat furgoneta şi în seara aceea se făcuse destul de întuneric ca să poţi dezgropa morţi încă de pe la şapte, asta înseamnă că rămîn trei ore... şi asta voiam să spun despre Crawford, zise unchiul.

Şi de astă dată el băgă de seamă că unchiul se şi oprise, aşteptîndu-se la asta, şi s-a şi întîmplat, dar tot

fără zgomot, nici mişcare, pălăria neclintită şi dreaptă, mănuşile strînse cochet şi încopciate şi poşeta în poală, pantofii înfipţi şi nemişcaţi unul lîngă altul, ca şi cum le-ar fi înfipt într-o diagramă trasată cu creta pe duşumea.

— ...Pîndind de-acolo din buruieni, din dosul gardului, văzînd cu ochii lui nu numai cum şantajul e demascat, dar toată groaza şi incertitudinea prin care va trebui să treacă încă o dată, ca să nu mai pomenesc de munca brută, el, singurul om care ştia că mortul n-ar fi putut suporta examinarea de către un poliţist cu oarecare experienţă, nu putea şti absolut de loc cîţi alţii ar putea şti sau bănui, aşa că, în orice caz, cadavrul trebuia să fie scos din groapă acum, dar cel puţin acum avea aici un ajutor, fie că ajutorul ştia, fie că nu, aşa că probabil el a aşteptat pînă cînd Jake a scos cadavrul şi era gata să-l încarce pe catîr (şi noi am mai aflat şi asta : era catîrul de plug al lui Gowrie, acelaşi pe care au venit gemenii călare azi-dimineaţă ; Jake îl împrumutase chiar el duminică după masă tîrziu, şi dacă bănuiţi de la care dintre Gowrie l-a împrumutat aţi ghicit : de la Crawford), şi n-ar fi riscat să înfrunte pistolul acum, în orice caz ar fi preferat să-l folosească dacă ar fi putut, el, care mai curînd ar fi plătit lui Jake încă o dată preţul şantajului pentru privilegiul de a face uz de ce-o fi fost aia cu care i-a zdrobit ţeasta lui Jake, şi l-a băgat în coşciug, şi a umplut groapa la loc, şi iat-o din nou, graba disperată, înfricoşătoare, singurătatea, sentimentul de a fi un paria, avînd împotriva lui nu numai oroarea şi lepădarea de tot ce e om, ci avînd de luptat cu inerţia elementară, totală a pămîntului şi cu goana oribilă, nepăsătoare a timpului, dar chiar înfrîngînd în cele din urmă toată coaliţia asta, aranjase din nou mormîntul, pînă şi florile care fuseseră aruncate de la locul lor, şi dovada crimei sale iniţiale fusese înlăturată şi asigurată...

Şi din nou domnişoara Habersham a făcut nu ştiu ce, dar de data asta unchiul nu s-a mai oprit :

— ...apoi, ca să-şi îndrepte, în fine, spinarea şi să tragă aer din plin în piept pentru prima oară de

cînd se apropiase Jake de el, frecîndu-şi degetul mare de vîrfurile celorlalte degete, ca apoi să audă ce-o fi auzit, lucru care l-a făcut să urce în goană înapoi colina şi-apoi să se strecoare, să se tîrască, să zacă încă o dată cu inima la gură, dar de data asta nu numai furibund şi îngrozit, dar aproape pierzîndu-şi minţile, nevenindu-i să creadă că unui singur om i se poate întîmpla să aibă atîta ghinion, pîndindu-vă pe voi trei nu numai stricîndu-i ce făcuse el pentru a doua oară, ci şi îndoindu-i munca, pentru că voi nu numai că l-aţi scos la vedere pe Jake Montgomery, dar aţi umplut şi groapa la loc şi chiar şi florile le-aţi pus la loc ; el, care nu-şi putea permite să lase pe fratele lui, pe Vinson, să fie găsit în groapa aceea, dar nu cuteza nici să lase pe Jake Montgomery să fie găsit în ea mîine, cînd (ceea ce el trebuia să fi ştiut) Hope Hampton avea să vină acolo.

Şi de data asta unchiul se opri, aşteptînd să spună ea ceva, şi ea spuse :

— L-a băgat pe frat-su în nisipu mişcător.

— Ah, făcu unchiul. Orişicine poate să treacă printr-o clipă ca asta, în care nu-ţi mai rămîne nimic de făcut cu fratele sau cu bărbatul sau cu unchiul sau cu vărul sau cu soacra ta decît să-i suprimi. Dar nu-i bagi în nisip mişcător, nu ? Asta vrei dumneata să spui ?

— L-a băgat în nisipu mişcător, zise ea cu un ton peremptoriu, calm, implacabil, fără să se clintească, nemişcînd, ca să vorbească, altceva decît buzele, pînă cînd ridică mîna şi deschise ceasul prins la piept şi se uită la el.

— N-au ajuns încă la Whiteleaf, zise unchiul. Dar nu vă frămîntaţi, are să vină, poate că şi vorba care i-am trimis-o eu o să-i parvină : nu poate fi om în comitatul ăsta care să nu afle ceva ce i s-a spus lui Willy Ingrum să ţină secret, pentru că, vezi dumneata, el nu poate face nimic altceva : ucigaşii sînt oameni care merg la noroc, şi, ca şi amatorul de jocuri de noroc, ucigaşul amator crede mai întîi nu în norocul lui, crede în loviturile riscate, că lovitura riscată

o să-i aducă neapărat cîştig pur şi simplu pentru că e riscată, dar în afară de asta, să zicem că şi el îşi dăduse seama că era pierdut şi că nimic din ce-ar mai fi putut Lucas sau oricine altul să depună ca mărturie în chestia cu Jake Montgomery ar mai fi putut să-i mai dăuneze cu ceva şi că unica şi ultima şi slaba lui şansă era s-o şteargă din ţară, sau să zicem că-şi dădea seama că şi asta era-n zadar, că ştia cu siguranţă că îşi trăia ultimele fărîmiţe din ceea ce mai putea încă să numească libertate, să presupunem că era chiar convins că soarele de mîine n-o să mai răsară pentru el... dumneata ce-ai vrea să faci mai întîi, un ultim act, o ultimă declaraţie de principii eterne înainte de a părăsi pentru totdeauna ţara dumitale de baştină, şi poate că şi lumea tot pentru totdeauna, dacă te-ar chema Gowrie, şi sîngele şi gîndurile şi faptele dumitale au fost de Gowrie toată viaţa şi ştiai, sau poate numai credeai, sau poate numai sperai că la un moment dat, într-un automobil care se tîrîie în viteza întîi pe-un fund pustiu de rîpă în miez de noapte, se va afla cauza şi motivul întregii dumitale groaze şi dureri şi ruşini şi ireparabile prăbuşiri, şi că nici măcar nu era un alb, ci un negru, şi dumneata mai aveai încă pistolul, cu cel puţin unul din cele zece gloanţe nemţeşti originale în el. Dar nu vă speriaţi, adăugă el repede. Nu fiţi îngrijorată pentru domnul Hampton. Probabil că el nici n-o să scoată măcar pistolul ; de fapt, nici nu sînt sigur că-l are, dar are el un fel al lui de a fi, de a se purta în toate situaţiile, poate nu împăciuitor, poate că nu-şi potoleşte sentimentele josnice, dar cel puţin are o frînare temporară a unei comportări brutale şi violente, doar mişcîndu-se încet şi respirînd puternic : asta s-a întîmplat acum vreo zece-cincisprezece ani în urmă, prin nouă sute douăzeci şi ceva : o doamnă de la Frenchman's Bend, n-am să-i spun numele, la cuţite cu o altă doamnă pe o chestie care începuse (după cîte am auzit) cu premierea unei prăjituri la un bazar de binefacere organizat la biserică, cu o altă doamnă, zic, al cărei bărbat era proprietarul cazanului care aproviziona tot Frenchman's Bendul cu

whisky de ani de zile, fără ca să supere pe cineva, pînă cînd prima cucoană i-a făcut domnului Hampton o reclamaţie, un denunţ în toată regula, să se ducă să distrugă cazanul şi să-l aresteze pe cel care-l exploata, şi apoi, după vreo săptămînă sau zece zile, a venit în persoană la oraş şi i-a spus că dacă el n-o face, ea se duce să-l reclame la guvernator şi la preşedinte, la Washington, aşa că de data asta Hope s-a dus ; ea nu numai că i-a dat explicaţii amănunţite, dar el spunea că era acolo o potecă adîncă prin unele locuri pînă la genunchi de cît se umblase pe ea ani de zile sub greutatea damigenelor de un galon pline ochi, aşa c-ai fi putut s-o urmezi chiar şi fără lanterna electrică pe care o avea la el, şi desigur că a dat peste cazan într-un locşor frumuşel, cum îţi dorea inima, comod, bine ferit şi totuşi accesibil, cu focul arzînd sub cazan şi un negru îngrijind de el, un negru care fireşte că nu ştia cine era proprietarul, nici cine-l exploata şi nici nimic altceva chiar înainte de a-l fi recunoscut pe Hampton după mărime şi pînă la urmă i-a văzut şi insigna şi care, spunea Hope, întîi i-a oferit să bea şi pe urmă i-a adus o ploscă cu apă de la izvor, apoi i-a aranjat un loc comod să şadă rezemat de un copac şi i-a aţîţat chiar şi focul ca să-şi usuce picioarele în timpul cît aştepta să se întoarcă proprietarul, destul de confortabil, spunea Hope : şedeau amîndoi lîngă foc în întuneric, vorbind de una, de alta, şi negrul care-l întreba din cînd în cînd dacă nu mai voia încă o ploscă cu apă, pînă cînd, spune Hampton, mierla se apucă să facă o afurisită de gălăgie, că în cele din urmă a deschis ochii, clipind des o bucată de vreme în lumina soarelui, pînă şi-i deprinse cu lumina, şi mierla era colo, sus, pe-o cracă, nici la un metru deasupra capului, şi pînă să încarce ei cazanul şi să-l ducă de-acolo careva se dusese la casa cea mai apropiată şi adusese o pătură s-o întindă peste el şi o pernă s-o pună sub cap, şi Hope spunea că perna avea chiar o faţă de pernă curată, observase asta atunci cînd au luat-o şi au

dus-o, cu pătura, la prăvălia lui Varner, să fie înapoiate cu mulţumiri cui o fi fost proprietarul lor, şi s-a întors în oraş. Şi altă dată...

— Nu-s îngrijorată, zise domnişoara Habersham.

— Fireşte că nu, o asigură unchiul. Îl ştiu pe Hampton...

— Da, întări domnişoara Habersham. Eu îl ştiu pe Lucas Beauchamp.

— Oh ! făcu unchiul. Apoi zise : Da. Apoi zise : Fireşte. Apoi zise : Să-l rugăm pe Chick să pună ceainicul în priză şi să luăm cîte o cafea cît aşteptăm, ce zici ?

— Ar fi foarte plăcut, încuviinţă domnişoara Habersham.

Capitolul 11

ÎN CELE DIN URMĂ SE RIDICĂ DE PE SCAUN ŞI SE duse la o fereastră din faţă să privească în piaţă, pentru că dacă lunea era zi de tîrg şi de licitaţie de vite, sîmbăta, fără îndoială, era zi de radio şi de automobile ; luni aproape că nu erau decît bărbaţi şi veneau cu maşinile şi camioanele şi le parcau în jurul pieţei şi se duceau de-a dreptul la şoproanele unde se efectuau vînzările şi stăteau acolo pînă se făcea timpul să se întoarcă în piaţă să mănînce de prînz şi apoi se duceau înapoi la şoproane şi stăteau acolo pînă se făcea timpul să vină să-şi ia maşinile şi camioanele şi să plece spre casă înainte de a se lăsa întunericul. Dar sîmbătă, nu ; sîmbătă veneau bărbaţi şi femei şi copii, apoi bătrînii şi copiii în faşă, şi perechi de tineri veniţi să plătească taxele şi să ridice autorizaţiile spre a se putea căsători a doua zi la bisericile de la ţară, alţii veniţi să-şi tîrguiască de-ale băcăniei şi trufandale pentru o săptămînă : banane şi sardele de douăzeci şi cinci de cenţi cutia şi prăjituri şi plăcinte făcute la maşină şi tarte şi ciorapi şi nutreţ şi îngrăşăminte şi piese de plug : ceea ce nu le lua, nici unuia dintre ei, multă vreme, iar unora nu le lua vreme de loc, aşa că unele maşini nu apucau niciodată să staţioneze efectiv, aşa că, după o oră, o oră şi ceva, mulţi dintre ceilalţi se alăturau şi ei la plimbarea continuă ca o procesiune şi foarte adesea în viteza a doua din cauza propriei lor înghesuieli, învîrtindu-se, înconjurînd la infinit piaţa şi apoi se repezeau pînă la capătul străzilor pline cu copaci ale cartierului de vile, ca apoi să se întoarcă să se învîrtească iarăşi jur împrejurul pieţei, ca şi cum ar fi făcut tot drumul încoace din îndepărtatele lor aşezări de la periferia regiunii şi de la prăvăliile aşezate pe la răscruci şi de la fermele izolate numai şi numai pentru a se bucura de învălmăşeală şi

de acel du-te-vino permanent şi de plăcerea de a se saluta reciproc, precum şi de netezimea ca-n palmă a străzilor şi aleilor pavate şi pentru a privi la căsuţele nou vopsite, curăţele, în mijlocul curţilor şi brazdelor de flori micuţe şi drăguţe şi a ornamentelor de grădină, care în ultimii cîţiva ani ajunseseră să se înşire dese ca sardelele sau ca bananele ; urmarea era că radiourile trebuiau să cînte mai tare ca totdeauna prin amplificatoarele lor supraalimentate ca să poată fi auzite peste murmurul eşapamentelor şi fîşîitul cauciucurilor şi uruitul cutiilor de viteze şi claxonatul neîntrerupt, aşa că încă multă vreme înainte de a fi ajuns măcar în piaţă nu numai că nu puteai să spui unde începea glasul unui difuzor şi unde se isprăvea glasul altuia, dar nici nu trebuia măcar să încerci să deosebeşti ce cînta vreunul dintre ele sau ce încerca să-ţi bage pe gît.

Dar asta părea să fie o sîmbătă între sîmbete, aşa că imediat unchiul se ridică din dosul biroului şi veni şi el la cealaltă fereastră, şi aşa se întîmplă că amîndoi îl văzură pe Lucas înainte de a sosi acolo, deşi n-am ajuns încă la asta : mai stătea încă singur (aşa gîndea el) la fereastră, privind afară la piaţa înţesată şi înghesuită cum nu-şi amintea s-o mai fi văzut vreodată — aerul, aproape fierbinte, încărcat cu mirosul salcîmilor înfloriţi din curtea tribunalului, sclipea în soare, trotuarele înţesate şi grămădite că de-abia te puteai mişca de mulţimea albilor şi negrilor venită la oraş astăzi de parcă s-ar fi vorbit să se adune pentru lichidare şi să steargă astfel nu numai din socoteală, ci şi din amintire sîmbăta cealaltă, cea de acum şapte zile doar, care le fusese răpită de un negru bătrîn care se pusese într-o situaţie ce-i silea să creadă că ucisese un alb, sîmbăta şi duminica şi lunea de săptămîna trecută, care-ar fi putut să nu fi fost niciodată, pentru că nu rămăsese nimic din ele : Vinson şi fratele său Crawford (în mormîntul lui de sinucigaş : şi încă multe săptămîni oamenii străini de partea locului aveau să întrebe ce fel de închisoare şi ce fel de şerif are comitatul Yoknapatawpha dacă un om închis pentru omucidere poate să mai pună mîna pe un pistol

„Lueger", chiar dacă n-avea decît un singur glonte în el, şi tot atîtea săptămîni nu avea să se găsească nimeni în comitatul Yoknapatawpha în stare să le răspundă), unul lîngă altul, alături de piatra funerară a mamei lor, în cimitirul Caledonia, şi Jake Montgomery dincolo, în comitatul Crossman, unde probabil că-l ceruse şi pe el cineva pentru acelaşi motiv pentru care cineva îl ceruse pe Crawford, şi domnişoara Habersham şedea acum la ea în hol, cîrpind ciorapi, aşteptînd să vină iară vremea să-şi hrănească puii de găină, şi Aleck Sander acolo, în piaţă, într-o cămaşă ţipătoare şi o pereche de pantaloni nou-nouţi şi un pumn de alune sau cu o banană în mînă, iar el stătea la fereastră privind furnicarul acela care se mişca fără zor şi era cu neputinţă de zorit, urmărind sclipirea şi strălucirea aferată şi aproape omniprezentă a insignei care împodobea chipiul lui Willy Ingrum, dar mai ales şi mai presus de orice mişcarea şi zgomotele, radiourile şi automobilele, pianele mecanice de la *drugstore*, cel din sala de biliard şi cel de la local şi amplificatoarele care urlau nu numai de pe zidurile exterioare ale magazinului de plăci de gramofon şi note muzicale, ci şi de pe cei ai prăvăliei cu furnituri pentru soldaţi şi marinari şi ai ambelor magazine alimentare, şi (ca să-i mai pună pe gînduri) cineva, cocoţat pe-o bancă în curtea tribunalului, ţinea un discurs, folosind un amplificator a cărui pîlnie cît gura unui obuzier era fixată pe acoperişul unui automobil, ca să nu mai pomenim de difuzoarele deschise în apartamente, unde gospodinele şi servitoarele făceau paturile şi măturau şi se pregăteau să gătească pentru prînz, aşa încît nu se afla nici un colţişor în tot perimetrul oraşului unde localnicii, bărbaţi, femei sau copii, sau musafirii sau străinii să fie ameninţaţi de o secundă de linişte ; şi automobilele, pentru că, cinstit vorbind, piaţa el nu o vedea de loc : nu vedea decît masa compactă, impenetrabilă a celor două şiruri de acoperişuri şi de capote, care, mişcîndu-se ca melcul, dădeau ocol pieţei, peste care plutea, ca un nimb invizibil, oxidul de carbon şi zgomotul claxoanelor şi al barelor ce se ciocneau uşor, intermitent, maşinile tîrîndu-se încet, una cîte una, pe străzile care

duceau afară din piaţă, în timp ce şirul celălalt, opus, se tîra tot atît de încet, maşină după maşină, intrînd în piaţă ; atît de înghesuite şi de lente, prinse într-un mozaic care se mişca atît de imperceptibil, încît aproape ai fi putut traversa piaţa mergînd pe deasupra lor, sau ai fi putut ajunge şi pînă la marginea oraşului, chiar şi călare pe un cal, pe Highboy, de pildă, pentru care o săritură de cinci sau de şase picioare, peste capota motorului, de la un acoperiş la cel următor, n-ar fi însemnat nimica, sau dacă acoperişurile, mai mult sau mai puţin nemişcate, ar fi fost acoperite cu o pardoseală netedă de scînduri, ca un pod, şi nu numai pe Highboy, ci şi pe un cal dresat sau pe un cal învăţat doar cu un singur umblet : pe un buiestraş iute, de pildă, care saltă de şapte picioare ca o pasăre şi zboară ca un şoim sau ca un vultur de repede ; cu o senzaţie de parcă în fundul stomacului i-ar fi explodat o sticlă plină cu limonadă fierbinte, el se gîndi la tropotul voinicesc, splendid, cu-adevărat magnific pe care l-ar face un cal galopînd în orice direcţie pe un pod de scînduri lung de vreo două mile, cînd deodată, de la cealaltă fereastră, unchiul zise :

— De fapt, americanul nu-şi iubeşte decît automobilul : nu primează nici nevasta, nici copilul, nici ţara, nici chiar contul în bancă (în realitate, americanul nu iubeşte acest cont în bancă chiar atît de mult cît le place străinilor să creadă, pentru că e în stare să-l cheltuiască aproape tot sau chiar tot pentru aproape orice, cu condiţia ca acel orice să fie destul de lipsit de valoare), ci numai maşina. Pentru că automobilul a devenit simbolul nostru sexual naţional. Noi nu ne putem bucura sincer de ceva dacă nu avem de făcut un drum cu maşina după el. Şi cu toate acestea, tradiţia noastră şi creşterea şi educaţia noastră ne interzic ilicitul şi clandestinul. Aşa că noi trebuie să divorţăm astăzi de nevastă ca să scăpăm amanta de oprobriul numelui de amantă, şi mîine să divorţăm de nevastă ca să scăpăm altă amantă, şi aşa mai departe. Iar urmarea e că femeia americană a devenit rece şi hiposexuată : ea şi-a proiectat *libido*-ul asupra automobilului nu numai pentru că scînteierea lui şi dispozitivele lui şi mobili-

tatea lui slujesc vanităţii ei şi incapacităţii ei de a merge pe jos (din cauza modei impuse de asociaţia naţională a detailiştilor), ci şi pentru că automobilul n-o zdruncină şi n-o ciufuleşte, n-o face să transpire şi nu-i deranjează toaleta. Astfel că, pentru a putea cuceri şi subjuga cît de cît o femeie, bărbatul american trebuie să devină proprietarul unui automobil. Ăsta-i motivul pentru care chiar de va fi nevoit să locuiască într-o gaură de şoarece luată cu chirie, nu numai că va avea o maşină, dar o va şi schimba în fiecare an cu una nouă, păzindu-i virginitatea ei originară, neîmprumutînd-o nimănui, nelăsînd pe nimeni să pătrundă vreodată cît de puţin în intimitatea plină de mistere, etern castă, etern capricioasă a pedalelor şi pîrghiilor sale, deşi nu are unde să meargă cu ea, şi chiar dac-ar avea, încă n-ar merge nicăieri unde, zgîriind-o sau pătînd-o, ar putea să-şi piardă strălucirea, şi îşi petrece toată dimineaţa de duminică spălînd-o şi lustruind-o şi dînd-o cu ceară, pentru că făcînd toate astea, el mîngîie trupul femeii care de mult îl refuză.

— Asta nu-i adevărat ! protestă el.

— Am cincizeci şi ceva de ani. Şi pe cei cincisprezece de la mijloc i-am irosit pipăind pe sub fuste. Am constatat că pe prea puţine le interesa dragostea sau actul sexual. Să se mărite, asta voiau.

— Eu tot nu cred.

— Treaba ta. Nu crede. Şi să nu crezi nici cînd ai să ai cincizeci şi mai bine de ani.

Şi în momentul acela îl văzură pe Lucas traversînd piaţa, probabil că amîndoi deodată — pălăria într-o parte şi sclipirea subţire, violentă a scobitorii de aur pusă în colţul gurii — şi el zise :

— Unde bănuieşti c-o fi ţinut-o toată vremea asta ? N-am văzut-o de loc. Cu siguranţă c-o avea la el atunci, după-masă, în sîmbăta aceea în care nu numai că purta costumul lui negru, dar avea şi pistolul. Cu siguranţă că nu pleacă niciodată de-acasă fără scobitoare la el.

— Nu ţi-am povestit ? A fost primul lucru pe care l-a făcut cînd a intrat domnul Hampton în casă la

Skipworth, unde Skipworth îl legase cu cătuşele de piciorul patului — i-a dat lui Hampton scobitoarea şi i-a spus să i-o păstreze pînă o să i-o ceară.

— Oh ! făcu el. Vine sus la noi.

— Da, zise unchiul. Să se umfle-n pene. Oh, adăugă el repede, e-un domn : n-o să-mi aducă aminte în faţă că n-am avut dreptate ; o să mă-ntrebe doar cît îmi datorează pentru că i-am fost avocat.

Apoi, el, pe scaunul său de lîngă răcitor, şi unchiul, de la birou, auziră mai întîi ecoul prelung, vag şi scîrţîitul scării, şi apoi pasul ferm, dar nezorit, al lui Lucas, şi Lucas apăru, fără cravată şi chiar fără guler de data asta, în afară de buton, dar cu o vestă albă de modă veche, nu atît murdară, cît pătată, sub haina neagră şi lanţul de ceas vechi de aur — acelaşi chip pe care-l văzuse pentru prima oară atunci cînd s-a căţărat să iasă din gîrla îngheţată, în dimineaţa aceea, acum patru ani : neschimbat, nimic nu i se întîmplase de-atunci, nici măcar nu îmbătrînise ; tocmai îşi punea scobitoarea într-unul din buzunarele de sus ale vestei cînd intră pe uşă spunînd, adresîndu-se în general :

— Domlor... Şi apoi către el : Tinere... Şi curtenitor şi refractar, mai mult decît amabil, aproape vesel, scoţîndu-şi pălăria pusă extravagant într-o parte : N-ai mai căzut cumva în ceva gîrle acuma în urmă, nu ?

— Nu, n-am mai căzut, îi răspunse el. Aştept pînă se prinde ceva gheaţă pe-a dumitale.

— Vei fi binevenit şi fără s-aştepţi să-ngheţe, zise Lucas.

— Ia loc, Lucas, zise unchiul.

Dar el şi dăduse să se aşeze pe acelaşi scaun tare de lîngă uşă pe care nu-l mai alesese nimeni altul vreodată decît domnişoara Habersham, cu braţul în şold puţin, ca şi cum ar fi pozat pentru fotograf, cu pălăria pe antebraţ, privind încă la ei amîndoi şi repetînd :

— Domlor...

— N-ai venit la mine ca să te-nvăţ eu ce-ai de făcut, dar, în orice caz, eu tot am să-ţi spun, zise unchiul.

Lucas clipi o dată, repede. Privi la avocat.

— Nu pot să spun că pentru asta am venit. Apoi, bine dispus: Dar sînt totdeauna gata s-ascult un sfat bun.

— Du-te şi fă o vizită domnişoarei Habersham, zise unchiul.

Lucas îşi privi interlocutorul. Şi de astă dată clipi de două ori.

— Eu nu prea obişnuiesc să fac vizite.

— Nici să fii spînzurat nu prea obişnuieşti, zise unchiul. Dar cred că nu-i nevoie să-ţi spun eu că totuşi foarte puţin a lipsit.

— Nu, zise Lucas. Cred că nu-i nevoie. Ce vreţi să-i spun ?

— N-ai să-i poţi spune, zise unchiul. Dumneata nu ştii să spui mulţumesc. Dar am găsit o soluţie. Du-i nişte flori.

— Flori ? se miră Lucas. N-am mai avut flori să le poţi zice pe nume de cînd a murit Molly.

— Şi pentru asta am o soluţie, zise unchiul. Telefonez acasă. Ai să găseşti la sora mea un buchet gata făcut. Chick o să te ducă cu maşina mea să le iei şi-apoi o să te ducă pînă la poarta domnişoarei Habersham.

— Lăsaţi, zise Lucas. Dacă-mi dă florile, pot să merg şi pe jos.

— Şi poţi s-arunci şi florile, zise unchiul. Dar sînt sigur că singur n-ai să te duci, şi cu Chick în maşină, cred că n-ai să le arunci.

— Bine, zise Lucas. Dacă nimic altceva nu poate să vă facă plăcere... (Cînd el se întoarse în oraş şi, după ce, în cele din urmă, găsi la trei rînduri de case depărtare un loc unde să parcheze maşina, urcă din nou scările, unchiul din nou aprindea un chibrit, ţinîndu-l la pipă şi vorbind prin ea, în fum :

— Tu şi Booker T. Washington [1], nu, nu-i bine aşa,

[1] *Booker Tagliafero Washington* (1856—1915), negru american, figură de seamă în istoria mişcării pentru îmbunătăţirea soartei populaţiei de culoare din S.U.A. ; în enumerarea din text numele lui îndeplineşte o funcţiune simbolică, reprezentînd populaţia de culoare şi năzuinţele ei.

tu, şi domnişoara Habersham, şi Aleck Sander, şi şerifuł Hampton, şi Booker T. Washington, pentru că el n-a făcut decît ceea ce toată lumea se aştepta de la el să facă, aşa că nu exista motiv real pentru care s-o facă, pe cînd voi toţi aţi făcut numai ceea ce nimeni nu se aştepta de la voi să faceţi, ba întreg Jeffersonul şi întreg comitatul Yoknapatawpha, dacă ar fi ştiut la timp, s-ar fi ridicat, de data asta în perfectă unanimitate, ca să vă împiedice, şi chiar şi peste un an unii (cînd şi dacă) îşi vor aminti faptul, îl vor dezaproba şi vor fi dezgustaţi nu pentru că aţi făcut pe strigoii şi nici pentru că aţi sfidat pe cei de culoarea voastră, pentru că ei ar fi trecut şi peste asta, ci pentru că aţi violat mormîntuł unui alb pentru a salva un negru, deşi aveaţi toate motivele. Aşa să faci şi de aci înainte.

Şi el :

— Nu cumva crezi că pentru că-i din nou sîmbătă după-masă iar s-ascunde cineva după boschetul de iasomie al domnişoarei Habersham cu un pistol ţintit la ea şi aşteptînd ca Lucas să treacă spre scara din faţă ? Afară de asta, Lucas n-avea azi pistolul la el, şi-afară şi de asta, Crawford Gowrie...

Şi unchiul :

— De ce nu, pentru că ceea ce-i în pămînt, colo, la capela Caledonia, a fost Crawford Gowrie doar o secundă, două sîmbăta trecută, şi Lucas Beauchamp va continua să-şi vîre pigmentul în zece mii de situaţii pe care un om mai cu judecată le-ar fi evitat şi de care unul mai puţin serios ar fi fugit de zece mii de ori acum cînd ceea ce a fost Lucas Beauchamp timp de o secundă, două sîmbăta trecută e tot în pămînt la capela Caledonia, pentru că acest comitat al Yoknapatawphei, care te-ar fi oprit pe tine şi pe Aleck Sander şi pe domnişoara Habersham sîmbăta trecută noaptea, are într-adevăr dreptate : viaţa lui Lucas, respiratul şi mîncatul şi dormitul, n-are importanţă, tot aşa cum n-are importanţă nici viaţa ta şi nici a mea, dar are importanţă dreptul lui indiscutabil la ea în pace şi în siguranţă şi de fapt pămîntul ăsta ar fi mult mai confortabil dac-ar avea pe faţa lui mult mai puţini Beauchampi şi Stevensi şi Mallisoni de toate culorile, dacă ar exista

măcar o cale oarecare de a face să dispară fără durere nu stîrvurile diforme care ţin atîta loc, lucru ce se poate face, dar şi amintirea lor, ceea ce nu se poate — memoria inalienabilă, nepieritoare, conştientă de a fi fost odată vie, care-o să mai existe în vecii vecilor şi încă zece mii de ani după aia, în zece mii de evocări de nedreptăţi şi de suferinţe ; prea sînt mulţi de-alde noi, nu pentru că ţinem prea mult loc, ci pentru că sîntem dispuşi să ne vindem libertatea la repezeală, pe-un preţ de nimic, pe oricît, de dragul a ceea ce numim al nostru, ceea ce este un drept legal, constituţional, de a urmări fiecare postulat individual de fericire şi de mulţumire, fără a ţine seama de suferinţă şi de preţ, chiar pînă la crucificarea cuiva al cărui nas sau pigment nu ne place, şi chiar şi cu aceştia ne-am putea împăca, cu condiţia ca unii dintre ceilalţi, cîţiva, care cred că viaţa omenească e preţioasă doar pentru că ai dreptul să respiri într-una indiferent de pigmentaţia pieptului care se umflă sau de forma nasului care inhalează aerul, şi sînt dispuşi să apere acest drept cu orice preţ, nu-i nevoie de mulţi, trei au fost de-ajuns duminica trecută, noaptea, şi chiar şi unul poate fi de-ajuns, dacă sînt destui dispuşi să fie mai mult decît îndureraţi şi ruşinaţi, şi Lucas nu va mai risca să se trezească fără veste în situaţia de a fi salvat.

Şi el :

— Poate că nici măcar trei, noaptea trecută. Unu-ntreg şi două jumătăţi ar fi mai aproape de adevăr.

Şi unchiul :

— Am spus c-ai tot dreptul să fii mîndru. Chiar să te făleşti. Numai aşa să faci şi de aci înainte... şi veni spre masă şi puse pălăria pe ea şi scoase din buzunarul interior o pungă de piele cu închizătoare cu arc, patinată ca argintul vechi şi aproape tot atît de mare cît poşeta domnişoarei Habersham, şi zise : Mi se pare că aveţi să-mi prezentaţi o notă.

— Pentru ce ? întrebă unchiul.

— Pentru că v-aţi ocupat de cazul meu. Spuneţi cît face onorariul dumneavoastră, cît o fi, aşa, mai cu măsură. Vreau să-l plătesc.

— Eu, nu, n-am făcut nimic.

— Am trimis după dumneavoastră, zise Lucas. V-am dat procură. Cît vă datorez ?

— Nimic. Pentru că nu te-am crezut. Mulţumită băiatului ăstuia de-aici mai eşti în viaţă.

Lucas se uită acum la el şi ţinea într-o mînă punga iar mîna cealaltă era ridicată să deschidă închizătoarea — avea acelaşi chip căruia nu că nu i se întîmplase nimic, ci care pur şi simplu refuzase să admită ; acum îşi deschise punga :

— Bine. Am să-i plătesc.

— Şi-atunci am să pun să v-aresteze pe amîndoi, zise unchiul, pe dumneata pentru corupere de minori şi pe el pentru practica ilicită a avocaturii.

Lucas privi înapoi la avocat ; el îi examina cum se uitau fix unul la altul. Apoi Lucas clipi din nou de două ori.

— Bine, zise el. Atunci am să plătesc cheltuielile. Spuneţi-mi aşa, mai cu măsură, ce cheltuieli aţi avut şi hai să terminăm cu chestia asta.

— Cheltuieli ? făcu unchiul. Da, am avut o cheltuială, marţea trecută, cînd am stat aici şi am încercat să pun pe hîrtie toate lucrurile pe care pîn' la urmă te-ai îndurat să mi le spui, căutînd să le găsesc o noimă, aşa ca domnul Hampton să aibă cu ce te scoate din puşcărie, şi cu cît încercam, cu-atît mergea mai greu, şi cu cît mergea mai greu, cu-atît îmi venea mai greu, pînă ce, atunci cînd a fost s-o iau de la-nceput, am dat cu stilou-n duşumea, aici jos, şi peniţa s-a înfipt în ea ca săgeata. Fireşte, hîrtia e-a statului, dar stiloul e-al meu şi m-a costat doi dolari să pun peniţă nouă. Îmi datorezi doi dolari.

— Doi dolari ? făcu Lucas.

Clipi de două ori din nou. Apoi mai clipi de două ori.

— Numai doi dolari ?

Acum clipi numai o dată, apoi respiraţia i se auzi într-un anume fel : nu un oftat, doar o descărcare ; băgă primele două degete în pungă :

— Mie mi se pare că nu-i mult, da' eu nu-s decît un om de la ţară, şi dumneavoastră sînteţi un om de lege,

şi fie că vă ştiţi meseria, fie că nu, socotesc, vorba cîntecului, că nu-i treaba mea să vă-nvăţ altminteri.

Şi scoase din pungă o bancnotă veche strînsă ghemotoc, nu mult mai mare decît o măslină zbîrcită, şi o desfăcu atît cît îi trebuia ca să-i vadă valoarea, apoi o desfăcu de tot şi o aşeză pe birou, şi apoi numără pe birou din pungă, unul cîte unul, patru gologani de cîte cinci cenţi şi apoi îi numără din nou cu degetul arătător, mişcîndu-i unul cîte unul cam o jumătate de ţol, buzele mişcîndu-i-se pe sub mustăţi, cu punga tot deschisă în mîna cealaltă, apoi apucă doi din gologanii de cîte zece cenţi şi unul de cinci cenţi şi îi puse în mîna în care ţinea punga şi scoase din pungă un sfert de dolar şi îl puse pe birou şi privi la monede o scurtă secundă, apoi puse cei doi gologani de zece şi pe cel de cinci înapoi pe birou şi luă jumătate de dolar şi o puse la loc în pungă.

— Nu-s decît şaptezeci şi cinci de cenţi, zise unchiul.

— Nu-i nimic, zise Lucas şi luă sfertul de dolar şi-l lăsă să cadă la loc în pungă şi o închise.

Şi el, privind la Lucas, constată că punga avea cel puţin două compartimente deosebite şi poate mai multe, o a doua secţiune, mai adîncă, se deschise sub presiunea degetelor lui Lucas, şi o bucată de vreme Lucas rămase privind în fundul ei, întocmai cum te-ai uita la oglindirea ta într-o fîntînă, apoi scoase din compartimentul acesta o pungă de tutun din pînză murdară, înnodată, umflată şi tare, care se lovi de tăblia biroului cu un sunet surd, gros.

— Cu asta se face cît trebuie, zise el. O jumătate de dolar în monede de cîte un cent. Mă gîndeam să mă duc la bancă cu ei, da' aşa mă scutesc de-un drum. Vreţi să-i număraţi ?

— Da, zise unchiul. Dar dumneata eşti cel care plăteşti. Dumneata trebuie să-i numeri.

— Îs cincizeci, îl încredinţă Lucas.

— Aici e vorba de afaceri, stărui unchiul.

Aşa că Lucas deznodă punga şi răsturnă bănuţii pe birou şi îi numără unul cîte unul, mutînd pe fiecare cu degetul arătător înspre prima grămăjoară de gologani de zece

şi de cinci cenţi, numărînd cu glas tare, apoi închise punga cu zgomot şi o puse la loc în buzunarul dinăuntru al hainei şi cu cealaltă mînă împinse întreaga masă de monede şi bancnota mototolită peste birou pînă se opriră în mapă şi luă o batistă mare cu picăţele din buzunarul lateral al hainei şi îşi şterse mîinile şi puse batista la loc şi rămase din nou impasibil şi calm, fără să privească la nici unul dintre ei acum, în vreme ce urletul intens al aparatelor de radio, zgomotul iritant al claxoanelor şi tot restul mugetului de sîmbătă al întreg comitatului se ridica în strălucirea după-amiezii.

— Şi acum ? întrebă unchiul. Ce mai aştepţi ?

— Chitanţa, zise Lucas.

Lei 10